Mâtürîdî Kelâmı

Ebü'l-Muîn en-Nesefî

Mâtürîdî Kelâmı

Ebü'l-Muîn en-Nesefî

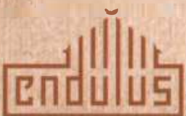

MÂTÜRÎDÎ KİTAPLIĞI | 1

Klasiklerimiz, geçmişi anlamlandırmak ve geleceğimizin istikametini tayin etmede önemli bir yer tutmaktadır. Bu anlamda onların tercüme edilmesi kültür ve düşünce dünyamıza ciddi katkılar sunacaktır. Geleneğimizin ve medeniyetimizin kilit taşlarından olan Mâtürîdî kelâmında yeniden inşa edici bir konuma sahip Ebü'l-Muîn en-Nesefî'nin, Bahru'l-Kelâm isimli bu eseri Mâtürîdî düşünceyi tanımak adına önemli bir katkı sunmaktadır.

Eserde İslâm'ın inanca dair ilkeleri Mâtürîdî düşüncenin bakış açısıyla ele alınmaktadır. Bunun yanında muhalif din ve mezheplerin görüşlerine de eleştiriler getirilmiştir. Bütün bunlar yapılırken akıl-nakil dengesi gözetilmiş, konular Kur'ân-Sünnet ve akli deliller ışığında belli bir insicamda işlenmektedir.

9 786052 105467

endulus

BAHRU'L-KELÂM

MÂTÜRÎDÎ KELÂMI

EBÜ'L-MUÎN MEYMÛN B. MUHAMMED

EN-NESEFÎ

(Ö. 508/1115)

İnceleme, Tahkik, Tercüme

Yusuf ARIKANER

Kitap Adı:	Bahru'l-Kelâm Mâtürîdî Kelâmı
Yazar:	Ebü'l-Muîn Meymûn b. Muhammed en-NESEFÎ
İnceleme, Tahkik, Tercüme:	Yusuf ARIKANER
ISBN:	978-605-2105-46-7
Editör:	Savaş Cihangir TALİ
Mâtürîdî Kitaplığı:	1
Proje Editörü:	Yusuf ARIKANER
Proje Yürütücüsü:	Savaş Cihangir TALİ
Yayın Yönetmeni:	Miraç GÜNDÜZ
Kapak&Mizanpaj:	Duran AYDOS
Baskı&Cilt:	Step Ajans Matbaa Ltd. Şti. Göztepe Mah. Bosna Cad. No: 11 Bağcılar/İstanbul Tel: 0212 446 88 46 Sertifika No: 12266

ENDÜLÜS YAYINLARI

Adres:	İstoç 17. yol Sokak 16. Ada No: 97/99 Bağcılar/İstanbul
İletişim:	+90 212 659 30 03 +90 533 427 94 98 +90 506 101 88 34
E-Posta:	endulusyayinlari@gmail.com savastali.st@gmail.com

İSTANBUL 2019

İÇİNDEKİLER

MÂTÜRÎDİ KELÂMI — بحر الكلام

ÖNSÖZ

Gayesi; İslâm inanç ilkelerini aklen temellendirme ve muhalif gruplara karşı savunma olan Kelâm ilmi, geçmişte olduğu gibi günümüzde de hayatiyetini korumaktadır. Geçmişte olduğu gibi bugün de Kur'ân ve Sünnetin nasıl anlaşılacağı ile din dışı akımlara karşı İslâm'ın nasıl savunulacağı gündemimizi meşgul etmektedir. Bu doğrultuda klasik dönemdeki akımların günümüzde tam olarak karşılığı olmasa da Ehl-i rey grubunu teşkil eden kelâmcıların Kur'ân ve Sünnete yaklaşım tarzları bizler için son derece önemlidir. Diğer taraftan felsefe ve tasavvuf disiplinleri ile beraber İslâm düşüncesinin üçlü sacayağını oluşturan Kelâm ilmi, varlığı anlamlandırma ve bir hakikat arayışı olarak düşünce tarihimizde mümtaz bir yer teşkil etmektedir.

Saymış olduğumuz bu sebepler ve sorunlar gereğince klasik eserlerin tercüme edilerek anlaşılması, geleceğimize yön verme noktasında kıymete haizdir. Tercüme hareketleri mevcut kültürdeki sorunların başka kültürlerdeki çözümlerle çözüme kavuşturulması şeklinde tarif edilebilir. Bunun içindir ki medeniyet olma yolunda istidat gösteren ilk Müslümanlar, Yunanca ve Süryanice eserleri tercüme etmeye yönelmişlerdir. Tercüme hareketlerinin uygun zeminde filizlenebîleceğini söyleyerek medeniyetimizin kuruluşunu yapılan bu tercümelere bağlayan oryantalist iddialara

katılmadığımızı belirtmemiz gerekir. Esasen bir kültürdeki tercüme hareketleri, kendisinde bulunan iki şeyin varlığına delalet etmektedir. İlkin tercüme faaliyetinde bulunanların daha öncesinden bir birikime sahip olduğu ve mevcut boşlukları tercüme ile doldurma gayreti içinde olunduğunun, ikinci olarak ise geleceğe dair bir iddia ve gayelerinin olduğuna delalet eder.

Bunun içindir ki klasik eserler bizim için geçmişten geleceğe uzanan köprü mesabesindedirler. Klasiklerin bu mütemayiz konumlarına rağmen onları bizatihi günümüze taşımak maksat ve gayemiz değildir. Çünkü her bir eser, ortaya çıktığı dönemin bir kesitini bizlere sunmaktadır. Kendi bütünlüğü içinde anlam kazanan bir eseri, anlam kazandığı zemini bilmeden günümüze taşımak bizi geleceğe taşımak şöyle dursun günümüzün anlam ve gerçekliğini kaybetmemiz anlamına gelmektedir. O halde bir klasik eseri okumak, eserin varlık bulduğu dünyayı tanımak adına yapılmalıdır. O zamanın mevcut sorunları, bu sorunlara getirilen çözümler ve hepsinden önemlisi sorunları çözme yöntemlerini tespit etmek hareket noktamız olmalıdır. Sonuçta Kur'ân ve Sünnet kaynaklarıyla yola çıkan Müslümanlar bu kaynakları bazı yöntemlerle işleyerek medeniyet olma yolunda mesafe kat etmişlerdir.

Geçmişi anlamlandırmak adına Mâtürîdî kelâm geleneğinde yeniden inşa edici bir konuma sahip Ebü'l-Muîn en-Nesefî'nin bu eserini tercüme etmeyi elzem görüyoruz. Esasında veciz bir kitap olan bu eserden saydığımız maksatları tek başına gerçekleştirmesini bekleyemeyiz. Fakat tanıma ve anlamlandırma adına yapılan tercümeler halkasına katılıp bu halkayı güçlendirebilmesi bizler açısından yeterlidir.

EBÜ'L-MUÎN EN-NESEFÎ VE BAHRU'L-KELÂM

Müellif, Ebü'l-Muîn en-Nesefî:

Tam adı Ebü'l-Muîn Meymûn b. Muhammed b. Muhammed b. Mu'temid en-Nesefî olan müellif, h. 438, m. 1047 yılında Ceyhun ve Semerkand arasındaki bir yerleşim yeri olan Nesef'te doğmuştur. Büyük dedesi Ebû Mutî' Mekhûl b. el-Fazl en-Nesefî (ö. 318 /930), *Kitabu'r-red ala Ehli'l-bida' ve'l-Ehvai'd-dalle* isimli firak kitabının müellifidir. Bu da ilim ehli bir aileye mensup olduğunu göstermektedir. Hayatı hakkında fazla bilgi bulunmayan müellifin, Buhara ve Semerkant'ta dersler aldığı kaydedilmektedir. Müellif, *Nesefî Akaidi*'nin müellifi Necmeddin Ömer en-Nesefî (ö. 537/1142) ile *Tuhfetü'l-Fukahâ* müellifi Alâeddin Semerkandî (ö. 539/1144) gibi pek çok öğrenci yetiştirmiştir. 25 Zilhicce 508, m. 1115 tarihinde muhtemelen Buhara'da vefat etmiştir.

Eserleri:

1) **Tebsıratü'l-edille fî usûli'd-dîn:** Müellifin kelâm ilminde yazdığı en geniş eseridir. Hatta bu eser, Mâtürîdî kelâmında kaleme alınmış en hacimli ve zengin eserdir de denilebilir. Üç neşri bulunmaktadır:

a) Claude Salame, Dımaşk, Institut Français de Damas, 1993.

b) Hüseyin Atay, Ankara, DİB Yayınları, 1993, (C. 1), Hüseyin Atay/Şaban Ali Düzgün, Ankara, DİB Yayınları, 2003, (C. 2).

c) Muhammed Enver Hamid İsa, Kahire, el-Mektebetü'l-ezheriyye li't-Türas, 2011.

2) **et-Temhid li kavâidi't-tevhid:** Müellifin Tebsıratü'l-edille'nin kısa bir özeti mâhiyetindeki kelâm eseridir. Üç neşri bulunmaktadır:

a) Habîbullah Hasan Ahmed, Kahire, Daru't-tıbâati'l-muhammediyye, 1986.

b) Abdülhay Kābîl, Kahire, Daru's-sekafe, 1987.

c) Muhammed Abdurrahman eş-Şagul, Kahire, el-Mektebetü'l-ezheriyye li't-Türas, 2006.

Eserin, Hüsameddin es-Sığnaki (ö. 714/1314) tarafından kaleme alının *et-Tesdîd fî Şerhi't-Temhîd* isimli bir şerhi bulunmaktadır. Eser Hülya Alper tarafından Türkçe'ye tercüme (İstanbul: İz Yayıncılık, 2007) edilmiştir.

3) **el-İfsâd li-hudei ehli'l-ilhâd:** Bâtıniyye'nin kullandığı yöntemleri eleştiren bir eserdir.

4) **İzâhu'l-mahacce fî kevni'l-aḳli hucce**

5) **Menâhicü'l-eimme:** Fıkıh ve usûlüne dair bir eserdir.

6) **Şerhu'l-Câmii'l-kebîr:** Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî'nin (ö. 189/805) eserine yapılmış bir şerhtir.

7) **Şerhu Te'vîlâti'l-Ḳur'ân:** Müellifin öğrencisi Alâeddin es-Semerkandî'ye nisbet edilmekle birlikte içeriği Nesefî'ye ait açıklamalardan oluşmuştur.[1]

1 Yusuf Şevki Yavuz, "Ebü'l-Muîn Nesefî", Dia, C. 32, S. 570.

Bahru'l-Kelâm:

Bahru'l-Kelâm, üslup ve meseleleri ele alış tarzından anlaşıldığı kadarıyla Ebü'l-Muîn en-Nesefî'nin gençlik dönemlerinde kaleme aldığı bir eseridir. Nesefî'nin bu kitaptaki üslubu, diğer iki kelâm eseri olan Tebsıratü'l-Edille ve Temhîd'deki üslubundan son derece farklıdır. Bu kitapta meseleler soru cevap şeklinde ele alınmış, sorulara genellikle âyet ve hadisler ile cevap verilmiştir. Buna rağmen zengin bir içeriğe sahip olan eser, diğer kelâm kitaplarında bulunamayacak olan bazı konuları ele almaktadır. Eser, Ebü'l-Muîn en-Nesefî'nin düşünce dünyası ile Mâtürîdîliği tanımak adına yeterli olmasa da Mâtürîdîliği tanımak adına başlangıç olarak kafi geleceği kanaatindeyiz. Marifetullahın akliliği, irade özgürlüğü, tekvin sıfatının ispatı gibi Mâtürîdîliğin kendisine mahsûs görüşleri eserde geniş bir şekilde işlenmiştir.

Eser bir giriş ve atmış sekiz (68) fasıldan oluşmaktadır. Bazı başlıkların içeriği benzer olmakla beraber uluhiyyet, nübüvvet ve sem'iyyat ile alakalı asli ve fer'î bütün kelâm konularını ve muhalif grupların görüşlerinin değerlendirilmesi ve eleştirisine ihtiva etmektedir. Eserin Türkiye'deki yazma nüshalarının çokluğu sebebiyle, eserin Osmanlı toplumunda çokca okunan kitaplardan biri olduğu sonucuna varabiliriz.

Eserin Hasan b. Ebî Bekr el-Makdisî'ye (ö.836/1432) ait *Gâyetü'l-Merâm fi Şerhi Bahri'l-Kelâm* isimli bir şerhi bulunmaktadır.[2] Zebîdî (ö. 1205/1791), eserin, Ahmed b. Mahmûd el-Buhârî'ye ait *Şerhu Bahri'l-Kelâm* isimli başka bir şerhinin olduğunu kaydetse de bu şerh hakkında herhangi bir bilginin olmayışı böyle bir şerhin varlığını meşkuk hale getirmektedir.

2 Abdullah Muhammed Abdullah İsmail, Muhammed Seyyid Ahmed Şehhate, Kahire, el-Mektebetü'l-Ezheriyye li't-Türas, 2011.

Tahkik Hakkında:

Eserin birçok tahkikli neşri yapılmış olsa da bunlardan sadece iki tanesinin ciddi neşirler olduğunu söyleyebiliriz. Bunlar; Veliyüddin el-Farfur'un tahkikiyle Mektebet-i Dari'l-Farfur tarafından 2000 yılında yapılan neşir ile Muhammed Seyyid el-Bersici tahkikiyle Daru'l-Feth tarafından 2014 yılında yapılan neşirdir.[3]

Veliyüddin el-Farfur çalışmasına ciddi emek harcamış olsa da tahkikte bilgilerini de vermediği tek bir yazma nüshayı kullanmış olması tahkikli neşir açısından ilmi bir kusur olarak görülmektedir. Bunun yanında aşırı derecede uzun dipnotlarla eserin hacmini iki-üç katına çıkartması da bir eksiklik olarak zikredilebilir.

Muhammed Seyyid el-Bersici, Veliyüddin el-Farfur'un neşrinin kusurlarını sayıp eseri neden yeniden tahkik ettiğini belirtse de bizim de saymış olduğumuz iki kusur dışındakileri bir kusur olarak görmemek gerekir. Kendisi dokuz (9) nüsha kullanarak tahkik yapmış olduğunu söylemiş olsa da metni anlama ve emek noktasında Veliyüddin el-Farfur'dan daha başarılı olduğu söylenemez. Tahkikinde el-Escorial Kütüphanesi 1565 numaralı yazma nüshayı asıl kabul ederek diğer nüshaları bu nüsha çerçevesinde kullanmıştır. Bunu yapma gerekçesi olarak el-Escorial Kütüphanesi 1565 numaralı nüshanın sekizinci yüzyılın sonu veya dokuzuncu yüzyılın başında istinsah edilmiş olmasını göstermektedir. İnceleme fırsatı bulduğumuz bu nüshanın sekizinci veya dokuzuncu yüzyılda istinsah edildiğine dair bir kayıta rastlamadık. Nüshanın ferağ kaydı bulunmadığı için ne zaman istinsah edildiği bilinmemektedir. Muhakkikin kullanmış olduğu diğer nüshalar da ya tarihsizdir ya da çok geç dönemde istinsah edilmişlerdir. Bütün bu sebepler tahkikli neşrin kıymetini düşürmektedir.

3 Eserin, bu iki tahkikli neşrinin dışında iki tahkikli neşri daha bulunmaktadır.
a) Seyyid Yusuf Ahmed, Lübnan, Daru'l-kütübi'l-ilmiyye, 2005: Muhakkik bilgilerini vermediği tek bir nüshayı kullanmış olup uzun dipnotlar ile metni birkaç katına çıkartmıştır. Dipnotlara verilen emeğin metnin tespitinde de kullanıldığını söylemek zordur.
b) Abdullah Muhammed Abdullah İsmail, Muhammed Seyyid Ahmed Şehhate, Kahire, el-Mektebetü'l-Ezheriyye li't-Türas, 2011: Muhakkikler tarihsiz olan beş tane nüshayı kullanarak eseri neşretmişlerdir.

Eserin sadece Türkiye'de bulunan kütüphanelerde yüz elliden (150) fazla nüshası bulunmaktadır. Bu bile diğer tahkikli neşirlerin bir kusuru olarak zikredilebilir. Eserin, hicrî dokuzuncu yüzyıla ait Türkiye nüshaları varken bunları görmeyip tarihsiz veya çok geç tarihli nüshaları kullanmak yapılan tahkikli neşirlerin kalitesine dair ipucu vermektedir.

Tahkikte kullandığımız nüshalar şunlardır:

1. Kastamonu Yazma Eserler Kütüphanesi No: 2698.

2. H. 870 istinsah tarihli bu nüsha 54 varaktan oluşmakta olup her bir sayfasında 13 satır bulunmaktadır. Bu nüshanın Bahru'l-kelâm'ın Türkiye kütüphanelerindeki en erken tarihli nüshası olduğunu düşünüyoruz.

3. Millet Yazma Eserler Kütüphanesi Feyzullah Efendi Koleksiyonu No: 2155.

4. Ali b. Hasan b. Emir Ahmed tarafından Bursa'da istinsah edilen bu nüsha, h. 893 tarihli olup mecmua içerisinde 40-57 varakları arasında yer almaktadır. Her bir sayfasında 23 satır bulunmaktadır. Nüsha üzerinde tashihler vardır.

5. Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Mehmed Asım Bey Koleksiyonu No: 200.

Bulunduğu mecmuanın 1-58 varakları arasında bulunan bu nüsha h. 949 tarihlidir. Her sayfasında 15 satır bulunmakta olup üzerinde tashihler vardır.

Bu en erken tarihli üç nüshanın yanında Bahru'l-kelâm'ın Ğayetü'l-meram şerhine de metnin tespiti noktasında müracaat ettik. Zira Makdisî, h. 836 yılında vefat etmiş olduğundan şerh için kullanmış olduğu nüshanın daha erken tarihli olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu da Makdisî'nin kullandığı nüshanın bizim 3 nüshamızdan daha erken tarihli olduğu anlamına gelmektedir.

Ayrıca anlaşılmasında güçlük çekilen noktaların çözümü için bazen Süleymaniye Kütüphanesi Mehmed Aṣım Bey Koleksiyonu 258 numaradaki h. 1079 istinsah tarihli nüsha ile İ.B.B. Atatürk Kitaplığı 0123-5 numaralı tarihsiz nüshaya da müracaat ettik. Son nüshaya müracaat etmemiz nüshanın üzerinde tashihlerin ve haşiyelerin olması sebebiyledir.

Bahru'l-kelâm'ın müellif nüshası, müellife okunmuş nüsha ve müellifin nüshasından istinsah edilen nüshası bulunmadığından kullanılan nüshalardan metni yeniden inşa etme yoluna gittik. Metnin yeniden inşasında nüsha farklılıklarını dipnotta ayrıca belirtmedik. Âyet numaraları ile sure isimleri ve hadislerin kaynağını dipnotta verdik. Kullanılan rivayetlerin tahrici yapılırken daha önce yapılan iki tahkikli neşirden istifade ettik. Atmış sekiz fasıldan oluşan eserde fasıl başlıkları bulunmadığından başlıkları, fasılların içeriğine göre belirleyip köşeli parantez içine aldık.

Tercüme Hakkında:

Eser daha önce biri Osmanlı Türkçesi olmak üzere dört defa tercüme edilmiştir. Osmanlı Türkçesine tercümesi Manastırlı Lâlî Hasan Efendi tarafından 1022'de (1613) yapılmıştır. İsmail Hakkı Uca-Mustafa Akdedeoğulları (Konya, 1978) tarafından *Bahrül Kelâm fi Akaid-i Ehlil-İslâm*, Cemil Akpınar tarafından ise *İslâm İnançları ve Mezhepler Arasındaki Görüş Farkları* (Konya 1977) adıyla Türkçeye tercüme edilmiştir. Bu tercümeleri inceleme fırsatımız olmadı. Eser en son Ramazan Biçer tarafından Bahrü'l-Kelâm/Mâtürîdî Akaidi (2010) ismiyle tercüme edilmiştir. Mehmet Kalaycı tarafından da bu son tercümeyi değerlendiren bir makale kaleme alınmıştır.[4] Mehmet Kalaycı'nın da belirttiği gibi tercümenin, hızlıca ve üstünkörü yazıldığı anlaşılmaktadır. Ayrıca eski bir baskının tercümede esas metin olarak seçilmesi birçok yanlışın ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir. Bazı noktalarda metne sadakat ilkesi aşılmış, metin yorumlanarak

4 Mehmet Kalaycı, "Ebü'l-Muīn en-Nesefī. Matüridi Akaidi (Bahrü'l-Kelâm Tercümesi)", *AÜİFD*, 55:1 (2014), ss. 171-186.

metinde anlamsız tasarruflar yapılmıştır. Bazen de bazı pasajların atlanarak tercüme edilmediği görülmektedir. Bütün bu sebeplerden dolayı eserin yeniden tercüme edilmesi gerektiği görülmektedir.

Eserin tercümesini kendi tahkik ettiğimiz metin üzerinden yaptık. Ayrıca eserin el-Makdisî'ye ait şerhinden de istifade edip anlaşılması güç yerleri dipnotlarda izah ettik. Sure isimleri ve âyet numaraları ile hadislerin kaynaklarını dipnotta verdik. Metnin aslından olmayan fasıl başlıkları köşeli parantez içine almayıp doğrudan tercüme ettik.

Mâtürîdî Kitaplığı Projesi ile düşünce dünyamıza nadide bir katkı sunduğundan dolayı Endülüs Yayınları ailesine en içten teşekkürlerimi arz ederim.

Eserin hem tahkiki hem de tercümesi için gerekli emeği harcadığımızı düşünsek de hatalardan hâli kalmamız mümkün değildir.

Gayret bizden başarı Allah'tandır.

Yusuf Arıkaner
Çankırı
Mart/2019

Tahkikte Kullanılan Nüshalar:

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله ذي الجلال والإكرام والصلاة على رسوله محمد خير الأنام
وعلى آله العظام وأصحابه الكرام قال الإمام رئيس أهل السنة
والجماعة سيف الحق أبو المعين النسفي اعلموا أن اعتقاد معرفة الله
تعالى وتوحيده وأقول بأن الله عز وجل واحد فرد قديم أزلي
وأنه صمد لا شريك له ولا مثل له ولا شبيه له ولا شكل له ولا ضد له
ولا ند له لم يزل أحدا صمدا فردا وترا ولا يزال كذلك أبدا وهو
الكامل بذاته الأولى بصفاته المنزه عن النقايص عالم الغيب
بلا نسيان لم يزل كان قبل أن يخلق المكان وقبل أن يخلق الوقت والزمان
ثم خلق الوقت والعرش واستوى على العرش وهو مستغن عن العرش
ليس العرش له مستقر ولا مكان بل هو خلق العرش والمكان وهو أعظم من أن يسعه
المكان وهو فوق كل مكان علم ما يكون وما لا يكون أن لو كان كيف يكون وسبق علمه
في الأشياء قبل كونها ولا يكون في ملكه شيء إلا بعلمه

Kastamonu Küt. No: 2698. (İlk sayfa)

والناس في للعاينة كلهم سواء الا ان بعض الناس وكلوا
باراءهم وخذلوا بعقولهم فضلوا ضلالا بعيدا وخسروا
خسرانا مبينا وقد قيل من اعتصم بماله قل ومن اعتصم بعقله
ضل ومن اعتصم بخلقه ذل ومن اعتصم بربه جل
قال اهل النجوم الشمس والقمر في السماء الرابعة وقال اهل السنة
والجماعة واهل التفسير في سماء الدنيا يدل عليه قوله
انا زينا السماء الدنيا بزينة الكواكب وقوله تعالى في قصة ذي القرنين
حتى اذا بلغ مغرب الشمس وجدها تغرب في عين
حمئة وهو لم يبلغ الى السماء الرابعة

تمت بعون الله وحسن توفيقه
وقت الضحى من يوم الثلثاء
الاخيرة من شهر المبارك
جمادي الاخر
سنة سبعين وثمانماية

Kastamonu Küt. No: 2698 (Son sayfa)

كتاب بحر الكلام من اصول الدين

بسم الله الرحمن الرحيم

Millet Küt. Feyzullah Efendi No: 2155 (İlk sayfa)

في حكاية عن ابراهيم عم فنظر نظرة في النجوم فقال اني سقيم استدل بالنظر الى النجوم انه سقيم والجواب عنه من علمائنا ان ابرهيم
عم علم انه يموت وكل من علم انه يموت علم انه سقيم ويجوز كونه سقيما لما قال تعالى السقيم المؤمن لا يخلو عن قلة او علة او ذلة واما
ما ذكر من ادريس عم علما السنين التي يدبر بالنجوم ولكن الله اخبرهم في كتابه ان النجم كلما اذا بلغ موضع كذا فاعلم انه يكون كذا او كذا فعرفوا
ذلك بتعريف الله اياه ثم نسخ من وقت سليمان عم حين علا الشمس بعد ما دخل الليل فتشوش عليهم في كل الحساب والعلم
الهادي ولهذا قال النبي عم انه لهم علامة جميلة في تكذيب المنجمين وقد قيل المنجم كالكاهن والكاهن كالساحر والساحر كالكافر
والكافر في النار والدليل على بطلان النجوم والطب جواب ما اشهدتهم خلق السموات والارض ولا خلق انفسهم وما كنت
متخذ المضلين عضدا ولان العلم لا يحصل الا بشيئين اما بالمعاينة او باخبار المخبر الصادق والنبي عم لم يخبر عنهما والناس
في المعاينة كلهم سواء الا ان بعض الناس خلطوا برائهم وضلوا بعقولهم فضلوا ضلالا بعيدا لو خرجوا واخبرنا مبينا
وقد قيل من اعتصم بعقله ذل ومن اعتصم بملكه زل ومن اعتصم بربه جل شانه ان المنجم كم يدري ... عن حالة ...
بيته ... فصل قال اهل التنجيم ان الشمس في القمر والنجوم في السماء الرابع وقال اهل السنة والجماعة واهل التفسير
رحمهم الله في السماء الدنيا عليه قوله تعالى انا زينا السماء الدنيا بزينة الكواكب وقوله تعالى في قصة ذي القرنين عم حتى اذا بلغ
مغرب الشمس وجدها تغرب في عين حمئة ولو كانت تبلغ الى السماء الرابع والله الهادي الى الرشاد تم الكتاب بعون الله
الملك الوهاب واليه المرجع والمآب وحسن توفيقه في يوم شنبه من اواخر ربيع الآخر بين الصلوتين على يد العبد الضعيف
النحيف المذنب المحتاج الى رحمة ربه علي بن حسن بن امير احمد غفر الله له ولوالديه ولجميع المسلمين والمسلمات والمؤمنين والمؤمنات
اجمعين انه هو الغفور الرحيم في شهر ... في زمان ابن مولانا جلال الدين تاريخ سنه ... وثلثين ...

Millet Küt. Feyzullah Efendi No: 2155 (Son sayfa)

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله ذي الجلال والاكرام والصلوة على رسوله محمد خير الانام
وعلى آله واصحابه الكرام قال الشيخ الامام الاجل رئيس الائمة
لسان الحق ولي النظم والنثر ابو المعين النسفي رحمة الله عليه
اعلموا اني اعتقد معرفة الله تعالى والتوحيد واقول بان الله
تعالى واحد فرد قديم ازلي وانه صمد لا شريك له ولا مثل له
ولا شبه له ولا شكل له ولا ضد له ولا ند له لم يزل احداً
صمداً فرداً وتراً ولا يزال كذلك ابداً وهو الكامل في ذاته
الازلي بصفاته المنزه عن النقصان العالم الغالب بلا نسيان
لم يزل كان قبل ان خلق المكان وقبل ان خلق الوقت والزمان
ثم انه خلق الوقت والعرش واستوى وهو مستغن عن العرش
وليس العرش له بمستقر ولا بمكان بل هو ممسك العرش والمكان
وهو اعظم من ان يسعه المكان وهو فوق كل علم ما يكون قبل
ان يكون وما لا يكون ان لو كان كيف يكون قد سبق علمه في الاشياء
قبل كونها ولا يكون في ملكه شيء الا بعلمه ومشيته وقدرته وقضائه

وهو كما

Süleymaniye YEK, Mehmed Asım Bey, No: 200 (İlk sayfa)

جل قال اهل النجوم الشمس والقمر في السماء الرابعة
و قال اهل السنة والجماعة واهل التفسير في
سماء الدنيا يدل عليه قوله تع انا زينا السماء الدنيا
بزينة الكواكب وقوله تعالى في قصة ذي
القرنين حتى اذا بلغ مغرب
الشمس وجدها تغرب في عين
حمئة و هو لم يبلغ
الى السماء الرابعة
تمت بعون الله
في تاريخ سنة
٩٦٩
[illegible] حسب الارادة
الحمد لله على التمام والصلوة على رسوله

Süleymaniye YEK, Mehmed Asım Bey, No: 200 (Son sayfa)

Bahru'l-Kelâm

Mâtürîdî Kelâmı

Ebü'l-Muîn Meymûn b. Muhammed
en-Nesefî
(ö. 508/1115)

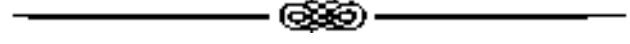
İnceleme, Tahkik, Tercüme
Yusuf ARIKANER

بحر الكلام

للإمام أبي المعين ميمون بن محمّد النسفي

تحقيق: يوسف آرِكَانْ

MUKADDİME

Azamet ve ikram sahibi Allah'a hamd, insanların en hayırlısı elçisi Muhammed'e, âline ve şerefli ashabına sâlat olsun.

Büyük imam, Ehl-i Sünnet ve-l'-Cemaatin reisi, hakkın kılıcı Ebü'l-Muîn en-Nesefî -Allah ona merhamet etsin- dedi ki: Biliniz ki; ben marifetullaha ve tevhide inanıyorum. Diyorum ki: Allah; tektir, birdir, kadîmdir, ezelîdir. Hiçbir şeye muhtaç değildir. Ortağı, dengi, benzeri, şekli, zıddı, rakibi yoktur. Ezelî olarak bir, samed, tek ve benzersizdir. Ebedî olarak da birdir. O, zâtında kemâl sahibi, sıfatlarıyla ezelî, noksanlıklardan münezzeh, unutmayan güç sahibi âlimdir. Mekân, zaman ve vakti yaratmadan önce de ezelî olarak vardı.

Sonra O, arşı ve zamanı yarattı. Arştan müstağni olduğu halde arşa istiva etti. Arş, onun karar kıldığı ve mekân tuttuğu yer değildir. Bilakis O, arşı ve mekânı ayakta tutandır. O, mekânın onu ihata etmesinden yücedir. O, bütün mekânların üstündedir. Olacak şeyleri olmadan önce bilir. Olmayacak şeylerin, eğer olsaydı nasıl olacağını da bilir.

Varlık hakkındaki ilmi, varlığın var olmasını öncelemiştir. Mülkünde her ne var olmuşsa; onun ilmi, iradesi, istemesi, takdiri ve kazası iledir. O, kitabında kendisini vasfettiği üzere suretsizdir. Yine kendisini tanıttığı üzere görülüp ihata edilemez. Allah Teâlâ, Resûlullah'a (s.a.v) şöyle emretti: **"De ki: O, Allah birdir. Allah sameddir. O, doğurmamış ve doğmamıştır. Onun hiçbir dengi yoktur."**[1]

1 İhlas 112/1

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله ذي الجلال والإكرام، والصلاة على رسوله محمدٍ خير الأنام، وعلى آله وأصحابه الكرام.

قال الشيخ الإمام الأجل رئيس أهل السنة والجماعة سيف الحق أبو المعين النسفي رحمة الله عليه: اعلموا أني أعتقد معرفة الله تعالى والتوحيد، وأقول بأن الله تعالى واحد فرد قديم أزلي وأنه صمد لا شريك له، ولا مثل له، ولا شبه له، ولا شكل له، ولا ضِدّ له، ولا نِدّ له، ولم يزل أحداً صمداً فرداً وتراً، ولا يزال كذلك أبداً. وهو الكامل في ذاته، الأزلي بصفاته، المنزه عن النقصان، العالم الغالب بلا نسيان، لم يزل كان قبل أن خلق المكان، وقبل أن خلق الوقت والزمان.

ثم إنه خلق العرش والوقت واستوى على العرش وهو مستغنٍ عن العرش. وليس العرش له بمستقرٍ ولا بمكان. بل هو ممسك العرش والمكان. وهو أعظم من أن يَسَعَه المكان. وهو فوق كل مكان. علم ما يكون قبل أن يكون، وما لا يكون أن لو كان كيف يكون.

قد سبق علمه في اللأشياء قبل كونها. ولا يكون في ملكه شيء إلا بعلمه ومشيئته وتقديره وقضائه. وهو كما وصف نفسه في كتابه من غير صورة، وكما عرّف نفسه من غير رؤية وإحاطة. فقال جل جلاله لرسوله صلى الله عليه وسلم ﴿**قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ**﴾[1] إلى تمام السورة.

١ الإخلاص: ١

Âyette geçen "**huve/o**" lafzı, Allah'ın var olduğuna işaret, Muattıla ve Bâtıniyyeye reddiyedir. "**Birdir**" lafzı, onun birliğini ispat, müşriklere ve putperestlere ise reddiyedir. "**Allah sameddir**" kısmı, Müşebbiheye reddiyedir. "**O, doğurmamış ve doğmamıştır**" ifadesi, Yahudi ve Hristiyanlara reddiyedir. "**Onun hiçbir dengi yoktur**" kısmı ise Mecûsîlerin Yezdan ve Ehrimen inançlarına reddiyedir. Nasıl ki Allah Teâlâ'nın "**O'nun benzeri hiçbir şey yoktur. O işitendir, görendir.**"[2] âyet-i kerimesi, onların inançlarına reddiyedir.

Ebü'l-Muîn en-Nesefî'nin inancı ortaya çıkınca, inandığı şeyler hakkında soruldu ve denildi ki: Marifet nedir? Tevhid nedir? İman nedir? İslâm nedir? Din nedir?

Marifet: Allah'ın vahdaniyetini bilmendir. Tevhid; Allah'tan ortakları, benzerleri ve zıtları olumsuzlamandır. İman; Allah'ın vahdaniyetini dil ile ikrar, kalp ile tasdik etmektir. İslâm; sadece Allah'a ibadet etmendir. Din ise bu dört şeyi ölünceye kadar muhafaza etmektir. Allah Teâlâ şöyle buyurdu: "**Kim, İslâm'dan başka bir din ararsa, bilsin ki kendisinden (böyle bir din) asla kabul edilmeyecek ve o, ahirette ziyan edenlerden olacaktır.**"[3]

2 Şura 42/11
3 Âl-i İmran 3/85

و﴿هُوَ﴾ إشارة إلى الموجود، نقض على المعطِّلة والباطنية. ﴿أَحَدٌ﴾ إثبات وحدته، نقض على المشركين والثنوية. ﴿الصَّمَدُ﴾ نقض على المشبهة. ﴿لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ﴾ نقض على اليهود والنصارى. ﴿وَلَمْ يكُن لَّهُ كُفُوًا أَحَدٌ﴾ نقضٍ على المجوس بقولهم: يَزْدان وأهْرِمن، كما قال الله تعالى ﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ﴾[2]

فلما تبين وظهر اعتقاده سُئِل عن معتقده، وقيل: ما المعرفة؟ وما التوحيد؟ وما الإيمان؟ وما الإسلام وما الدين؟

أما المعرفة: أن تعرفه بالوحدانية. وأما التوحيد: أن تنفي عنه الشريك والأمثال والأضداد. وأما الإيمان: الإقرار باللسان والتصديق بالقلب بوحدانية الله تعالى. وأما الإسلام: أن تعبد الله بالوحدانية. وأما الدين: الثبات على هذه الخصال الأربع إلى الموت. قال الله تعالى: ﴿وَمَن يَبْتَغِ غَيْرَ الْإِسْلَامِ دِينًا فَلَن يُقْبَلَ مِنْهُ وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ﴾[3]

٢ الشورى: ١١
٣ آل عمران: ٨٥

DİNİ KONULARDA MÜNÂZARA YAPMA VE TARTIŞMANIN HÜKMÜ

Bil ki; Bidatçıların 'câiz değildir' sözlerinin aksine dînî konularda münâzara yapmak ve tartışmak caizdir. Ancak münâzara; amaçsız tartışma ve makam, övgü ve dünya malı elde etmek için olursa mekruh olur.

Denilirse ki: İlmin tanımı nedir?

Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat der ki: Bilineni olduğu hal üzere bilmektir (marifet). Bu yaratılmışların ilmidir. Allah Teâlâ'nın ilmi ise malumu olduğu hal üzere ihata edip bilmektir. Zira Allah'ın ilmi, marifet ile vasıflandırılamaz. Çünkü Allah, daha önce açıkladığımız üzere ezelî olarak âlimdir. Allah Teâlâ şöyle buyurdu: **"Onun yaptıklarının hepsini baştanbaşa biliyorduk."**[4]

Mu'tezile dedi ki: İlmin tanımı, şeyi olduğu hal üzere bilmektir.

Bu tanım batıldır. Çünkü ma'dum şey değildir. Ma'dum için şey ismi kullanılamaz. Çünkü Allah Teâlâ eşyayı yokluktan yarattı.

Mu'tezile dedi ki: Allah eşyayı **"Ol der o da olur."**[5] sözüyle yarattı.

Bize göre ise Allah eşyayı, söz ile değil sun'/oluşturma ile yaratmıştır. Eğer biz, 'ilim, şeyi olduğu hal üzere bilmektir' dersek; bu söz, a'yanları Allah Teâlâ'yla beraber kadîm sayma sonucuna götürür. Bu ise kâfir ve facir Dehriyye'nin görüşüdür. Çünkü onlara göre âlem kadîmdir.

4 Kehf 18/91
5 Yasin 36/82

فصل [في بيان حكم المناظرة والجدل في الدين]

اعلم أن المناظرة والجدل في الدين جائزة بخلاف ما قالت المبتدعة إنها لا تجوز، وإنما تكره للمِراء وطلب الجاه والثناء والدنيا.

فإن قيل: ما حد العلم؟

قال أهل السنة والجماعة: معرفة المعلوم على ما هو به. وهو علم المخلوقين. وعلم الله تعالى الإحاطة والخبْر على ما هو به. لأنه لا يوصف بالمعرفة. لأنه لم يزل عالما لما بينّا. قال الله تعالى: ﴿وَقَدْ أَحَطْنَا بِمَا لَدَيْهِ خُبْرًا﴾[4]

وقالت المعتزلة: حدّ العلم معرفة الشيء على ما هو به.

وهذا باطل، لأن المعدوم ليس بشيء ، ولا يقع عليه اسم الشيء ، لأن الله تعالى خلق الأشياء لا من شيء.

قالت المعتزلة: خلق الله الأشياء بقوله ﴿كُن فَيَكُونُ﴾[5]

وعندنا بالصنع لا بالقول. فلو قلنا: إنه معرفة الشيء على ما هو به يؤدي إلى قدم الأعيان مع الله تعالى، وذلك مذهب الدهرية الكَفَرَة والفَجَرَة، لأن عندهم العالَم قديم.

٤ الكهف: ٩١
٥ يس: ٨٢

Allah Teâlâ, Mu'tezile'nin 'Allah'ın zâtı ilmidir. Zikrettiğimiz üzere Allah, zâtıyla âlimdir' görüşünün aksine ilmiyle âlimdir ve ilim, onun ezelî sıfatlarındandır.

Bize göre ise Allah ilmiyle âlimdir. İlim, onun ezelî sıfatlarındandır. Olacak şeyleri olmadan önce bilir. Olmayacak şeylerin, eğer olsaydı nasıl olacağını da bilir. Varlık hakkındaki ilmi, varlığın mevcudiyetini öncelemiştir. Allah Teâlâ buyurdu ki: **"De ki: Göklerde ve yerde, Allah'tan başka kimse gaybı bilmez."**[6]

Râfizîler ve Kaderiyye dedi ki: Allah, yaratıp var etmediği müddetçe eşyayı bilmez.

İlim akıldan daha üstündür. Mu'tezile'nin 'bütün insanlar akılda eşittir' sözünün aksine peygamberlerin aklı, velilerin aklıyla aynı seviyede değildir. Peygamberlerin aklı da bizim peygamberimiz Muhammed'in (s.a.v) aklıyla aynı derecede değildir.

Bütün akıllı ve baliğ kişilerin, Önderimiz İbrahim'in (a.s) **"Gecenin karanlığı onu kaplayınca bir yıldız gördü, Rabbim budur, dedi."**[7] âyetinde ve Ashab-ı Kehf'in **"Dediler ki: Bizim Rabbimiz, göklerin ve yerin Rabbidir. Biz, O'ndan başkasına tanrı demeyiz. Yoksa saçma sapan konuşmuş oluruz."**[8] âyetinde belirtildiği gibi, âlemin bir yaratıcısı olduğuna istidlalde bulunması gerekir. Öyle ki Mütekaşşife[9] ve Eş'ârîler'in dediklerinin aksine kendisine vahiy ulaşmamış kişi, mazur değildir. Çünkü bizim mezhebimize göre iman, Allah'ın yol göstermesi ile kulun kendi fiilidir. Bizler imanın yaratılmış olduğu veya yaratılmamış olduğunu söylemeyiz. Bilakis diyoruz ki: Dil ile ikrar kalp ile tasdik kuldan, yol gösterme ve tevfik de Allah Teâlâ'dandır.

İmam Şafiî'ye (r.h) göre dinin emirleriyle amel etmek de imandandır. Mütekaşşife dedi ki: iman, tasdik olmadan sadece dil ile ikrardır.

6 Neml 27/65
7 En'âm 6/76
8 Kehf 18/14
9 Bazı âlimlerce Mâverâünnehir bölgesindeki Mutasavvife'ye verilen isim. Kelime anlamı olarak, 'pislik içinde yaşayan, temizliğine dikkat etmeyen' anlamlarına gelen mütekaşşife, züht hayatı yaşayan sûfîler için kullanılmıştır.

والله تعالى عالِم بعلمه، والعلم من صفاته الأزلية بخلاف ما قالت المعتزلة: إن ذاتَه علمُه، والله تعالى عالم بذاته على ما ذكرنا.

وعندنا هو عالم بعلمه، والعلم من صفاته الأزلية. عَلِمَ ما يكون قبل أن يكون، وما لا يكون أن لو كان كيف يكون. وقد سبق علمه الأشياء قبل كونها. قال الله تعالى: ﴿قُل لَّا يَعْلَمُ مَن فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ الْغَيْبَ إِلَّا اللَّهُ﴾[6]

وقالت الرافضة والقدرية: إنه لا يعلم الشيء ما لم يخلقه ويوجده.

والعلم أفضل من العقل، وعقل الأنبياء لا يكون كعقل الأولياء، وعقل الأنبياء لا يكون كعقل نبينا محمدٍ ﷺ بخلاف ما قالت المعتزلة: إن الناس كلهم في العقول سواء.

كل عاقل بالغ يجب عليه أن يستدل بأن للعالم صانعاً كما استدل سيّدنا إبراهيم عليه السلام: ﴿فَلَمَّا جَنَّ عَلَيْهِ اللَّيْلُ رَأَىٰ كَوْكَبًا قَالَ هَٰذَا رَبِّي﴾[7]، وأصحاب الكهف: ﴿فَقَالُوا رَبُّنَا رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ لَن نَّدْعُوَ مِن دُونِهِ إِلَٰهًا لَّقَدْ قُلْنَا إِذًا شَطَطًا﴾[8] حتى إن من لم يبلغه الوحيُ لا يكون معذوراً بخلاف ما قالت المتقشِّفة والأشعرية. لأن المذهب عندنا: الإيمانُ فعلُ العبد بهداية الرب جلّ جلاله. فلا نقول بأن الإيمان مخلوق أم غير مخلوق، بل نقول: مِن العبد الإقرارُ باللسان والتصديقُ بالقلب، ومن الله تعالى الهدايةُ والتوفيقُ.

وعند الشافعي رحمه الله: العمل بالأركان من الإيمان. وقالت المتقشفة: الإيمان مجرد القول دون التصديق.

٦ النمل: ٦٥
٧ الأنعام: ٧٦
٨ الكهف: ١٤

Denilirse ki: İman hakkında ne dersin? O, Allah'tan kula doğru mudur? Kuldan Allah'a doğru mudur? Yoksa bir kısmı Allah'tan kula, diğer bir kısmı ise kuldan Allah'a doğru mudur? Cevap olarak "Allah'tan kula doğrudur" derse; bu söz, Cebriyye mezhebini güçlendirir. Çünkü onlar dediler ki: Kul, iman ve küfre mecburdur. Eğer "Kuldan Allah'a doğrudur" denirse; bu söz, Kaderiyye mezhebini güçlendirir. Çünkü onlar dediler ki: Kul, fiilden önce kendisi adına kendi kesbiyle güç yetirendir. Allah'tan olan kuvvet ve yardıma ihtiyaç duymaz.

Cevap olarak diyoruz ki: İman, Allah'ın yol göstermesi ile kulun fiilidir. Tarif etme Allah'tan, bilme ve idrak etme kuldandır. Yol gösterme Allah'tan, doğru yolu bulma ve onu arama kuldandır. Tevfik Allah'tan, gayret, azim ve kasıt kuldandır. İkram ve armağan Allah'tan, kabul ise kuldandır.

Allah'tan olan şeyler mahlûk değildir. Kuldan olan şeyler ise mahlûktur. Çünkü bütün sıfatlarıyla Allah, mahlûk değildir. Bütün sıfatlarıyla kul ise mahlûktur. Allah'ın sıfatını kulun sıfatından ayırt etmeyen herkes, sapkın ve bidatçıdır.

Mefruğiyye[10] dedi ki: **"Allah'ın kendisi ve melekler, O'ndan başka ilah olmadığına şahittir."**[11] âyet-i kerimesinden dolayı iman, Allah'tan kula doğrudur ve mahlûk değildir. İman, Kur'ân gibi mahlûk değildir.

Bu zikrettiklerimiz onlara da cevaptır.

Denilirse ki: İmanın bir kısmı Allah'tan diğer bir kısmı kuldan olursa; iman, Allah ile kul arasında ortak olur. Bu ise câiz değildir.

Cevap olarak deriz ki: Allah Teâlâ'dan olan tarif, kulun kurtuluşuna sebeptir. Kul, sonuçtur. Allah ise sebeptir. Sonuç sebepten farklı bir şeydir. Nasıl ki rızık, kulun bekası için sebeptir. Yine abdest, namazın câiz olması için sebeptir. Abdestin namazdan bir parça olduğu söylenemez.

10 Kelime anlamı olarak 'ayrılmışlar' anlamındaki Mefruğiyye, Cebriyye'nin her şey'in yaratılmış olduğunu, bundan sonra artık hiçbir şeyin yaratılmayacağa görüşünde olan bir mezhebidir.

11 Âl-i İmran 3/18

فإن قيل: ما تقول في الإيمان أهو من الله تعالى إلى العبد أو من العبد إلى الله تعالى أو بعضه من الله تعالى إلى العبد وبعضه من العبد إلى الله تعالى؟ فإن قال: من الله تعالى إلى العبد، فهذا قوة لمذهب الجبرية. لأنهم قالوا: العبد مجبور على الإيمان والكفر. وإن قال: من العبد إلى الله تعالى، فهذا قوة لمذهب القدرية. لأنهم قالوا: العبد مستطيع بكسب نفسه لنفسه قبل الفعل، ولا يحتاج إلى قوة وعَوْن من الله تعالى.

والجواب عنه أن نقول: الإيمان فعل العبد بهداية الرب جلّ جلاله. والتعريف من الله تعالى، والمعرفة والتعرّف من العبد. والهداية من الله تعالى، والاهتداء والاستهداء من العبد. والتوفيق من الله تعالى، والجد والعزم والقصد من العبد، والإكرام والعطاء من الله تعالى والقبول من العبد.

فما كان من الله تعالى فهو غير مخلوق، وما كان من العبد فهو مخلوق. لأن الله تعالى بجميع صفاته غير مخلوق، والعبد بجميع صفاته مخلوق. فكلُّ من لم يميّز صفة الله تعالى من صفة العبد فهو ضالٌّ مبتدعٌ.

وقالت المفْروغية: الإيمان من الله تعالى إلى العبد، وهو مخلوق لقوله تعالى: ﴿**شَهِدَ اللَّهُ أَنَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ وَالْمَلَائِكَةُ**﴾[9] وإنه غير مخلوق كالقرآن.

والجواب عنه ما ذكرنا.

فإن قيل: الإيمان لو كان بعضه من الله وبعضه من العبد يكون مشتركاً بين الرب والعبد، وذلك لا يجوز.

الجواب عنه أن نقول: التعريف من الله تعالى سبب لنجاة العبد، والعبد مسبَّب. والله مسبِّب، والمسبَّب غير المسبِّب، كما أن الرزق سبب لبقاء العبد. وكذلك الوضوء سبب لجواز الصلاة. ولا يقال بأنه من الصلاة.

[9] آل عمران: ١٨.

Bunun gibi Allah'tan olan tarif, kurtuluşun sebebidir. Tarif, Mü'minin kalbine bir nurun verilmesidir. Bundan dolayı ortak değildir. Mü'minin kalbindeki marifetin nuru, mahlûktur. Çünkü Allah'ın dışındaki her şey mahlûktur.

Bu da şu asla/kaideye dayanmaktadır: Kılmak kılınandan, rızık vermek rızıklanandan, yaratmak yaratılandan, tarif etmek marifetten, tekvin mükevvenden farklı bir şeydir.

Mu'tezile ve Mütekaşşife dedi ki: Tarif ve marifetin ikisi de mahlûktur.

Mefruğiyye dedi ki: Tarif ve marifetin ikisi de mahlûk değildir.

Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaate göre; Allah Teâlâ'dan olan tarif mahlûk değildir. Kuldan olan marifet ve taarruf (bilme/tanıma) mahlûktur.

Denilirse ki: İmanın sıfatı ve şartları nelerdir?

Deriz ki: Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaate göre iman; Allah'a, ahiret gününe, meleklere, kitaplara, peygamberlere, ölümden sonra dirilmeye, hayrıyla şerriyle kaderin Allah Teâlâ'dan olduğuna iman etmendir.

Mu'tezile dedi ki: Kötülüklerin tamamı kuldandır. Çünkü Allah Teâlâ kötülüğü takdir etmez. Kötülüğe hükmetmez. Kötülüğü irade etmez. Eğer kötülüğe hükmedip sonra insanları bundan dolayı azap ederse; bu, onun adına zulüm ve adaletsizlik olur. Allah Teâlâ zulüm ve adaletsizlikten münezzehtir. Mu'tezilîler, bu sebepten dolayı kendilerini adalet ve tevhid ehli olarak isimlendirdi.

Fakat biz diyoruz ki: Kul muhayyerdir ve istitâat sahibidir. Kazâ, ilim gibi kulu günah işlemeye zorlamaz. Çünkü kazâ, hükmeden kâdının sıfatıdır. Sıfat hiç kimseyi bir şey yapmaya icbar edemez. Örnek olarak dikiş ve marangozluk işlerini bilmek, terzi ve marangozu fiili elde etmeye icbar edemez. Bilakis kul, muhayyerdir ve istitâat sahibidir.

Bu anlamdan dolayı kul, cezayı hak eder. Nasıl ki eğer efendi, kölesine 'eve girersen hürsün' derse; köle de eve girerse hür olur. Aynı durum boşamada da geçerlidir. Eve girmekle boşama ve azad etme gerçekleşir.

فكذلك التعريف من الله تعالى سبب النجاة، وهو إعطاء نورٍ في قلب المؤمن فلا يكون مشتركاً. ونور المعرفة في قلب المؤمن مخلوق، لأن ما سوى الله تعالى فهو مخلوق.

وهذا يرجع إلى أصل، وهو أن الجعل غير المجعول، والترزيق غير المرزوق، والتخليق غير المخلوق، والتعريف غير المعرفة، والتكوين غير المكوّن.

وقالت المعتزلة والمتقشفة: كلاهما مخلوقان، وهو التعريف والمعرفة.

وقالت المفروغية: كلاهما غير مخلوقين، وهو التعريف والمعرفة.

وعند أهل السنة والجماعة: التعريف من الله تعالى غير مخلوق، والمعرفة والتعرف من العبد مخلوق.

فإن قيل: ما صفة الإيمان وما شرائطه؟

قلنا: الإيمان أن تؤمن بالله، واليوم الآخر، وملائكته، وكتبه، ورسله، والبعث بعد الموت، والقدر خيره وشره من الله تعالى عند أهل السنة والجماعة.

وقالت المعتزلة: كله من العبد. لأن الله تعالى لا يقدِّر الشر، ولا يقضي بالشر، ولا يشاء الشر. لأنه لو قضى بالشر ثم يعذبهم على ذلك لكان ذلك منه ظلماً وجَوْراً. والله تعالى منزّهٌ عن الظلم والجور. وسمّوْا أنفسهم أهل العدل والتوحيد لهذا.

لكنّا نقول: العبد مخيّر مستطيع. والقضاء لا يجبرهم على المعصية كالعلم، ولأن القضاء صفة القاضي، والصفة لا تجبر أحدا على الفعل، كالعلم بالخياطة والنجارة لا يجبر الخياط والنجار على تحصيل الفعل، بل العبد مخير مستطيع.

ولهذا المعنى استحق العقوبة كما لو قال المولى لعبده: إن دخلْتَ الدار فأنت حرّ، فدخل الدار يعتق. وكذلك في الطلاق، يقع الطلاق والعتق بدخول الدار.

Yemin etme, 'eve girmeye delalet eder veya onu, eve girmeye icbar etmiştir' denemez. İnsan fiili de bunun gibidir. Allah Teâlâ'nın kazâsı ile olsa da 'Allah'ın kazâsı onu fiil yapmaya icbar etmiştir' denemez.

Diğer bir cevap: Kazâ, Allah Teâlâ'nın mahlûkattan gizlediği sırrıdır. Emretme ve yasaklama, Allah'ın mahlûkatına karşı delilidir. Kul gücü yettiği halde zahir bir emrini terk ettiğinde, bu anlamdan dolayı cezayı hak eder.

Denilirse ki: Allah Teâlâ kötülüğe hükmettiği takdirde; kul da Allah Teâlâ'nın kazâsından kaçmaya güç yetiremeyeceğine göre bu durum, kötülüğün Allah'a nispet edilmesi sonucuna götürür.

Deriz ki: Kulun fiili, Allah Teâlâ'nın kazâsından ayrı bir şeydir. Görmez misin ki: Allah Teâlâ zina aletini yaratmıştır fakat zina, Allah Teâlâ'ya nispet edilmez.

Şu durum da buna delalet eder: Allah Teâlâ, hareket ve kuvveti kulun nefsinde yaratmıştır. Kul, kendi istitâat ve iradesi ile güç yetirendir. Allah Teâlâ'nın kazâsı ve iradesiyle olsa bile hareket ve kuvvet, Allah Teâlâ'ya nispet edilmez. Şu durum söylediklerimizin doğruluğuna delalet etmektedir: Eğer Allah Teâlâ, kötülük, küfür ve günahı istemeyip bunlarla hükmetmeyip kul bunları irade etse ve yapsaydı; kulun iradesi Allah Teâlâ'nın iradesine galip gelmiş olurdu. Böylece bu da acziyetin Allah Teâlâ'ya nispet edilmesi sonucuna varırdı. Bu ise küfürdür. Bütün iradeler, Allah Teâlâ'nın irade ve dilemesi altındadır. Allah Teâlâ şöyle buyurdu: **"Allah dilemedikçe siz dileyemezsiniz."**[12]

Yine buna delalet eder ki: Eğer kul, benim irade ve dilemem Allah Teâlâ'nın irade ve dilemesinin dışındadır derse; bu sözünde, Allah Teâlâ'yla beraber ilahlık iddiası vardır. Ali b. Ebû Tâlib'in (r.a) dediği gibi bu söz küfürdür.

Böylelikle bütün iradelerin Allah Teâlâ'nın iradesi altında olduğu sabit oldu. Bir de Allah Teâlâ, Firavun ve İblis'in inkârını bildi. Eğer onlar hakkında inkârı irade etmedi ve istemedi dersek; Allah'ın iradesi, ilminin aksi istikametinde olur. Bu ise mümkün değildir.

12 Tekvir 81/29

ولا يقال بأن اليمين يدل على الدخول أو أجبرته، كذلك ههنا الفعل. وإن كان بقضاء الله تعالى ولكن لا يقال بأن القضاء أجبره على الفعل.

وجواب آخر: وهو أن القضاء سر الله تعالى أخفاه عن الخلق. والأمر والنهي حجة الله تعالى على خلقه. فإذا ترك أمره الظاهر وهو مستطيع فلذلك المعنى يستحق العقوبة.

فإن قيل: لو قلنا بأن الله تعالى يقضي بالشر، والعبد لا يقدر أن يفر من قضاء الله تعالى فيؤدي ذلك إلى أن ينسب الشرُّ إلى الله تعالى.

قلنا: فعل العبد مميز من قضاء الله تعالى، ألا ترى أن الله تعالى خلق آلة الزنا ولا ينسب الزنا إلى الله تعالى.

يدل عليه أن الله تعالى خلق الحركة والقوة في نفس العبد، والعبد مستطيع باستطاعة نفسه ومشيئته ولا ينسب الحركة والقوة إلى الله تعالى وإن كانا بقضاء الله تعالى ومشيئته. يدل على صحة ما قلنا أن الله تعالى لو لم يشأ الشر والكفر والمعصية ولا يقضي به والعبد يشاؤه ويفعله، لغلبت مشيئةُ العبد مشيئة الله تعالى، فيؤدي إلى أن ينسب العجز إلى الله تعالى ، وهذا كفر. وكل المشيئات تحت مشيئة الله تعالى وإرادته. قال الله تعالى: ﴿وَمَا تَشَاءُونَ إِلَّا أَن يَشَاءَ اللَّهُ﴾[10]

ويدل عليه أنه لو قال: مشيئتي وإرادتي بغير مشيئة الله تعالى وإرادته يكون ذلك دعوى الربوبية مع الله تعالى، وهذا كفر كما قال عليٌّ بن أبي طالب رضي الله عنه.

فثبت أن كل مشيئة تحت مشيئة الله تعالى، ولأن الله تعالى عَلِم من فرعون وإبليس الكفرَ، فلو قلنا بأنه لم يرد منهما الكفر ولم يشأ تكون إرادته بخلاف علمه، وهذا لا يجوز،

١٠ التكوير: ٢٩

Çünkü ilim geçersiz olunca, sefihlik ve cehalet geriye kalır. Allah Teâlâ, sefihlik ve cehaletten münezzehtir. Ancak irade, emretmekten farklıdır. Çünkü Allah Teâlâ'nın kötülüğü emretmeyeceğine dair nass vardır.

Allah Teâlâ şöyle buyurdu: **"De ki: Allah kötülüğü emretmez."**[13] Yani zinayı emretmez. Yine buyurdu ki: **"Allah bozgunculuğu sevmez."**[14] Böylece emir, iradeye bağlı olmadığından kıyasın dışında kaldı. Çünkü Allah Teâlâ'nın bir şeyi emredip onu irade etmemesi mümkündür. İblis (üzerine lanet olsun) gibi. Ona, Âdem'e (a.s) secde etmesini emretti fakat onun hakkında secdeyi irade etmedi. Âdem'e (a.s) ağaçtan yemesini yasakladı ama onun ağaçtan uzak durmasını irade etmedi. Bilakis onun ağaçtan yemesini irade etti.

13 A'raf 7/28
14 Bakara 2/205

لأنه إذا بطل العلم بقي السَفَه والجهل. والله تعالى منزه عن السفه والجهل. وهذا بخلاف الأمر، لأنه جاء النص من الله تعالى أن لا يأمر بالشر.

قال الله تعالى: ﴿قُلْ إِنَّ اللَّهَ لَا يَأْمُرُ بِالْفَحْشَاءِ﴾[11] يعني: الزنا، وقوله تعالى: ﴿وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الْفَسَادَ﴾[12] فصار معدولا عن القياس، ولأنه يجوز أن يأمر الله تعالى بشيء ولا يريده، كإبليس عليه اللعنة أمره بالسجود لآدم عليه السلام ولم يُرِد منه السجدة ونهى آدم عليه السلام عن أكل الشجرة ولم يرد منه الامتناع، بل أراد منه أكل الشجرة.

١١ الأعراف: ٢٨
١٢ البقرة: ٢٠٥

İMAN VE KÜFÜR TERCİHİ

Bil ki; Allah Teâlâ, bezm-i elestte insanları yaratıp onları Âdem'in (a.s) sulbünden çıkarınca; onlar, mü'min de kâfir de değildi. Sadece yaratılmış mahlûk idiler. Sonra Allah onlara iman ve inkârı arz etti. İmanı seçip inanarak kabul edenlerin hepsi mü'mindir. İmanı seçmeyenlerin tamamı ise kâfirdir. İnanmadan sadece söz ile icabet edenlerin hepsi münafıktır. Allah Teâlâ şöyle buyurdu: **"Kıyamet gününde, biz bundan habersizdik demeyesiniz diye Rabbin âdemoğullarından, onların bellerinden zürriyetlerini çıkardı, onları kendilerine şahit tuttu ve dedi ki: Ben sizin Rabbiniz değil miyim? (Onlar da), Evet (buna) şâhit olduk, dediler."**[15]

Sonra Allah Teâlâ'nın şimdi oldukları gibi bedenleri ruhlarla beraber yarattığına dair delil şu âyet-i kerimedir: **"Ben sizin Rabbiniz değil miyim?"** Hitap ve soru, ruhlarla beraber bedenleredir. Sonra Allah onları, babalarının sulbüne iade etti. Sonra Âdem'in evlatlarını Âdem'den türetti. Sonra evlatlarının evlatlarını Âdem'in evlatlarından türetti. Kıyamete kadar böyle devam edecek. Çünkü Allah Teâlâ, **"bellerinden"** ifadesini kullandı.

Cebriyye dedi ki: Allah Teâlâ mü'minleri mü'min, kâfirleri kâfir olarak yarattı. İblis ezelî olarak kâfirdir. Ebubekir (r.a) ve Ömer (r.a) İslâmiyetten önce mü'min idiler. Peygamberler, vahiy almadan önce de peygamberdiler. Yine Yusuf'un (a.s) kardeşleri büyük günah işledikleri esnada da peygamberdiler.

15 A'raf 7/172

فصل [في اختيار الإيمان والكفر]

اعلم بأن الله تعالى لما خلق الخلق وأخرجهم من صلب آدم عليه السلام يوم الميثاق لم يكونوا مؤمنين ولا كافرين وكانوا خَلْقاً، ثم عرضهم عليهم الإيمان والكفر، وكل من اختار الإيمان وقَبِلَه اعتقاداً فهو مؤمن، وكل من لم يختر الإيمان فهو كافر، وكل من أجاب بالقول دون الاعتقاد فهو منافق بقوله تعالى: ﴿وَإِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِن بَنِي آدَمَ مِن ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَأَشْهَدَهُمْ عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَىٰ شَهِدْنَا أَن تَقُولُوا يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّا كُنَّا عَنْ هَٰذَا غَافِلِينَ﴾[13]

ثم الدليل علي أن الله تعالى خلق الأجساد مع الأرواح كما هم الآن قوله تعالى: ﴿أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَىٰ﴾ والخطاب والسؤال للأجساد مع الأرواح، ثم ردهم إلى أصلاب آبائهم، ثم أخرج أولاد آدم منه، ثم أخرج أولاد أولاده من أولاده، هكذا إلى يوم القيامة. لأن الله تعالى قال: ﴿مِن ظُهُورِهِمْ﴾

وقالت الجبرية: إن الله خلق المؤمنين مؤمنين، والكافرين كافرين. وإبليس لم يزل كافراً، وأبو بكر وعمر رضي الله عنهما كانا مؤمنين قبل الإسلام، والأنبياء كانوا أنبياء قبل الوحي، وكذلك إخوة يوسف كانوا أنبياء وقت الكبائر.

١٣ الأعراف: ١٧٢

Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat dedi ki: Yusuf'un (a.s) kardeşleri büyük günah işledikten sonra peygamber oldular. İblis, secdeyi terk etmekle kâfir oldu. Bilakis Allah Teâlâ'nın emrettiği şeyde hikmet sahibi olduğunu görmediği için kâfir oldu. Çünkü Cebriyeye göre kâfirler, inkâra ve günaha mecburdurlar ve azap çekecekler. Mü'minler ise ibadet ve imana mecburdurlar.

Biz diyoruz ki: kul muhayyerdir, ibadete ve günaha istitâatı vardır. Mecbur değildir. Tevfik ve hızlan Allah Teâlâ'dandır. Hayrın ve şerrin takdiri Allah Teâlâ'dandır. Bu konu bütünüyle kitabın sonunda ele alınmıştır. Şu âyet-i kerime buna delalet etmektedir: **"Allah'a ve Resulüne iman edin."**[16] Eğer mü'min olsalardı; Allah onlara hitap etmez ve imanı emretmezdi. Resulüllah'ın (s.a.v) şu hadisi de buna delalet etmektedir: **"Allah'tan başka ilah yoktur deyinceye kadar insanlarla savaşmak bana emredildi. Bunu söylerlerse Allah hakkı hariç kanlarını ve mallarını benden korumuş olurlar. Onların hesabı Allah Teâlâ'ya aittir."**[17] Mü'minle savaşılmaz.

Eğer denilirse ki: İstitâat, fiilin vaktinde fiille beraber -önce veya sonra değil- Allah Teâlâ'dan kula doğru olduğunda; iman, küfür, ibadet ve günah; Allah'ın takdiri, kazası, dilemesi, iradesi, tevfiki, hızlanı ve koruması ile olacağından, kul hangi sebeple ceza ve mükafatı hak edecek?

Biz şöyle deriz: Bil ki; ibadeti emretmek Allah Teâlâ'dan, ibadet emrine uymak da kuldandır. Yasaklama Allah Teâlâ'dan, yasaklanan şeyden uzak durmak kuldandır. Güç ve kuvvet Allah Teâlâ'dan, kesb, gayret ve azim de kuldandır. Her ne zaman kulun gayreti, kastı ve kesbi olursa; onun için kuvvet de hâsıl olur.

İstitâat, fiille beraber olarak Allah Teâlâ'dandır. Böylece kul, mükafat ve cezayı kendi yapması ile hak eder. Yine imanın lütfedilip verilmesi Allah Teâlâ'dan, hidayete erme/ihtida ve marifet kuldandır. Hidayet ve mahrum bırakma Allah Teâlâ'dan, kast, yalvarma ve dua kuldandır. Günahta kulu kendi iradesi ile baş başa bırakma/hızlân Allah Teâlâ'dan, tövbe ve istiğfar kuldandır. Nimet Allah Teâlâ'dan, şükür ise kuldandır.

16 Hadid 57/7
17 Ebu Davud, 352/3; Tirmizî, 351/3.

وقال أهل السنة والجماعة: صاروا أنبياء بعد ذلك. وإبليس صار كافراً بترك السجدة، بل صار كافرا بأن لم ير الله تعالى حكيما فيما أمر، ولأن الكفار عندهم مجبورون على الكفر والمعصية وهم معذورون، والمؤمنون مجبورون على الطاعة والإيمان.

وإنا نقول: العبد مخيّر مستطيع على الطاعة والمعصية، وليس بمجبور، والتوفيق والخذلان من الله تعالى، وتقدير الخير والشر من الله تعالى، والمسئلة بتمامها مسطورة في آخر الكتاب. يدل عليه قوله تعالى: ﴿آمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ﴾[14]. فلو كانوا مؤمنين لم يأمرهم ولم يخاطبهم بالإيمان، ويدل عليه قوله ﷺ: «**أمرت أن أقاتل الناس حتى يقولوا: لا إله إلا الله، فإذا قالوها فقد عصموا مني دماءهم وأموالهم إلا بحق، وحسابهم على الله تعالى**»[15] والمؤمن لا يقاتَل.

فإن قيل: إذا كانت الاستطاعة من الله تعالى إلى العبد وقت الفعل مقارنا للفعل لا مقدمة ولا مأخرة، والخير والشر والإيمان والكفر والطاعة والمعصية بتقدير الله وقضائه ومشيئته وإرادته وتوفيقه وخذلانه وعصمته، فبأيِّ سبب يستحق العبد العقوبة والمثوبة؟

فإنا نقول: اعلم أن الأمر بالطاعة من الله تعالى، والائتمار بالطاعة من العبد، والنهي من الله تعالى، والانتهاء من العبد، والطاقة والقوة من الله تعالى، والاكتساب والجهد والعزم من العبد. فمتى وُجد منه الجهد والقصد والاكتساب تحصل له القوة.

والاستطاعة من الله تعالى مقارنة للفعل، فيستحق الثواب والعقاب بفعل نفسه. فكذلك عطاء الإيمان من الله تعالى، والاهتداء والمعرفة من العبد، والهداية والحِرمان من الله تعالى، والقصد والتضرع والدعاء من العبد، والخذلان في المعصية من الله تعالى، والتوبة والاستغفار من العبد، والنعمة من الله تعالى، والشكر من العبد.

١٤ الحديد: ٧

١٥ أخرجه الإمام أبو داود في سننه (٣:٣٥٢)، والترمذي في سننه (٣:٣٥١).

Kulun günaha kast ve niyeti bulunursa; Allah'ın hızlânı, onun niyet, kast ve azmi ile beraber devreye girer. Kulun ibadete azim ve niyeti bulunursa; Allah'ın tevfîki, onun niyet, kast ve azmi ile beraber devreye girer. Kul mükafat ve cezayı gayret, kast ve kesb ile hak eder. Bunlar kulun fiili ve sıfatıdır. Kim bundan başka bir şey söylerse; o, sapkın ve bidatçıdır.

Diğer bir cevap: Kul cezayı, emir ve yasaklara uymayı terk ettiği için hak etmiştir. Emir ve yasaklara uymayı terk etmek, zikrettiğimiz üzere apaçıktır.[18]

Denilirse ki: Cennetlik olan cehennemlik, cehennemlik olan cennetlik olabilir mi?

Deriz ki: Allah'nın ilminde, cennetlik veya cehennemlik olan kişinin durumu değişmez. Allah'ın ilmi farklılaşmaz. Fakat Allah kulun, ömrünün bir kısmında cennetlik diğer bir kısmında cehennemlik olduğunu bilirse; o zaman kulun isminin levh-i mahfuzda cennetliklerden veya cehennemliklerden yazılması mümkündür. Sonra bu değişir ve cennetlik veya cehennemlik olanlardan yazılır. Çünkü biz cennetlik cehennemlik olmaz, cehennemlik de cennetlik olmaz dersek; bu, ilahi kitapların ve peygamberlerin iptali sonucuna varır. Bu ise caiz değildir.

18 Burada apaçıklıktan kasıt, daha anlaşılır olmasıdır. Kul, emir ve yasaklara uyup uymamasına göre mükafat ve cezayı hak eder. İrade, kasıt, kesb gibi kavramlar üzerinden izah etmek kapalı kalmakta ve meselenin anlaşılmasını zorlaşmaktadır.

فإذا وجد منه القصد والنية في المعصية، يجري خذلان الله تعالى مع نيته وقصده وعزمه. فإذا وجد عزمه ونيته في الطاعة يجري توفيق الله تعالى مع نيته وقصده وعزمه. فإنما استحق الثواب والعقاب بالجهد والقصد والاكتساب. وذلك من فعل العبد وصفاته. ومن قال غير هذا فهو ضالٌّ ومبتدع.

وجواب آخر: وهو أنه استحق العقاب بترك الأمر والنهي، وهما ظاهران كما ذكرنا.

فإن قيل: السعيد هل يصير شقيّا، والشقيّ هل يصير سعيدا أم لا؟

قلنا: من كان في سابق علم الله أنه شقيّ أو سعيد فإنه لا يتغير ولا يتبدل علمه. ولكن لو علم أنه يصير سعيداً في بعض عمره وشقياً في بعض عمره يجوز أن يكون اسمه مكتوبا في اللوح المحفوظ من الأشقياء أو من السعداء، ثم تحول ذلك ويكتب من الأشقياء أو من السعداء. لأنا لو قلنا بأن الشقي لا يصير سعيدا، والسعيد لا يصير شقيا يؤدي إلى إبطال الكتب والرسل، وهذا لا يجوز.

KENDİSİNE VAHYİN ULAŞMADIĞI KİŞİNİN HÜKMÜ

Vahyin ulaşmadığı akıllı kişi rabbini bilmezse mazur olur mu? Bize göre mazur değildir. Ashab-ı Kehf'in **"Bizim rabbimiz göklerin ve yerin rabbidir"**[19] sözleriyle, İbrahim'ın (a.s) **"Güneşi doğarken görünce de, Rabbim budur, zira bu daha büyük, dedi. O da batınca, dedi ki: Ey kavmim! Ben sizin (Allah'a) ortak koştuğunuz şeylerden uzağım."**[20] sözüyle istidlalde bulunduğu gibi âlemin bir yaratıcısının olduğuna istidlalde bulunması vaciptir.

Mu'tezile dedi ki: Akıl ile istidlalde bulunması vacip değildir. Fakat akıl, Allah Teâlâ'yı bilmeyi ona vacip kılar.

Eş'ârîler ve bir grup Hanbelî dedi ki: Bu kişi mazur olur. İstidlalde bulunması vacip değildir. Onların delili şu âyet-i kerimenin zahiridir: **"Biz, bir peygamber göndermedikçe (kimseye) azap edecek değiliz."**[21]

19 Kehf 18/14
20 En'âm 6/78
21 İsra 17/15

فصل [حكم من لم يبلغه الوحي]

من لم يبلغه الوحي وهو عاقل ولم يعرف ربه هل يكون معذوراً؟ عندنا لا يكون معذورا، ويجب عليه أن يستدل بأن للعالم صانعا كما استدل أهل الكهف حيث قالوا: ﴿رَبُّنَا رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾[١٦] وكإبراهيم عليه السلام ﴿فَلَمَّا رَأَى الشَّمْسَ بَازِغَةً قَالَ هَٰذَا رَبِّي﴾ إلى قوله تعالى ﴿إِنِّي بَرِيءٌ مِّمَّا تُشْرِكُونَ﴾[١٧]

وقالت المعتزلة: لا يجب عليه أن يستدل بالعقل، ولكن العقل يوجب عليه أن يعرف الله تعالى.

وقالت الأشعرية وجماعة من الحنابلة: يكون معذورا، ولا يجب عليه أن يستدل. وحجتهم ظاهر قوله تعالى: ﴿وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتَّىٰ نَبْعَثَ رَسُولًا﴾[١٨]

١٦ الكهف: ١٤
١٧ الأنعام: ٧٨
١٨ الإسراء: ١٥

İMANIN ŞARTLARINI BİLMEYEN KİŞİNİN HÜKMÜ

İmanın şartlarını bilmeyen kişi mü'min midir değil midir? Mu'tezile dedi ki: Kişi, imanın bütün şartlarını bilip, onları diliyle ikrar edip kalbiyle tasdik etmediği müddetçe mü'min olamaz. Dil ile ikrar, kişinin Allah'tan başka ilah bulunmadığına, Muhammed'in onun kulu ve elçisi olduğuna, Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine ve İslâm dininin diğer dinlerden hayırlı/üstün olduğuna iman ettiğine şehadet getirmesidir. Böyle biri mü'min ve müslümandır.

Mu'tezile dedi ki: Bu anlattıklarımız Ebû Hanîfe'nin (Allah ona rahmet etsin) görüşüdür. Çünkü Camiu's-Sağir'de şöyle denildi: Bir kimse baliğ olmamış bir kızla evlenir, sonra kız buluğ çağına varınca kendisinden imanın şartlarının anlatılması istenir. Eğer anlatabilirse; bu kız, onun eşi olmaya devam eder. Eğer anlatamazsa veya 'bilmiyorum' derse; bain talakla kendisinden boşanmış olur. Ancak biz diyoruz ki: Ona imanın şartları anlatılır. Eğer bunları bilirse; eşi olarak kalmaya devam eder. Eğer bilmez veya 'bilmiyorum' derse bain talakla kendisinden boşanmış olur.

Eğer derse ki: Âlemin bir yaratıcısının olduğuna delil nedir?

Deriz ki: Yaratılanın varlığı yaratanın varlığına delildir.

فصل [حكم من لم يعرف شرائط الإيمان]

من لم يعرف شرائط الإيمان هل يكون مؤمناً أم لا؟ قالت المعتزلة: لا يكون مؤمنا ما لم يعرف جميع شرائط الإيمان ويصف بلسانه ويصدق بقلبه، وهو يشهد أن لا إله إلا الله وأن مُحَمّداً عبده ورسوله، ويؤمن بالله، وملائكته، وكتبه، ورسله، ودين الإسلام خير من سائر الأديان فهو مؤمن مسلم.

وقالت المعتزلة: ما ذكرنا هو مذهب أبي حنيفة رحمه الله تعالى. فإنه ذكر في الجامع الكبير: أن من تزوج امرأة صغيرة فأدركت واستُوصِفَتْ منها شرائط الإيمان، فإن وصفت فهي امرأته، وإن لم تصف أو قالت: لا أدري، بانت منه، إلا أنا نقول: توصف لها شرائط الإيمان، فإن علمت فهي امرأته، وإن لم تعلم أو قالت: لا أدري، بانت منه.

ولئن قال: ما الدليل على أن للعالم صانعاً؟

قلنا: وجود الصُنع دليل على وجود الصانع.

Dehriyye, zındıklar ve tabiatçılar dediler ki: Âlem kadîmdir. Bunun gibi nutfe de kadîmdir. Dane kadîmdir. Dane, bitkilerin aslıdır. Nutfe, dört unsurdan oluşmuştur: Havanın soğukluğu, suyun sıcaklığı, suyun nemi ve toprağın kuruluğu.

Onlara denilir ki: Biz ağaçlar, ot ve çimen gibi kışın bozulup dağılan şeyler gördük. Mersin, çam, ardıç, baklagiller ve ekinler gibi bazı bitkiler ise bozulmaz.[22] Eğer bunlar tek bir tabiattan olsaydı; bitki ve ekinlerin hükmünün değişmemesi gerekirdi. Ne zaman ki değişti, işte o zaman kadîr bir yaratıcının takdiriyle olduğuna delalet etti.

Yine biz; su, hava, toprak ve ateşin sıcaklığı aynı olmasına rağmen bir mevkideki ağaçların meyvelerinin, renklerinin ve tatlarının farklı olduğunu gördük. Eğer bunlar tek bir tabiattan olsaydı; meyve ve renklerin hükmünün değişmemesi gerekirdi. Ne zaman ki değişti, işte o zaman kadîr bir yaratıcının takdiriyle olduğuna delalet etti. (Varlıklardaki değişimin bir yaratıcıya delil olması) kuralı/illeti, şu âyet-i kerimeden istinbat edildi: **"Yeryüzünde birbirine komşu kıtalar, üzüm bağları, ekinler, bir kökten ve çeşitli köklerden dallanmış hurma ağaçları vardır. Bunların hepsi bir su ile sulanır. (Böyle iken) yemişlerinde onların bir kısmını bir kısmına üstün kılarız. İşte bunlarda akıllarını kullanan bir toplum için ibretler vardır."**[23]

22 Burada sayılanlardan mersin, çam ve ardıç kışın yapraklarını dökmezken baklagiller ve ekinler bozulup çürüyüp yok olur. Verilen örneklerde bir yanlışlık vardır.

23 Ra'd 13/4

وقالت الدهرية والزنادقة وأهل الطبائع: العالم قديم، وكذلك النُطفة قديمة، والحَبُّ قديم، وهو أصل النبت، وهو من الطبائع الأربعة: برودة الهواء، وحرارة الماء، ورطوبة الماء، ويبوسة الأرض.

قيل لهم: إنا رأينا أشياء تتفاسد وتتناثر في الشتاء مثل الأشجار والحشيش والكلأ، وبعضها لا يتفاسد كالآس والصَنَوْبَر والعَرْعَر والبقول والزروع. فلو كان ذلك من طبعٍ وجب أن لا يختلف حكم النبات والزرع، فلما اختلف دل أنه من تقدير صانع قدير.

فكذلك رأينا الأشجار في مكان واحد ثمارها وألوانها وطعمها مختلف، والماء والهواء والأرض وحرارة النار واحدة، فلو كان ذلك من طبعٍ وجب أن لا يختلف حكم الثمار والألوان، فلما اختلف دلّ أنه من تقدير صانعٍ قديرٍ. وهذه العلة مستنبطة من قوله تعالى: ﴿وَفِي الْأَرْضِ قِطَعٌ مُّتَجَاوِرَاتٌ وَجَنَّاتٌ مِّنْ أَعْنَابٍ وَزَرْعٌ وَنَخِيلٌ صِنْوَانٌ وَغَيْرُ صِنْوَانٍ يُسْقَىٰ بِمَاءٍ وَاحِدٍ وَنُفَضِّلُ بَعْضَهَا عَلَىٰ بَعْضٍ فِي الْأُكُلِ ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ﴾[١٩]

[١٩] الرعد: ٤

İLAHÎ SIFATLARIN BİLGİSİ

Diyoruz ki: Sıfatlar iki kısımdır. Zât sıfatları, fiil sıfatları.

Zât sıfatları; hayat, kudret, sem', basar, ilim, kelâm, meşiet ve irade gibi sıfatlardır.

Fiil sıfatları; yaratma, rızık verme, üstün kılma, nimet verme, ihsan, rahmet, mağfiret, hidayet gibi sıfatlardır.

Diyoruz ki: Allah Teâlâ, bütün sıfat ve isimleriyle beraber birdir. Bütün sıfat ve isimleriyle beraber kadîm ve ezelîdir. Allah Teâlâ'nın sıfatları ve isimleri, bir sayısının on sayısına olan nispeti gibi ne zâtının aynısıdır ne de gayrısıdır. Çünkü eğer bizler, bu sıfatların Allah Teâlâ olduğunu söylersek; bu, iki ilahın var olduğu sonucuna götürür. Allah Teâlâ birdir. Onun ortağı yoktur. Eğer bu sıfatların Allah Teâlâ'nın gayrı olduğunu söylersek; bu sıfatlar hâdis olur. Bu ise câiz değildir.

Denilirse ki: Bu sıfatların kadîm ve ezelî olduğuna dair delil nedir?

Onlara deriz ki: Allah Teâlâ ezelde kâdir olmasaydı; kudreti yarattığı zaman ona nasıl güç yetirdi? Hayat, sem' ve basarı yarattığı zaman onlara nasıl güç yetirdi? (Ezelde âlim olmasaydı) İlmi yarattığı zaman onu nasıl bildi? Kâdir olmaması, yaratmadan önce acizlik ile vasıflanması sonucuna götürür. (Ezelde âlim olmaması da) bilmeden önce cehaletle vasıflanması sonucuna götürür. Bu ise muhaldir.

Fiil sıfatları; yaratma, rızık verme, üstün kılma, nimet verme, ihsan, rahmet, mağfiret, hidayet gibi sıfatlardır. Bunların hepsi kadîm ve ezelîdir. Daha önce geçtiği üzere bunlar, ne zâtın aynıdır ne de gayrıdır.

فصل [في معرفة الصفات الإلهية]

فنقول: إنما الصفات على وجهين: صفات الذات، وصفات الفعل.

أما صفات الذات: كالحياة، والقدرة، والسمع، والبصر، والعلم، والكلام، والمشيئة، والإرادة.

وأما صفات الفعل: كالتخليق، والترزيق، والإفضال، والإنعام، والإحسان، والرحمة، والمغفرة، والهداية.

فنقول: الله تعالى بجميع صفاته وأسمائه واحد، وبجميع صفاته وأسمائه قديم أزلي. فصفات الله تعالى وأسماؤه لا هو ولا غيره، كالواحد من العشرة، ولأنا لو قلنا بأن هذه الصفات هو الله تعالى يؤدي إلى أن يكون إلهين اثنين، والله تعالى واحد لا شريك له. ولو قلنا بأن هذه الصفات غير الله تعالى لكانت هذه الصفات محدَثة، وهذا لا يجوز.

فإن قيل: ما الدليل على أن هذه الصفات قديمات أزليات؟

قلنا لهم: لأن الله تعالى لو لم يكون قادراً في الأزل كيف قدر حين خلق القدرة؟ وكيف قدر حين خلق الحياة والسمع والبصر؟ وكيف علم حين خلق العلم؟ فيؤدي إلى أن يوصف الله تعالى بالعجز قبل ذلك، وبالجهل قبل ذلك، وهذا ممتنع.

وأما صفات الفعل: كالتخليق، والترزيق، والإفضال، والإنعام، والإحسان، والرحمة، والمغفرة، والهداية فكلها قديمات أزليات لا هو ولا غيره على ما مرّ.

Eş'ârîler dedi ki: Bu fiil sıfatlarının hepsi mahlûktur. Dediler ki: Allah, mahlûkatı yaratmadığı müddetçe hâlık/yaratıcı olamaz. Mahlûkatı rızıklandırmadığı müddetçe râzık olamaz.

Fakat biz diyoruz ki: Mahlûkatı yaratmasa da hâlık ismiyle isimlendirilmesi mümkündür. Mahlûkatı rızıklandırmasa da râzık ismini alması mümkündür. Görülmez mi ki; bir insanın dikiş işine gücü yetiyorsa, dikme işi kendisi tarafından gerçekleşmese de terzi ismini alır. Aynı durum burada da geçerlidir. Allah Teâlâ, yaratma ve rızıklandırmaya kâdir olduğundan hâlık ve râzık olarak isimlendirilir.

Görülmez mi ki; Allah Teâlâ, din gününü yaratmamış olsa da kendisini "din gününün sahibi" olarak isimlendirdi. Yaratmaya ve var etmeye kâdir olduğundan kendisine bu ismi verdi. Burada da aynı şey geçerlidir. Ancak bu cevap, sağlam bir cevap değildir.[24]

Doğru cevap şöyle dememizdir: Bu sıfatlar ezelde Allah Teâlâ'nın zâtı ile kaimdi. Çünkü eğer Allah'ın zâtı ile ezelde kaim olmasalar; Allah'ın zâtı, hâdislere mahal olmuş olur. Bu ise muhaldir.

24 Çünkü bu cevap, Allah Teâlâ'nın bu sıfatları almasının mecaz yoluyla olduğuna işaret etmektedir. Hâlbuki bu sıfatlar, hakikî ve ezelî sıfatlardır.

وقالت الأشعرية: إن هذه الصفات كلها مخلوقة. وقالوا: إنه لم يكن خالقاً ما لم يخلق الخلق، ولم يكن رازقاً ما لم يرزق الخلق

إلا أنا نقول: يجوز أن يسمى خالقاً وإن لم يخلق الخلق، ويسمى رازقاً وإن لم يرزق الخلق. ألا يرى أن واحداً منا إذا كان قادراً على الخياطة يسمى خياطاً وإن لم يوجد منه الخياطة، كذلك ههنا. الله تعالى لما كان قادراً على التخليق والترزيق يسمى خالقاً ورازقاً.

ألا يرى أن الله تعالى سمى نفسه مالكَ يوم الدين وإن لم يخلق يوم الدين، ولكن لما كان قادراً على تخليقه وإيجاده سمى نفسه بذلك الاسم، كذا ههنا، إلا أن الجواب لبس بمتين.

والجواب الصحيح أن نقول: هذه الصفات قائمة بذات الله تعالى في الأزل، لأنها لو لم تكن قائمة بذات الله تعالى في الأزل لكانت ذات الباري محلاً للحوادث، وهذا ممتنع.

KIDEM VE HUDÛSUN ANLAMI

Bil ki; mevcudat, kadîm ve hâdis olmak üzere iki kısma ayrılır. Hâdis, Allah'ın dışındaki her şeydir. Kadîm, Allah Teâlâ'dır. Sözlükte kadîm, varlıkta başkasına öncelikli olan demektir. Bu tanım, yaratılmışların sıfatları için geçerlidir.

Allah Teâlâ'nın sıfatlarında ise kadîm, ezelî anlamındadır. Allah Teâlâ, başlangıç ve sonu olmaksızın kadîmdir. Ezelî ve ebedîdir. Varlıkta başkasına önceliklidir anlamında kadîm değildir. Buna delalet şu ediyor: Eğer biz Allah, kadîmdir demezsek; hudus ve ta'tili (sıfatların işlevselsizliği) söylememiz gerekir. Çünkü kadîmin zıddı hâdistir. Hâdis ise yaratıcı ve var edici ilah olamaz. Kıdemi ispat etmek, hudusu olumsuzlamanın zaruretini gerektirir. Allah'ın kadîm olması sebebiyle şu iki isim naslarda geçmiştir: **"O, Evvel ve Ahir'dir."**[25] Başlangıç ve sonu olmaksızın ezelîdir anlamındadır. 'Allah Teâlâ mevcuttur' demek caizdir. Çünkü mevcut, varlığın devam edeceği anlamındadır.

25 Hadid 57/3

فصل [في بيان معنى القدم والحدوث]

اعلم أن الموجودات على ضربين: قديم ومحدَث. فالمحدث ما سوى الله تعالى. والقَديم هو الله تعالى. والقَديم في اللغة هو المقَدم على غيره في الوجود، وهذا في صفات المخلوقين.

أما في صفات الله تعالى قديم بمعنى لم يزل، والله تعالى قديم بلا ابتداء ولا انتهاء، ولم يزل ولا يزال، لا بمعنى أنه يقدَّم على غيره في الوجود. ويدل عليه أنه لو لم نقل بأن الله تعالى قديم يلزمنا القولُ بالإحداث والتعطيل. لأن ضد القَديم هو المحدث، والمحدث لا يكون رباً صانعاً خالقاً. فمن ضرورة نفي الحدوث إثبات القدم، وبه ورد النص بهذين الاسمين ﴿هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ﴾[20] بمعنى لم يزل بلا ابتداء وانتهاء. ويجوز بأن يقال بأن الله تعالى موجود، لأن الموجود بمعنى أنه لم يزل.

[20] الحديد: ٣

VAHDANİYETİN ANLAMI

'Allah Teâlâ vahid/birdir' demek caizdir. Çünkü bu ifade naslarda geçmiştir: **"Sizin ilahınız tek/vahid bir ilahtır"**[26], **"De ki: O, Allah birdir."**[27]

Vahidin anlamı; zâtı gereği parçası ve bölünmesinin olmadığı mevcuttur. Allah Teâlâ birdir. Fakat bu sayı cihetiyle birlik değildir. Bunun böyle olduğuna şu delalet etmektedir: Eğer Allah, sayı cihetiyle olmayan bir olma ile bir olmasaydı; parçalı olurdu. Böylece tek ilah olması imkânsız olurdu. Çünkü var etme, yaratma ve icat etme; onun her bir parçası tarafından gerçekleşirdi. Bu da onun her bir parçasının hâlık ve kâdir olması sonucuna götürürdü. Bu ise muhaldir.

26 Bakara 2/163
27 İhlas 112/1

فصل [في معنى الوحدانية]

ويجوز أن يقال بأن الله تعالى واحد، وبه ورد النص وهو قوله تعالى: ﴿وَإِلَٰهُكُمْ إِلَٰهٌ وَاحِدٌ﴾[21] وقوله تعالى: ﴿قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ﴾[22]

ومعنى الواحد: الموجود الذي لا بعضَ ولا انقسامَ لذاته. فإن الله تعالى واحد لا من جهة العدد، يدل عليه أنه لو لم يكن واحداً لا من جهة العدد لكان أبعاضا، فامتنع أن يكون إلها واحداً، لأنه يحصل الإحداث والتخليق والاختراع لكلِ جزء منه، فيؤدي إلى أن يكون كل جزءٍ منه خالقاً قادراً، وهذا محال.

٢١ البقرة: ١٦٣

٢٢ الإخلاص: ١

ALLAH'A ŞEY DEMEK CÂİZ MİDİR?

'Allah Teâlâ şeydir' demek caizdir. Çünkü onun şey olduğunu kabul etmezsek sıfatları işlevsizleştirme/ta'til gerekli olur. Çünkü şeyin zıddı la-şey/şey olmayandır. Şeyi sabit kılmak/ispat etmek, ta'tili olumsuzlamanın gereklerindendir.

Muattıla teşbihten kaçınmak için 'Allah Teâlâ şeydir demek câiz değildir' dedi.

Denilirse ki: **"Allah Teâlâ'nın doksan dokuz ismi vardır. Kim bunları sayarsa cennete girer"**[28] şeklinde bir rivayet vardır. Biz bu isimleri saydık fakat 'şey' ismini bulamadık.

Buna cevap olarak şöyle deriz: Allah, kendisini şey olarak isimlendirdi. Buyurdu ki: **"De ki: Hangi şey şahadetçe en büyüktür? De ki: (Hak peygamber olduğuma dair) benimle sizin aranızda Allah şahittir."**[29] Böylelikle Allah Teâlâ için şey isminin kullanılmasının câiz olduğu sabit oldu.

28 Buharî 2736; Müslim 2677.
29 En'am 6/19

فصل [إطلاق لفظ الشيء على الله تعالى]

ويجوز أن يقال بأن الله تعالى شيء، لأنا لو لم نثبت أنه شيء يلزمنا التعطيل، لأن ضد الشيءِ لا شيءَ، ومن ضرورة نفي التعطيل إثبات الشيء.

وقالت المعطلة: لا يجوز أن يقال بأن الله تعالى شيء فراراً من التشبيه.

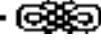
فإن قيل: وفي الخبر«إن لله تعالى تسعة وتسعين اسما فمن أحصاها دخل الجنة»[٢٣] ونحن قد أحصيناها فلم نجد منه الشيءَ

والجواب عنه أن نقول: الله سمى نفسه شيئاً، قال تعالى: ﴿قُلْ أَيُّ شَيْءٍ أَكْبَرُ شَهَادَةً قُلِ اللَّهُ شَهِيدٌ بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ﴾[٢٤] فثبت أنه يجوز إطلاق اسم الشيء على الله تعالى.

٢٣ أخرجه البخاري في الصحيح (٢٧٣٦) ومسلم في الصحيح (٢٦٧٧).

٢٤ الأنعام: ١٩

ALLAH'IN NEFSİ VARDIR DENİLEBİLİR Mİ?

Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaate göre 'Allah Teâlâ'nın nefsi vardır' demek caizdir. Çünkü nefis, kullanılınca kendisinden 'zât' ve 'mevcut' kastedilir. Allah Teâlâ buyurdu ki: **"Seni, nefsim/kendim için elçi seçtim."**[30] Yani zâtım için. Yine Allah Teâlâ buyurdu ki: **"Allah, nefsine/kendisine karşı (gelmekten) sizi sakındırıyor."**[31] Yani zâtına karşı gelmekten. Allah Teâlâ şöyle buyurdu: **"Sen benim nefsimdekini/içimdekini bilirsin, hâlbuki ben senin nefsinde/zâtında olanı bilmem."**[32]

Mücessime derse ki: Sizler Allah'a 'nefis' derseniz biz de 'cisim' deriz.

Cevaben deriz ki: Cisim, arazı kendine kabul eden mürekkeb zâttan ibarettir. Nefis ise sadece zâttan ibarettir. Allah için nefis ismini kullanmaktan dolayı cisim ismini kullanmak gerekli olmaz.

Eğer denilirse ki: Biz, 'Allah cisimdir ama cisimler gibi değildir' deriz. Sizlerin 'Allah şeydir ama şeyler gibi değildir' demeniz gibi.

Deriz ki: Allah'ın cisim olduğunu kabul ettiğinizde, cismin tarifinde zikrettiğimiz sebepten dolayı keyfiyeti/niteliği de kabul etmiş olursunuz. Niteliğin Allah Teâlâ'nın zâtı için ispat edilmesi câiz değildir.

30 Taha 20/41
31 Al-i İmran 3/28
32 Maide 5/116

فصل [في بيان هل يقال إن لله نفساً]

ويجوز أن يقال بأن لله تعالى نفساً عند أهل السنة والجماعة، لأن النفس تذكر ويراد به الذات والموجود، قال الله تعالى: ﴿وَاصْطَنَعْتُكَ لِنَفْسِي﴾[٢٥] أي لذاتي، وقوله تعالى: ﴿وَيُحَذِّرُكُمُ اللَّهُ نَفْسَهُ وَإِلَى اللَّهِ الْمَصِيرُ﴾[٢٦] أي ذاته، وقال تعالى: ﴿تَعْلَمُ مَا فِي نَفْسِي وَلَا أَعْلَمُ مَا فِي نَفْسِكَ﴾[٢٧]

فإن قالت المجسمة: إذا قلتم بالنفس فقد قلنا بالجسم.

قلنا: الجسم عبارة عن ذاتٍ مركبٍ قابلٍ لصفة العرض، والنفس عبارة عن الذات، ولا يلزم من ضرورة إطلاق اسم النفس عليه إطلاقُ اسم الجسم عليه.

فإن قيل: نحن نقول بأنه جسم لا كالأجسام، كما أنكم تقولون بأنه شيء لا كالأشياء.

قلنا: إذا قلتم بالجسم فقد قلتم بالكيفية لما ذكرنا من حد الجسم، ولا يمكن إثباته في ذات الباري جل جلاله.

٢٥ طه: ٤١
٢٦ آل عمران: ٢٨
٢٧ المائدة: ١١٦

ALLAH NURDUR DENİLEBİLİR Mİ?

Müşebbihe dedi ki: 'Allah Teâlâ parlayan bir nurdur' demek câizdir.

Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat dedi ki: Câiz değildir. Bilakis Allah, nurun yaratıcı ve nurun kaynağıdır. Çünkü nurun rengi vardır. Eğer Allah'ın nur olduğunu söylersek teşbihe varmış oluruz. Allah Teâlâ teşbihten münezzehtir. Allah Teâlâ buyurdu ki: **"O'nun benzeri hiçbir şey yoktur. O işitendir, görendir."** [33]

Müşebbihe şu âyet-i kerimeyi delil olarak sundu: "**Allah göklerin ve yerin nurudur.**" [34] Allah kendisini nur olarak isimlendirdi.

Buna cevap olarak şöyle deriz: İbn Abbas dedi ki: Âyetten murad; Allah, gökleri ve yeri nurlandırandır (münevvir). Bazıları da dedi ki: Âyetten murad; Allah, göklerde ve yerde olanları hidayete erdirendir.

33 Şura 42/11
34 Nur 24/35

فصل [في بيان هل يقال إن الله نور]

قالت المشبهة: يجوز أن يقال بأن الله تعالى نور يتلألأ.

وقال أهل السنة والجماعة: لا يجوز، بل هو خالق النور ومنوِّر النور، لأن النور له لون، فلو قلنا بأنه نور يلزمنا التشبيه، والله تعالى منزه عن التشبيه. قال تعالى: ﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ﴾[٢٨]

وهم احتجوا بقوله تعالى: ﴿اللَّهُ نُورُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾[٢٩] سمى نفسه نوراً.

والجواب عنه أن نقول: قال ابن عباس رضي الله عنهم: يعني منوِّر السموات والأرض، وقال بعضهم: يعني هادي أهلِ السموات والأرض.

٢٨ الشورى: ١١

٢٩ النور: ٣٥

ALLAH'IN YED/ELİ VARDIR DENİLEBİLİR Mİ?

Arapça olarak Allah'ın 'yed'i (eli) vardır demek caizdir. Fakat Farsçasını söylemek câiz değildir. Yed; sem', basar, ilim, kudret, hayat, irade ve kelâm gibi keyfiyetsiz ve teşbihsiz ezelî sıfatlardandır.

Allah Teâlâ, duyma organı olmadan işitendir. Göz olmadan görendir. Aletsiz/vasıtasız bilendir. Kalp olmadan irade edendir. Dil ve iki dudak olmadan konuşandır. Bunun gibi yed; keyfiyet, teşbih ve organ olmaksızın ezelî sıfatlarındandır. Allah Teâlâ yed olarak ifade etti, bundan murad ise Allah Teâlâ'nın iradesidir.

Mu'tezile dedi ki: Yedden murad; kudret, kuvvet ve nimettir. Allah Teâlâ buyurdu ki: **"Onun iki yedi/eli açıktır."**[35] Yani nimeti anlamındadır.

Biz diyoruz ki: Yedden murad, kudret ve kuvvettir demek câiz değildir. Çünkü Allah Teâlâ buyurdu ki: **"İki elimle/yedimle yarattığıma secde etmekten seni meneden nedir?"**[36] Eğer yedden murad, kuvvet ve kudret olsaydı; bu kuvvet ve kudret, iki kuvvet ve iki kudret olurdu. Bu ise câiz değildir. Çünkü Allah Teâlâ'nın kuvvet ve kudreti bir tanedir. Mahkukatın kudretinin aksine bitip tükenmez ve kesilmez. Çünkü bizim sıfatlarımız arazdır. Bir araz iki zamanda bâkî kalmaz. Allah Teâlâ'nın kuvvet ve kudreti ise araz değildir. Kesilmez ve eksilmez.

35 Maide 5/64
36 Sad 38/75

فصل [في بيان هل يقال إن لله يداً]

ويجوز أن يقال بأن لله تعالى يداً بالعربية، ولا يجوز بالفارسية. واليد من الصفات الأزلية بلا كيف ولا تشبيه كالسمع والبصر والعلم والقدرة والحياة والإرادة والكلام.

فإن الله تعالى سميع بلا جارحة، بصير بلا عين، عالم بلا آلة، مريد بلا قلب، متكلم بلا لسان وشفتين. وكذلك اليد من صفاته الأزلية بلا كيف وتشبيه وجارحة، فعبر باليد والمراد به إرادة الله تعالى.

وقالت المعتزلة: المراد من اليد إنما القدرة والقوة والنعمة. وقال الله تعالى: ﴿بَلْ يَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِ﴾ [30] بمعنى نعمتاه.

فنقول: لا يجوز أن يقال بأن المراد من اليد القدرةُ والقوةُ، لأن الله تعالى قال:; ﴿مَا مَنَعَكَ أَن تَسْجُدَ لِمَا خَلَقْتُ بِيَدَيَّ﴾.[31] ولو كان المراد من اليد إنما هو القوة والقدرة لكان ذلك قوتين وقدرتين، وهذا لا يجوز، لأن قوة الله تعالى وقدرته واحد لا يفنى ولا ينقطع بخلاف قوة المخلوقين، لأن صفاتِنا أعراض، والعرض لا يبقى زمانين، وقوة الله تعالى وقدرته ليست بعرض لا ينقطع ولا ينقص.

٣٠ المائدة: ٦٤

٣١ ص: ٧٥

Kelâm sıfatı da böyledir. Allah Teâlâ tek bir kelâm ile mütekellimdir. Onun kelâmı kesintiye uğramaz. Sonra yed lafzı Kur'ân'da dört anlama gelir.

1) Mülk/hükümranlık: Şu âyet-i kerimede olduğu gibi: **"Mutlak hükümranlık elinde olan Allah"**[37] Yani mülk onundur. 'Şu köy falanca kişinin elindedir' denir. Yani onun mülkünde ve tasarrufundadır.

2) Minnet/iyilik: Şu âyet-i kerimede olduğu gibi: **"Allah'ın eli onların elleri üzerindedir."**[38] Yani Allah'ın minneti -ki o da tevhittir- onların minnetinin üzerindedir. Ayrıca şu âyet-i kerimede olduğu gibi: **"Biz ellerimizin eseri olmak üzere onlar için birçok hayvan yarattık. Bu sayede onlar bunlara sahip olmuşlardır."**[39] Bundan murad; Allah'ın minnet ve iyilikleridir. Bir rivayette şöyle geçmektedir: **"Ya Rabbi, kötü birinin, bana yed/iyilik etmesini nasip etme!"**[40] Yani iyilik etmesini.

3) Günah: Şu âyet-i kerimede olduğu gibi: **"Kendi ellerinizle işledikleriniz yüzündendir."**[41]

4) Organ: Bu da sağ ve sol eldir.

Allah Teâlâ, yed/el lafzının son iki manasından münezzehtir. Mülk ve minnet anlamıyla yed; keyfiyet, teşbih, suret ve organ olmaksızın Allah Teâlâ'nın sıfatıdır. Yed sıfatı, Allah'ın ezelî sıfatlarındandır.

Müşebbihe dedi ki: Allah'ın sureti ve iki eli vardır. Ve dediler ki: Allah'ın her iki eli de sağdır. Çünkü sol elli olmak kusurdur. Deniyor ki: Allah'ın baldır ve parmakları vardır. Onlar şu âyet-i kerimeyi delil olarak sunuyorlar: **"Kıyamet günü bütün yeryüzü O'nun kabzasında/tasarrufundadır. Gökler O'nun kudret eliyle dürülmüş olacaktır."**[42]

37 Mülk 67/1
38 Fetih 48/10
39 Yasin 36/71
40 Deylemî, *Firdevsi'l-abbar*, 493/1.
41 Şura 42/30
42 Zümer 39/67

وكذلك الكلام بأن الله تعالى متكلم بكلامٍ واحدٍ وكلامه لا ينقطع، ثم اليد في القرآن على أربعة أوجه:

منها المُلك كقوله تعالى: ﴿تَبَارَكَ الَّذِي بِيَدِهِ الْمُلْكُ﴾[٣٢] أي له الملك، ويقال: هذه القرية في يد فلان أي في ملكه وتصرفه.

ومنها المنة كقوله تعالى: ﴿يَدُ اللَّهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ﴾[٣٣] أي منة الله فوق منتهم يعني التوحيد، وقوله تعالى: ﴿مِمَّا عَمِلَتْ أَيْدِينَا أَنْعَامًا فَهُمْ لَهَا مَالِكُونَ﴾[٣٤] أي منة الله وأياديه. وفي الخبر: «**اللهم لا تجعل لفاجرٍ عندي يداً**»[٣٥] أي منة.

ومنها المعصية كقوله تعالى: ﴿فَبِمَا كَسَبَتْ أَيْدِيكُمْ﴾[٣٦]

ومنها الجارحة، وهي اليمين والشمال.

والله تعالى منزّهٌ عن الآخرين، وهذان -منة الله تعالى وملكه- بلا كيف وتشبيه وصورة وجارحة، وهي من صفاته الأزلية.

وقالت المشبهة: إن لله صورةً ويدين، وقالوا: كلتا يدي الرحمن يمين، لأن الشمال عيب.ويقال: له ساق وأصابع، وهم احتجوا بقوله تعالى: ﴿وَالْأَرْضُ جَمِيعًا قَبْضَتُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَالسَّمَاوَاتُ مَطْوِيَّاتٌ بِيَمِينِهِ﴾[٣٧]

٣٢ الملك:١
٣٣ الفتح: ١٠
٣٤ يس: ٧١
٣٥ أورده الديلمي في فردوس الأخبار (١:٤٩٣)
٣٦ الشورى: ٣٠
٣٧ الزمر: ٦٧

"Kıyamet günü O'nun kabzasındadır" âyetiyle delillerine cevap: Yani Allah'ın mülkünde ve kudretindedir. Nasıl ki şöyle söylenir: Bu yer benim kabzamda ve mülkümdedir. Onlar baldırı Allah için ispat etmede şu âyet-i kerimeyi delil olarak sundular: **"O gün baldırdan açılır"**[43] . Bir rivayette **"Kulların kalpleri Allah'ın iki parmağı arasındadır, onları dilediği şekilde evirip çevirir."**[44] Başka bir rivayette **"Cehennem: 'Daha fazlası var mı?' diyecek. Nihayet Allah, ayağını basacak. Bu sefer cehennem: 'Yeter, yeter!' diyecektir."**[45]

Biz diyoruz ki: Allah, baldır ile muazzam ve zor bir durumu murad etti.

Bazıları şu rivayette geçtiği üzere baldır ile cehennemin baldırını murad ettiğini söylediler: **"Cehennemin otuz bin başı vardır. Her bir başta ise otuz bin ağız vardır."**[46] Bu rivayette olduğu gibi cehennemin baldırının olması da caizdir.

"Kulların kalpleri Allah'ın iki parmağı arasındadır, ..." rivayetinde parmak ile eser kastedilmiştir. Bu anlamı Esmaî zikretmiştir. Kendisi dilde imamdır ve sözü de hüccettir. Rivayetin anlamı: Allah'ın eserlerinden iki eser arasındadır. Bu iki eser de tevfîk ve hızlândır. Allah kime tevfîk verirse ibadetle meşgul olur. Kime de hızlân verirse günahla meşgul olur.

"Allah kademini indirir" rivayetindeki k-d-m ismi, sahih rivayetlere göre kaf harfinin kesresi ile kıdem kelimesidir. Rivayet, "Allah'ın kadîm ilminde kâfir olan kişiler ..." anlamındadır.

43 Kalem 68/42
44 *Müsned-i Ahmed* 143/18.
45 Buharî 138/6; Müslim 151/8.
46 Bu rivayetin kaynağını tespit edemedik.

والجواب عن قوله: ﴿قَبْضَتُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ﴾ يعني في ملكه وقدرته، كما يقال: هذه الأرض في قبضتي وملكي. وهم احتجوا في إثبات الساق لله تعالى بقوله تعالى: ﴿يَوْمَ يُكْشَفُ عَن سَاقٍ﴾[38] وفي الخبر: «**إن قلوب العباد بين أصبعي الرحمن يقلبها كيف يشاء**»[39] وفي الخبر «**إن جهنم تقول عل من مزيد، فيضع الرب قدمه فيها فتقول: قَطُّ قَطُّ**»[40] يعني حسبي حسبي.

قلنا: أراد بالساق أمراً عظيماً صعباً.

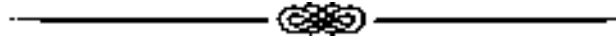
وقال بعضهم: أراد به ساق جهنم لما روي في الخبر: «**إن لجهنم ثلاثين ألف رأس، وفي كل رأس ثلاثون ألف فم**»[41] فكذلك يجوز أن يكون لها ساق.

ومعنى الخبر: «**إن قلوب العباد بين أصبعي الرحمن ...**» أراد به الأثر. ذكره الأصمعي، وهو إمام في اللغة، وقوله حجة. معناه: بين أثرين من آثار الرحمن وهو التوفيق والخذلان، فمن وفقه الله يشتغل بالطاعة، ومن خذله يشتغل بالمعصية.

ومعنى الخبر: «**يضع الجبار قِدمه**» بكسر القاف، وهو الصحيح من الروايات. معناه: من كان في قِدم علمه من الكفار.

٣٨ القلم: ٤٢
٣٩ أخرجه الإمام أحمد في المسند (١٤٣:١٨)
٤٠ أخرجه البخاري في الصحيح (١٣٨:٦)، ومسلم في الصحيxح (١٥١:٨).
٤١ لم أجده في المصادر.

ALLAH'I GELMEK VE GİTMEK İLE VASIFLANDIRMAK CÂİZ DEĞİLDİR

Allah Teâlâ'nın 'gelmek' ve 'gitmek' ile vasıflandırılması câiz değildir. Çünkü gelmek ve gitmek mahlûkların sıfatı ve hâdis varlıkların özelliğidir. Bu ikisi Allah Teâlâ'dan olumsuzlanmış sıfatlardır. İbrahim'in (a.s), bir mekândan başka bir mekâna hareket eden varlığın ilah olamayacağına nasıl istidlalde bulunduğu görülmez mi? O şöyle dedi: **"Yıldız batınca, batanları sevmem, dedi."**[47] **"Rabbin geldiği ve melekler saf saf dizildiği ..."**[48] âyet-i kerimesinin anlamı; 'Rabbinin emri geldiği' şeklindedir. **"Allah, onlara beklemedikleri yerden geliverdi."**[49] âyet-i kerimesinden murad, Ka'b b. Eşref'in öldürülmesidir.

"Allah da onların binalarının temellerine geldi"[50] âyet-i kerimesinin anlamı, 'Allah onları helak etti. Onlardan ateş yakan ve beldede yaşayan kimse kalmadı' şeklindedir. Bu âyet, Nemrud b. Ken'an'ın -Allah ona lanet etsin- gazvesi hakkında nazil oldu.

"Onlar, ille de buluttan gölgeler içinde Allah'ın ve meleklerinin gelmesini mi beklerler."[51] âyet-i kerimesinin anlamı; 'Allah'ın benzeri, ortağı ve gelmesinin olmadığını delillerle ispatladıktan sonra Allah'ın buluttan gölgeler içinde geleceğini bekliyor ve Allah'a iman etmek için Allah'ın gelmesine inanıyorlar.' şeklindedir. Gelmenin, Allah Teâlâ'nın sıfatlarından olması muhaldir.

47 En'am 6/76
48 Fecr 89/22
49 Haşr 59/2
50 Nahl 16/26
51 Bakara 2/210

فصل [لا يجوز وصف الله بالمجيئ والذهاب]

ولا يجوز وصف الله تعالى بالمجيئ والذهاب، لأن المجيئ والذهاب من صفات المخلوقين وأمارات المحدثين، وهما صفتان منفيتان عن الله تعالى، ألا يرى أن إبراهيم عليه السلام كيف استدل بالمتنقل من مكان إلى مكان أنه ليس برب حيث قال: ﴿فَلَمَّا أَفَلَ قَالَ لَا أُحِبُّ الْآفِلِينَ﴾[٤٢]. ومعنى قوله تعالى: ﴿وَجَاءَ رَبُّكَ وَالْمَلَكُ صَفًّا صَفًّا﴾[٤٣] أي أمر ربك، وقوله تعالى: ﴿فَأَتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ حَيْثُ لَمْ يَحْتَسِبُوا﴾[٤٤] يعني قتل كعب بن الأشرف.

وقوله تعالى: ﴿أَتَى اللَّهُ بُنْيَانَهُم مِّنَ الْقَوَاعِدِ﴾[٤٥] يعني استهلكهم واستأصلهم فلم يبق منهم نافخُ نارٍ ولا ساكنُ دارٍ، نزلت في غزو نمرود بن كنعان لعنه الله.

ومعنى قوله تعالى: ﴿هَلْ يَنظُرُونَ إِلَّا أَن يَأْتِيَهُمُ اللَّهُ فِي ظُلَلٍ مِّنَ الْغَمَامِ﴾[٤٦] يعني بعدما أثبتنا من الدلائل أنه لا شبيه له، ولا شريك له، ولا مجيئ له ينظرون إتيانه في ظلل من الغمام ويعتقدون هذا ليؤمنوا به، وهذا في صفات الله تعالى محال.

٤٢ الأنعام: ٧٦
٤٣ الفجر: ٢٢
٤٤ الحشر: ٢
٤٥ النحل: ٢٦
٤٦ البقرة: ٢١٠

"Allah Teâlâ Şâban'ın on beşinci gecesinde dünya semasına iner. 'Tövbe eden yok mu tövbesi kabul edilsin' der."[52] rivayetinin anlamı hakkında diyoruz ki: Allah'ın inmesi, ittila'/haberdar olmak ve kullara yönelmek anlamındadır. Yani Allah, rahmet nazarıyla kullarına nazar eder. Bu şekilde Ali b. Ebû Tâlib'den (r.a) rivayet edilmiştir. Nasıl ki Allah Teâlâ, **"Kur'ân'ı kesinlikle biz indirdik; elbette onu yine biz koruyacağız."**[53] buyurdu. Bununla gerçek anlamıyla indirmeyi kastetmedi. Âyetin anlamı; 'Kur'ân'ı öğrettik ve anlaşılır kıldık' şeklindedir. Aynı durum burada da geçerlidir.

Denilirse ki: Eğer Allah mürekkeb cisimdir dersek; bu, bize zarar vermez.

Deriz ki: Zarar verir. Çünkü cisim, parçaların terkibi ve te'lîfinden ibarettir. Parçaların varlığını sabit kabul ettiğinizde Allah'ın tek bir ilah olmadığını söylemiş olursunuz. Allah Teâlâ şöyle buyurdu: **"Sizin ilahınız tek bir ilahtır."**[54] Eğer âyeti inkâr ederseniz küfre girmiş olursunuz. Çünkü bu; her bir parça için yaratmanın, rızık vermenin, ortaya çıkarmanın ve var etmenin olması sonucuna götürür. Bu da tek bir ilahın olmaması sonucuna götürür. Kim bunu söylerse küfre girer.

Eğer 'bazı parçaları ilah diğer parçaları ilah değildir.' derseniz; bu söz, yaratan ile yaratılan, rızıklandıran ile rızık verileni bir araya getirmektir. Kim bunu söylerse küfre girer.

Denilirse ki: Resûlullah'ın (s.a.v) şöyle dediği rivayet edildi: **"Miraç gecesi en güzel suretiyle Rabbimi gördüm. 'Mele-i A'la hangi konuda tartışıyor?' diye sordu, 'Bilmiyorum' dedim."**[55]

Deriz ki: 'En güzel suretiyle rabbimi gördüm.' Rivayetinde rabb kelimesiyle, önderi Cebrâil'i (a.s) en güzel şekilde gördüğünü kastediyor. Bazıları dedi ki: 'En güzel suretiyle rabbimi gördüm.' rivayeti, 'ben en iyi suretimdeyken rabbimi gördüm.' anlamındadır. Söylediğimizin doğruluğuna şu âyet-i kerime delalet etmektedir: **"O, yaratan, var eden, şekil veren Allah'tır."**[56] Eğer şekil veren/musavvir kelimesi, kasten musavver/şekillenen şeklinde okunursa küfre girilmiş olur. Yanlışlıkla namazda böyle okunursa namaz bozulur.

52 Tirmizi 108/2.
53 Hicr 15/9
54 Bakara 2/163
55 Taberanî, *Mu'cemü'l-Kebir*, 321/18.
56 Haşr 59/24

ومعنى الخبر: «**ينزل الله تعالى كل ليلة النصف من شعبان إلى السماء الدنيا فيقول: هل من تائب فيتاب عليه**»[٤٧] قلنا: النزول من الله تعالى الاطلاع والإقبال على عباده، يعني ينظر إلى عباده بالرحمة. هكذا نقل عن عليّ بن أبي طالب رضي الله عنه، كما قال الله تعالى: ﴿**إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ**﴾[٤٨] ولم يُرد به حقيقة الإنزال. معناه: علّمناه وفهّمناه، كذلك ههنا.

فإن قيل: لو قلنا بأن الله تعالى جسم مركب ليس يضرنا.

قلنا: يضركم، لأن الجسم عبارة عن مركب ومؤلف، فإذا أثبتم الأبعاض فقد قلتم بأنه لا يكون إلهاً واحداً، وقال الله تعالى: ﴿**وَإِلَٰهُكُمْ إِلَٰهٌ وَاحِدٌ**﴾.[٤٩] وإذا أنكرتم النص فقد كفرتم، لأنه يؤدي إلى أن يحصل التخليق والترزيق والإحداث والاختراع لكل جزء منه، فيؤدي إلى أن لا يكون إلهاً واحداً، ومن قال هذا يكفر.

وإذا قلتم بأن بعض أجزائه إله وبعض أجزائه ليس بإلهٍ يكون هذا جمعاً بين الخالق والمخلوق والرازق والمرزوق، ومن قال هذا يكفر.

فإن قيل: ما روي عن النبي ﷺ أنه قال: «**رأيتُ ربي ليلة المعراج في أحسن صورة فقال» يا محمدُ فيم يختصم الملأ الأعلى فقلت: لا أدري**»[٥٠]

قلنا: معنى الخبر «**رأيتُ ربي في أحسن صورة**» يعني سيدي جبرائيل عليه السلام في أحسن صورة. وقال بعضهم: «**رأيتُ ربي في أحسن صورة**» يعني رأيتُ وكنتُ في أحسن صورة، يدل على صحة ما قلنا قوله تعالى: ﴿**هُوَ اللَّهُ الْخَالِقُ الْبَارِئُ الْمُصَوِّرُ**﴾[٥١] وإن قرأ المصور بالنصب عمداً يكفر، وإن أخطأ تفسد صلاته.

٤٧ أخرجه الترمذي في السنن (٢:١٠٨).

٤٨ الحجر: ٩

٤٩ البقرة: ١٦٣

٥٠ أخرجه الطبراني في المعجم الكبير (١٨:٣٢١).

٥١ الحشر: ٢٤

"Allah kıyamet gününde insanlar için bilmedikleri bir surette tecelli eder. Sonra bildikleri bir surette tecelli eder." rivayetinin anlamı; yani dünyada bilmedikleri bir sıfatta tecelli eder. Çünkü onlar dünyada Allah'ı, affetme ve cömertliği ile tanımışlardı. Allah hükümranlığını, adaletini, ayın yarılmasını, yıldızların düşmesini gösterince kullar derler ki: ey Rabbimiz! Seni dünyada bu sıfatla bilmiyorduk. Sonra Allah bağışlama ve affını ortaya çıkartır da 'seni bu sıfatla tanıyorduk' derler.

ومعنى الخبر المرويّ: «**إن الله تعالى يتجلى لأهل الموقف على صورة لا يعرفون، ثم يتجلى على صورة يعرفونه**»[٥٢] أي على صفة لا يعرفونه في الدنيا، لأنهم عرفوه في الدنيا بالتجاوز والكرم، فإذا أظهر السياسة والعدل وانشقاق القمر وسقوط النجوم فيقول العباد: يا ربنا ما عرفناك في الدنيا بهذه الصفة، ثم يظهر التجاوز والعفو فيقولون: عرفناك بهذه الصفة.

٥٢ أخرجه البخاري (٨٠٦).

ARŞA İSTİVA ETMENİN ANLAMI

Kerrâmiyye dedi ki: Allah Teâlâ, tamamını kaplayacak şekilde arşın üzerine yerleşti. Delilleri şu âyet-i kerimedir: **"Rahman arşa istiva etti."**[57]

Onlara diyoruz ki: Bazı müfessirler, istivanın istevla yani hükümranlık altına alma anlamında olduğunu söyledi. Farsça 'arşın üzerinde padişahtır' anlamına geldiği söylendi. Şairin şu şiiri de buna delalet etmektedir:

-Bişr hakim oldu (isteva) Irak'-Kılıç çekmeden, kan dökmeden.

Şiirdeki isteva fiili, istevla yani hakim oldu anlamındadır.

Medine İmamı Mâlik b. Enes'den (r.a) şöyle rivayet edildi: İstiva meçhul değildir. Keyfiyet makul değildir. Buna iman vaciptir. Hakkında soru sormak bidattir. Soru sorana da 'seni sapkın olarak görüyorum' dedi. Kapalı olan yüzünün açtırılmasını emretti. Bu kişi Cehm b. Safvan çıktı. Çünkü Allah Teâlâ arşı yaratmadan önce de var idi. Arşa intikal ettiğini söylemek câiz değildir. Çünkü intikal, yaratılmışların sıfatlarından ve sonradan var edilenlerin alametlerindendir. Allah Teâlâ bundan münezzehtir. Bir de Allah'ın arşın üzerine yerleştiğini söyleyen kişi ya Allah, arşa eşittir ya arş, Allah'tan büyüktür ya da Allah, arştan büyüktür der. Hangisi olursa olsun bunlardan birini söyleyen kişi kâfir olur. Çünkü Allah'ı sınırlamış olur.

57 Taha 20/5

فصل [في بيان معنى الاستواء على العرش]

قالت الكرامية: إن الله تعالى استقر على العرش حتى امتلأ منه. حجتهم قوله تعالى: ﴿الرَّحْمَٰنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَىٰ﴾.[٥٣]

قلنا لهم: قال بعض أهل التفسير: يعني استولى، قيل بالفارسية: بر عرش پادشاه است[٥٤] يدل عليه قول القائل:

قد استوى بشر على العراق   من غير سيفٍ ودمٍ مِهْراقِ

يعني: استولى.

وعن مالك بن أنس رضي الله عنه إمام أهل المدينة أنه قال: الاستواء غير مجهول، والكيف غير معقول، والإيمان به واجب، والسؤال عنه بدعة. وقال للسائل: ما أراك إلا ضالا. وأمره بالصفع فإذا هو جهم بن صفوان. لأن الله تعالى كان قبل أن يخلق العرش فلا يجوز أن يقال: بأنه انتقل إلى العرش، لأن الانتقال من صفات المخلوقين وأمارات المحدثين، والله تعالى منزه عن ذلك. ولأن من قال بالاستقرار على العرش فلا يخلو إما أن يقول بأنه مثل العرش أو العرش أكبر منه أو هو أكبر من العرش، وأيّا ما كان فقائله كافر، لأنه جعله محدوداً.

٥٣ طه: ٥

٥٤ معناه: الملك مستولٍ على عرشه.

Ali'ye (r.a) 'Rabbimiz arşı yaratmadan önce neredeydi (eyne)?' diye soruldu. Ali (r.a) dedi ki: Eyne/nerede edatı, 'hangi mekânda' sorusunu sormak içindir. Allah Teâlâ var iken mekân da zaman da yoktu. O, şimdi daha önce olduğu gibidir.

Ca'fer es-Sâdık'tan (r.a) rivayetle dedi ki: Tevhid üç kademelidir. (1) Allah'ın hiçbir şeyden neş'et etmediğini (2) Bir mekânda bulunmadığını (3) Bir şey üzerinde olmadığını bilmendir. Çünkü onun bir şeyden neş'et ettiğini söyleyen; onu mahlûk olmakla vasıflandırmış olur. Böylece küfre girer. Onun bir mekânda bulunduğunu söyleyen; onu sınırlandırılmış olmakla vasıflandırmış olur. Böylece küfre girer. Onun bir şeyin üzerinde olduğunu söyleyen; onu ihtiyaç sahibi olmak ve taşınmışlıkla vasıflandırmış olur. Bu şekilde küfre girer.

Özetle; Müşebbihe şu örneklerde olduğu gibi âyetlerin zahirine tutunmaktadır: **"O'nun vechinden/yüzünden (zâtından) başka her şey yok olacaktır."**[58] **"Ancak azamet ve ikram sahibi Rabbinin vechi/yüzü(zâtı) bâki kalacak."**[59] Yine Müşebbihe şu örneklerde olduğu gibi müteşabih rivayetlere tutunmaktadır: **"Allah Teâlâ Âdem'i kendi eliyle yarattı. Tevrat'ı kendi eliyle yazdı. Adn cennetini kendi eliyle yarattı. Tuba ağacını kendi eliyle dikti."**[60] Başka bir rivayette **"Deveyi kendi eliyle yarattı"** ziyadesi vardır.

Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî'den (r.h) rivayetle; biz şöyle diyoruz: Allah Teâlâ'dan gelenlere Allah'ın murad ettiği üzere iman ederiz. Keyfiyetiyle meşgul olmayız. Resûlullah'dan (s.a.v) gelene Resûlullah'ın (s.a.v) murad ettiği üzere iman ederiz. Bu, büyük imamların ve din âlimlerinin görüşüdür.

58 Kasas 28/88
59 Rahman 55/27
60 Abdullah b. Mübarek, *Kitabü'z-Zübd*, 1458.

وعن علي رضي الله عنه أنه سئل: أين كان ربنا قبل أن خلق العرش؟ فقال رضي الله عنه: أين سؤال عن المكان، وكان الله تعالى ولا مكان ولا زمان، وهو الآن كما كان.

وعن جعفر الصادق رضي الله عنه أنه قال: التوحيد ثلاثة أحرف: أن تعرف أنه ليس من شيء، ولا في شيء، ولا على شيء، لأن من وصفه أنه من شيء فقد وصفه بأنه مخلوق فيكفر، ومن وصفه أنه في شيء فقد وصفه أنه محدودٌ فيكفر، ومن وصفه أنه على شيء فقد وصفه أنه محتاجٌ محمولٌ فيكفر.

فالحاصل أن المشبِّهة يتمسكون بظاهر الآيات نحو قوله تعالى: ﴿**كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ**﴾[٥٥] وقوله تعالى: ﴿**وَيَبْقَىٰ وَجْهُ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ**﴾،[٥٦] وبالأخبار المتشابهة نحو قوله ﷺ: «**إن الله تعالى خلق آدم بيده، وكتب التوراة بيده، وخلق جنة عدن بيده، وغرس شجرة طوبى بيده**»[٥٧] وفي رواية: «**أنه خلق الإبل بيده**».

وعن محمدٍ بن الحسن رحمه الله إنا نقول: نؤمن بما جاء من عند الله تعالى، ولا نشتغل بكيفيته، على ما أراد الله تعالى، وبما جاء من عند رسول الله ﷺ على ما أراد به رسول الله ﷺ. وهو إخبار كثيرٍ من كبراء الأئمة وعلماء أهل الملة.

٥٥ العنكبوت: ٨٨
٥٦ الرحمن: ٢٧
٥٧ أخرجه عبد الله بن المبارك في كتاب الزهد (١٤٥٨).

ALLAH'IN MEKÂNSIZ VAR OLDUĞUNUN İSPATI

Cehmiyye dedi ki: Allah Teâlâ bütün mekânlardadır. Şu âyet-i kerimeleri delil olarak sundular: **"Gökteki ilâh da, yerdeki ilâh da O'dur. O, hakîmdir, her şeyi bilendir."**[61] **"O, göklerde ve yerde tek Allah'tır."**[62] **"Çünkü Allah, (kötülükten) sakınanlar ve güzel amel edenlerle beraberdir."**[63] **"Üç kişinin gizli konuştuğu yerde dördüncüsü mutlaka O'dur. Beş kişinin gizli konuştuğu yerde altıncısı mutlaka O'dur. Bunlardan az veya çok olsunlar ve nerede bulunurlarsa bulunsunlar mutlaka O, onlarla beraberdir."**[64] **"Nerede olsanız, O sizinle beraberdir."**[65]

Cevap: Delil olarak sundukları **"Gökteki ilâh da, yerdeki ilâh da O'dur"** âyetinde, gökte ve yerde olan Allah'ın takdiri ve tedbiridir. **"Gökte olanın, sizi yere batırıvermeyeceğinden emin misiniz"**[66] âyetinden murad, 'kudretinin etkilerinin gökte ortaya çıktığı Allah'tan emin misiniz' şeklindedir.

"Üç kişinin gizli konuştuğu yerde dördüncüsü mutlaka O'dur." âyetinden murad; dördüncü olan, Allah'ın ilmidir.

61 Zuhruf 43/84
62 En'âm 6/3
63 Nahl 16/128
64 Mücadele 58/7
65 Hadid 57/4
66 Mülk 67/16

فصل [في إثبات أن الله موجود بلا مكان]

قالت الجهمية: إن الله تعالى بكل مكان، واحتجوا بقوله تعالى: ﴿وَهُوَ الَّذِي فِي السَّمَاءِ إِلَٰهٌ وَفِي الْأَرْضِ إِلَٰهٌ ۚ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْعَلِيمُ﴾[58] وقوله تعالى: ﴿وَهُوَ اللَّهُ فِي السَّمَاوَاتِ وَفِي الْأَرْضِ﴾[59] وقوله تعالى ﴿إِنَّ اللَّهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوا وَّالَّذِينَ هُم مُّحْسِنُونَ﴾[60] وقوله تعالى: ﴿مَا يَكُونُ مِن نَّجْوَىٰ ثَلَاثَةٍ إِلَّا هُوَ رَابِعُهُمْ وَلَا خَمْسَةٍ إِلَّا هُوَ سَادِسُهُمْ وَلَا أَدْنَىٰ مِن ذَٰلِكَ وَلَا أَكْثَرَ إِلَّا هُوَ مَعَهُمْ أَيْنَ مَا كَانُوا﴾[61] وقوله تعالى: ﴿وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنتُمْ﴾[62].

والجواب عن قوله تعالى ﴿وَهُوَ الَّذِي فِي السَّمَاءِ إِلَٰهٌ وَفِي الْأَرْضِ إِلَٰهٌ﴾ أي تقديره وتدبيره. وقوله تعالى: ﴿أَأَمِنتُم مَّن فِي السَّمَاءِ أَن يَخْسِفَ بِكُمُ الْأَرْضَ﴾[63] أي ممن ظهرت آثار قدرته في السماء.

وقوله تعالى: ﴿يَكُونُ مِن نَّجْوَىٰ ثَلَاثَةٍ إِلَّا هُوَ رَابِعُهُمْ﴾ يعني علمه.

٥٨ الزخرف: ٨٤
٥٩ الأنعام: ٣
٦٠ النحل: ١٢٨
٦١ المجادلة: ٧
٦٢ الحديد: ٤
٦٣ الملك: ١٦

"Nerede olsanız, O sizinle beraberdir."[67] âyetinden murad, Allah ilmiyle sizinle beraberdir.

Bir de eğer biz, Allah'ın bir mekânda olduğunu söylersek; bu, çirkin bir durumu sonuç verir. Çünkü Allah; ya bütünüyle bütün mekânlarda olur ya parçalarıyla bütün mekânlarda olur ya da bazı mekânlarda olup diğer bazısında olmaz.

Allah'ın bütün mekânlarda olma ihtimali batıldır. Çünkü bu, iki ilahın olması sonucuna varır. Tek bir ilah sonucunu vermez. Hâlbuki ilah bir tanedir. Parçalarıyla bütün mekânlarda olması da batıldır. Çünkü kim Allah Teâlâ'nın parçalı olduğunu söylerse küfre girer. Yine Allah'ın bir mekânda olup diğer mekânda olmaması batıldır. Çünkü bir mekândan diğerine intikale ihtiyaç duyar. Bu ise yaratılmışların sıfatlarından ve sonradan var olanların özelliklerindendir. Allah Teâlâ bundan münezzehtir.

67 Hadid 57/4

وقوله تعالى: ﴿وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنتُمْ﴾[٦٤] أي بالعلم.

ولأنا لو قلنا بأنه في المكان يؤدي إلى أمر قبيح، لأنه لا يخلو إما أن يكون كله بكل مكان أو بكل مكان من طريق الأجزاء أو بمكان دون مكان.

وباطل أن يكون كله بكل مكان، لأنه يؤدي إلى أن يكون إلهين اثنين، لا أن يكون إلهاً واحداً، والإله واحد. وباطل أن يكون بكل مكان بطريق الأجزاء، لأن من وصف اللهَ تعالى بالأجزاء فإنه يكفر. وباطل أن يكون بمكان دون مكان، لأنه يحتاج إلى الانتقال وهو من صفات المخلوقين وأمارات المحدثين. والله تعالى منزّه عن ذلك.

٦٤ الحديد: ٤

RÜ'YETULLAHIN İSPATI

Mu'tezile dedi ki: Allah Teâlâ'nın gözle görülmesi mümkün değildir.

Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat 'mümkündür' dedi.

Onların delili, Musa (a.s) hakkındaki şu âyet-i kerimedir: **"Rabbim! Bana (kendini) göster; seni göreyim! dedi. (Rabbi): Sen beni göremezsin."**[68] 'Len' edatı ebediyet içindir. Ve şu âyet-i kerimedir: **"Gözler O'nu göremez; hâlbuki O, gözleri görür."**[69] Yine Aişe'den (r.a) rivayet edildi ki: **"Resûlullah'a (s.a.v) 'miraç gecesinde Rabbini gördün mü?' diye sordum, 'hayır' dedi."**[70]

Aklî delilleri: Eğer Allah'ın görüleceğini söylersek; bu, Allah'a yön tayin etme sonucuna varır. Yön ise Allah Teâlâ'dan olumsuzlanmıştır.

Bizim delilimiz Musa (a.s) hakkındaki şu âyet-i kerimedir: **"Rabbim! Bana (kendini) göster; seni göreyim! dedi."** Musa (a.s) Allah'ı görmenin mümkün olduğunu bilmeseydi böyle bir istekte bulunmazdı. Çünkü peygamberler imkânsız şeyleri istemekten masumdurlar. Yine delilimiz şu âyet-i kerimedir: **"Yüzler vardır ki, o gün ışıl ışıl parıldayacaktır. Rablerine bakacaklardır."**[71] Ayrıca şu âyet-i kerimedir: **"Artık her kim Rabbine kavuşmayı umuyorsa..."**[72] Ve şu âyet-i kerimedir: **"Orada sizin için canlarınızın çektiği her şey var."**[73] Eğer cennetlikler Allah'ı görmek isteyip de göremezlerse; bu, Allah Teâlâ'nın kelâmında çelişkiye sebebiyet verir.

68 A'raf 7/143
69 En'âm 6/103
70 Buharî 140/6; Müslim 110/1.
71 Kıyame 75/22-23
72 Kehf 18/110
73 Fussilet 41/31

فصل [في إثبات رؤية الله]

قالت المعتزلة: لا تجوز الرؤية على الباري تعالى بالأبصار.

وقال أهل السنة والجماعة: تجوز.

وحجتهم قوله تعالى خبراً عن موسى عليه السلام: ﴿قَالَ رَبِّ أَرِنِي أَنظُرْ إِلَيْكَ ۚ قَالَ لَن تَرَانِي﴾[65] وكلمة (لن) للتأبيد، وكذلك قوله تعالى: ﴿لَّا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْأَبْصَارَ﴾[66] وكذلك روي عن عائشة رضي الله عنها أنها قالت: سألت رسول الله ﷺ «هل رأيت ربك ليلة المعراج؟ فقال: لا»[67]

وحجتهم العقلية: هو أنا لو قلنا بأنه يُرى يؤدي إلى إثبات الجهة، والجهة منفية عن الله تعالى.

وحجتنا: قوله تعالى خبراً عن موسى عليه السلام: ﴿قَالَ رَبِّ أَرِنِي أَنظُرْ إِلَيْكَ﴾ فلولا أن موسى عَلِمَ جوازَ رؤية الباري وإلا لما سئل، لأن الأنبياء معصومون مِن أن يسئلوا سؤالاً مستحيلاً، وكذلك قوله تعالى: ﴿وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَّاضِرَةٌ إِلَىٰ رَبِّهَا نَاظِرَةٌ﴾[68] وكذلك قوله تعالى: ﴿فَمَن كَانَ يَرْجُو لِقَاءَ رَبِّهِ﴾[69] وكذلك قوله تعالى: ﴿وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَشْتَهِي أَنفُسُكُمْ﴾[70] فلو اشتهى أهلُ الجنة إلى الرؤية ولم يروه يؤدي إلى الخلف في كلام الله تعالى.

٦٥ الأعراف:١٤٣

٦٦ الأنعام: ١٠٣

٦٧ أخرجه البخاري في الصحيح (٦:١٤٠)، ومسلم في الصحيح (١:١١٠).

٦٨ القيامة: ٢٢-٢٣

٦٩ الكهف: ١١٠

٧٠ فصلت: ٣١

Bir de Resûlullah'dan (s.a.v) şöyle dediği rivayet edildi: **"Şüphesiz ki sizler, bu ayı gördüğünüz gibi Rabbinizi göreceksiniz ve onu görmekte, (kalabalıktan dolayı) sıkıntı çekmeyeceksiniz."**[74] Ayrıca İbn Mes'ud'dan (r.a) rivayet edildi ki: Resûlullah'a (s.a.v) 'miraç gecesinde Rabbini gördün mü?' diye sordum, 'evet' dedi.

Mu'tezile'nin şüphelerine cevap: **"Beni göremezsin"** âyet-i kerimesindeki 'len' edatının ebediyet bildirmek için olduğunu kabul etmiyoruz. Bilakis bu edat, te'kid ve vakit bildirmek içindir. Şöyle ki Allah Teâlâ **"Onlar, kendi elleriyle önceden yaptıkları işler (günah ve isyanları) sebebiyle hiç bir zaman ölümü temenni etmeyeceklerdir. (len yetemennevhu)"**[75] âyet-i kerimesiyle kâfirlerin ölümü temenni etmeyeceklerini bildirdi. Sonra **"Ey Mâlik! Rabbin bizim işimizi bitirsin! diye seslenirler. Mâlik de: Siz böyle kalacaksınız! der."**[76] âyet-i kerimesiyle kafirlerin ölümü temenni edeceklerini haber verdi. Böylece 'len' edatının ebediyet bildirmek için olmadığı bilindi.

Yine Meryem (a.s) hakkındaki âyet-i kerime de buna delildir: **"Ben, çok merhametli olan Allah'a oruç adadım; artık bugün hiçbir insanla konuşmayacağım.(len ukellime)"**[77] Bu âyetle beraber 'len' edatı, ebediyeti gerekli kılmaz. **"Gözler onu idrak edemez/göremez"** âyetinin, idrakin olumsuzlamasını gerektirdiğini söylüyoruz. Fakat görmenin olumsuzlanmasını gerektirmez.

Aişe'nin (r.a) rivayet ettiği hadis hakkında diyoruz ki: Resûlullah (s.a.v), Allah'ın dünyada görülmediğini söyledi. Peki sizler neden ahirette görülmeyeceğini söylüyorsunuz.

Mu'tezile'nin 'Eğer görüleceğini söylersek Allah'a yön tayin etme sonucuna varırız' sözü hakkında diyoruz ki: Yön ne zaman gerekli olur? Görülen şey bir yönde olduğun da mı? Fakat bir yönde değilse? Birinci durumda yönün gerekeceği müsellemdir. İkinci durumda yönün gerekeceği itirazları geçersiz olur. Fakat bu durumda görülen şey bir yönde değildir. Yönü olumsuzlamaktan zorunlu olarak görmenin olumsuzlanması lazım gelmez. Bu durum ilim hakkında söylediğimiz gibi oldu.[78]

74 Buharî 127/9; Müslim 114/2.
75 Bakara 2/95
76 Zuhruf 43/77
77 Meryem 19/26
78 Eğer malum/bilinen şey, Zeyd'in evde olması gibi bir cihette olursa; malumun o cihette olduğu bilinir. Malum bir cihette olmazsa; bir cihette olmadan bilinir.

وكذلك رُوِي عن النبي ﷺ أنه قال: «إنكم سترون ربكم كما ترون القمر ليلة البدر لا تُضامُّون في رؤيته»[٧١] أي لا تزاحمون في رؤيته. وكذلك روِي عن ابن مسعود رضي الله عنه أنه قال: «سئلتُ رسول الله ﷺ هل رأيت ربك ليلة المعراج؟ فقال: نعم»

والجواب عن إشكلاتهم: أما قوله تعالى: ﴿لَن تَرَانِي﴾. قلنا: لا نسلم بأن كلمة (لن) للتأبيد، بل هي للتأكيد وللتأقيت، وهذا لأن الله تعالى أخبر أن الكفار لا يتمنون الموت بقوله تعالى: ﴿وَلَن يَتَمَنَّوْهُ أَبَدًا بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ﴾[٧٢] ثم أخبر أنهم يتمنون الموت بقوله تعالى: ﴿وَنَادَوْا يَا مَالِكُ لِيَقْضِ عَلَيْنَا رَبُّكَ قَالَ إِنَّكُم مَّاكِثُونَ﴾[٧٣] فعُلم أن كلمة (لن) ليس للتأبيد.

وكذلك قوله تعالى خبراً عن مريم عليها السلام: ﴿إِنِّي نَذَرْتُ لِلرَّحْمَٰنِ صَوْمًا فَلَنْ أُكَلِّمَ الْيَوْمَ إِنسِيًّا﴾[٧٤] ومع هذا لا يقتضي التأبيد. وأما قوله تعالى: ﴿لَّا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ﴾ قلنا: يقتضي انتفاءَ الإدراك، ولكن لا يقتضي انتفاءَ الرؤية.

وأما حديث عائشة رضي الله عنها، قلنا: النبي ﷺ أخبر أنه لا يُرى في الدنيا، ولكن لِمَ قلتم بأنه لا يرى في الآخرة؟

وأما قوله: لو قلنا يرى يؤدي إلى إثبات الجهة. قلنا: متى؟ إذا كان المرئي في الجهة. أما إذا لم يكن. الأول فسلَّم. والثاني: ممنوع. ولكن المرئي ههنا ليس في الجهة فلا يلزم من ضرورة الانتفاء الجهة انتفاءُ الرؤية، وصار هذا كما قلنا في العلم.

٧١ أخرجه البخاري في الصحيح (٩:١٢٧)، ومسلم في الصحيح (٢:١١٤).

٧٢ البقرة: ٩٥

٧٣ الزخرف: ٧٧

٧٤ مريم: ٢٦

KUR'ÂN ALLAH'IN KADÎM KELÂMIDIR

Kur'ân, Allah'ın kelâmı ve sıfatıdır. Allah Teâlâ bütün sıfatlarıyla birdir, kadîmdir, hâdis ve mahlûk değildir. Allah'ın kelâmının harf, ses, hece ve düzgüsü yoktur. Zâtının aynı da değildir gayrı da değildir. Allah, Cebrâil'e (a.s) ses ve harflerle kelâmını duyurdu. Allah Teâlâ bir ses yarattı ve Cebrâil bu ses ve harflerle Kur'ân'ı işitti. Böylelikle Cebrâil Kur'ân'ı ezberleyip kavradı ve Resûlullah'a (s.a.v) vahiy ve risalet olarak inzal etti. Şahıs ve suret olarak inzal etmedi. Kur'ân'ı Resûlullah'a (s.a.v) okudu, Resûlullah (s.a.v) Kur'ân'ı ezberledi, kavradı ve ashabına okudu. Ashab da Kur'ân'ı ezberledi ve tâbiîne okuyup nakletti. Tâbiîn de salih insanlara okuyup nakletti. Günümüze kadar bu şekilde geldi.

Kur'ân; dillerde okunan, kalplerde korunan ve mushaflarda yazılı olandır. Kur'ân mushaflara konulmuş değildir. Ekleme ve çıkarma yapma ihtimali yoktur. Öyle ki kim mushafları yakarsa Kur'ân'ı yakmış olmaz. Nasıl ki Allah Teâlâ; dillerde zikredilir, kalplerde bilinir, mekânlarda kendisine ibadet edilir ama kendisi mekânlarda ve kalplerde mevcut değildir. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurdu: **"Yanlarındaki Tevrat ve İncil'de yazılı buldukları o elçiye, o ümmî Peygamber'e uyanlar..."**[79] Şüphesiz Onlar, peygamberin sıfat ve özelliklerini buldular. Şahsını değil. Yine cennet ve cehennem yanımızda zikredilir/anılır ama bizatihi bizim yanımızda mevcut değildirler. Bu anlatılanların hepsi Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'in görüşüdür.

79 A'raf 7/157

فصل [القرآن كلام الله القديم]

القرآن كلام الله تعالى وصفته، والله تعالى بجميع صفاته واحدٌ قديمٌ غير محدَث ولا مخلوق، بلا حرف ولا صوت ولا مقاطع ولا مبادئ له، لا هو ولا غيره، فأسمعه جبرائيلَ عليه السلام بالصوت والحروف، نخلق صوتاً فسمعه بذلك الصوت والحروف، لحفظه جبرائيل عليه السلام ووعاه، ونقل إلى النبي ﷺ إنزال الوحي والرسالة لا إنزال الشخص والصورة، وتلاه على النبي ﷺ لحفظه النبي ﷺ ووعاه، وتلاه على أصحابه لحفظوه، وتلوه على التابعين، والتابعون على الصالحين، وهكذا حتى وصل إلينا.

وهو مقروء بالألسن، محفوظ بالقلوب، مكتوب في المصاحف وليس بموضوعٍ في المصاحف، لا يحتمل الزيادة والنقصان، حتى من أحرق المصاحف لا يحترق القرآن كما أن الله تعالى مذكور بالألسن، معروف في القلوب، معبود في الأماكن، وليس بموجود في الأماكن ولا في القلوب. كما قال الله تعالى: ﴿الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ النَّبِيَّ الْأُمِّيَّ الَّذِي يَجِدُونَهُ مَكْتُوبًا عِندَهُمْ فِي التَّوْرَاةِ وَالْإِنجِيلِ﴾ [75] وإنما وجدوا نعته وصفته لا شخصه، وكذلك الجنة والنار مذكورتان عندنا وليستا بذاتهما عندنا، هذا كله مذهب أهل السنة والجماعة.

٧٥ الأعراف: ١٥٧

Sonra diyoruz ki: Allah Teâlâ, Cebrâil'e (a.s) perde arkasından hitap etti. Cebrâil de Allah'ın kelâmını perde arkasından işitti. Resûlullah (s.a.v), Miraç gecesinde Allah'ın kelâmını perde arkasından işitti. Allah Teâlâ, Âdem (a.s) ve Musa'ya (a.s) perde arkasından hitap etti. Cebrâil'in Resûlullah (s.a.v) bütün gelmeleri Allah'ın emri ileydi.

Allah Teâlâ, Kur'ân'ı Cebrâil'e öğretti. Öğrettikten sonra Cebrâil'e, Resûlullah'a (s.a.v) falanca âyeti, falanca sureyi inzal etmesini emretti. Cebrâil, Resûlullah'a (s.a.v) Kur'ân'dan her bir âyet veya kelime inzal etmeyle emredildiğinde; bu inzal edilen kısım, Allah'ın kadîm kelâmının ibaresi/ifadesidir. Bu inzal edilen kısım, hâdis değildir. Çünkü Allah'ın kelâmı hâdis değildir.

Neccâriyye, Mütekaşşife, Mu'tezile ve Cehmiyye dedi ki: Kur'ân hâdis ve mahlûktur. Dediler ki: Allah, Kur'ân'ı Kadir Gecesinde konuşarak vahyetmeye başlamıştır. Kadir gecesinden önce konuşmadı. Dediler ki: Kur'ân, emirler ve yasaklardan ibarettir. Allah'ın yokluğa emretmesi hikmetin gereği değildir.

Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'in Kur'ân'ın mahlûk olmadığına dair delili: Eğer Kur'ân mahlûk olsaydı; Allah onu, ya kendi zâtı dışında başka bir zâtta ya da zâtında yaratmıştır. Eğer zâtının dışında başka bir zâtta yaratıldıysa; bu halde mütekellim/konuşan, bu diğer zât olur. Çünkü mütekellim, kelâm sıfatının kendisinde kaim olduğu varlıktır. Siyah ve kırmızı isimlerinin, kendisinde siyahlık ve kırmızılık sıfatının kaim olduğu kişiye isim olması gibi. Kur'ân'ın hâdis olması durumunda kendi zâtında yaratmasının imkânı yoktur. Çünkü o zaman zâtı, hâdislere mahal olur. Böylece zâtı, yaratılmışların zâtına benzeş ve denk olur. Bu ise şu âyet-i kerime ile olumsuzlanmıştır: **"O'nun benzeri hiçbir şey yoktur. O işitendir, görendir."**[80]

'Eğer Kur'ân mahlûk değildir dersek; Allah, yokluğa emreden ve yasaklayan olur' sözleri hakkında diyoruz ki: 'Allah'ın şeylere, falanca vakitte var olun demesi' suretiyle yokluklara emredilmesi bize göre caizdir. Şeyler var olmadan önce Allah'ın şeylere 'falanca vakitte var olun' demesi caizdir.

80 Şura 42/11

ثم نقول: الله تعالى كلَّم جبرائيل عليه السلام من وراء الحجاب، وسمع جبرائيلُ كلام الله من وراء الحجاب، وسمع رسول الله ﷺ كلام الله تعالى ليلة المعراج من وراء الحجاب، وكلَّم آدمَ وموسى من وراء الحجاب. وكل مرة جاء جبرائيل إلى النبي ﷺ كان ذلك بأمر الله.

والله تعالى علّم القرآن لجبرائيل، ثم بعد ذلك أمره أن يُنزل على محمدٍ ﷺ آية كذا وسورة كذا. كلما أُمر جبرائيلُ بأن ينزل على محمدٍ ﷺ آية من القرآن أو كلمةً كان ذلك عبارة من الكلام القديم ولم يكن محدَثاً، لأن كلام الله غير محدثٍ.

وقال النجارية والمتقشفة والمعتزلة والجهمية: القرآن محدث ومخلوق. وقالوا: القرآن تكلم به ليلة القدر ولم يتكلم قبل ذلك. وقالوا: القرآن أوامر ونواهٍ، وليس من الحكمة أن يأمر المعدوم.

وحجة أهل السنة والجماعة في أن كلام الله تعالى غير مخلوق، لأنه لو كان مخلوقاً لا يخلو إما أن خلقه في غير ذاته أو في ذاته، فإن كان مخلوقاً في غير ذاته لكان المتكلم ذلك الذات، لأن المتكلم من قام به صفة الكلام، كالأسود والأحمر اسم لشخصٍ قام به صفة السواد والحُمرة، ولا وجه إلى أن خلقه في ذاته، لأنه حينئذٍ تكون ذاته محلاً للحوادث، فيكون ذاته شبيهاً بذوات المخلوقين ومثلهم، وإنه منفيٌّ بقوله تعالى: ﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ﴾. [٧٦]

وأما قوله: لو قلنا بأن كلام الله تعالى غير مخلوق لكان آمراً وناهياً للمعدوم، قلنا: المعدومات يجوز أن تأمر عندنا على معنى أنه قال للأشياء: كوني في وقت كذا، ويجوز أن الله تعالى قال للأشياء قبل أن تكون: كوني في وقت كذا وكذا.

٧٦ الشورى: ١١

'Allah yokluğa emreden ve yasaklayan olur' sözünüz lazım gelmez. Sem', ilim ve basar sıfatları gibi. Çünkü Allah Teâlâ, ezelde bütün bilinenleri bilen (âlim), bütün işitilenleri işiten (semî') ve bütün görülenleri görendir (basîr). İşitilenler, bilinenler ve görülenler ezelde var olmasa da durum böyledir. Allah işitilenler var olduğu esnada ezelî zâtıyla kaim kadîm sem' sıfatıyla ezelde işitir. Basar da böyledir.

Denilirse ki: Burada Allah Teâlâ'nın kelâmının mahlûk olduğuna dair başka deliller vardır. Onlardan biri: **"Rablerinden kendilerine ne zaman yeni (hâdis) bir ihtar gelse, onlar bunu, hep alaya alarak dinlerler."**[81] Bütün hâdisler mahlûktur. **"Onu Arapça bir Kur'ân kıldık."**[82] Bütün kılınanlar mahlûktur. **"Hayır, o (Kur'ân), kendilerine ilim verilenlerin sînelerinde (yer eden) apaçık âyetlerdir."**[83] Sinede olan şey mahlûk olur. **"Kur'ân'ı kesinlikle biz indirdik; elbette onu yine biz koruyacağız."**[84] **"Hakikaten, biz dilersek sana vahyettiğimizi ortadan kaldırırız."**[85] **"Bizim onu gidermeye de elbet gücümüz yeter."**[86] Korunmaya muhtaç olan mahlûk olur. Giderilebilen şey mahlûk olur. Yine Allah Teâlâ buyurdu ki: **"Allah sözün (hadîs) en güzelini indirdi."**[87] Allah, Kur'ân'ı, hadîs olarak isimlendirdi. Böylece Kur'ân'ın mahlûk olduğu sabit oldu.

Buna cevap olarak diyoruz ki: **"Rablerinden kendilerine ne zaman yeni (hâdis) bir ihtar/zikir gelse, onlar bunu, hep alaya alarak dinlerler."**[88] âyetinden murad, 'yeni gelmeyle ihtar gelirse' şeklindedir. Gelme lafzı hâdis/yeniye kaymış. Veya deriz ki: Allah 'zikr' kelimesini kullanıp bununla zakir/uyaranı kastetti. Bu da Resûlullah'dır (s.a.v). Böylece diyoruz ki: Resûlullah (s.a.v) hâdis varlık idi.

81 Enbiya 21/2
82 Zuhruf 43/3
83 Ankebut 29/49
84 Hicr 15/9
85 İsra 17/86
86 Mü'minun 23/18
87 Zümer 39/23
88 Enbiya 21/2

ولا يلزم ما قلتم كالسمع والبصر، فإنه عالم في الأزل بجميع المعلومات، سميع بجميع المسموعات، بصير بجميع المبصرات، وإن لم تكن المسموعات والمعلومات والمبصرات موجودةً في الأزل، وأنه يسمع عند وجود المسموعات بسمعه القديم القائم بالذات الأزلي في الأزل، وكذا البصر.

فإن قيل: ههنا دلائل أُخَر تدل على أن كلام الله تعالى مخلوق. منها: قوله تعالى: ﴿مَا يَأْتِيهِم مِّن ذِكْرٍ مِّن رَّبِّهِم مُّحْدَثٍ إِلَّا اسْتَمَعُوهُ وَهُمْ يَلْعَبُونَ﴾[77] وكل محدثٍ مخلوقٌ، وكذلك قوله تعالى: ﴿إِنَّا جَعَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا﴾[78] وكل مجعولٍ مخلوقٌ. وكذلك قوله تعالى: ﴿بَلْ هُوَ آيَاتٌ بَيِّنَاتٌ فِي صُدُورِ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ﴾[79] وما في صدورٍ يكون مخلوقاً، وكذلك قوله تعالى: ﴿إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ﴾[80] وكذلك قوله تعالى: ﴿وَلَئِن شِئْنَا لَنَذْهَبَنَّ بِالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ﴾[81] وقوله تعالى: ﴿وَإِنَّا عَلَىٰ ذَهَابٍ بِهِ لَقَادِرُونَ﴾[82] وما يحتاج إلى الحفظ يكون مخلوقاً، وما يُذهب به يكون مخلوقاً. وكذلك قوله تعالى: ﴿اللَّهُ نَزَّلَ أَحْسَنَ الْحَدِيثِ﴾[83] سمى القرآنَ حديثاً، فثبت أنه مخلوق.

الجواب عنه أن نقول: قوله تعالى: ﴿مَا يَأْتِيهِم مِّن ذِكْرٍ مِّن رَّبِّهِم مُّحْدَثٍ إِلَّا اسْتَمَعُوهُ وَهُمْ يَلْعَبُونَ﴾ قلنا: المراد إتيان المحدَث، فانصرف الإتيان إلى المحدَث أو نقول: ذَكَرَ الذِكْر وأراد به الذاكر، وهو النبي ﷺ وبه نقول: إن النبي ﷺ كان محدَثاً.

٧٧ الأنبياء: ٢
٧٨ الزخرف: ٣
٧٩ العنكبوت: ٤٩
٨٠ الحجر: ٩
٨١ الإسراء:٨٦
٨٢ المؤمنون: ١٨
٨٣ الزمر:٢٣

"Onu Arapça bir Kur'ân kıldık."[89] âyeti hakkında diyoruz ki: 'kılmak (ceale)' fiili zikredilir ama ondan 'yaratma' kastedilir. Şu âyet-i kerimede olduğu gibi: **"Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım (câilun)."**[90] Yine 'kılmak' fiili zikredilir ama ondan 'vasfetmek' kastedilir. Şu âyet-i kerimede olduğu gibi: **"Ama onlar, kullarından bir kısmını, O'nun bir cüzü kıldılar."**[91] Yani kulları, Allah'ın bir cüzü olarak vasfettiler. **"Onu Arapça bir Kur'ân kıldık"**[92] âyetinde de aynı durum geçerlidir. Yani Kur'ân'ı, Arapların dili ve luğatı ile beyan edip vasfettik. Çünkü Kur'ân acemin diliyle değildir.

"Hayır, o (Kur'ân), kendilerine ilim verilenlerin sînelerinde (yer eden) apaçık âyetlerdir."[93] âyeti hakkında diyoruz ki: Bundan murad; kalplere girmeden kalplerde korunmasıdır.

"Kur'ân 'ı kesinlikle biz indirdik; elbette onu yine biz koruyacağız."[94] âyeti hakkında diyoruz ki: Bundan murad; ziyade ve noksanlıktan korumaktır.

"Bizim onu gidermeye de elbet gücümüz yeter."[95] âyetinden murad, Kur'ân'ın kalplerde korunmasını gidermektir.

"Allah sözün (hadîs) en güzelini indirdi."[96] âyeti hakkında diyoruz ki: Bundan murad, manzum harflerdir. Bu ise yaratılmışların kelâmından daha güzeldir.

Sonra Ehl-i kıble, Allah'ın kelâmının işitilip işitilmeyeceğinde ihtilaf etti. Ebü'l-Hasan el-Eş'arî işitilebileceğini söyledi. Büyük İmam Zâhid es-Saffâr[97] gibi ashabımızdan müteahhir bazı imamlar da, bu görüşü benimsemiştir.

Delilleri şu âyet-i kerimedir: **"Ve eğer müşriklerden biri senden aman dilerse, Allah'ın kelâmını işitip dinleyinceye kadar ona aman ver."**[98] Bu âyet, Allah Teâlâ'nın kelâmının işitilebileceğine delalet eder.

Bizim delilimiz: Allah Teâlâ'nın kelâmı, zât ile kaim bir sıfattır. Bu sıfat görülmeye konu olur. İşitmeye konu olmaz. İşitmeye konu olan sadece harfler ve sestir.

89 Zuhruf 43/3
90 Bakara 2/30
91 Zuhruf 43/15
92 Zuhruf 43/3
93 Ankebut 29/49
94 Hicr 15/9
95 Mü'minun 23/18
96 Zümer 39/23
97 Ebü'l-Kasım Ahmed b. İsmet es-Saffar el-Belhî (h. 326/938).
98 Tevbe 9/6

وأما قوله تعالى: ﴿إِنَّا جَعَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا﴾ قلنا: الجعل يذكر ويراد به الخلق كما في قوله تعالى: ﴿إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً﴾[٨٤] ويذكر ويراد به الوصف كما في قوله تعالى: ﴿وَجَعَلُوا لَهُ مِنْ عِبَادِهِ جُزْءًا﴾[٨٥] أي وصفوا له، وكذلك ههنا: ﴿إِنَّا جَعَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا﴾ أي وصفناه وبيناه بلسان العرب ولغتهم، لأن القرآن ليس بلغة العجم.

وأما قوله تعالى: ﴿بَلْ هُوَ آيَاتٌ بَيِّنَاتٌ فِي صُدُورِ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ﴾ قلنا: المراد به محفوظ في القلوب غيرُ موضوع فيها.

وأما قوله تعالى: ﴿إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ﴾ قلنا: المراد به الحفظ من الزيادة والنقصان.

وأما قوله تعالى: ﴿وَإِنَّا عَلَىٰ ذَهَابٍ بِهِ لَقَادِرُونَ﴾ يعني ذهاب حفظه من القلوب.

وأما قوله تعالى: ﴿اللَّهُ نَزَّلَ أَحْسَنَ الْحَدِيثِ﴾ قلنا: المراد به الحروف المنظومة، وهو أحسن من كلام المخلوقين.

ثم اختلف أهل القبلة في أن الكلام الله تعالى هل هو مسموع أم لا؟ قال أبو الحسن الأشعري: إنه مسموع. وبه أخذ بعض المشايخ المتأخرين من أصحابنا نحو الشيخ الإمام الأجل الزاهد الصفار.

حجتهم قوله تعالى: ﴿وَإِنْ أَحَدٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ فَأَجِرْهُ حَتَّىٰ يَسْمَعَ كَلَامَ اللَّهِ﴾[٨٦] وهذا يدل على أن كلام الله تعالى مسموع.

وحجتنا: وهو أن كلام الله تعالى صفة قائمة بالذات يدخل تحت الرؤية، ولا يدخل تحت السمع، وإنما الداخل تحت السمع إنما هو الحروف والصوت.

٨٤ البقرة: ٣٠
٨٥ الزخرف: ١٥
٨٦ التوبة: ٦

İSİM VE MÜSEMMANIN HAKİKATİ

Bil ki; Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'e göre isim ve müsemma birdir. Allah Teâlâ bütün isimleriyle birdir.

Mu'tezile ve Mütekaşşife dedi ki: Allah Teâlâ'nın ismi Allah'tan başkadır. Allah'ın ismi mahlûktur.

Bizim delilimiz şu âyet-i kerimelerdir: **"Allah'a, Allah için dindar ve ihlâslı olarak dua edin!"**[99] **"Hâlbuki onlara ancak, dini yalnız O'na has kılarak Allah'a kulluk etmeleri emrolunmuştu."**[100] Allah bize, Allah'ı birlememizi emretti. Allah'ın ismi, Allah'tan başka bir şey olsaydı; tevhid, Allah'a değil de isim için gerçekleşirdi. Allah'ın isminden maksat elif, lam ve he harfleri değildir. Bilakis maksat, bizatihi Allah'ın kendisidir. Bu da şu âyet-i kerime gibidir: **"Ey Yahya! Kitab'a (Tevrat'a) var gücünle sarıl!"**[101] Allah, kitap ile ismi kastetmedi.

Yine biri, 'kölem hürdür', 'eşim boştur' derse; boşama ve azat gerçekleşir. Eğer isim, müsemmadan başka bir şey olsaydı boşama ve azat gerçekleşmezdi. Eğer 'falanca kadınla nikâh kıydım' derse; nikâh, müsemma üzerine gerçekleşir. Eğer isim, müsemmadan başka bir şey olsaydı; nikâh, müsemma üzerine değil de isim üzerine gerçekleşirdi.

99 Mü'min 40/14
100 Beyyine 98/5
101 Meryem 19/12

فصل [في بيان حقيقة الاسم والمسمى]

اعلم بأن الاسم والمسمى واحد عند أهل السنة والجماعة. والله تعالى بجميع أسمائه واحد.

وقالت المعتزلة والمتقشفة: إن اسم الله تعالى غير الله تعالى، وهو مخلوق.

دليلنا قوله تعالى: ﴿فَادْعُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ﴾[87]، وقوله ﴿وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ﴾[88] الله تعالى أمرنا أن نوحِّد الله، فلو كان اسم الله تعالى غير الله تعالى لكان حصول التوحيد للاسم لا لله تعالى، وليس المقصود منه الألف واللام والهاء، وإنما المقصود هو الله تعالى، وهو كقوله تعالى: ﴿يَا يَحْيَى خُذِ الْكِتَابَ بِقُوَّةٍ﴾[89] لم يرد به الاسم.

وكذلك لو قال: عبده حر، وامرأته طالق، يقع الطلاق والعتاق، فلو كان الاسم غيرَ المسمى لا يقع الطلاق والعتاق. وكذلك لو تزوج امرأة يصح النكاح على المسمى، فلو كان الاسم غير المسمى لكان وقوع النكاح على الاسم دون المسمى.

٨٧ غافر: ١٤

٨٨ البينة: ٥

٨٩ مريم: ١٢

Denilirse ki: Resûlullah'dan (s.a.v) **"Allah'ın doksan dokuz ismi vardır. Kim bunları sayarsa cennete girer."**[102] hadisi rivayet edildi. Eğer isim ve müsemma bir olsaydı; doksan dokuz tane ilah var olmuş olurdu. Bu ise muhaldir. Eğer isim ve müsemma bir olsaydı; biri 'ateş' dediğinde ağzı yanardı. Yine eğer isim ve müsemma bir olsaydı; Allah'ın ismi necaset üzerine yazıldığında, Allah'ın zâtı necaset üzerinde var olmuş olurdu. Bu ise muhaldir.

Deriz ki: Bir şeyin ismi bu şeyin zâtına delalet eder. Rivayetin anlamı: Resûlullah (s.a.v) isim ile tesmiyeleri kastetti. İsim ile tesmiye (isimlendirme) arasında fark vardır. Hint, Sind, Türk, Arap ve Acemler gibi her bir dili konuşanlar, Allah'ı kendi dillerine göre isimlendirir. Tesmiyeler ve ibareler farklıdır. Allah Teâlâ birdir. Öyle ki tek bir kişi için 'Zeyd, âlim, fazıl, salih, fakih' denilebilir. Burada da aynı durum geçerlidir. Kendisiyle Allah'ı isimlendirdiğin bütün isimler, Allah'tır.

Ateş için zikrettiğiniz şey hakkında diyoruz ki: Ateşin tesmiyesi bulunup hakikati bulunmadığından dolayı ağzı yanmaz. Allah Teâlâ'nın ismi necaset üzerine yazılınca; bu, yazma ve tesmiyedir. Allah'ın zâtı necaset üzerinde var olmaz.

102 Buharî, 2736; Müslim, 2677.

فإن قيل: رُوي عن النبي ﷺ أنه قال: «إن لله تسعة وتسعين اسماً، من أحصاها دخل الجنة»[٩٠] فلو كان الاسم والمسمى واحداً لكان تسعة وتسعين إلهاً، وهذا محال. وكذلك لو قال الرجل: النار، فلو كان الاسم والمسمى واحداً لاحترق فوه، وكذلك لو كتب اسم الله تعالى على النجاسة، فلو كان كما قلتم لكان يوجد ذات الله تعالى على النجاسة، وهذا محال.

قلنا: اسم الشيء يدل على عين ذلك الشيء ، ومعنى الخبر أنه أراد به التسميات، وفرق بين الاسم والتسمية، لأن أهل كل لغة يسمونها بلغتهم، نحو الهند والسند والترك والعجم. والتسميات والعبارات مختلفة، والله تعالى واحد، كما أن الشخص الواحد يقال له: زيد عالم فاضل صالح فقيه، كذلك ههنا، وكل اسم إذا سميته فهو الله تعالى.

وأما ما ذكرتم من النار، قلنا: إنما لم يحترق فمه لأنه وجد منه تسمية النار لا حقيقة النار، وأما إذا كتب اسم الله تعالى النجاسة قلنا: ذلك كتابة وتسمية ولم توجد ذات الله تعالى على النجاسة.

٩٠ أخرجه البخاري في الصحيح (٢٧٣٦) ومسلم في الصحيح (٢٦٧٧).

RIZIK

Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat dedi ki: Rızıklar taksim edilmiştir ve bellidir. Müttakîlerin takvasıyla artmaz, günahkarların günahı ile de azalmaz. Allah Teala'nın üstlendiği rızk, gıdadır.

Mu'tezile dedi ki: Rızık artar ve eksilir. Onlara göre rızık, çalışmamızla kazandığımız altın ve gümüş paralara sahip olmaktır. Haramın rızık olmadığını söylediler. Haram, kulun kendi fiilindendir.

Biz diyoruz ki: Haram da Allah Teâlâ'nın rızkıdır. Fakat kul, kendi yaptığı fiilden dolayı cezayı hak eder. Allah Teâlâ şöyle buyurdu: **"Dünya hayatında onların geçimliklerini aralarında biz paylaştırdık."**[103] Aynı şekilde bela ve musibetler de Allah Teâlâ'nın takdir ve kazası iledir. Allah Teâlâ şöyle buyurdu: **"Yeryüzünde vuku bulan ve sizin başınıza gelen herhangi bir musibet yoktur ki, biz onu yaratmadan önce, bir kitapta yazılmış olmasın."**[104] **"Allah'ın insanlara açacağı herhangi bir rahmeti tutup hapseden olamaz. O'nun tuttuğunu O'ndan sonra salıverecek de yoktur. O, üstündür, hikmet sahibidir."**[105] **"Eğer Allah sana bir zarar dokundurursa, onu yine O'ndan başka giderecek yoktur. Eğer sana bir hayır dilerse, O'nun keremini geri çevirecek de yoktur."**[106]

103 Zuhruf 43/32
104 Hadid 57/22
105 Fatır 35/2
106 Yunus 10/107

فصل [في الكلام على الرزق]

قال أهل السنة والجماعة: الأرزاق مقسومة معلومة لا تزيد بتقوى المتقين، ولا تنقص بفجور الفاجرين، والرزق الذي تكفله الله تعالى هو الغِذاء.

وقالت المعتزلة: يزيد وينقص، والرزق عندهم هو مِلك الدراهم والدنانير الحاصل بما نكتسب. وقالوا: الحرام ليس برزق، وإنه من فِعْل العبد.

قلنا: الحرام رزق الله تعالى، ولكن العبد يستحق العقوبة على فعل نفسه. قال الله تعالى: ﴿نَحْنُ قَسَمْنَا بَيْنَهُم مَّعِيشَتَهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا﴾[91] وكذلك الشدائد والمِحَن بتقدير الله تعالى وقضائه. قال الله تعالى: ﴿مَا أَصَابَ مِن مُّصِيبَةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي أَنفُسِكُمْ إِلَّا فِي كِتَابٍ مِّن قَبْلِ أَن نَّبْرَأَهَا﴾[92] وقوله تعالى: ﴿مَّا يَفْتَحِ اللَّهُ لِلنَّاسِ مِن رَّحْمَةٍ فَلَا مُمْسِكَ لَهَا وَمَا يُمْسِكْ فَلَا مُرْسِلَ لَهُ مِن بَعْدِهِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ﴾[93] وقوله تعالى: ﴿وَإِن يَمْسَسْكَ اللَّهُ بِضُرٍّ فَلَا كَاشِفَ لَهُ إِلَّا هُوَ وَإِن يُرِدْكَ بِخَيْرٍ فَلَا رَادَّ لِفَضْلِهِ﴾.[94]

٩١ الزخرف: ٣٢
٩٢ الحديد: ٢٢
٩٣ فاطر: ٢
٩٤ يونس: ١٠٧

Mu'tezile dedi ki: Bela ve musibetler Allah Teâlâ'nın kazası ile değildir. Bilakis kulun gayreti terk etmesi sebebiyledir. Çünkü Allah Teâlâ, kötülük ve musibetlere hüküm vermez. Onları irada de etmez.

Bize göre ilaç, Allah'tan olan şifanın sebebidir. Şifayı, ilaçtan ya da doktordan bilmek küfürdür. Bilakis şifa Allah Teâlâ'dandır. Küfürdür, çünkü şifa vermede Allah Teâlâ'ya ortak edinmiştir.

Çalışmak sebeptir. Rızık Allah Teâlâ'dandır. Rızkı, çalışmadan bilmek küfürdür. Elbiseler, sıcaklık ve soğukluğu engellemeye sebeptir. Sıcaklık ve soğukluğu engelleyen Allah Teâlâ'dır. Sıcaklık ve soğukluğun engellenmesini elbiseden bilmek küfürdür.

وقالت المعتزلة: الشدائد والمحن ليستا بقضاء الله تعالى، ولكن بترك الجُهد من العبد، لأن الله تعالى لا يقضي بالشر والمحن ولا يريد.

وعندنا: الدواء سبب الشفاء من الله تعالى، ورؤية الشفاء من الدواء أو من الطبيب كفرٌ، بل الشفاء من الله تعالى، لأنه اتخذ شريكاً مع الله تعالى في الشفاء.

والكسب سبب والرزق من الله تعالى، ورؤية الرزق من الكسب كفرٌ، ولُبس الثياب سببُ دفع الحر والبرد، ودافع الحر والبرد هو الله تعالى، ورؤية دفع الحر والبرد من الثياب كفرٌ.

KULUN İSTİTÂATI

Cebriyye dedi ki: Kulun istitâatı yoktur. Otların üzerine esip onları sağa sola savuran rüzgar gibi kul, küfür ve günaha mecburdur.

Ehlü'l-Hakk dedi ki: Kul, fiil vaktinde Allah'ın ona verdiği istitâat, kuvvet ve tevfîk ile kendi fiiline istitâat sahibidir. Kul muhayyerdir ve istitâat sahibidir. Kendisi gayret gösterir, niyet ve kast eder ve günahı kesbederse/işlerse; kulun niyet ve kastıyla beraber Allah Teâlâ'nın hızlânı da devreye girer. Böylece kendi yaptığı şey sebebiyle cezayı hak eder. Bunların hepsini ibadete yönelik olarak yapsa; onun fiiliyle beraber Allah Teâlâ'nın yardım ve tevfîki de devreye girer. Çünkü biz, Allah Teâlâ onları günaha icbar ediyor sonra da onları bu günah yüzünden azaplandırıyor dersek; bu, Allah hakkında zulüm ve adaletsizlik olur. Allah Teâlâ zulüm ve adaletsizlikten münezzehtir.

فصل [في بيان استطاعة العبد]

قالت الجبرية: ليس للعبد استطاعة، والعبد مجبور على الكفر والمعصية، كالريح تهب على الحشيش فيقلبها يميناً وشمالاً.

قال أهل الحق: العبد مستطيع بفعل نفسه وقتَ الفعل باستطاعة الله تعالى إياه وبقوته وتوفيقه. والعبد مخيَّر مستطيع، فإذا وجد منه الجهد والقصد والنية والاكتساب في المعصية يجري خذلان الله تعالى مع نيته وقصده فيستحق العقوبة على فعل نفسه. وإذا وجد جميع ذلك في الطاعة يجري عون الله تعالى وتوفيقه مع فعله، لأنا لو قلنا بأن الله تعالى يجبرهم على المعصية ثم يعذبهم على ذلك لكان ذلك منه ظلماً وجوراً، والله تعالى منزه عن الظلم والجور.

KULLARIN FİİLLERİ

Mu'tezile dedi ki: Kulların fiillerinin tamamı kullar tarafından yaratılmıştır. Kul, iyi veya kötü bütün fiillerini yaratandır. Çünkü onlara göre kul, fiili yapmadan önce istitâat sahibidir. Allah Teâlâ'dan olan istitâat ve kuvvete ihtiyacı yoktur. Kul fiilden önce istitâat sahibi olunca; yapmış olduğu bütün fiiller, kendisi tarafından yaratılmış olur.

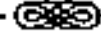
Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat dedi ki: Kulların bütün fiilleri Allah Teâlâ tarafından yaratılmıştır. Allah Teâlâ iyi veya kötü kulun bütün fiillerini yaratır. Çünkü Allah Teâlâ'dan olan istitâat, kul için fiille beraber ortaya çıkar. Fiilden önce veya sonra ortaya çıkmaz. Kul bütün fiilleriyle Allah Teâlâ'nın mahlûkudur. Şu âyet-i kerime buna delalet eder: **"Oysaki sizi ve yapmakta olduklarınızı Allah yarattı."**[107] Allah Teâlâ amellerimizi ve bizleri yarattığını haber verdi. Bu âyet hakkında Allah, 'taştan ve ağaçtan yapılan şeyleri murad etti. Bunların ise Allah Teâlâ'nın mahlûku olduğunda şüphe yoktur' demek câiz değildir.

Bundan dolayı âyette geçen 'ma ta'melun' ifadesinin hakikati hakkında diyoruz ki: Allah Teâlâ bununla, yapılan şeyleri/ma'mül değil ameli kastetti. Bu âyet-i kerime buna delalet etmektedir: **"Ancak yaptıklarınızın karşılığını görmektesiniz!"**[108] Âyetin zahiri, amel ve ma'mülün Allah Teâlâ'nın mahlûku olmasını gerektiriyor. Hakikî anlamdan mecaza geçen kişinin delil sunması gerekir. Bizim söylediğimize şunlar delalet etmektedir: Eğer kul kendi fiillerini yaratıyor olsa; bu, iki tane yaratıcının olması sonucuna götürür. Kim bunu iddia ederse; yaratıcılıkta Allah Teâlâ'yla ortaklık iddia etmiş olur. Yaratıcılıkta Allah Teâlâ'ya ortak iddia eden de küfre girer. Şu âyet-i kerimeler de buna delalet etmektedir: **"Her şeyi yaratmış, ona ölçü, biçim ve düzen vermiştir."**[109] **"Allah her şeyin yaratıcısıdır."**[110] Kulun fiili de şeydir.

107 Saffat 37/95
108 Neml 27/90
109 Furkan 25/2
110 Zümer 39/62

فصل [أفعال العباد]

قالت المعتزلة: أفعال العباد كلها مخلوقات العباد، والعبد هو الذي يخلق فعل نفسه خيراً أو شراً، لأن عندهم العبدَ مستطيع باستطاعة قبل الفعل، ولا يحتاج إلى الاستطاعة والقوة من الله تعالى، وإذا كان العبد مستطيعاً باستطاعة نفسه قبل الفعل فأفعاله تكون مخلوقةً من جهته.

وقال أهل السنة والجماعة: أفعال العباد كلها مخلوقة لله تعالى، والله تعالى يخلق أفعال العباد كلها خيراً كان أو شراً، لأن الاستطاعة من الله تعالى تحدث للعبد مقارنةً للفعل، لا مقدمة على الفعل ولا متأخرة عن الفعل. والعبد بجميع أفعاله مخلوقة الله تعالى، يدل عليه قوله تعالى: ﴿وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ﴾.[95] أخبر أنه خلق أعمالنا وأنفسَنا، ولا جائز أن يقال: أراد به المعمولات من الحَجَر والخشب، لأنه لا شك بأنه مخلوق الله تعالى.

لهذا قلنا: في الحقيقة ﴿وَمَا تَعْمَلُونَ﴾: أراد به العمل لا المعمولات، يدل عليه قوله تعالى: ﴿هَلْ تُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ﴾.[96] فظاهر الآية يقتضي أن العمل والمعمول مخلوق الله تعالى. فمن جاوز عن الحقيقة فعليه الدليل. ويدل على صحة ما قلنا لأنا لو قلنا بأن العبد يخلق فعل نفسه أدّى إلى أن يكون الخالق اثنين، ومن ادعى ذلك فقد ادعى الشرك مع الله تعالى في الخالقية، ومن ادعى الشرك مع الله تعالى في الخالقية يكفر. يدل عليه قوله تعالى: ﴿وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ فَقَدَّرَهُ تَقْدِيرًا﴾[97] وكذلك قوله تعالى: ﴿اللَّهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ﴾[98] وفعل العبد شيء.

٩٥ الصفات: ٩٦

٩٦ النمل: ٩٠

٩٧ الفرقان: ٢

٩٨ الزمر: ٦٢

İMANIN HAKİKATİ

Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'in çoğunluğuna göre iman, dil ile ikrar ve kalp ile tasdiktir.

Şafiî (r.h) dedi ki: İman, dil ile ikrar, kalp ile tasdik ve dinin rükunlarıyla amel etmektir.

Kerrâmiyye -ki bunlar; Ebû Abdillâh Muhammed b. Kerrâm'ın takipçileridir- dedi ki: İman, tasdiksiz mücerret ikrardır. Kerrâmiyye'nin delili, Resûlullah'ın (s.a.v) şu hadisinin zahiridir: **"Kim 'Allah'tan başka ilah yoktur' derse cennete girer."**[111]

İmam Şafiî şu âyet-i kerimeyi delil olarak sundu: **"İyilik, yüzlerinizi doğu ve batı tarafına çevirmeniz değildir. Asıl iyilik, o kimsenin yaptığıdır ki, Allah'a, ahiret gününe, meleklere, kitaplara, peygamberlere inanır. (Allah'ın rızasını gözeterek) yakınlara, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışlara, dilenenlere ve kölelere sevdiği maldan harcar, namaz kılar, zekât verir. Antlaşma yaptığı zaman sözlerini yerine getirir. Sıkıntı, hastalık ve savaş zamanlarında sabreder. İşte doğru olanlar, bu vasıfları taşıyanlardır. Müttakîler ancak onlardır"**[112]

Hidayet Rehberi Ebû Mansûr el-Mâtürîdî (r.h) dedi ki: İman tasdikten ibarettir. Yakub'un (a.s) çocuklarından haber veren şu âyet-i kerime buna delalet etmektedir: **"Fakat biz doğru söyleyenler olsak da sen bize inanmazsın (Mü'min)."**[113] Yani bizi tasdik etmezsin.

111 Buharî 113/4; Müslim 66/1.
112 Bakara 2/177
113 Yusuf 12/17

فصل [في بيان حقيقة الإيمان]

الإيمان: هو الإقرار باللسان والتصديق بالقلب عند أكثر أهل السنة والجماعة.

وقال الشافعي رحمه الله: الإيمان هو الإقرار باللسان والتصديق بالجَنان والعمل بالأركان.

وقالت الكرامية وهم أصحاب أبي عبد الله محمدِ بن كَرَّام: الإيمان مجرد الإقرار دون التصديق. حجة الكرامية ظاهر قول النبي ﷺ: «من قال لا إله إلا الله دخل الجنة»[99]

واحتج الشافعي بقوله تعالى: ﴿لَّيْسَ الْبِرَّ أَن تُوَلُّوا وُجُوهَكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَلَٰكِنَّ الْبِرَّ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالْكِتَابِ وَالنَّبِيِّينَ وَآتَى الْمَالَ عَلَىٰ حُبِّهِ ذَوِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ وَالسَّائِلِينَ وَفِي الرِّقَابِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَآتَى الزَّكَاةَ وَالْمُوفُونَ بِعَهْدِهِمْ إِذَا عَاهَدُوا ۖ وَالصَّابِرِينَ فِي الْبَأْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ وَحِينَ الْبَأْسِ ۗ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ صَدَقُوا ۖ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ﴾.[100]

وقال علَمُ الهدى أبو منصور الماتريدي رحمه الله: الإيمان عبارة عن التصديق. يدل عليه قوله تعالى خبراً عن أولاد يعقوب عليه السلام: ﴿وَمَا أَنتَ بِمُؤْمِنٍ لَّنَا﴾[101] أي بمصدق لنا.

٩٩ أخرجه البخاري في الصحيح (١١٣:٤)، ومسلم في الصحيح (٦٦:١).

١٠٠ البقرة: ١٧٧

١٠١ يوسف: ١٧

Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'in çoğunluğu dedi ki: İmanın beş şartı vardır. Allah'a ve Resulüne şehadet etmek, ahirete, meleklere, kitaplara ve peygamberlere iman etmektir.

Amelin imandan bir cüz olmadığına dair delilimiz şu âyet-i kerimedir: **"İman eden kullarıma söyle: Namazlarını dosdoğru kılsınlar."**[114] Allah Teâlâ namaz kılmalarından önce onları, mü'min olarak isimlendirdi. İman ve namaz arasına fark koydu. Yine şu âyet-i kerime de delalet etmektedir: **"Ey iman edenler! Namaz kılmaya kalktığınız zaman"**[115] Yine namaz kılmalarından önce onları, mü'min olarak isimlendirdi.

Amelin imandan bir cüz olmadığına şu da delalet etmektedir: Eğer bir kul, duha vaktinden önce iman edip öğlen vakti girmeden ölürse; cennetlik olur. Eğer amel imandan bir cüz olsaydı cennetlik olamazdı. Çünkü hiç amel işleyemedi.

Yine Ashab-ı Kehf ve Firavun'un sihirbazları hakkında da durum aynıdır. Hiç amel işlememiş olsalar da onların cennetlik olduğunda icma ettik. Böylece amelin imandan bir cüz olmadığı sabit oldu.

Kerrâmiyyeye karşı delilimiz şu âyet-i kerimedir: **"İnsanlardan bazıları da vardır ki, inanmadıkları halde 'Allah'a ve ahiret gününe inandık' derler."**[116] Böylece tasdikin, imanın sıhhatinin şartı olduğu sabit oldu. Resûlullah'ın (s.a.v) şu Hadîs-i Şerifi de buna delalet eder: **"Kim halis ve samimi bir şekilde 'Allah'tan başka ilah yoktur' derse cennete girer."**[117] Resûlullah (s.a.v), tasdiki şart koştu.

Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat dedi ki: Kişi iman etmek istediğinde; 'şüphesiz olarak ben gerçek Mü'minim' der.

Ashab-ı Hadîs dedi ki: Kişi, 'İnşallah ben mü'minim' der. Onların delili: Eğer biz, 'Allah katında ben mü'minim' demesi gerektiğini söylersek; bu, Allah Teâlâ'nın gayba dair ilmi üzerine hüküm vermek olur. Çünkü Allah Teâlâ, insanların içindekileri ve onların durumlarının varacağı sonucu bilir. Allah Teâlâ'nın kâfir olarak öleceğini bildiği kişi mü'min olarak ölemez.

114 İbrahim 14/31
115 Maide 5/6
116 Bakara 2/8
117 Taberanî, *Mu'cemü'l-kebir*, 197/5.

وقال أكثر أهل السنة والجماعة: الإيمان له شرائط خمسة: أن تشهد بالله والرسول، وتؤمن باليوم الآخر والملائكة والكتاب والنبيين.

وحجتنا في أن العمل ليس من الإيمان قوله تعالى: ﴿قُل لِّعِبَادِيَ الَّذِينَ آمَنُوا يُقِيمُوا الصَّلَاةَ﴾[102] سماهم مؤمنين قبل إقامة الصلاة، وفصل بين الإيمان والصلاة. وكذلك قوله تعالى: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ﴾[103] سماهم مؤمنين قبل إقامة الصلاة.

يدل عليه لو وُجِد منه الإيمان قبل الضَحْوَة ثم مات قبل الزوال يكون من أهل الجنة، فلو كان العمل من الإيمان لا يكون من أهل الجنة لأنه لم يوجد منه العمل.

فكذلك أصحاب الكهف وسحرة فرعون، أجمعنا على أنهم من أهل الجنة وإن لم يوجد منهم العمل فثبت أن العمل ليس من الإيمان.

وحجتنا على الكرامية قوله تعالى: ﴿وَمِنَ النَّاسِ مَن يَقُولُ آمَنَّا بِاللَّهِ وَبِالْيَوْمِ الْآخِرِ وَمَا هُم بِمُؤْمِنِينَ﴾[104] فثبت أن التصديق شرط صحة الإيمان، ويدل عليه قوله عليه السلام «من قال لا إله إلا الله خالصاً مخلصاً دخل الجنة»[105]

وقال أهل السنة والجماعة: إذا أتى بالإيمان يقول: أنا مؤمن حقاً من غير شك.

وقال أصحاب الحديث: يقول: أنا مؤمن إن شاء الله. وحجتهم لو قلنا بأنه يقول: أنا مؤمن حقاً عند الله تعالى يكون حكماً على علم الله تعالى في الغيب، لأن الله تعالى يعرف ضمائر الناس وعواقب أمورهم، وكل من علم الله تعالى أنه يموت كافراً لا يموت مسلماً،

١٠٢ إبراهيم: ٣١
١٠٣ المائدة: ٦
١٠٤ البقرة: ٨
١٠٥ أخرجه الطبراني في المعجم الكبير (١٩٧:٥).

Çünkü Allah Teâlâ'nın ilmi değişmez ve dönüşüme uğramaz. Belki de 'Ben hakikî mü'minim' diyen kişi için, Allah Teâlâ'nın ilminde kâfir olarak öleceği vardır. Böylece Allah Teâlâ katında olanın aksini haber vermiş olur. Bu ise câiz değildir.

Bizim delilimiz: İstisna; talak, azat ve alışveriş gibi bütün akitleri ortadan kaldırır. İmanda istisna da imanı ortadan kaldırır. Bir de biz, 'Allah'tan başka ilah yoktur inşallah', 'Muhammed'in Allah'ın elçisi olduğuna şehadet ederim inşallah', 'meleklere, kitaplara, peygamberlere ve ahirete iman ettim inşallah' diyen kişinin kâfir olacağında icma ettik. Çünkü o, imanda şüphe içindedir. Ayrıca şimdiki zaman veya geçmiş zamanda gerçekleşmiş herhangi bir şey için inşallah demek güzel görülmez. Cennete girmek, iman ile ölünmesi şartına bağlıdır. Cennete girme ikinci bir zamanda gerçekleşir. Bunun için inşallah demek caizdir.

Onların şüphelerine cevap: Kişi şimdiki zamanda mü'min ise küfrü gerektirecek bir şey kendisinden sadır olmadıkça kâfir olmaz. Nasıl ki bizlerin öleceği bilgisi, Allah Teâlâ'nın ilminde mevcuttur. Bunun için 'Biz şimdi ölüyüz' denemez. Yine Allah Teâlâ'nın ilminde kıyametin kopacağı bilgisi vardır. Ama 'kıyamet şimdi kopuyor' denemez. Yine Allah Teâlâ'nın ilminde dünya fani, ahiret ise bakidir. Ancak bu ikisinin şimdi gerçekleştiği söylenemez.

Resûlullah'dan (s.a.v) yapılan şu rivayet de bizim dediğimizin doğruluğuna delalet eder: Resûlullah (s.a.v) Harise'ye 'nasıl sabahladın' diye sorar. Harise, 'gerçek mü'min olarak sabahladım' der. Resûlullah (s.a.v) bu cevabı yadsımaz. Fakat 'her bir şeyin hakikati vardır. İmanının hakikati nedir?' diye sorunca Harise der ki: Nefsim dünyadan uzaklaştı. -yani onu kendimden uzaklaştırdım- Öyle ki benim nezdimde taş, çamur ve altın aynı seviyeye geldi. Gündüzü susuz, geceyi uykusuz geçirdim. Rabbimin arşını apaçık bir şekilde görüyor gibiydim. Cennetliklerin ziyaretleştiklerini, cehennemliklerin ürüdüğünü görüyor gibiydim. Resûlullah (s.a.v) dedi ki: **"Bu Harise, Allah'ın kalbini nurlandırdığı bir kuldur. Sonra 'doğru yoldasın bu halini muhafaza et' dedi."**[118]

118 Bezzar, *Müsned*, 333/13.

لأن علم الله تعالى لا يتغير ولا يتبدل، فلعل هذا الرجل يقول: أنا مؤمن حقاً وفي علم الله تعالى أنه يموت كافراً، يكون مخبراً خلاف ما عند الله تعالى، وهذا لا يجوز.

وحجتنا وهو أن الاستثناء يرفع جميع العقود، نحو الطلاق والعتاق والبيع، فكذلك يرفع عقد الإيمان. ولأنا أجمعنا على أنه إذا قال: لا إله إلا الله إن شاء الله، أو قال: أشهد أن محمّداً رسول الله إن شاء الله، أو قال: لآمنت بالملائكة والكتب والرسل واليوم الآخر إن شاء الله تعالى يكون كافراً، لأنه شك في إيمانه، وهذا لأن كل أمر متحقق في الحال أو في الماضي من الزمان لا يحسن الاستثناء فيه. أما دخول الجنة بشرط موته على الإيمان، وذلك في الثاني من الزمان فجاز الاستثناء فيه.

والجواب عن شبهتهم: إذا كان مؤمناً في الحال لا يصير كافراً ما لم يوجد منه الكفر، كما في عِلم الله تعالى أنا نموت ولا يقال: إنا في الحال موتى، وكذلك في علم الله أن الساعة آتية ولا يقال بأنها آتية في الحال. وكذلك في علم الله تعالى أن الدنيا للفناء والآخرة للبقاء، ولا يقال بأنهما متحققان في الحال.

يدل على صحة ما قلنا ما رُوِي عن النبي ﷺ أنه قال لحارثة: كيف أصبحت؟ قال: أصبحت مؤمنا حقاً، ولم ينكر النبي ﷺ عليه، ولكن قال: لكل شيء حقيقة، فما حقيقة إيمانك؟ قال: عَزَفَتْ نفسي عن الدنيا، أي منعتها، حتى استوى عندي حجرها ومَدَرها وذهبها، فأظمأتُ نهاري، وأسهرت ليلي، وكأني أنظر إلى عرش ربي بارزاً، وكأني أنظر إلى أهل الجنة يتزاورون، وإلى أهل النار يتعاوون فيها. فقال عليه السلام هذا عبد نوّر الله قلبه ثم قال: أصبت والزم.[١٠٦]

١٠٦ أخرجه البزار في المسند (١٣:٣٣٣).

İMANIN ARTIP EKSİLMESİ

İmam-ı A'zam ve ashabına (Allah onlara rahmet etsin) göre iman, artmaz ve eksilmez.

Şafiî (r.h) dedi ki: İman, artar ve eksilir. Şafiî'nin delili şu âyet-i kerimelerdir: **"İmanlarını bir kat daha arttırsınlar diye"**[119] **"Mü'minler ancak, Allah anıldığı zaman yürekleri titreyen, kendilerine Allah'ın âyetleri okunduğunda imanlarını artıran ve yalnız Rablerine dayanıp güvenen kimselerdir."**[120] Ayrıca Resûlullah'dan (s.a.v) rivayet edildiğine göre şöyle buyurdu: **"Eğer Ebubekir'in imanı, ümmetimin imanı ile muvazene edilse/karşılaştırılsa, Ebubekir'in imanı daha ağır gelir."**[121]

Yine Ebu Hureyre, Enes b. Mâlik, Ebû Saîd el-Hudrî ve Abdullah b. Abbas (Allah onlardan razı olsun) rivayet ettiğine göre Resûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu: **"Kalbinde arpa tanesi miktarı imanı olan kişi cehennemden çıkar."**[122] Başka bir rivayette 'zerre miktarı iman' şeklindedir. Bu da imanın artıp eksildiğine delalet eder.

Bizim delilimiz: Daha önce zikrettiğimiz delilden dolayı iman, tasdikten ibarettir ve artma ile eksilmeyi kabul etmez.

119 Feth 48/4
120 Enfal 8/2
121 Beyhakî, *Şuabü'l-iman,* 143/1.
122 Buharî 56/6; Müslim 114/1.

فصل [في بيان زيادة الإيمان ونقصانه]

الإيمان لا يزيد ولا ينقص عند الإمام الأعظم وأصحابه رحمهم الله.

وقال الشافعي رحمه الله: يزيد وينقص. وحجته قوله تعالى: ﴿لِيَزْدَادُوا إِيمَانًا مَّعَ إِيمَانِهِمْ﴾[107] وكذلك قوله تعالى: ﴿إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ آيَاتُهُ زَادَتْهُمْ إِيمَانًا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ﴾[108] وكذلك رُوِي عن النبي ﷺ أنه قال: «لو وُزِن إيمان أبي بكر مع إيمان أمتي لرجح إيمان أبي بكر»[109]

وكذلك رُوِي عن أبي هريرة، وأنس بن مالك، وأبي سعيد الخدري، وعبد الله بن عباس رضي الله عنهم أنهم قالوا عن النبي ﷺ أنه قال: «يخرج من النار من كان في قلبه مثل شعيرة من الإيمان»[110] ويروى: «... مثل ذرة من الإيمان». وهذا يدل على أن الإيمان يزيد وينقص.

وحجتنا: وهو أن الإيمان عبارة عن التصديق لما ذكرنا من الدليل، وأنه لا يقبل الزيادة والنقصان.

١٠٧ الفتح: ٤
١٠٨ الأنفال: ٢
١٠٩ أورده البيهقي في شعب الإيمان (١:١٤٣).
١١٠ أخرجه البخاري في الصحيح (٦:٥٦)، ومسلم في الصحيح (١:١١٤).

"İmanlarını bir kat daha arttırsınlar diye"[123] âyeti hakkında diyoruz ki: Bu âyet sahabiler (Allah onlardan razı olsun) hakkındadır. Çünkü Kur'ân peyderpey nazil oluyor, onlar da inen âyetlere iman ediyorlardı. Bundan dolayı ikinci tasdikleri birinci tasdikten fazla oluyordu. Fakat bu, vahiy kesildiğinden dolayı bizim hakkımızda geçerli değildir.

"Mü'minler ancak, Allah anıldığı zaman yürekleri titreyen, kendilerine Allah'ın âyetleri okunduğunda imanlarını artıran ve yalnız Rablerine dayanıp güvenen kimselerdir."[124] âyeti hakkında diyoruz ki: Bu, Mü'minlerin sıfatıdır. Mü'minler kullukta derece derece olup imanda farklı değildirler. Âyetteki **"imanlarını artırır"** ifadesinden murad, yakindir. İmanın kendisi değildir.

Ebubekir hakkındaki hadîs için diyoruz ki: Bu, ecirde üstün gelmedir. Çünkü o imanda önde olandır. Resûlullah (s.a.v) buyurdu ki: **"Hayra vesile olan, hayrı yapan gibidir."**[125]

Resûlullah'ın (s.a.v) **"Kalbinde arpa tanesi miktarı imanı olan kişi cehennemden çıkar."** hadisi hakkında diyoruz ki: Bu hadîs bazı rivayetlerde **"kalbinde arpa tanesine benzer imanı olan kişi cehennemden çıkar."** şeklindedir.[126] Daha önce açıkladığımız delillere uymuş olabilmek için hadisi, bu anlama hamletmek gerekir.

123 Feth 48/4

124 Enfal 8/2

125 *Sünen-i Ebi Davud* 529/5; *Sünen-i Tirmizî* 404/4.

126 Hadisteki 'min' edatı, ilk anlama göre teb'iz içindir. Yani imanın arpa tanesi miktarına/parçasına sahip olan kişi cehenneme girmez. Bu anlam üzerine imanda parçalanma ve bölünme kabul edilmiş olmaktadır. Bu da imanda artma ve eksilmenin mümkün olabileceğini gösterir. Nesefî hadiste geçen 'min' edatının beyan için olduğunu belirtir. Yani imandan arpa tanesine benzer miktarına sahip olan kişi cehenneme girmez. Bu durumda kişi bir bütün olarak imana sahiptir. Fakat sahip olduğu imanın kuvveti, arpa tanesi kadar küçüktür. Hadisin diğer bazı rivayetleri de bu anlamı desteklemektedir.

وأما قوله تعالى: ﴿لِيَزْدَادُوا إِيمَانًا مَّعَ إِيمَانِهِمْ﴾ قلنا: ذلك في حق الصحابة رضي الله عنهم، لأن القرآن كان ينزل في كل وقت فيؤمنون به فيكون تصديقهم الثاني زائده على الأول، وأما في حقنا فلا، لأنه انقطع الوحي.

وأما قوله تعالى: ﴿إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ آيَاتُهُ زَادَتْهُمْ إِيمَانًا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ﴾ قلنا: ذلك صفة المؤمنين، والمؤمنون متفاوتون، أما في الإيمان فلا. وأما قوله تعالى: ﴿زَادَتْهُمْ إِيمَانًا﴾ المراد به اليقين لا نفس الإيمان.

وأما حديث أبي بكر قلنا: ذلك ترجيح في الثواب، لأنه سابق في الإيمان. وقد قال عليه السلام : «**الدال على الخير كفاعله**»[١١١]

وأما قوله عليه السلام : «**يخرج من النار من كان في قلبه مثل شعيرة من الإيمان**» قلنا: روي في بعض الروايات: «**يخرج من النار من كان في قلبه الإيمان مثل شعيرة**» فيجب حمله على هذا عملا بما ذكرنا من الدلائل.

١١١ أخرجه أبو داود في السنن (٥:٥٢٩)، والترمذي في السنن (٤:٤٠٤).

BÜYÜK GÜNAH İŞLEYENİN HÜKMÜ

Hâricîler dedi ki: Büyük günah işleyen kişi (mürtekib-i kebire) küfre girer. Dediler ki: Ali (r.a) isyancıları ve hâricîleri öldürdüğü için küfre girdi.

Mürcie dedi ki: Küfürle beraber ibadet fayda vermediği gibi imanla beraber günah zarar vermez.

Cebriye dedi ki: Kullar, küfre ve günaha mecburdurlar.

Mu'tezile dedi ki: Kişi büyük günahla imandan çıkar fakat küfre girmez.

Hâricîlerin şüphesi şu âyet-i kerimelerin zahiridir: **"Eğer onlara uyarsanız şüphesiz siz de Allah'a ortak koşanlar olursunuz."**[127] **"Kim Allah'a ve Peygamberine karşı isyan eder ve sınırlarını aşarsa Allah onu, devamlı kalacağı bir ateşe sokar."**[128] Ateşte devamlı kalmak, imandan çıkmak sebebiyledir. Ve şu Hadîs-i Şeriflerdir: **"Zina eden kişi zina ettiği sıra, Mü'min olduğu halde zina etmez. Hırsızlık yapan kişi hırsızlık ettiği sıra, Mü'min olduğu halde hırsızlık etmez, içki içen kişi içki içtiği sıra, Mü'min olduğu halde içki içmez."**[129], **"Namaz dinin direğidir. Kim onu terk ederse dinini yıkmıştır."**[130]

127 En'âm 6/121
128 Nisa 4/14
129 Buharî 136/3; Müslim 76/1.
130 Beyhakî, *Şuabü'l-iman*, 457/4.

فصل [في بيان حكم مرتكب الكبيرة]

قالت الخوارج: من ارتكب الكبيرة يكفر. وقالوا: إن علياً رضي الله عنه كَفر بقتل البُغاة والخوارج.

وقالت المرجئة: لا تضر المعصية مع الإيمان كما لا تنفع الطاعة مع الكفر.

وقالت الجبرية: العباد مجبورون على الكفر والمعاصي.

وقالت المعتزلة: يخرج بها من الإيمان، ولا يدخل في الكفر.

وشبهة الخوارج ظاهرُ الآية قوله تعالى: ﴿وَإِنْ أَطَعْتُمُوهُمْ إِنَّكُمْ لَمُشْرِكُونَ﴾[112] وقوله: ﴿وَمَن يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَتَعَدَّ حُدُودَهُ يُدْخِلْهُ نَارًا خَالِدًا فِيهَا﴾[113]. والخلود إنما يكون لخروجه من الإيمان، وكذلك قوله عليه السلام: «لا يزني الزاني حين يزني وهو مؤمن، ولا يسرق السارق حين يسرق وهو مؤمن، ولايشرب الشارب حين يشرب وهو مؤمن»[114] وكذلك قوله عليه السلام: «الصلاة عماد الدين، فمن تركها فقد هدم الدين»[115]

112 الأنعام: ١٢١

113 النساء: ١٤

114 أخرجه البخاري في الصحيح (٣:١٣٦)، ومسلم في الصحيح (١:٧٦).

115 أورده البيهقي في شعب الإيمان (٤:٤٥٧)

Bizim delilimiz şu âyet-i kerimelerdir: **"Ey Mü'minler! Hep birden Allah'a tevbe ediniz ki kurtuluşa eresiniz."**[131] **"Ey iman edenler! Samimi bir tevbe ile Allah'a dönün."**[132] Tövbe sadece büyük günahtan dolayı yapılır. Ayrıca Resûlullah'ın (s.a.v) şu Hadîs-i Şerifi de vardır: **"İyi-kötü bütün herkesin arkasında namaz kılın."**[133] Kötü kişi imandan çıksaydı; Resûlullah (s.a.v), arkasında namaz kılınmasını emretmezdi.

"Eğer onlara uyarsanız şüphesiz siz de Allah'a ortak koşanlar olursunuz."[134] âyeti hakkında diyoruz ki: Bu âyetten murad, onlara şirkte itaat edip uymaktır. Çünkü onlar, 'leş, Allah Teâlâ için kesildiğinden helaldir' dediler. Allah Teâlâ şu âyeti inzal etti: **"Üzerine Allah'ın adı anılmadan kesilen hayvanlardan yemeyin."**[135]

"Kim Allah'a ve Peygamberine karşı isyan eder ve sınırlarını aşarsa Allah onu, devamlı kalacağı bir ateşe sokar."[136] âyeti hakkında diyoruz ki: Bu âyetten murad kâfirlerdir. Çünkü sınırları aşma kâfirler tarafından yapılır.

"Zina eden kişi zina ettiği sıra, Mü'min olduğu halde zina etmez. ..." hadisi hakkında diyoruz ki: Bu, sözün adet gereği söylenmesidir. Çünkü Resûlullah (s.a.v) döneminde yaygın ve baskın olan zinanın olmamasıdır.

"Namaz dinin direğidir. Kim onu terk ederse dinini yıkmıştır." hadisi hakkında diyoruz ki: Bundan murad, (farz olduğuna) itikat cihetiyle terk etmektir. Kişi itikat cihetiyle terk ettiği zaman kâfir olur.

131 Nur 24/31
132 Tahrim 66/8
133 *Sünen-i Ebi Davud* 527/1.
134 En'âm 6/121
135 En'âm 6/121
136 Nisa 4/14

وحجتنا قوله تعالى: ﴿وَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهَ الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴾[116] وكذلك قوله تعالى: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا تُوبُوا إِلَى اللَّهِ تَوْبَةً نَّصُوحًا﴾[117] والتوبة إنما تكون من الحَوْبَة وهي الكبيرة. وكذلك قوله عليه السلام «صلوا خلف كل بِر وفاجر»[118] فلو خرج من الإيمان لما أَمَر بالصلاة خلفه.

وأما قوله تعالى: ﴿وَإِنْ أَطَعْتُمُوهُمْ إِنَّكُمْ لَمُشْرِكُونَ﴾ قلنا: المراد به الطاعة في الشرك، لأنهم قالوا: المَيْتة حلال، لأنه مذبوح لله تعالى، فأنزل الله تعالى هذه الآية: ﴿وَلَا تَأْكُلُوا مِمَّا لَمْ يُذْكَرِ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ﴾.[119]

وأما قوله تعالى: ﴿وَمَن يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَتَعَدَّ حُدُودَهُ يُدْخِلْهُ نَارًا خَالِدًا فِيهَا﴾ قلنا: المراد منه الكفار، لأن التعدِّي إنما يكون من الكفار.

وأما قوله عليه السلام : «لا يزني الزاني حين يزني وهو مؤمن، ...» قلنا: هذا إخراج الكلام مخرج العادة، لأن الظاهر والغالب في زمن النبي ﷺ عدم الزنى،

وأما قوله عليه السلام : «الصلاة عماد الدين، فمن تركها فقد هدم الدين» قلنا: المراد به الترك من حيث الاعتقاد، وإذا تركه من حيث الاعتقاد صار كافراً.

١١٦ النور: ٣١
١١٧ التحريم: ٨
١١٨ أخرجه أبو داود في السنن (١:٥٢٧).
١١٩ الأنعام: ١٢١

GÜNAHLARIN TÜRLERİ

Sonra günahlar birkaç sınıftır.

Zina, livata, içki içme, yalan söyleme, gıybet ve iftira gibi, günahların bir kısmı kul ile rabbi arasındadır. Kişinin bu günahları işlediğinin haberi yayılmadığı zaman, bu günahlar tövbe ile affedilir. Haberleri yayıldığı zaman, helallik almadığı müddetçe bu günahlar affedilmez. Yine kişi evli bir kadınla zina edip, zina ettiklerinin haberi kadının kocasına kavuşursa; kocadan helallik almadığı müddetçe bu günah tövbe ile affedilmez.

Namaz, zekat ve oruç gibi ibadetleri terk etmenin günahı, tövbeyle beraber eda edilmeyenlerin kazâ edilmesi ile affedilir. Allah isterse azap eder. Azap ederse bu onun adaletidir. Buna şu âyet-i kerime delil olarak sunulmuştur: **"Fakat kasıtlı yaptıklarınızdan dolayı sizi sorumlu tutar."**[137] Eğer isterse de affeder.

137 Bakara 2/225

فصل [في بيان أنواع الذنوب والمعاصي]

ثم الذنوب على أوجه:

منها ما يكون بينه وبين ربه كالزنى واللواطة وشرب الخمر والكذب والغيبة والبهتان، إذا لم يبلغ الخبر يرتفع بالتوبة. وأما إذا بلغه الخبر لا يرتفع بالتوبة ما لم يجعله في حل، وكذلك إذا زنى بامرأة ولها زوج فبلغه الخبر لا يرتفع بالتوبة ما لم يجعله في حل.

وأما ترك الصلاة والزكاة والصوم فلا يرتفع بالتوبة إلا بقضاء الفوائت، إن شاء عذبه، وذلك عدل منه، واستدل بقوله تعالى: ﴿وَلَٰكِن يُؤَاخِذُكُم بِمَا كَسَبَتْ قُلُوبُكُمْ﴾.[120] وإن شاء عفى.

١٢٠ البقرة: ٢٢٥

KUL AKLINA GELEN ŞEYLERDEN SORUMLU MUDUR?

Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat dedi ki: Kul, kalbiyle kastettiği zina, livata ve diğer günahlardan sorumludur. Ancak bu günahlar aklına gelip bunları yapmayı kastetmezse sorumlu tutulmaz.

Bazıları, her iki durumda da sorumlu olmaz dediler. Onların delili, Resûlullah'ın (s.a.v) şu hadisidir: **"Allah Teâlâ, ümmetimden akıllarına gelen şeyleri konuşmadıkları müddetçe affetti."**[138]

Bizim delilimiz şu âyet-i kerimedir: **"İçinizdekileri açığa vursanız da gizleseniz de Allah ondan dolayı sizi hesaba çekecektir."** [139]Yani Allah, ondan dolayı size karşılığını verecektir. Böylece kulun kastından sorumlu olduğu sabit oldu. Zikrettiğiniz hadîs, kişinin kastetmediği halde aklına gelen şeylere hamledilir. Eğer kastederse sorumlu olur.

138 Buharî 145/3.
139 Bakara 2/284

فصل [في بيان الخاطر وهل العبد مؤاخذ به]

قال أهل السنة والجماعة: العبد مؤاخذ بما قصد بقلبه نحو الزنى واللواطة وغير ذلك، وأما إذا خطر بباله ولم يقصد لا يؤاخذ به.

وقال بعضهم: لا يؤاخذ في الصورتين جميعاً، وحجتهم قول النبي ﷺ «**إن الله عفى عن أمتي ما خطر ببالهم ما لم يتكلموا به أو يعملوا به**»[١٢١]

وحجتنا قوله تعالى: ﴿**وَإِن تُبْدُوا مَا فِي أَنفُسِكُمْ أَوْ تُخْفُوهُ يُحَاسِبْكُم بِهِ اللَّهُ**﴾[١٢٢] أي يجازيكم به الله، فثبت أنه مؤاخذ بقصده، وما ذكرتم من الحديث محمول على ما إذا خطر بباله ولم يقصد، وأما إذا قصد فيؤاخذ به.

١٢١ أخرجه البخاري في الصحيح (٣:١٤٥)

١٢٢ البقرة: ٢٨٤

BİLGİ VE İMAN

Cehmiyye dedi ki: İman, dil ile ikrar olmaksızın sadece kalbin marifetidir.

Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat dedi ki: Dil ile ikrar olmadığı müddetçe kalbin marifeti iman değildir. Bizim delilimiz şu âyet-i kerimedir: **"Söyledikleri (bu) sözden dolayı Allah onlara, mükâfat verdi."**[140] Bu âyet siyakıyla beraber, dil ile ikrar olmadığı müddetçe kalbin marifetinin iman olmayacağına delalet eder. Yine şu âyet-i kerimeler de bizim delilimizdir: **"Kendilerine kitap verdiklerimiz onu (o kitaptaki peygamberi), öz oğullarını tanıdıkları gibi tanırlar. Buna rağmen onlardan bir grup bile bile gerçeği gizler."**[141] **"Kendileri de bunlara yakînen inandıkları halde, zulüm ve kibirlerinden ötürü onları inkâr ettiler."**[142] Böylelikle mücerret marifetin iman olmadığı sabit oldu.

140 Maide 5/85
141 Bakara 2/146
142 Neml 27/14

فصل [المعرفة والإيمان]

قالت الجهمية: الإيمان هو معرفة بالقلب دون الإقرار باللسان.

وقال أهل السنة والجماعة: المعرفة بالقلب ليست بإيمان ما لم يوجد منه الإقرار باللسان. وحجتنا قوله تعالى: ﴿فَأَثَابَهُمُ اللَّهُ بِمَا قَالُوا﴾[١٢٣] مع سياق الآية يدل على أن المعرفة بالقلب ليست بإيمان ما لم يوجد منه الإقرار باللسان، وكذلك قوله تعالى: ﴿الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَعْرِفُونَهُ كَمَا يَعْرِفُونَ أَبْنَاءَهُمْ وَإِنَّ فَرِيقًا مِّنْهُمْ لَيَكْتُمُونَ الْحَقَّ وَهُمْ يَعْلَمُونَ﴾[١٢٤] وكذلك قوله تعالى: ﴿وَجَحَدُوا بِهَا وَاسْتَيْقَنَتْهَا أَنفُسُهُمْ ظُلْمًا وَعُلُوًّا﴾[١٢٥] فثبت أن مجرد المعرفة ليست بإيمان.

١٢٣ المائدة: ٨٥
١٢٤ البقرة: ١٤٦
١٢٥ النمل: ١٤

MÜRCİE'NİN HAKİKATİ

Mürcie dedi ki: Allah Teâlâ mahlûkatı yaratıp onları başıboş bırakmıştır. Onlara emir ve yasaklamada bulunmamıştır. Kur'ân'daki emirler ise emrin suretidir. Hakikati değildir. Bu emirler, mendub ve müstehablık bildirmek içindir. Kul, bunları güzelce uygularsa; ona mükafat vardır. Eğer bunları uygulamazsa azabı hak etmez. Allah Teâlâ'nın şu âyetlerde buyurduğu gibi: **"Yiyiniz, içiniz."**[143] **"İhramdan çıkınca avlanın."**[144]

Onlara cevap olarak şöyle deriz: Terkine dair azap tehdidinin takip etmediği bütün emirler, sizin dediğiniz gibi nedb ve istihbab bildirir. Terkine dair azap tehdidinin takip ettiği bütün emirler ise kesinlik ve farziyet bildirir. Namaz hakkında Allah Teâlâ'nın buyurduğu gibi: **"Nihayet onların peşinden öyle bir nesil geldi ki, bunlar namazı bıraktılar; nefislerinin arzularına uydular. Bu yüzden ileride sapıklıklarının cezasını çekecekler. Ancak tevbe edip, iman eden ve iyi davranışta bulunan kimseler müstesna."**[145] Zekat hakkında Allah Teâlâ'nın buyurduğu gibi: **"(Bu paralar) cehennem ateşinde kızdırılıp bunlarla onların alınları, yanları ve sırtları dağlanacağı gün"**[146] Çünkü hikmet sahibi Allah'ın, mahlukatı yaratıp onlara bir şey emretmeden ve yasaklamadan başıboş bırakması hikmeti açısından güzel olmaz. Nasıl ki Allah Teâlâ şöyle buyurdu: **"İnsan, kendisinin başıboş bırakılacağını mı sanır!"**[147] **"Sizi sadece boş yere yarattığımızı ve sizin hakikaten huzurumuza geri getirilmeyeceğinizi mi sandınız?"**[148]

143 A'raf 7/31
144 Maide 5/2
145 Meryem 19/59-60
146 Tevbe 9/35
147 Kıyame 75/36
148 Mü'minun 23/115

فصل [حقيقة المرجئة]

قالت المرجئة: إن الله تعالى خلق الخلق وسيّبهم، ولم يأمرهم ولم ينههم، وما جاء في القرآن ذلك صورة الأمر لا حقيقة الأمر، وهو على النّدب والاستحباب، فإن أحسن فله الثواب، وإن أساء فلا عقاب عليه كما قال الله تعالى: ﴿وَكُلُوا وَاشْرَبُوا﴾[126] وكذلك قوله تعالى: ﴿وَإِذَا حَلَلْتُمْ فَاصْطَادُوا﴾.[127]

والجواب عنه أن نقول: كلُّ أمرٍ لم يعقبه الوعيد بتركه فهو على الندب والاستحباب كما قلتم: وكل أمر يعقبه الوعيد بتركه فهو على الحتّم والإيجاب كما في الصلاة، قال الله تعالى: ﴿فَخَلَفَ مِن بَعْدِهِمْ خَلْفٌ أَضَاعُوا الصَّلَاةَ وَاتَّبَعُوا الشَّهَوَاتِ فَسَوْفَ يَلْقَوْنَ غَيًّا * إِلَّا مَن تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا﴾[128] وكما في الزكاة قال الله تعالى: ﴿يَوْمَ يُحْمَىٰ عَلَيْهَا فِي نَارِ جَهَنَّمَ فَتُكْوَىٰ بِهَا جِبَاهُهُمْ وَجُنُوبُهُمْ وَظُهُورُهُمْ﴾.[129] ولأنه لا يحسن من حكمة الحكيم جل جلاله أن يخلق الخلق مهملين لم يأمرهم ولم ينههم كما قال الله تعالى: ﴿أَيَحْسَبُ الْإِنسَانُ أَن يُتْرَكَ سُدًى﴾[130] وقوله تعالى: ﴿أَفَحَسِبْتُمْ أَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا وَأَنَّكُمْ إِلَيْنَا لَا تُرْجَعُونَ﴾.[131]

١٢٦ الأعراف: ٣١
١٢٧ المائدة: ٢
١٢٨ مريم: ٥٩-٦٠
١٢٩ التوبة: ٣٥
١٣٠ القيامة: ٣٦
١٣١ المؤمنون: ١١٥

CEHENNEMDE AZAP YOKTUR DİYENLERE REDDİYE

Mürcie dedi ki: Cehennemlikler cehenneme girince, balığın denizde durması gibi azap çekmeden orada duracaklardır. Mü'min ile kâfir arasındaki fark; Mü'minin cennette yeme ve içme ile zevk-ü sefa sürmesidir. Cehennemlikler ise yeme ve içme ile zevk-ü sefa sürmeyecektir.

Bunun bâtıl olduğuna şu âyet-i kerimeler delalet etmektedir: **"Onlar orada: Rabbimiz! Bizi çıkar, diye feryad ederler."**[149]**"Böylece onlar da yaptıklarının karşılığını tatmışlar"**[150] **"Ey Mâlik! Rabbin bizim işimizi bitirsin! diye seslenirler. Mâlik de: Siz böyle kalacaksınız! der."**[151] **"Onların derileri pişip acı duymaz hale geldikçe, derilerini başka derilerle değiştiririz ki acıyı duysunlar!"**[152]

149 Fatır 35/37
150 Talak 65/9
151 Zuhruf 43/77
152 Nisa 4/56

فصل [في الرد على من يقول: ليس في النار عذاب]

قالت المرجئة: إذا دخل أهلُ النارِ النارَ، فإنهم يكونون في النار بلا عذاب، كالحوت في الماء إلا أن الفرق بين الكافر والمؤمن أن للمؤمن استمتاعا في الجنة بأكلٍ وشربٍ، وأهل النار لبس لهم استمتاع في أكل وشربٍ.

وهذا باطل، يدل عليه قوله تعالى: ﴿وَهُمْ يَصْطَرِخُونَ فِيهَا رَبَّنَا أَخْرِجْنَا﴾[١٣٢] وكذلك قوله تعالى: ﴿فَذَاقَتْ وَبَالَ أَمْرِهَا﴾[١٣٣] وكذلك قوله تعالى: ﴿وَنَادَوْا يَا مَالِكُ لِيَقْضِ عَلَيْنَا رَبُّكَ قَالَ إِنَّكُم مَّاكِثُونَ﴾[١٣٤] وكذلك قوله تعالى: ﴿كُلَّمَا نَضِجَتْ جُلُودُهُم بَدَّلْنَاهُمْ جُلُودًا غَيْرَهَا لِيَذُوقُوا الْعَذَابَ﴾[١٣٥].

١٣٢ فاطر: ٣٧
١٣٣ الطلاق: ٩
١٣٤ الزخرف: ٧٧
١٣٥ النساء: ٥٦

CEBRİYYE'YE REDDİYE

Cebriyye dedi ki: Kulun istitâatı yoktur. Kul küfür ve imana mecburdur. Şu âyet-i kerime buna delalet etmektedir: **"Üzerine düşüp uğraşsanız da kadınlar arasında âdil davranmaya güç yetiremezsiniz."**[153] Allah Teâlâ adalete güç getiremeyeceklerini haber verdi. Bununla beraber onlara adaleti emretti. Şu âyet-i kerime de delalet etmektedir: **"Sonra onları meleklere arzedip: Eğer siz sözünüzde sadık iseniz, şunların isimlerini bana bildirin, dedi."**[154] Allah Teâlâ güç yetiremeyeceklerini bildiği halde onlara emretti. Ayrıca şu âyet-i kerime delalet etmektedir: **"O gün incikten açılır ve secdeye davet edilirler; fakat güç getiremezler."**[155] Yine Resûlullah'dan (s.a.v) haber veren şu âyeti kerime: **"Ey Rabbimiz! Bize güç getiremeyeceğimiz ağır bir yük yükleme."**[156] Eğer aciz kişiye teklif câiz olmasaydı; bu duanın bir manası ve faydası olmazdı. Yine Resûlullah'ın (s.a.v) şu hadisi de delalet etmektedir: **"Kim eliyle bir suret yaparsa; Kıyamet Günü o yaptığı surete can üfürmeyle mükellef kılınır."**[157]

"Üzerine düşüp uğraşsanız da kadınlar arasında âdil davranmaya güç yetiremezsiniz." âyeti hakkında cevaben diyoruz ki: Eşitlikten murad, kalp sevgisinde eşitliktir. Kul, Resûlullah'dan (s.a.v) rivayet edilen şu hadisten dolayı sevgide eşit davranmaya güç yetiremez: **"Yarabbi! Bu benim güç yetirdiğim kısmetimdir. Senin güç yetirip benim yetiremediğim şeyde beni sorumlu tutma."**[158] Bundan dolayı adaleti emretmek, aciz kişiye emretmek olmadı.

153 Nisa 4/129
154 Bakara 2/31
155 Kalem 68/42
156 Bakara 2/286
157 Buharî 82/3; Müslim 162/6.
158 *Sünen-i Ebi Davud* 54/3.

فصل [في الرد على الجبرية]

قالت الجبرية: ليس للعبد استطاعة، والعبد مجبور على الكفر والإيمان. يدل عليه قوله تعالى: ﴿وَلَن تَسْتَطِيعُوا أَن تَعْدِلُوا بَيْنَ النِّسَاءِ وَلَوْ حَرَصْتُمْ﴾[١٣٦] فالله تعالى أخبر أنهم لا يستطيعون العدل، ومع هذا أمرهم بالعدل، وكذلك قوله تعالى: ﴿فَقَالَ أَنبِئُونِي بِأَسْمَاءِ هَٰؤُلَاءِ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ﴾[١٣٧] فالله تعالى أمرهم مع علمه بأنهم لا يطيقون، وكذلك قوله تعالى: ﴿يَوْمَ يُكْشَفُ عَن سَاقٍ وَيُدْعَوْنَ إِلَى السُّجُودِ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ﴾[١٣٨] وكذلك قوله تعالى خبراً عن النبي ﷺ: ﴿رَبَّنَا وَلَا تُحَمِّلْنَا مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهِ﴾[١٣٩] فلو لم يكن التكليف للعاجز جائزاً لم يكن لهذا الدعاء معنى وفائدة. وكذلك قوله عليه السلام: «**من صور صورة بيده كُلِّف يوم القيامة بأن ينفخ فيها الروح**»[١٤٠]

والجواب عن قوله تعالى: ﴿وَلَن تَسْتَطِيعُوا أَن تَعْدِلُوا بَيْنَ النِّسَاءِ وَلَوْ حَرَصْتُمْ﴾ أي المساواة في المحبة أي محبة القلب، والعبد لا يملك ذلك لما رُوي عن النبي ﷺ أنه قال: «**اللهم هذه قسمتي فيما أملك، فلا تؤاخذني فيما تملك ولا أملك**»[١٤١] فلم يكن الأمر بالعدل أمراً للعاجز.

١٣٦ النساء: ١٢٩
١٣٧ البقرة: ٣١
١٣٨ القلم: ٤٢
١٣٩ البقرة: ٢٨٦
١٤٠ أخرجه البخاري في الصحبح (٣:٨٢)، ومسلم في الصحيح (٦:١٦٢).
١٤١ أخرجه ابو داود في السنن (٣:٥٤)

"Sonra onları meleklere arz edip: Eğer siz sözünüzde sadık iseniz, şunların isimlerini bana bildirin, dedi."[159] âyeti hakkında diyoruz ki: Bundan murad, meleklerin acziyetini takrir edip göstermedir. Çünkü onlar, kendilerinin Âdem'den (a.s) daha bilgili olduğunu zannettiler. Bunu terk etmeden dolayı ceza almamaları da dediğimize delalet etmektedir.

"O gün incikten açılır ve secdeye davet edilirler; fakat güç getiremezler."[160] âyeti hakkında diyoruz ki: Bundan murad, dünyada secdeye davet edilirler. Terk ettikleri için ahirette cezayı hak ederler.

"Ey Rabbimiz! Bize güç getiremeyeceğimiz ağır bir yük yükleme."[161] âyeti hakkında diyoruz ki: Bundan murad, devam etmeye güç yetiremeyeceğimiz şeylerle bizi mükellef kılma şeklindedir. Bazı tefsirlerde bu duanın maksadı hakkında şöyle denildi: Yarabbi! Bizleri maymun ve domuza çevirme.

"Kim eliyle bir suret yaparsa; Kıyamet Günü o yaptığı surete can üfürmeyle mükellef kılınır."[162] hadisi hakkında diyoruz ki: Bundan murad, onların acziyetini takrir edip göstermektir. Ruh vermeyle emredilmeyi ceza olarak hak ettiler.[163]

159 Bakara 2/31
160 Kalem 68/42
161 Bakara 2/286
162 Buharî 82/3; Müslim 162/6.
163 Onlardan bunun istenmesi onlar için bir azap olacaktır. Yoksa gerçek anlamda onlardan böyle bir talepte bulunulmayacaktır.

وأما قوله تعالى: ﴿فَقَالَ أَنبِئُونِي بِأَسْمَاءِ هَٰؤُلَاءِ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ﴾ قلنا: المراد به تقرير عجزهم، لأنهم ظنوا أنهم أعلمُ من آدم، يدل عليه أنهم ما استحقوا العقوبة بتركه.

وأما قوله تعالى: ﴿يَوْمَ يُكْشَفُ عَن سَاقٍ وَيُدْعَوْنَ إِلَى السُّجُودِ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ﴾ قلنا: المراد به أنهم يدعون إلى السجود في الدنيا، فيستحقون العقوبة بتركه في الآخرة.

وأما قوله تعالى: ﴿رَبَّنَا وَلَا تُحَمِّلْنَا مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهِ﴾ قلنا: المراد به لا تكلفنا ما يشق علينا على الدوام، ولم يُرد به عدم الطاقة أصلاً، ذُكر في بعض التفاسير: لا تجعلنا القردة والخنازير.

وأما قوله عليه السلام : «من صوّر صورة بيده كُلّف يوم القيامة بأن ينفخ فيها الروح» قلنا: المراد به تقرير عجزهم، وإنما استُحق الأمرُ عقوبة لهم.

MÜŞRİK ÇOCUKLARININ HÜKMÜ

Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat dedi ki: Müşriklerin çocukları cennetliklerin hizmetçisidir.

Mu'tezile dedi ki: Onların durumu ebeveynlerinin durumu gibidir. Cehennemde ebedî kalacaklardır.

Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat âlimleri bu konuda ihtilafa düştü. Ebû Hanîfe (r.h) dedi ki: Onların cennete mi yoksa cehenneme mi gideceklerini bilmiyorum. İmam Muhammed b. Hasan (r.h) dedi ki: Ben, Allah'ın, günahı olmadan hiç kimseyi azap etmeyeceğini biliyorum. Ebû Hanîfe (r.h), deliller taaruz ettiği için ihtiyaten 'bilmiyorum' dedi.

فصل [في حكم أطفال المشركين]

قال أهل السنة والجماعة: أطفال المشركين خَدَمُ أهل الجنة.

وقالت المعتزلة: حكمهم كحكم آبائهم يُخَلَّدون في النار.

واختلف علماء أهل السنة والجماعة في هذه المسئلة. قال أبو حنيفة رحمه الله: لا أدري أهُمْ في الجنة أم في النار. وقال محمد بن الحسن رحمه الله: إني أعلم أن الله تعالى لا يعذب أحداً من غير ذنب. وإنما قال أبو حنيفة رحمه الله تعالى "لا أدري" احتياطاً لتعارض الأدلة.

İMANLA MÜKELLEF OLANLAR

Sonra mükellef varlıklar dört gruptur: Melekler, İnsanlar, Cinler, Şeytanlar.

İblis[164] gibi meleklerden kendisinde küfür bulunan her bir melek, cehennemliktir ve azap görecektir. Küfür değil de günahların kendisinde bulunduğu her bir melek azap görecektir. Bunun delili Harut ve Marut kıssasıdır. Kendisinde ibadetin bulunduğu her bir melek ise cennetliktir ve ona mükafat yoktur.

Şeytanların hepsi cehennemliktir.

İnsanlar, eğer Mü'min olurlarsa hepsi cennetliktir.

Kendisinde küfür bulunan her bir cin cehennemliktir. Tövbe edip iman edenlerin her birine cennet vardır. Ebû Hanîfe'ye (r.h) göre melekler gibi onlara da mükafat yoktur. Ebu Yusuf, Muhammed ve Şafiî (Allah onlara rahmet etsin) dediler ki: Onlara mükafat vardır. Ebû Hanîfe'nin (r.h) delili kıyastır. Şöyle ki kul, Allah Teâlâ'dan mükafatı ibadet ile hak etmez. Fakat insanlar hakkında nass varit oldu. Bundan dolayı insanlar kıyasın dışına çıktılar. Çünkü köle, efendisi için çalıştığında ücreti hak etmez. Kulun mükafatı ibadet ile hak edeceğini söyleyenler delil getirmekle yükümlüdürler. Ancak Allah Teâlâ tövbe ettiklerinde günahlarını bağışlayacağını vadetmiştir. Şu

164 Müellif İblis'in meleklerden olduğu görüşündedir. Bu görüş, İbn Abbas ve İbn Mes'ud'a aittir. Doğru olan ise Kehf 50. âyetinde bildirildiği üzere İblis'in cinlerden olduğudur. (*Gayetül'l-meram*, s. 572.)

فصل [المخاطبون بالإيمان]

ثم المخاطبون أربعة أصناف: الملائكة، وبنو آدم، والجن، والشياطين.

أما الملائكة: فكل من وُجد منه الكفر فهو من أهل النار وعليه العقاب كإبليس عليه اللعنة، وكل من وُجد منه المعاصي لا الكفر فعليه العقاب. دليله قصة هاروت وماروت، وكل من وجد منه الطاعة فهو من أهل الجنة ولا ثواب له.

وأما الشياطين: فكلهم من أهل النار.

وأما بنو آدم: فكلهم من أهل الجنة إذا كانوا مؤمنين.

وأما الجن: فكل من وجد منه الكفر فهو من أهل النار، وكل من تاب آمن فله الجنة، ولا ثواب له عند أبي حنيفة رحمه الله كالملائكة. وقال أبو يوسف ومحمدٌ والشافعي رحمهم الله: لهم الثواب. والحجة لأبي حنيفة رحمه الله: القياس؛ أن لا يستحق العبدُ الثواب على الله تعالى بالطاعة، إلا أن الأثر ورد في بني آدم، فصار معدولاً عن القياس، لأن العبد إذا عمل للمولى لا يستحق الأجر منه، وكل من يقول بأنه يستحق الثواب بالطاعة فعليه الدليل، إلا أن الله تعالى وعدهم

âyet-i kerime buna delalet etmektedir: **"Ey kavmimiz! Allah'ın davetçisine uyun. Ona iman edin ki Allah da sizin günahlarınızı bağışlasın ve sizi acı bir azaptan korusun."**[165]

Onların delili: Günah işlediklerinde cezayı hak ediyor iseler böylelikle ibadet ettiklerinde mükafat alacaklarını da biliriz. Fakat onlar için yeme ve içme yoktur. Sadece koklama vardır. Onların gıdası da budur. Cinlerin üremesi insanlarınki gibidir. Bir sonraki konu, bu konuyla bağlantılıdır.

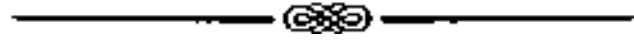
165 Ahkaf 46/31

بأن يغفر لهم ذنوبهم إذا تابوا، يدل عليه قوله تعالى: ﴿يَا قَوْمَنَا أَجِيبُوا دَاعِيَ اللَّهِ وَآمِنُوا بِهِ يَغْفِرْ لَكُم مِّن ذُنُوبِكُمْ وَيُجِرْكُم مِّنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ﴾.[١٤٢]

وحجتهم إذا كان لهم العقوبة عند المعاصي علمنا أن لهم الثواب على الطاعة، وليس لهم أكْل وشُرب، ولكن لهم شم، وذلك غذاء لهم، ولهم التناسل كما في بني آدم. وما يتصل بهذا

١٤٢ الأحقاف: ٣١

ŞEYTANLARIN ÜREMESİ

Şeytanların üremesinin bilgisi hakkında denildi ki: Onlar yumurtlarlar. Bu yumurtalardan yavrular çıkar. Doğru olan görüş budur. Bir rivayete göre; şeytanlar insanoğlunun günahlarına sevindiklerinde yumurtlarlar ve bu yumurtalardan yavrular çıkar. Başka bir rivayete göre; şeytanın dizinin birinde dişi üreme organı diğer dizinde ise erkek üreme organı vardır. Bunlar çiftleşir. Böylece yavrular doğar. Bu şaz bir rivayettir. Yine bir rivayete göre; şeytan erkek üreme organını dübürüne girdirir. Böylelikle yavrular doğar. Bu doğru olmayan bir rivayettir. Doğru olan ilk rivayettir.

İbn Abbas'dan (r.a) rivayet edildiğine göre şöyle dedi: Şeytanın eşlerinin üçte biri şunlardır: ağıt yakan kadın, şarkıcı kadın ve sarhoşlar. Yani onları kucaklar ve öper. Şeytanlar ile insanlar arasında cinsel ilişki gerçekleşmez. Çünkü şeytanların insanlar üzerinde amelî bir etkisi yoktur.

Süleyman (a.s)'dan rivayet edilen şu haber sahih değildir: Süleyman'ın kırk gün elinden hükümdarlığı gitti. Şeytanlar onun hanımları ve cariyelerine yanaşıyordu. Böylece dağlarda yaşayan ekrad (kürtler) meydana geldi. Hükümdarlığı Süleyman'a dönünce, hanımları ve cariyelerini kendinden uzaklaştırdı. Sahih olan şeytanların, hanımları ve cariyelerine yanaşmadığıdır.[166]

166 Müellifin israiliyat kabilinden olan bu rivayetleri sahih olmadıklarını bildiği halde kitabına alması kendi döneminde yerleşik olan yanlış bilgileri düzeltmek adına yapılmış olabilir. En doğrusu; bizler için gayb âlemini teşkil eden şeytanların bilgisini Allah'a havale etmek ve Peygamberler hakkındaki çirkin israiliyat rivayetleri hiç dillendirmemektir.

فصل [نسل الشياطين]

في معرفة نسل الشياطين قيل: إنها تبيض بيضات فيخرج منها الولد. وهذا هو الصحيح، وقد جاء في الخبر أن الشياطين إذا فرحوا على معصية بني آدم تبيض بيضات فيخرج منها الولد. وقد جاء في خبر آخر أن في إحدى فخذيه فرجاً، وفي الآخر ذكراً فيجامع مع نفسه فيخرج منها الولد، وهذه رواية شاذة. وقد جاء في الخبر: أنه يُدخل ذكره في دبره فيخرج منه الولد، وهذا غير صحيح، والصحيح هو الأول.

وعن ابن عباس رضي الله عنه أنه قال: ثلث عروس الشياطين: النائحة، والمغنية، والسّكران. معناه: يعانقهم ويقبلهم، وأما المجامعة فلا تحصل بينه وبين بني آدم، لأن الشياطين ليس لهم عملٌ على بني آدم.

والذي يروى أن سليمان عليه السلام زال عنه ملكه أربعين يوماً، وأن الشياطين يتواصلون إلى نسائه وجواريه، فتولد الأكراد الذين يسكنون الجبال، فلما عاد إليه الملك عزلهن عن نفسه. قلنا: هذا غير صحيح، والصحيح أنهم ما تواصلوا إلى نسائه وجواريه.

ZENGİNLİK VE FAKİRLİK MUKAYESESİ

Zenginlik fakirlikten daha üstündür. Meşayıhımızın bazısı bu görüşü benimsemiştir.

Meşayıhımızın geneli ise şöyle demiştir: Sabreden fakir şükreden zenginden daha üstündür. Fakih Ebu'l-Leys bu görüşü benimsemiştir. Sabreden fakirin israfçı veya cimri zenginden üstün olduğunda ittifak ettiler.

Birinci grubun delili şu âyet-i kerimedir: **"Seni fakir bulup zengin etmedi mi?"**[167] Allah, Resûlullah (s.a.v)'ı hidayetle lütuflandırdığı gibi zenginlikle de lütuflandırdı. Eğer fakirlik zenginlikten üstün olsaydı; Allah'ın lütuflandırmasının bir anlamı ve faydası olmazdı. Ayrıca Davud, Süleyman, Yusuf, İbrahim, Musa ve Şuayb peygamberler (selam üzerlerine olsun) zengin idiler. Sahabe de zengin idi. Öyle ki rivayet edildiğine göre Abdurrahman b. Avf, ölüm hastalığında hanımını boşadı. Hanımı Tuma'dır, (Abdurrahman b. Avf'dan kalan mirastan hissesine düşen) paranın dörtte biri olan seksen bin dirheme razı oldu. Başka bir rivayette seksen bin dinar olarak geçmektedir.

Yine Resûlullah (s.a.v)'dan rivayet edildiğine göre şöyle buyurdu: **"Az kalsın fakirlik küfür olacaktı."**[168] Çünkü zenginlik iki ibadeti bir araya getirmektir. Beden ibadeti ve mal ibadeti. Böylelikle zenginlik fakirlikten üstün olur. Rivayet edildiğine göre Resûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu: **"Salih kişi için salih (iyi) mal ne güzeldir!"**[169]

167 Duha 93/8
168 Taberanî, *Mu'cemü'l-evsat*, 225/4.
169 *Müsned-i Ahmed* 197/4.

فصل [في المفاضلة بين الغنى والفقر]

الغنى أفضل من الفقر، وبه أخذ بعض مشايخنا.

وقال عامة مشايخنا: الفقير الصابر خير من الغني الشاكر، وبه أخذ الفقيه أبو الليث رحمه الله، واتفقوا على أن الفقير الصابر خيرٌ من الغني المبذِّر والبخيل.

وحجة الفريق الأول قوله تعالى: ﴿وَوَجَدَكَ عَائِلًا فَأَغْنَىٰ﴾[143] منَّ عليه بالغنى كما منّ عليه بالهدى، فلو كان الفقر أفضل من الغنى لم يكن للامتنان معنى وفائدة. وكذلك الأنبياء كانوا أغنياء كداود وسليمان ويوسف وإبراهيم وموسى وشعيب عليهم السلام، والصحابة كانوا أغنياء، حتى رُوي أن عبد الرحمن بن عوف طلّق امرأته في مرضه، فصولحت امرأته تُماضِر على ربع ثمنها على ثمانين ألف درهم، وفي رواية: على ثمانين ألف دنار.

وكذلك رُوي عن النبي ﷺ أنه قال: «**كاد الفقر أن يكون كفراً**»[144] ولأن الغِنى جمع بين العبادتين: عبادة النفس وعبادة المال، فيكون الغنى أفضل من الفقر. وكذلك روي عن النبي ﷺ أنه قال: «**نعم المال الصالح للرجل الصالح**»[145]

١٤٣ الضحى: ٨

١٤٤ أخرجه الطبراني في المعجم الأوسط (٤:٢٢٥).

١٤٥ أخرجه أحمد في المسند (٤:١٩٧).

İkinci grubun delili şu âyet-i kerimedir: **"Gerçek şu ki, insan azar. Kendini kendine yeterli gördüğü için."**[170] Resûlullah'dan (s.a.v) rivayet edildiğine göre şöyle buyurdu: **"Dünya hazinelerinin anahtarları bana arz edildi fakat kabul etmedim. Dedim ki: iki gün aç, bir gün tok kalmayı isterim"**[171] Yine rivayet edildiğine göre Resûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu: **"Allah'ım! Beni miskin/fakir olarak yaşat miskin olarak ruhumu al. Beni miskinler zümresiyle haşreyle"**[172] Bir de Zekeriyya, Yahya, İsa, Hızır ve İlyas peygamberler (selam üzerlerine olsun) ve insanların çoğu fakir idiler.

Bir günde kırk peygamberin açlık ve bitten ölmesi de buna delalet eder. Peygamberimiz (s.a.v) fakirlik ve cihadı seçti. Ve buyurdu ki: **"Her bir peygamberin bir mesleği vardır. Benim mesleğim iki tanedir: fakirlik ve cihad. Kim dünyada bu ikisini severse beni sevmiş demektir. Kim bunlara buğz ederse bana buğz etmiş demektir."**[173] Başka bir rivayette şöyle denmektedir: **"Zenginlik dünyada mutluluk ahirette meşakkattir. Fakirlik ise dünyada meşakkat ahirette mutluluktur."**[174] Bir rivayete göre **"Fakirler cennete zenginlerden yarım gün önce girecektir."**[175] Bu da dünya yıllarından beşyüz yıla tekabül eder. Böylece fakirliğin daha üstün olduğu sabit oldu.

"Seni fakir bulup zengin etmedi mi?"[176] ayetini delil olarak sunmalarına cevaben; yani sana kanaat vererek seni zengin kıldı. Kanaat ise bitmeyen hazinedir. Çünkü asıl zenginlik gönül zenginliğidir. Mal zenginliği değildir. İkinci cevap olarak; yani seni ilimle zengin kıldı.

170 Alak 96/6-7
171 *Sünen-i Tirmizî* 168/4.
172 *Sünen-i Tirmizî* 172/4.
173 *Tezkiratü'l-mevzuat*, s.53.
174 Bu rivayetin hadis olarak kaynağını tespit edemedik. Bazı kaynaklarda Hz. İsa'ya nispet edilmektedir.
175 *Sünen-i Tirmizî* 172/4.
176 Duha 93/8

,وحجة فريق الثاني قوله تعالى: ﴿كَلَّا إِنَّ الْإِنسَانَ لَيَطْغَىٰ * أَن رَّآهُ اسْتَغْنَىٰ﴾.[١٤٦] وعن النبي ﷺ أنه قال: «عُرِضتْ عليّ مفاتيح كنوز الدنيا فما كنت أقبلها، فقلت: أجوع يومين وأشبع يوماً»[١٤٧] وكذلك روي عن النبي ﷺ أنه قال: «اللهم أحيني مسكيناً وأمتْني مسكيناً واحشرني في زمرة الصالحين»[١٤٨] ولأن الأنبياء كانوا فقراء مثل زكريا ويحيي وعيسى والخضر وإلياس عليهم السلام وكثير من الناس.

يدل عليه أنه مات أربعون نبياً في يوم واحد من الجوع والقَمْل، ونبينا ﷺ اختار الفقر والجهاد، وقال: «لكلِّ نبيٍ حِرْفَةٌ، وحرفتي اثنان: الفقر والجهاد، ومن أحبهما في الدنيا فقد أحبني، ومن أبغضهما فقد أبغضني»[١٤٩] وفي خبر آخر: «الغِنى مَسَرّة في الدنيا ومشقة في الآحرة، والفقر مشقة في الدنيا ومسرة في الآخرة»[١٥٠] وفي الخبر «الفقراء يدخلون الجنة قبل الأغنياء بنصف يوم»[١٥١] وهو خمسمئة سنة من سنين الدنيا، فثبت أن الفقر أفضل.

والجواب عن احتجاجهم بقوله تعالى: ﴿وَوَجَدَكَ عَائِلًا فَأَغْنَىٰ﴾ أي أغناك بالقناعة، وهي كنز لا يفنى لأن الغنى غنى القلب لا غنى المال. والثاني أغناك بالعلم،

١٤٦ العلق: ٦-٧

١٤٧ أخرجه الترمذي في السنن (١٦٨:٤).

١٤٨ أخرجه الترمذي في السنن (١٧٢:٤).

١٤٩ تنكرات الموضوعات، ص ٥٣.

١٥٠ لم أجده من كلام النبي ﷺ، وإنما وجدته منسوباً في بعض الكتب إلى سيدنا عيسى عليه السلام

١٥١ أخرجه الترمذي في السنن (١٧٢:٤٩).

Bu cevap 'peygamberler zengin idi' sözlerine de cevaptır. Onların gönül zengini olduğunu söylüyoruz. Dünya malına aldırış etmediler. Dünya malı kendi ellerindeydi fakat ona bağlanmadılar. Kendi kazandıklarını yediler. Bir rivayete göre; **"Âlim ve ilim talibi hariç dünya ve dünyadaki her şey lanetlenmiştir."** Başka bir rivayette **"Allah'ın zikri hariç her şey lanetlenmiştir."**[177] şeklinde geçmektedir.

"Az kalsın fakirlik küfür olacaktı."[178] hadisi hakkında diyoruz ki: Bundan murad, ilim ve sabır fakirliğidir. Mal fakirliği değildir. Veya murad; 'Fakirlik, şerefinin zirvesine ulaştığından neredeyse insanların gözünden gizli kalacaktı.' şeklindedir.[179]

177 *Sünen-i Tirmizî* 151/4.
178 Taberanî, *Mu'cemü'l-evsat*, 225/4.
179 Hadisteki küfür kelimesi, "örtmek, gizlemek" şeklindeki sözlük anlamıyla kullanılmıştır.

وهو الجواب عن قولهم: والأنبياء كانوا أغنياء, وقلنا: أغنياء بالقلب ولم يلتفتوا إلى المال، والدنيا كانت في أيديهم ولم يطمئنوا بها وأكلوا مِن كَسْب أنفسهم. وفي الخبر «**الدنيا ملعونةٌ وملعونٌ ما فيها إلا العالم والمتعلم» وفي رواية أخرى: «إلا ذكر الله تعالى**»[١٥٢].

وأما قوله ﷺ: «**كاد الفقر أن يكون كفراً**» قلنا: المراد به الفقر عن العلم وعن الصبر، لا عن المال، أو كاد أن يكون مستوراً عن أعين الناس من غاية عزته.

١٥٢ أخرجه الترمذي في السنن (٤:١٥١)

KAZANÇ, MAL TALEBİ VE TEVEKKÜLÜN HAKİKATİ

Kaderiyye dedi ki: Kulun çalışıp kazanması ve mal talep etmesi farzdır.

Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat dedi ki: Eğer kulun erzağı varsa; çalışıp kazanmak onun için ruhsat ve mubahtır. Eğer erzağı yoksa çalışmak onun için sünnettir. Eğer muhtaçsa; aile ve çocukları var ise çalışmak ona farzdır.

Mütekaşşife ve Kerrâmiyye dedi ki: Çalışmak haramdır. Mal biriktirmek haramdır. Çünkü Allah'a tevekkül farzdır. Allah Teâlâ şöyle buyurdu: **"Mü'minler yalnız Allah'a tevekkül etsinler."**[180] **"Eğer Mü'minler iseniz ancak Allah'a tevekkül edip güvenin."**[181] Dediler ki: Çalışmak tevekkülü yok eder. Bu ise câiz değildir. Çünkü Allah Teâlâ kulu hiç beklemediği yerden rızıklandırır.

Fakat biz diyoruz ki: Allah'a tevekkül etmek farzdır. Çalışıp kazanmak tevekkülü kaldırıp yok etmez. Çünkü tevekkül kalbin sıfatlarındandır. Tevekkül; Allah Teâlâ'ya güvenmek, rızkın gideceği korkusu ve onu elde etme ümidinin Allah Teâlâ'ya olması ve rızkı Allah Teâlâ'dan bilmektir. Çünkü rızkı kazançtan bilmek küfür ve sapkınlıktır. Allah'tan bilmek ise meşru bir itaattir.

180 Tevbe 9/51
181 Maide 5/23

فصل [في بيان حقيقة الكسب وطلب المال والتوكل]

قالت القدرية: يفترض على العبد الاكتساب وطلب المال.

وقال أهل السنة والجماعة: إن كان له قوتٌ فالكسب له رخصة ومباح، وإن لم يكن له قوت فالكسب له سنة، وإن كان مضطراً وله أهل وعيال فالكسب عليه فريضة.

وقالت المتقشفة والكرامية: الكسب حرام، ووضع المال حرام، لأن التوكل على الله واجب. قال الله تعالى: ﴿**وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ**﴾[١٥٣] ﴿**عَلَى اللَّهِ فَتَوَكَّلُوا إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ**﴾.[١٥٤] وقالوا: والاكتساب يرفض التوكل، وذلك لا يجوز، لأن الله تعالى يرزقه من حيث لا يحتسب.

إلا أنا نقول: التوكل على الله فريضة، والاكتساب لا يرفض التوكل، لأن التوكل من صفة القلب وهو ثقة بالله تعالى، والخوف والرجاء من الله تعالى، ورؤية الرزق من الله تعالى، لأن رؤية الرزق من الكسب كفرٌ وضلال، ومن الله دين وشريعة.

١٥٣ التوبة: ٥١

١٥٤ المائدة: ٢٣

Resûlullah (s.a.v)'dan rivayet edilen şu hadîs de buna delalet etmektedir: **"İnsanlardan istememek, ailesini geçindirmek ve komşularına iyilikte bulunmak için dünya malı talebinde bulunan kimse, kıyamet günü, yüzü dolunay gibi parlak olarak gelir. Helal olan dünyalıkları başkalarına karşı böbürlenmek ve çokluğuyla gösteriş yapmak için talep eden kimse ise kıyamet günü, kendisine öfkelenmiş olduğu halde Allah Teâlâ'yla karşılaşır."**[182] Resûlullah'ın (s.a.v), hanımları için bir yıllık erzağı depolaması da buna delalet eder.

Yine eğer çalışıp kazanmak haram olsaydı Allah Teâlâ, **"Ey iman edenler! Kazandıklarınızın iyilerinden hayra harcayın"**[183] âyet-i kerimesinde, kazanılan şeylerden infak edilmesini emretmezdi. Ayrıca Allah Teâlâ zekat verilmesini de emretti. Eğer kazanmak haram olsaydı zekat vermeyi emretmezdi.

Sonra helal maldan kazanmanın haram olmadığına dair delil, peygamberlerin tevekkül eden ve çalışıp kazanan insanlar olmalarıdır. Çünkü Âdem (a.s) çiftçi, İdris (a.s) terzi, Nuh (a.s) marangoz, İbrahim (a.s) kumaş tüccarı, Musa (a.s) Şuayb'ın (a.s) işçisi, Muhammed (a.s) da gazi/savaşçı idi. Öyle ki bir rivayete göre Resûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu: **"Allah Teâlâ, kıyâmetin eşiğinde beni kılıçla gönderdi. Benim rızkım mızrağımın gölgesinde kılındı. Zillet ve düşüklük ise bana muhâlefet eden için kılındı. Kim bir topluluğa benzemeye çalışırsa o da onlardandır."**[184] Böylece çalışıp kazanmanın haram olmadığı sabit oldu.

182 Beyhakî, *Şuabü'l-iman*, 18/13.
183 Bakara 2/267
184 *Müsned-i Ahmed* 515/4.

يدل عليه ما روي عن النبي ﷺ أنه قال: «**من طلب الدنيا حلالاً استعفافاً عن المسئلة وسعياً على عياله وتعطُّفاً على جاره جاء يوم القيامة وجهه كالقمر ليلة البدر، ومن طلب الدنيا حلالاً مفاخراً مكاثراً لقِيَ الله تعالى يوم القيامة وهو عليه غَضْبان**»[١٥٥] ويدل عليه أن النبي ﷺ كان يدّخِر لنسائه قوت سنة.

وكذلك قوله تعالى: ﴿**يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَنفِقُوا مِن طَيِّبَاتِ مَا كَسَبْتُمْ**﴾[١٥٦] فلو كان الاكتساب حراماً لما أمر الله تعالى بالإنفاق من المكسوب، وكذلك أمره بإيتاء الزكاة، فلو كان الاكتساب حراماً لما أمر بإيتاء الزكاة.

ثم الدليل على أن الاكتساب من مال حلالٍ ليس بحرام أن الأنبياء كانوا متوكلين مكتسبين، لأن آدم عليه السلام كان زرّاعاً، وإدريس عليه السلام كان خيّاطاً، ونوح عليه السلام كان نجّاراً، وإبراهيم عليه السلام كان بزّازاً، وموسى عليه السلام كان أجير شعيب عليه السلام، ومحمدٌ عليه السلام كان غازياً، حتى رُوي في الخبر: «**بعثني الله تعالى بين يدي قيام الساعة بالسيف، وجعل رزقي تحت ظلّ رُمْحي، وجعل الذُّلّ والصغار على من خالفني، ومن تشبّه بقوم فهو منهم**»[١٥٧] فثبت أن الاكتساب ليس بحرام.

١٥٥ أورده البيهقي في شعب الإيمان (١٨:١٣)

١٥٦ البقرة: ٢٦٧

١٥٧ أخرجه أحمد في المسند (٥١٥:٤)

PEYGAMBERLERİN SORGUSU

Peygamberler için hesap, azap ve kabir sorgusu yoktur. Aynı şekilde Mü'minlerin çocukları için de hesap, azap ve kabir sorgusu yoktur. Yine Resûlullah'ın (s.a.v) cennetle müjdelediği aşere-i mübeşşere için de hesap yoktur. Bunların hepsi münakaşa hesabıdır.

Arz hesabı ise peygamberler ve sahabiler dâhil bütün herkes içindir. Arz hesabında 'falanca şeyi yaptın onu senden affettim' denir. Münakaşa hesabında ise 'falanca şeyi neden yaptın?' diye sorulur.

فصل [في بيان حساب الأنبياء]

ثم إن الأنبياء ليس عليهم حساب ولا عذاب ولا سؤال القبر، وكذلك أطفال المؤمنين ليس عليهم حساب ولا عذاب ولا سؤال القبر، وكذلك العشرة الذين بشّرهم الرسول ﷺ بالجنة ليس عليهم حساب، هذا كله حساب المناقشة.

أما حساب العَرْض للأنبياء والصحابة جميعاً، يقال: فعلتَ كذا وعفوتُ عنك، وحساب المناقشة يقال: لِمَ فعلتَ كذا؟

ALLAH ŞUAN YARATIYOR

Bazı bâtıl fikirliler dedi ki: Allah Teâlâ bütün her şeyi yarattı. Yaratacağı başka bir şey kalmadı ki şuanda yaratıversin. Yaratılmış olan her şeyin yaratılmasından ayrılmıştır. Öyle ki ağaçtaki meyvelerin hepsi yaratılmıştır. Ancak daha ortaya çıkmamışlardır. Biz onları göremiyoruz fakat onlar gerçekte yaratılmıştır. Şu âyet-i kerimeyi delil olarak sundular: **"O, yerde ne varsa hepsini sizin için yarattı."**[185]

Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat dedi ki: Allah Teâlâ kıyamet gününe kadar var olacak her şeyi takdir etti. Onları takdir ettiğinde yaratmadı. Onları, bundan sonra her vakit ve zamanda yaratacak. Geçip gidenleri yarattı, gelecekte olanları da yaratacak. Şu âyet-i kerime buna delalet etmektedir: **"O, her an yaratma halindedir."**[186] Resûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu: **"Onun hali; diriltme, öldürme, aziz kılma ve zelil etmedir."**[187]

Ali'den (r.a) rivayetle; kendisine **"O, her an yaratma halindedir."**[188] âyeti soruldu, dedi ki: Onun hali, nutfeyi babaların sulbünden annelerin rahmine sevk etmedir. Sonra şekil verir. Sonra anne karnından dünyaya çıkartır. Sonra öldürür. Sonra kıyamette diriltir.

185 Bakara 2/29
186 Rahman 55/29
187 Hâkim, *Müstedrek* 474/2.
188 Rahman 55/29

فصل [الله خالق الآن]

قال بعض أهل الباطل: إن الله تعالى خلق الأشياء كلها ولم يبق شيءٌ غيرُ مخلوق حتى يخلقه الآن، وكل ما كان مخلوقاً فرغ منها، حتى إن الثمار في الأشجار كلها مخلوقة، إلا أنها غير ظاهرة، ونحن لا نراها، وهي في الحقيقة مخلوقة. واحتجوا بقوله تعالى: ﴿هُوَ الَّذِي خَلَقَ لَكُم مَّا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا﴾.[١٥٨]

وقال أهل السنة والجماعة: إن الله تعالى قدّر ما هو كائن إلى يوم القيامة، ولم يخلقها حين قدرها، وإنما يخلقها بعد ذلك في كلِّ وقتٍ وأوانٍ، خلق ما مضى، وفي المستقبل يخلقها. يدل عليه قوله تعالى: ﴿كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ﴾[١٥٩] قال عليه السلام «شأنه أن يحيي ويميت ويُعز ويُذل»[١٦٠]

وعن علي رضي الله عنه: أنه سُئل عن قوله تعالى: ﴿كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ﴾ فقال: شأنه أن يسوق النطفة من أصلاب الآباء إلى أرحام الأمهات، ثم يصوّر صورة، ثم يخرج من بطن الأم إلى الدنيا، ثم يميته، ثم يحييه يوم القيامة.

١٥٨ البقرة: ٢٩

١٥٩ الرحمن: ٢٩

١٦٠ أخرجه الحاكم في المستدرك (٢:٤٧٤).

Allah Teâlâ'nın şuan yaratılmış değilken kıyamet gününü takdir etmesi de buna delalet eder. Çünkü kıyamet günü yaratılmış olsaydı bizim kıyamet gününde olmamız gerekirdi. Hâlbuki durum böyle değildir. Allah Teâlâ'nın kalemi yaratması da buna delalet eder. Kaleme, 'kıyamet gününe kadar olacak her şeyi yaz' dedi. Eğer 'kalemde hayat var mıdır' diye sorulursa deriz ki: Kalemde hayat yoktur. Bilakis o, Allah'ın dirileri konuşturduğu gibi konuşturacağı cansız bir varlıktır.

Denilirse ki: Allah Teâlâ'nın kaleme, bildiği halde kıyamet gününe kadar olacak şeyleri levh-i mahfuza yazmasını emretmesinin hikmeti nedir?

Deriz ki: Allah Teâlâ'nın gaybı bildiğini bildirmek için. Allah'tan başkası gaybı bilemez.

يدل عليه أن الله تعالى قدّر يوم القيامة وليس بمخلوق، ولأنه لو كان مخلوقاً لكُنّا نحن في القيامة وليس كذلك. ويدل عليه أن الله تعالى خلق القلم وقال: اكتب ما هو كائن إلى يوم القيامة. فإن قيل: القلم هل فيه حياة؟ قلنا: ليس فيه حياة، لكنه جماد يستنطقه الله كما يستنطق الأحياء.

فإن قيل: أَيْش الحكمة في أن الله تعالى أمر القلم بأن يكتب على اللوح المحفوظ ما هو كائن إلى يوم القيامة وهو عالم.

قلنا: لكي يُعلم أن الله تعالى يعلم الغيب، ولا يعلم الغيب إلا الله.

VELİLERİN KERAMETİ

Mu'tezile, Râfizîler ve Cehmiyye dedi ki: Velilerin kerameti batıldır. Fakat peygamberlerin mucizeleri sabit ve sahihtir. Delil getirmek üzere dediler ki: Eğer velilerin kerametleri sabittir dersek, peygamberlerin mucizeleri bâtıl olur. Peygamber ile veli arasında fark kalmaz. Diyorlar ki: **"Hurma dalını kendine doğru silkele ki, üzerine taze, olgun hurma dökülsün."**[189] âyet-i kerimesinde Meryem'in (a.s) kerametlerinden bize karşı delil olarak sunduğunuz şey, İsa'nın (a.s) kerametidir. Şu âyet-i kerimede de aynı durum geçerlidir: **"Zekeriyya, onun yanına, mâbede her girişinde orada bir rızık bulur"**[190] Bu da Zekeriyya'nın (a.s) kerametidir.

Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat dedi ki: Velilerin kerameti mümkündür ve peygamberlerin mucizelerine zarar vermez.

Burada üç mertebe vardır: Peygamberlerin mucizeleri, velilerin kerametleri, din düşmanlarının aldatılmaları

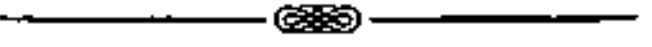
Peygamber dışındaki biri, onu ortaya çıkarmaktan aciz kaldığı için mucizeye, mucize (aciz bırakan) ismi verildi. Musa'nın (a.s) asası, ayın yarılması ve diğerleri gibi.

Mucize ve keramet arasında farklar vardır.

1) Mucizeyi; kâfir, mü'min, fasık, itaatkar herkes görür. Velinin kerametini ise ancak kendisi gibi veli görür. Fasık kişi göremez.

189 Meryem 19/25
190 Al-i İmran 3/37

فصل [كرامات الأولياء]

قالت المعتزلة والرافضة والجهمية: كرامات الأولياء باطلة، أما معجزات الأنبياء ثابتة صحيحة، واحتجوا وقالوا: لو قلنا بأن كرامات الأولياء ثابتة لبطلت معجزة الأنبياء، ولا يكون فرقاً بين الأنبياء والأولياء. ويقولون: ما تحتجون علينا من كرامات مريم عليها السلام في قوله تعالى: ﴿وَهُزِّي إِلَيْكِ بِجِذْعِ النَّخْلَةِ تُسَاقِطْ عَلَيْكِ رُطَبًا جَنِيًّا﴾ ١٦١ ذلك كرامة عيسى، وكذلك في قوله تعالى: ﴿كُلَّمَا دَخَلَ عَلَيْهَا زَكَرِيَّا الْمِحْرَابَ وَجَدَ عِنْدَهَا رِزْقًا﴾ ١٦٢ فذلك كرامة زكريا.

وقال أهل السنة والجماعة: كرامات الأولياء جائزة، وهي لا تقدح في معجزات الأنبياء.

وهاهنا ثلاث مراتب: معجزات الأنبياء وكرامات الأولياء ومخادعات الأعداء.

وإنما سمّي معجزة لأنه يعجز غير النبي ﷺ عن الإتيان بها مثل عصى موسى عليه السلام، وانشقاق القمر وغير ذلك.

وفرقٌ بين المعجزات والكرامات

أن المعجزات للأنبياء يراه الكافر والمسلم والمطيع والفاسق، وأما كرامات الأولياء لا يراه إلا وليٌ مثله، ولا يراه الفاسق.

١٦١ مريم: ٢٥
١٦٢ آل عمران: ٣٨

2) Peygamber, mucizeyi her ortaya çıkarmak istediğinde buna güç yetirir. Allah Teâlâ'ya dua eder, Allah da mucizesini ortaya çıkartır. Keramet ise yalnızca hususi zamanlarda olur. Allah Teâlâ, ibadete teşvik etmek için veliye keramet göstermeyi irade eder.

3) Peygamber mucizeyi tanır ve bilir. Öncelikle onun, Allah Teâlâ'dan kendisine verilen mucizesi olduğunu ikrar etmesi gerekir. Sonra onu başkalarına izhar edip gösterir. Çünkü kendi mucizesi olduğunu inkâr ederse küfre girer. Velinin ise kerametini ikrar etmesi gerekmez. Bilakis başka bir mü'minin kerameti olduğunu söyler.

Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaatin görüşüne göre din düşmanlarının aldatılmaları şöyledir: Allah Teâlâ şeytanları istediği şekle sokar. Şeytan kendisini, insanların gözü önünde bir kuşa çevirir. Böylece insanlara vesvese verir.

Velilerin kerametinin mümkün olduğuna Ashab-ı Kehf'in kıssası delalet eder. Mağaradan çıktıklarında saçları uzamamış, elbiseleri çürümemiş ve mağaraya ilk girdikleri yıldaki gibiydiler. Yine Süleyman'nın (a.s) dostu Asaf'ın kıssası da buna delalet eder. Allah Teâlâ buyurdu ki: "**Kitaptan (Allah tarafından verilmiş) bir ilmi olan kimse ise: Gözünü açıp kapamadan ben onu sana getiririm, dedi.**"[191] Süleyman (a.s) sayesinde Asaf için keramet mümkün olunca, Resûlullah (s.a.v) sebebiyle de bu ümmet için kerametin olması mümkün olur.

191 Neml 27/40

والثاني: أن المعجزة كلما أراد النبي ﷺ يقدر على إيجاده، فيدعو الله تعالى، فيظهر له معجزته، وأما الكرامة لا تكون إلا في الأوقات المخصوصة، يريد الله تعالى ذلك ترغيباً له على الطاعة.

والفرق الثالث: هو أن المعجزة يعرفها النبي ﷺ، ويعلمها، ويجب عليه أن يقر بنفسه أولاً بأنها معجزته من الله تعالى، ثم يظهر لغيره، لأنه لو أنكر أنها معجزته يكفر، وأما الكرامة فلا يقر بها الولي بأنها كرامته بل يقول: إنها كرامة غيره من المؤمنين.

وأما مخادعات الأعداء فالمذهب عند أهل السنة والجماعة أن الشياطين يصيرهم الله تعالى على أيِّ صورة شاء فيجعل نفسه عصفوراً بين يدي الإنسان، فيوسوس للإنسان.

ويدل على أن كرامات الأولياء جائزة قصة أصحاب الكهف حين خرجوا من الغار، ولم يطل شعرهم ولم تتخرق ثيابهم، وكانوا كالعام الأول. ويدل عليه قصة آصف صاحب سليمان عليه السلام قال الله تعالى: ﴿قَالَ الَّذِي عِندَهُ عِلْمٌ مِّنَ الْكِتَابِ أَنَا آتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَن يَرْتَدَّ إِلَيْكَ طَرْفُكَ﴾[١٦٣] فلما جاز أن يكون له كرامة بسبب سليمان جاز أن يكون لهذه الأمة كرامةً بسبب النبي ﷺ.

١٦٣ النمل: ٤٠

ŞEYTANLARIN İNSANA ETKİSİ VAR MIDIR?

Mu'tezile dedi ki: Şeytanların insanlar üzerinde hiçbir etkisi yoktur. Şeytanların vesvese vermesi mümkün değildir. İnsanların nefisleri kendilerine vesvese verir. Ayrı durum cinler için de geçerli. Onların da insanlar üzerinde etkisi yoktur.

Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat dedi ki: Şeytanların insanlar üzerinde gizli açık etkisi vardır. Gizli olan, Resûlullah'dan (s.a.v) rivayet edilen şu hadisten dolayı sabittir. Buyurdu ki: **"Şeytan insanın içinde kanın dolaştığı gibi dolaşır. Onun gezindiği yerleri açlık ve susuzluk ile daraltın"**[192] Böylece şeytanların gizli yerlerde insan üzerine tasallutunun olduğu sabit oldu. İnsana vesvese verip onları kötülüğe davet ederler. Açıkta ise; **"Şeytan, kendilerine yaptıklarını süslü göstermiş"**[193] âyet-i kerimesinin delaletiyle insanların kalplerine günahları güzel gösterirler.

Denilirse ki: Onların bizi görüp bizim onları görememememizin hikmeti nedir?

Deriz ki: Onlar kötü surette yaratılmışlardır. Eğer onları görseydik, besinleri yiyip içemezdik. Allah Teâlâ'nın bir rahmeti olarak bizden gizlenildiler.

192 Buharî, 50/3.
193 Neml 27/24

فصل [هل الشياطين لهم عمل على بني آدم]

قالت المعتزلة: إن الشياطين ليس لهم عملٌ على بني آدم، ولا يمكنهم أن يوسوسوا، ونفس الإنسان توسوسهم وكذلك الجن، قالوا: ليس لهم عمل على بني آدم.

وقال أهل السنة والجماعة: لهم عمل على بني آدم في الظاهر والباطن، أما في الباطن: لما رُوى عن النبي ﷺ أنه قال: «**إن الشيطان يجري في بني آدم مجرى الدم، فضيِّقوا مجاريه بالجوع والعطش**»[١٦٤] فثبت أن لهم ولايةً في الباطن، فيوسوس الإنسان ويدعوهم إلى الشر. وأما في الظاهر: يزين المعاصي في قلوب العباد لقوله تعالى: ﴿**وَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ**﴾[١٦٥].

فإن قيل: أيْش الحكمة في أنهم يروننا ونحن لا نراهم؟

قلنا: لأنهم خُلقوا على صورة قبيحة، فلو رأيناهم لم نقدر على تناول الطعام والشراب، فسُتروا عنا رحمةً من الله تعالى.

١٦٤ أخرجه البخاري في الصحيح (٣:٥٠).

١٦٥ النمل: ٢٤

Cinler, rüzgardan yaratıldı. Aslı olan rüzgar görülmediği gibi ondan yaratılan da görülmez.

Melekler ise nurdan yaratıldı. Eğer onları görseydik; ruhlarımız ve nefislerimiz uçardı.

Mu'tezile'nin 'Nefis insanı günahlara sokar' sözü hakkında diyoruz ki: Evet doğrudur. Fakat şeytanın vesvesesi aracılığıyla yapar. Allah Teâlâ şöyle buyurdu: "O (Şeytan) **ki insanların göğüslerine vesvese verir.**"[194]

194 Nas 114/5

وأما الجن خُلقوا من الريح، وأصل الريح لا يرى فكذلك ما خلق منه.

وأما الملائكة خُلقوا من النور، فلو رأيناهم لطارت أرواحنا وأنفسنا.

وأما قوله: بأن النفس توقعهم في المعاصي، قلنا: نعم، ولكن بواسطة وسوسة الشيطان، قال الله تعالى: ﴿الَّذِي يُوَسْوِسُ فِي صُدُورِ النَّاسِ﴾.[١٦٦]

١٦٦ الناس: ٤

RİSALETİN İSPATI

Âlemin, âlim ve hikmet sahibi bir yaratıcısının olduğu sabit olunca; kullarını emir ve yasaklardan mahrum etmemesi hikmetinin bir gereğidir. Çünkü kulları emir ve yasaklardan mahrum ederse, kıyamet günü aleyhlerine hüccet kalmaz. Sonra; emir ve yasak şifahi konuşmada hitap ile olur. Şifahi olarak konuşmak mümkün değildir. Çünkü dünya, imtihan dünyasıdır ve gayba iman farzdır. Dünyada Mü'min var, kâfir var. Eğer bu dünyada onlara şifahi olarak hitap ederse, Mü'min ile kâfir arasında fark kalmaz. Böylece elçiler aracılığıyla hitap etti. Bu elçi, peygamberlerdir. Âdem'den (a.s) Muhammed'e (s.a.v) kadar her asırda ve zamanda insanların içinden insanlara peygamber gönderdi. Onlara, insanların aleyhlerinde hüccet zorunlu olsun diye tabiatın ve âdetin üstünde olan mucizeler verdi.

Sonra; Peygamberimiz Muhammed'in (s.a.v) nübüvvetine delil, göz kamaştıran mucizeler ve açık hüccetlerdir. Kur'ân-ı Kerîm, ayın yarılması, hurma kütüğünün inlemesi, elindeki taşların Allah'ı tesbih etmesi, duasının bereketiyle az yemeğin çoğalması mucizelerindendir.

Kur'ân, iki cihetle mucizesidir. 1) Lafız, nazım, îcaz, ihtisar ve az lafız ile çok anlamları kuşatması cihetiyle 2) Mana cihetiyledir. Çünkü gayb bilgisinden haber verdi ve dediği şeyler gerçekleşti. Şu âyet-i kerimeler bunlardandır: **"Allah dilerse siz güven içinde korkmadan Mescid-i Haram'a gireceksiniz."**[195] Haber verdiği gibi de gerçekleşti.

195 Feth 48/27

فصل [في إثبات الرسالة]

لماّ ثبت أن للعالم صانعاً عالماً حكيماً، فمن حكمته أن لا يعطّل عبيده عن الأوامر والنواهي، لأنه لو عطلهم لا يكون حجة عليهم يوم القيامة، ثم الأمر والنهي إنما يكون بالخطاب في المشافهة، ولا وجه إلى الخطاب بالمشافهة، لأن الدار دار ابتلاء، والإيمان بالغيب فريضة، وفيه الوليّ والعدوّ، فلو خاطبهم في هذه الدار لا يكون فرقاً بينهما، فخاطبهم بالسفير وهو الرسل، وبعث إليهم منهم في كل عصر وزمان رسولا من وقت آدم إلى نبينا محمدٍ ﷺ، وجعل لهم معجزة خارجة عن الطبع والعادة لإلزام الحجة عليهم.

ثم الدليل على نبوة نبينا محمدٍ ﷺ الآيات الباهرة والحجج الظاهرة، منها: القرآن وانشقاق القمر وحنين الجذع وتسبيح الحصا في يده وتكثير الطعام القليل ببركة دعائه.

وأما معجزته في القرآن فمن وجهين، أحدهما: من جهة لفظه ونظمه وإيجازه واختصاره واشتماله على معانٍ كثيرة تحت ألفاظ قليلة. والثاني: من جهة المعنى، لأنه أخبر عن علم الغيب في أشياء كثيرة، فكان كما قال، منها قوله تعالى: ﴿لَتَدْخُلُنَّ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ إِن شَاءَ اللَّهُ آمِنِينَ﴾[١٦٧] فكان كما قال. وقوله تعالى:

١٦٧ الفتح: ٢٧

"Bu iddianızda doğru iseniz haydi ölümü temenni edin."[196] Haber verdiği gibi gerçekleşti. Çünkü Yahudiler Tevrat'ta, ölümü temenni ettiklerinde öleceklери hükmünü buldular. Böylece Yahudiler, ölümü temenni etmekten imtina etmişlerdir. Yine Hristiyanların **"Geliniz, sizler ve bizler de dâhil olmak üzere, siz kendi çocuklarınızı biz de kendi çocuklarımızı, siz kendi kadınlarınızı, biz de kendi kadınlarımızı çağıralım, sonra da dua edelim de Allah'tan yalancılar üzerine lânet dileyelim."**[197] âyetiyle mübaheleye (karşılıklı lanetleşme) davet edilmeleri de böyledir. Bundan imtina ettiler. Çünkü onlar İncil'de bunu yaptıklarında öleceklери hükmünü buldular. Bir de Allah Teâlâ, öncekilerin kıssalarını ve sonrakilerin haberlerini haber verdi.

Peygamberimiz Muhammed (s.a.v), Medine'den hiç çıkmadı. Kutsal kitaplardan hiçbir şey okumadı. Hiç kimseye öğrenci olmadı. Böylece Kur'ân'dan haber verdiği şeylerin kendisi tarafından olmadığını bildik. Onlar, Allah Teâlâ'dandır. Böylelikle Allah'ın emirlerine uyup yasaklarından uzak durmak gerekir.

Sonra; Kur'ân'ın Resululah'ın (s.a.v) mucizesi olduğuna delil şu âyet-i kerimedir: **"De ki: Andolsun, bu Kur'ân'ın bir benzerini ortaya koymak üzere insü cin bir araya gelseler, birbirlerine destek de olsalar, onun benzerini ortaya getiremezler."**[198]

Az yemeğin çok olma kıssası: Ebû Eyyûb el-Ensârî (r.a), Resûlullah'ı (s.a.v) evinde misafir etti. Bir tane oğlak kesti. Dört men[199] de unu vardı. Buna rağmen bütün Medineliler doydu. Zehirli koyun kıssası ise malumdur.

196 Bakara 2/97
197 Al-i İmran 3/61
198 İsra 17/88
199 Bölgelere ve devirlere göre miktarı değişen bir ölçü birimi.

﴿فَتَمَنَّوُا الْمَوْتَ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ﴾[١٦٨] فكان كما قال، لأن اليهود وجدوا في التوراة إذا تمنّوْ الموت يموتون، فامتنعوا عن ذلك، وكذلك دعاء النصارى إلى المباهلة، فامتنعوا عن ذلك لأنهم وجدوا في الإنجيل أنهم إذا فعلوا ذلك أُميتوا بقوله تعالى: ﴿فَقُلْ تَعَالَوْا نَدْعُ أَبْنَاءَنَا وَأَبْنَاءَكُمْ وَنِسَاءَنَا وَنِسَاءَكُمْ وَأَنفُسَنَا وَأَنفُسَكُمْ ثُمَّ نَبْتَهِلْ فَنَجْعَل لَّعْنَتَ اللَّهِ عَلَى الْكَاذِبِينَ﴾[١٦٩] ولأن الله تعالى أخبر عن قصص الأولين وأنباء الآخرين.

ونبينا محمدٌ ﷺ لم يخرج من المدينة وما قرأ شيئاً من الكتب ولم يتتلمذ لأحد، فعلمنا أنه مما أخبر من القرآن لم يكن منه، وإنما يكون من الله تعالى، فيجب الامتثال لأوامره والانتهاء عن نواهيه.

ثم إن الدليل على أن القرآن معجزته قوله تعالى: ﴿قُل لَّئِنِ اجْتَمَعَتِ الْإِنسُ وَالْجِنُّ عَلَىٰ أَن يَأْتُوا بِمِثْلِ هَٰذَا الْقُرْآنِ لَا يَأْتُونَ بِمِثْلِهِ﴾.[١٧٠]

وأما تكثير الطعام القليل فقصته: أن أبا أيوب الأنصاري رضي الله عنه أضافه إلى بيته، فذبح جَدْياً وله من الطحين أربعة أمْناء، فشبع أهل المدينة. وكلام الجدي المسموم ظاهر.

١٦٨ البقرة: ٩٤
١٦٩ آل عمران: ٦١
١٧٠ الإسراء: ٨٨

PEYGAMBERİMİZ MUHAMMED (S.A.V) ŞU AN RESÜLDÜR

Peygamberimiz Muhammed (s.a.v) şu an resül müdür değil midir?

Mütekaşşife ve Kerrâmiyye dedi ki: Araz iki zamanda bâkî kalmaz. Bundan dolayı Peygamberimiz Muhammed (s.a.v) şu an resül değildir.

Ebü'l-Hasan el-Eş'arî dedi ki: Resûlullah (s.a.v) şu anda risalet hükmündedir. Bir şeyin hükmü aslı konumundadır. Görülmez mi: İddet, nikâhın hükümlerinden/sonuçlarından biri olduğundan dolayı nikâhın konumundadır. Yine abdestli kişi, namaz kıldığında abdesti bozulursa ve abdest almak için giderse namaz hükmünde olur. Namazın fiillerinde olmaz. Çünkü namazın fiilerinde olsa, abdestsizken namaz câiz (olmazdığından namazın fiillerinde) olmazdı.

Aynı şekilde Peygamberimiz Muhammed'in (s.a.v) nübüvveti de arazdır. Araz iki zamanda bâkî kalmaz. Fakat Resûlullah (s.a.v), risalet hükmündedir. Arazın iki zamanda bâkî kalmayacağının delili; kim öğle namazını kılıp namazdan ayrılırsa o namazdadır denemez. Çünkü namazda olsaydı; yeme, içme ve konuşma câiz olmazdı. Böylece arazın iki farklı zamanda bâkî kalmadığı sabit oldu.

Biz diyoruz ki: Resûlullah (s.a.v) şuanda da resuldür. Çünkü şuan resul olmasaydı; ona iman edenin imanı sahih olmazdı. Yine biz ezanda 'Şehadet ederim ki: Muhammed, Allah'ın resulüdür' diyoruz. 'Şehadet ederim ki: Muhammed, Allah'ın resulü idi' demiyoruz. Diğer peygamberler (selam üzerlerine olsun) hakkında da hüküm böyledir.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Mİ'RAÇIN İSPATI

Mu'tezile dedi ki: Mi'raç gerçekleşmedi. Çünkü haber-i vahidler yoluyla gelmiştir. Haber-i vahid, ameli zorunlu kılar fakat itikadı zorunlu kılmaz.

Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat dedi ki: Göğe mi'raç sahih olarak gerçekleşti. Çünkü Ebû Saîd el-Hudrî, Enes b. Mâlik, Mâlik b. Sa'saa, İbn-i Abbas, Ümmü Hâni (Allah hepsinden razı olsun) gibi Resûlullah'ın (s.a.v) ashabının çoğundan rivayet edildi. Onlar miracın göğe olduğunu söylediler.

Burada iki husus vardır: İsra ve Mi'raç. İsra, Mekke'den Beytü'l-Makdis'edir. Mu'tezile bunu inkâr etmez. Çünkü hakkında nass vardır. Allah Teâlâ buyurdu ki: **"Bir gece, kendisine âyetlerimizden bir kısmını gösterelim diye (Muhammed) kulunu Mescid-i Harâm'dan, çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksâ'ya götüren Allah noksan sıfatlardan münezzehtir."**[200] İsra, gece yürüyüşü demektir. Kim israyı inkâr ederse küfre girer. Allah Teâlâ'nın âyette "leylen/bir gece" demesi, miracın yalnızca bir gecede gerçekleştiğini bildirmek içindir.

Yeryüzünden yedinci kat göğe olan mi'raç ise kat'î/kesin delil ile sabit değildir. Mi'raçın sabit olduğuna delil, Ümmü Hâni'den (r.a) gelen rivayettir. Rivayet ettiğine göre Resûlullah (s.a.v) ona şöyle dedi: Gördüklerimin en ilgincini sana anlatayım mı? Evet ya Resulallah dedi. Resûlullah buyurdu ki: **"Kalbim uyanık olduğu halde uyuyor idim. Cebrâil (a.s) geldi. ...**"[201] Hadîs-i Şerif bu şekilde devam ediyor.

200 İsra 17/1
201 *Siret-i İbn Hişam*, C.2 , s.52-53 .

فصل [في إثبات المعراج]

قالت المعتزلة: المعراج لم يكن، لأنه جاءت به أخبار الآحاد، وخبر الواحد يوجب العمل ولا يوجب الاعتقاد.

وقال أهل السنة والجماعة: المعراج كان صحيحاً إلى السماء، لأنه رُوي عن أكثر أصحاب النبي ﷺ نحو أبي سعيد الخدري وأنس بن مالك ومالك بن صَعْصَعَة وابن عباس وأم هانئ رضي الله عنهم أنهم قالوا: المعراج إلى السماء.

هاهنا شيئان: الإسراء والمعراج، أما الإسراء من مكة إلى بيت المقدس لا ينكره المعتزلة لأنه ورد به النصُّ قال الله تعالى: ﴿**سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَىٰ بِعَبْدِهِ لَيْلًا مِّنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَى**﴾ ١٧١ والإسراء هو السَّيْر بالليل، ومن أنكر الإسراء يكفر، وإنما قال ليلا ليعلم أن المعراج لا يكون إلا ليلةً واحدة.

وأما المعراج من الأرض إلى السماء السابعة لا يثبت بدليل قطعي، والدليل على أن المعراج ثابت ما روَتْ أم هانئ رضي الله عنها أنها قالت: قال لها النبي ﷺ: «**ألا أحدثك بأعجب ما رأيت؟ قلت: بلى يا رسول الله، فقال: كنت نائماً وقلبي يقظان فجاء جبرائيل** عليه السلام »١٧٢ والحديث إلى آخره.

١٧١ الإسراء: ١

١٧٢ أورده ابن هشام في السيرة النبوية، ج: ٢، ص: ٥٢-53.

Sonra; Resûlullah'ın (s.a.v) mi'raç gecesinde Rabbini görüp görmediği konusunda ihtilaf edildi.

Bir gruba göre Resûlullah'dan (s.a.v) rivayet edilen şu hadisten dolayı, Rabbini kalbiyle gördü, gözüyle görmedi: **"Resûlullah'a (s.a.v) Rabbini mi'raç gecesinde gördün mü diye soruldu. Dedi ki: Allah eksik sıfatlardan münezzehtir. Kalbimle gördüm fakat gözümle görmedim."**[202] Rivayet edildiğine göre Aişe (r.a), Resûlullah'a (s.a.v) Rabbini görüp görmediğini sordu. Resûlullah (s.a.v) de aynı cevabı verdi. Allah Teâlâ buyurdu ki: **"(Gözleriyle) gördüğünü kalbi yalanlamadı."**[203] Allah görmeyi, göze değil de kalbe izafe etti.

Mu'tezile mi'raçın olmadığına şu âyet-i kerimeyi delil olarak getirdi: **"Sana gösterdiğimiz o rüyayı ancak insanları sınamak için meydana getirdik."**[204] Mi'racın rüyada gerçekleştiğini söylediler. Çünkü akıl bunu kabul etmez. Akıl, Allah'ın kullarına karşı delilidir. Çünkü Allah Teâlâ, Âdem'i (a.s) kesif/yoğun bir surette yarattı. Alçalma ve düşme insanın tabiatındandır. Yükselme ise kuşların tabiatındandır. Bundan dolayı mi'raç sahih değildir.

Onlara cevap olarak şöyle deriz: Kâfir kişi, rüyada kendisini gökte görmektedir. Resûlullah'a (s.a.v) mahsûs bir şey olması, yakaza halinde olması durumunda olmasıdır. 'Düşme insanın tabiatındandır.' sözleri hakkında diyoruz ki: Evet böyledir. Fakat o, kendi başına yükselmemiş, "Gece vakti götüren Allah, noksan sıfatlardan münezzehtir." âyetinde geçtiği üzere yükseltilmiştir. Allah, o, gece vakti kendi kendine gitmiştir dememiştir. Görüldüğü üzere taş ve çamurun düşmesi tabiatındandır. Bununla beraber insan onu attığında havaya yükselir. Resûlullah'ın (s.a.v) bineği Burak, bineğin sürücüsü Cebrâil, Allah da yol göstericisi olduğunda; göğe yükselmesi daha uygundur.

Yine eline yay alan birinin, bununla oku havaya atması mümkündür. Resûlullah'ın (s.a.v) gece yürüyüşü yayı, bineği Burak ve Cebrâil de kılavuzu olursa; Allah'ın izniyle gökleri geçmesi daha uygundur.

202 *Tefsiru Taberî*, C.11 , s. 509.
203 Necm 53/11
204 İsra 17/60

ثم اختلف في أن النبي ﷺ هل رأى ربَّه ليلة المعراج أم لا؟

قيل: رآه بقلبه وما رآه بعينه، لما رُوي عن النبي ﷺ قيل له: هل رأيت ربك ليلة المعراج؟ فقال: «**سبحان الله رأيت بفؤادي وما رأيت بعيني**»[١٧٣] وعن عائشة رضي الله عنها أنها سئلت رسول الله ﷺ عن الرؤية فأجاب مثل ذلك. قال الله تعالى: ﴿**مَا كَذَبَ الْفُؤَادُ مَا رَأَىٰ**﴾[١٧٤] فأضاف الرؤية إلى الفؤاد لا إلى العين.

والمعتزلة احتجوا لنفي المعراج بقوله تعالى: ﴿**وَمَا جَعَلْنَا الرُّؤْيَا الَّتِي أَرَيْنَاكَ إِلَّا فِتْنَةً لِّلنَّاسِ**﴾[١٧٥] وقالوا: المعراج كان في الرؤيا، لأن العقل لا يقبل ذلك، والعقل حجة الله على خلقه، لأن الله تعالى خلق آدم على صورة كثيفة، ومن طبعه السفول والهبوط، وأما العلوّ فمن طبع الطيور، فلهذا لا يصح المعراج.

والجواب عنه أن نقول: الكافر يرى نفسه في المنام أنه في السماء، وإنما يظهر تخصيص النبي ﷺ إن كان له ذلك في اليقظة. وأما قوله: من طبعه السفول، قلنا: نعم، ولكن هو لا يصعد بنفسه وإنما عُرج به لقوله تعالى: ﴿**سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَىٰ بِعَبْدِهِ لَيْلًا**﴾ ولم يقل إنه سرى بنفسه، ألا يرى أن الحجر والمدر من طبعه السفول، ومع هذا إذا رماه إنسان يصعد الهواء، فالنبي ﷺ إذا كان مركبه البراق، والجبريل سائقه، والله تعالى هاديه أَوْلى بأن يصعد إلى السماء.

وكذلك من اتخذ قَوْساً يمكن له أن يرمي به السهم في الهواء، فالنبي ﷺ إذا كان السُّرى قوسه، ومركبه البراق، وجاذبه جبريل بإذن الله تعالى أولى بأن يتجاوز السموات.

١٧٣ اورده الطبري في تفسيره، ج: ١١، ص: ٥٠٩.
١٧٤ النجم: ١١
١٧٥ الإسراء: ٦٠

ARŞ VE KÜRSÜ

Mu'tezile ve Şiâ dedi ki: Arş hükümranlık, kürsü ise ilim anlamındadır. Allah Teâlâ şöyle buyurdu: **"O'nun kürsüsü gökleri ve yeri kuşatmıştır."**[205] Yani ilmi kuşatmıştır.

Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat dedi ki: Arşın hükümranlık anlamında olması mümkün değildir. Çünkü Allah Teâlâ şöyle buyurdu: **"O gün Rabbinin arşını, bunların da üstünde sekiz (melek) yüklenir."**[206] Hükümranlık taşınmaya ihtiyaç duymaz. Yine Resûlullah'dan (s.a.v) rivayet edildiğine göre şöyle buyurdu: **"Allah arşı yarattığında melekleri de yarattı ve onlara 'arşımı taşıyın' dedi. Onlar taşımaya güç yetiremediler. Allah Teâlâ buyurdu ki: Eğer kumlar ve yağmur damlaları tanesince melek yaratmış olsaydım, benden yardım istemedikleri müddetçe taşımaya güç yetiremezlerdi. Dediler ki: Yarabbi bize yardım et. Allah'tan keyfiyetsiz ve teşbihsiz olarak şu hitabı işittiler: 'la havle ve la kuvvete illa billahi'l-aliyyi'l-azim' deyin. Bunu söylediler ve böylece arşı taşıdılar. Allah Teâlâ onların başlarının üzerine istiva etti."**[207]

Bu melekler dünyada dört ahirette ise sekiz tanedir. Allah Teâlâ buyurdu ki: **"O gün Rabbinin arşını, bunların da üstünde sekiz (melek) yüklenir."**[208] Arşı taşıyan dört melekten her birinin dört tane yüzü vardır.

205 Bakara 2/255
206 Hakka 69/17
207 Bu rivayetin kaynağını tespit edemedik.
208 Hakka 69/17

فصل [في الكلام على العرش والكرسي]

قالت المعتزلة والشيعة: العرش هو المِلك، والكرسي هو العلم. قال الله تعالى: ﴿وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ﴾[١٧٦] أي علمه.

وقال أهل السنة والجماعة: لا يجوز أن يكون العرش هو الملك، لأن الله تعالى قال: ﴿وَيَحْمِلُ عَرْشَ رَبِّكَ فَوْقَهُمْ يَوْمَئِذٍ ثَمَانِيَةٌ﴾[١٧٧] والملك لا يحتاج إلى الحمل. وكذلك رُوي عن النبي ﷺ أنه قال: «لمّا خلق الله تعالى العرش خلق ملائكة فقال: احملوا عرشي، فلم يستطيعوا أن يحملوا، قال الله تعالى: لو خَلَقْتُ مثلَ عددِ الرمل وقطر الأمطار، فلم يستطيعوا أن يحملوا ما لم يستعينوا بي، فقالوا: اللهم أعنّا، فسمعوا نداءً من الله تعالى بلا كيف ولا تشبيه قولوا: لا حول ولا قوة إلا بالله العلي العظيم، فقالوا، فحملوا العرش واستوى على رؤوسهم»[١٧٨]

وهم أربعة في الدنيا وثمانية في الآخرة، قال الله تعالى: ﴿وَيَحْمِلُ عَرْشَ رَبِّكَ فَوْقَهُمْ يَوْمَئِذٍ ثَمَانِيَةٌ﴾ والملائكة الأربعة الذين يحملون العرش لكل واحد منهم أربعة أوجه.

١٧٦ البقرة: ٢٥٥
١٧٧ الحاقة: ١٨
١٧٨ لم أجده في المصادر.

Arşın yaratılmasının hikmeti hakkında bazıları dedi ki: Meleklerin dualarının kıblesidir. Dua vaktinde ellerini arşa doğru kaldırırlar. Başka bir görüşe göre arş, meleklerin aynasıdır. Ona bakıp göklerde ve yerde olan şeyleri görürler. Arşın maddesinin neyden olduğunda ihtilaf ettiler. Bir görüşe göre nurdan diğer bir görüşe göre kırmızı yakuttan bir serirdir.

أما الحكمة في خلْق العرش فقال بعضهم قبلة دعاء الملائكة، ويرفعون أيديهم إلى العرش وقت الدعاء، وقيل: إنه مرآة الملائكة ينظرون إليه فيرون جميع ما كان في السموات والأرض. واختلفوا في العرش، قال بعضهم: سريرٌ من نور، وقال بعضهم إنه من ياقوتة حمراء.

HAFAZA MELEKLERİ

Mu'tezile dedi ki: Bizi koruyan hafaza melekleri yoktur. Allah Teâlâ, insanın yaptığı bütün her şeyi bilir. İstediğini affeder istediğine de azap eder. Eğer Allah cahil olsaydı ve kullarının ne yaptıklarını bilmeseydi meleklere ihtiyaç duyardı. Allah Teâlâ, kullarının amellerini yazmaları için melek vekil etmeye muhtaç değildir.

Biz diyoruz ki: Kıyamet gününde kullarının aleyhine delil olsun diye melekleri vekil tayin ediyor. Kul yaptıklarını inkâr edince iki melek onun yaptıklarına şahitlik eder. Kul unuttuğu zaman amel defteri aleyhine hüccet olur.

Eğer melekler neyin üzerine yazıyorlar diye sorulursa cevap olarak; Dahhâk'tan rivayetle dedi ki: Her gün her birinin yanında bir sayfa olan iki melek nazil olur. Mücahid dedi ki: Dilin onların kalemi, tükürüğün onların mürekkebi, ellerin de onların defteridir. İlk görüş en sahih olan görüştür. Çünkü Allah Teâlâ buyurdu ki: **"Kitabını oku! Bugün sana hesap sorucu olarak kendi nefsin yeter."**[209] Bu da onların bir kitabının olacağına delalet etmektedir.

Özetle cevap: Biz, nas ve rivayetlerin hakkında varit olduğu şeylere iman ederiz. Kıyas ve akıl reddetse de iman eder ve keyfiyetleri ile meşgul olmayız.

209 İsra 17/14

فصل [في الكلام على الحفظة من الملائكة]

قالت المعتزلة: ليس علينا ملائكة ولا حفظة، وكل ما يعمل الإنسان فالله تعالى عالمٌ به يغفر لمن يشاء ويعذب من يشاء، وإنما يحتاج إلى الحفظة أن لو كان جاهلا، ولا يعلم ماذا يعمل عباده، والله تعالى لا يحتاج إلى أن يوكل عليهم ليكتب أعمالهم.

قلنا: إنما يوكل عليهم ليكون حجة على العبد يوم القيامة، فإذا أنكر العبد الأفعال يشهد له الملكان، وإذا نسي يكون الكتاب حجة عليه.

فإن قيل: على أيّ شيء يكتبون؟ قيل لهم: قال الضحاك: ينزل كلَّ يوم ملكانِ، مع كل واحد منهما صحيفة. وقال مجاهد: لسانك قلمهما وريقك مدادهما ويدك كتابهما. والأول أصح، لأن الله تعالى قال: ﴿**اقْرَأْ كِتَابَكَ كَفَىٰ بِنَفْسِكَ الْيَوْمَ عَلَيْكَ حَسِيبًا**﴾[179] وهذا يدل على أنه كان كتاباً لهم.

وحاصل الجواب: أنا نؤمن بما جاء به النص والأخبار، ولا نشتغل بكيفيته وإن كان يأباه العقل والقياس.

١٧٩ الإسراء: ١٤

Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat dedi ki: İnsanların her biri için, gece iki tane gündüz iki tane hafıza meleği haktır. Gündüz melekleri iner gece melekleri gider. Bazı insanların dediği 'Her gün bir önceki günden farklı iki tane melek iner' sözü doğru değildir. Şu âyet-i kerimeler buna delalet etmektedir: **"Şunu iyi bilin ki üzerinizde bekçiler var. Değerli yazıcılar var."**[210] **"Yoksa onlar, bizim kendilerinin sırlarını ve gizli konuşmalarını işitmediğimizi mi sanıyorlar? Hayır, öyle değil; yanlarındaki elçilerimiz yazmaktadırlar."**[211]

210 İnfitar 82/10-11
211 Zuhruf 43/80

قال أهل السنة والجماعة: الحفظة حقٌّ، على كل واحد منا اثنان بالليل واثنان بالنهار، ينزل ملكاَ النهار ويذهب ملكاَ الليل، وليس كما قال بعض الناس: ينزل كل يوم ملكانِ غير الذيْنِ كانا عليه بالأمس. يدل عليه قوله تعالى: ﴿وَإِنَّ عَلَيْكُمْ لَحَافِظِينَ* كِرَامًا كَاتِبِينَ﴾[180] وقوله تعالى: ﴿أَمْ يَحْسَبُونَ أَنَّا لَا نَسْمَعُ سِرَّهُمْ وَنَجْوَاهُم بَلَىٰ وَرُسُلُنَا لَدَيْهِمْ يَكْتُبُونَ﴾.[181]

١٨٠ الانفطار: ١٠-١١

١٨١ الزخرف: ٨٠

SÛRA ÜFÜRÜLME VE DİRİLME

Mu'tezile dedi ki: Allah Teâlâ ilk sûra üfürülmeyi emrettiğinde; gökler, yer, cennet, cehennem ve ruhlar yok olur. Daha sonra Allah onları, kıyamet günü tekrardan yaratır. Şu âyet-i kerimeyi delil olarak sundular: **"O ilktir, sondur, zahirdir, batındır."**[212] Sonra; Allah Teâlâ ezelde var iken yarattıklarından hiçbir şey onunla beraber mevcut değildi. Aynı şekilde bekâ ismi ona mahsûs olsun diye, onun bekası sebebiyle hiçbir şey bâkî kalmayınca kadar, ahirette hiçbir şeyin bâkî kalmaması zorunludur.

Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat dedi ki: Cennet ve cehennem ebedî iki yurttur. İkisi mükafat ve ceza içindir. Cennet ve cehennem yok olmaz. Şu âyet-i kerime de buna delalet etmektedir: **"Sûra üflenince, Allah'ın diledikleri müstesna olmak üzere göklerde ve yerde ne varsa hepsi ölecektir."**[213] Yani cennet, cehennem ve azap melekleri ile hurilerden müteşekkil cennet ve cehennemin sakinleri ölmeyecektir. Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat dedi ki: Yedi şey yok olmaz: Arş, kürsü, kalem, cennet, cehennem, cennet ve cehennemin sakinleri ve ruhlar.

212 Hadid 57/3
213 Zümer 39/68

فصل [في الكلام على النفخ والبعث]

قالت المعتزلة: إذا أمر الله تعالى بالنفخة الأولى تفني السموات والأرض والجنة والنار والأرواح، ثم يخلقهم الله يوم القيامة مرة أخرى. واحتجوا بقوله تعالى: ﴿هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ﴾.[١٨٢] ثم إن الله تعالى كان في الأزل حيث لم يكن معه أحدٌ مِن خلقه، فكذلك وجب أن لا يبقى في الآخرة شيء حتى لا يبقى ببقائه أحدٌ ليكون له هذا الاسم خاصة.

قال أهل السنة والجماعة: الجنة والنار هما دارا الخلد، وهما للثواب والعقاب، فلا يفنيان. يدل عليه قوله تعالى: ﴿وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَصَعِقَ مَن فِي السَّمَاوَاتِ ومن فِي الْأَرْضِ إِلَّا مَن شَاءَ اللَّهُ﴾[١٨٣] يعني الجنةَ والنار وأهلهما من ملائكة العذاب والحور العين. وقال أهل السنة والجماعة: سبعة لا تفنى: العرش والكرسي والقلم والجنة والنار وأهلهما والأرواح.

١٨٢ الحديد: ٣

١٨٣ الزمر: ٦٨

CENNET VE CEHENNEMİN SONLU OLDUĞUNU SÖYLEYENLERE REDDİYE

Cehmiyye dedi ki: Cennetlikler cennete, cehennemlikler de cehenneme girdiğinde, cennetlikler amelleri miktarınca nimetlenince, Allah cehennemliklere amelleri ve inkârları miktarınca azap çektirdikten sonra Allah Teâlâ, cennet ve cehennemi yok eder. Daha önce zikrettiğimiz vecihle şu âyet-i kerimeyi delil olarak sundular: **"O ilktir, sondur, zahirdir, batındır."**[214] Rivayete göre Resûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu: **"Cehennemde, hiç kimsenin bulunmadığı ve rüzgarın kapıları çarpacağı bir gün gelecek."**[215]

Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat dedi ki: Zikrettiğimiz üzere cennet ve cehennem ebedî iki yurttur. İkisi mükafat ve ceza içindir. İkisi de yok olmaz. Bir de Allah hakkında zulüm ve adaletsizlik câiz değildir. Allah Teâlâ buyurdu ki: **"Allah Mü'minlerden, mallarını ve canlarını, kendilerine (verilecek) cennet karşılığında satın almıştır."**[216] Cennetlikler; cenneti imanlarıyla, cennette dereceleri amelleriyle, re'yetullahı ise niyetleriyle satın aldı. Kâfirler cehennemi niyetleri ve inkarlarıyla satın aldı. Biz, bir ev satın alıp parasını ödeyen kişiden satıcının, sattığı malını geri istemesinin güzel olmadığını gördük. Eğer bunu yaparsa bu, zulüm ve adaletsizlik olur. Allah Teâlâ ise zulüm ve adaletsizlikten münezzehtir.

214 Hadid 57/3
215 *Müsned-i Bezzar* 442/6.
216 Tevbe 9/111

فصل [في الرد على القائلين بفناء الجنة والنار]

قالت الجهمية: إذا دخل أهلُ الجنة الجنةَ وأهلُ النار النارَ استمتعوا أهل الجنة بقدر أعمالهم وأهل النار أذاقهم الله العذاب بقدر أعمالهم وكفرهم، ثم إن الله تعالى يُفني الجنة والنار. واحتجوا بقوله تعالى: ﴿هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ﴾[184] على ما ذكرنا. وعن النبي ﷺ أنه قال: «**سيأتي على جهنم يومٌ تصفّق الريح أبوابها وليس فيها أحد**»[185]

وقال أهل السنة والجماعة: الجنة والنار دارا الخلد، وهما للثواب والعقاب فلا يفنيان على ما ذكرنا، ولأنه لا يجوز منه الظلم والجوّر. قال الله تعالى: ﴿**إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَىٰ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُم بِأَنَّ لَهُمُ الْجَنَّةَ**﴾[186] اشترى أهلُ الجنة الجنةَ بإيمانهم، والدرجات بأعمالهم، والرؤية بنياتهم. والكفار اشتروا النار بنياتهم وكفرهم، ورأينا أن من اشترى داراً وسلم الثمن ولا يحسن من البائع أن يستردها منه، فإن فعل ذلك يكون منه ظلماً وجوراً، والله تعالى منزه عن الظلم والجور.

١٨٤ الحديد: ٣

١٨٥ أخرجه البزار في المسند (٦:٢٤٢).

١٨٦ التوبة: ١١١

"O ilktir, sondur, zahirdir, batındır."[217] âyeti hakkında diyoruz ki: Evet doğrudur. Fakat Allah, başkalarının bâkî kılması ile olmayan bir bekâ sahibidir. Mahlûkat ise Allah Teâlâ'nın bâkî kılması ile bekâ sahibidir. Böylece yaratıcı ile yaratılanlar arasındaki fark ortaya çıktı.

Rivayetin anlamı hakkında diyoruz ki: Asiler cehennemden çıkıp cennete gidince; cehennem kimsenin kalmadığı ıssız bir yer olarak kalır. Bu rivayetin anlamı budur.

217 Hadid 57/3

وأما قوله تعالى: ﴿هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ﴾ قلنا: نعم، ولكن هو باقٍ لا بإبقاء أحد، والخلق باقٍ بإبقاء الله تعالى فظهرت التفرقة بين الخالق والمخلوق.

وأما معنى الخبر قلنا: إذا خرج العُصاةُ من النار وذهبوا إلى الجنة تبقى النارُ صحراءَ ليس فيها أحد، وهذا هو معنى الخبر.

RIZA VE GAZABIN ALLAH'IN SIFATLARI OLMADIĞINI SÖYLEYENLERE REDDİYE

Mu'tezile dedi ki: Rıza ve gazap Allah Teâlâ'nın sıfatlarından değildir. Çünkü Allah Teâlâ'nın hallerinde değişiklik olmaz. Rıza ve gazabı zikrettiği bütün yerlerde cenneti ve cehennemi kastetmiştir.

Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat dedi ki: Rıza ve gazap; irade, sem', basar ve kelâm sıfatları gibi keyfiyet, teşbih ve bir halden diğer bir hale değişim olmaksızın Allah'ın sıfatlarındandır.

Rızanın, cennetten farklı bir şey olduğuna delil şu âyet-i kerimelerdir: "**Onların Rableri katındaki mükâfatları, zemininden ırmaklar akan, içinde devamlı olarak kalacakları Adn cennetleridir. Allah kendilerinden razı olmuş, onlar da Allah'tan razı olmuşlardır. Bu söylenenler hep Rabbinden korkan (O'na saygı gösterenler) içindir.**"[218] "**Rableri onlara, tarafından bir rahmet ve rıza ile kendileri için, içinde tükenmez nimetler bulunan cennetler müjdeler.**"[219] "**Allah, Mü'min erkeklere ve Mü'min kadınlara, içinde ebedî kalmak üzere altından ırmaklar akan cennetler ve Adn cennetlerinde güzel meskenler vâdetti. Allah'ın rızası ise hepsinden büyüktür. İşte büyük kurtuluş da budur.**"[220] Aynı şekilde gazabın cehennemden farklı bir şey olduğuna delil şu âyet-i kerimedir: "**Kim bir Mü'mini kasden öldürürse cezası, içinde ebediyen kalacağı cehennemdir. Allah ona gazap etmiş, onu lânetlemiş ve onun için büyük bir azap hazırlamıştır.**"[221] Allah Teâlâ, rıza ile cennet, gazap ile cehennemi birbirinden ayırdı.

218 Beyyine 98/8
219 Tevbe 9/21
220 Tevbe 9/72
221 Nisa 4/93

فصل [في الرد على القائلين بأن الرضا والسخط ليسا من صفات الله]

قالت المعتزلة: الرضا والسَخَط ليسا من صفات الله تعالى، لأن الله تعالى لا يتغير عليه الأحوال، وكل موضع ذكر الرضا والسخط أراد به الجنة والنار.

وقال أهل السنة والجماعة: الرضا والسخط من صفات الله أزلية بلا كيف وتشبيه، ولا يتغير من حال إلى حال، كسائر الصفات مثل الإرادة والسمع والبصر والكلام.

فالدليل على أن الرضا غير الجنة قوله تعالى: ﴿جَزَاؤُهُمْ عِندَ رَبِّهِمْ جَنَّاتُ عَدْنٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ۖ رَّضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ ۚ ذَٰلِكَ لِمَنْ خَشِيَ رَبَّهُ﴾[187] وكذلك قوله تعالى: ﴿يُبَشِّرُهُمْ رَبُّهُم بِرَحْمَةٍ مِّنْهُ وَرِضْوَانٍ وَجَنَّاتٍ لَّهُمْ فِيهَا نَعِيمٌ مُّقِيمٌ﴾[188] وكذلك قوله تعالى: ﴿وَمَسَاكِنَ طَيِّبَةً فِي جَنَّاتِ عَدْنٍ ۚ وَرِضْوَانٌ مِّنَ اللَّهِ أَكْبَرُ ۚ ذَٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ﴾[189] وكذلك في طرف السخط قوله تعالى: ﴿وَمَن يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُّتَعَمِّدًا فَجَزَاؤُهُ جَهَنَّمُ خَالِدًا فِيهَا وَغَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَلَعَنَهُ وَأَعَدَّ لَهُ عَذَابًا عَظِيمًا﴾[190] فصل بين الرضا والجنة، والسخط والنار.

١٨٧ البينة: ٨

١٨٨ التوبة: ٢١

١٨٩ التوبة: ٧٢

١٩٠ النساء: ٩٣

Müfessir Nasr b. Darir el-Hatenî'ye 'Allah Teâlâ'nın sıfatları değişir mi?' diye soruldu, cevaben dedi ki: Bu soru muhaldir. Çünkü Allah Teâlâ bütün sıfatlarıyla birdir. Allah, bütün sıfatlarıyla kadîmdir. Eğer sıfatlarından bir sıfat değişseydi; bu sıfat, hâdis ve mahlûk olurdu. Allah Teâlâ'nın sıfatları mahlûk değildir. Bu soru, 'Allah, kendi benzerini yaratmaya güç yetirebilir mi?' şeklinde sorulan soruya benzerdir. Buna cevap: Bu soru muhaldir. Çünkü Allah Teâlâ kadîmdir. Eğer bir şeyi yarattıysa o şey mahlûktur. Bu mahlûk şey, nasıl Allah'ın benzeri olur. Allah Teâlâ ezelde hiçbir şey yaratmadı. Böylece Allah'ın dışındaki bir şeyin Allah'ın benzeri olmaması zorunlu oldu.

وسئل الشيخ المفسر نصْرُ بن ضرير الختَّني رحمه الله أن الله تعالى هل تتغير صفاته؟ فأجاب وقال: هذا السؤال محال، لأن الله تعالى بجميع صفاته واحد، وبجميع صفاته قديم، فلو غُيِّر شيء من صفاته تكون تلك الصفة محدثة مخلوقة، وصفات الله غيرُ مخلوقة، وهذا كما يسألون أن الله تعالى هل يقدر على أن يخلق مثله؟ فالجواب عن هذا: أن السؤال محال، لأن الله تعالى قديم، فلو خلق شيئاً يكون ذلك مخلوقاً فكيف يكون مثلَه، والله تعالى ما خلق شيئاً في الأزل، فوجب أن لا يكون غيرُه مثلَه.

ALLAH CENNETLİK VE CEHENNEMLİKLERİN NEFES SAYISINI BİLİR

Cehmiyyenin 'Allah, cennetlik ve cehennemliklerin aldığı nefes sayılarını bilir mi bilmez mi?' sorusunun cevabında; 'bilmez' dersen, Allah'ı cehalet ile vasıflamış olursun. Eğer 'bilir' dersen; cennetlik ve cehennemliklerin yok olacağını söylemiş olursun.

Buna cevaben şöyle deriz: Allah Teâlâ, cennetlik ve cehennemliklerin aldığı nefes sayısının sayılı olmadığını ve kesilmeyeceğini bilir.

Denilirse ki: Sizler, cennetlik ve cehennemlikler yok olmaz dediğinizde, Allah Teâlâ ile onları eşitlemiş olursunuz.

Deriz ki: Onlar ile Allah Teâlâ arasında bir eşitleme olmaz. Çünkü Allah Teâlâ, evvel, başlangıcı olmayan kadîm, hakîm ve sonu olmayan âhirdir. Cennetlikler ise hâdistir. Onların bâkî kalıp yok olmaması, Allah Teâlâ'nın onları bâkî kılması iledir. Allah Teâlâ ise bakidir fakat hiç kimsenin bâkî kılması ile değil. Böylece yaratıcı ile yaratılan arasında eşitleme olmaz.

فصل [الله يعلم عدد أنفاس أهل الجنة والنار]

في سؤال الجهمية: إن الله تعالى هل يعلم عددَ أنفاس أهل الجنة والنار أم لا؟ فإن قلتَ: لا، فقد وصفتَ الله تعالى بالجهل، وإن قلتَ: نعم، فقد قلتَ بأن أهل الجنة والنار يفنيان.

والجواب عنه أن نقول: إن الله تعالى يعلم أن أنفاس أهل الجنة والنار ليست بمعدودة ولا تنقطع.

فإن قيل: إذا قلتم بأن أهل الجنة والنار لا يفنيان، فقد سوّيتم بينهم وبين الله تعالى.

قلنا: لا يكون تسويةً بينهم وبين الله تعالى، لأن الله تعالى أول قديم بلا ابتداء، وآخر حكيم بلا انتهاء، وأهل الجنة محدثون، وإنما يبقون ولا يفنون بإبقاء الله تعالى إياهم، والله تعالى باقٍ لا بإبقاء أحدٍ، فلا يكون تسويةً بين الخالق والمخلوق.

MU'TEZİLE'NİN BEŞ İLKESİ

Büyük İmam Ebü'l-Muîn en-Nesefî dedi ki: İtizal fikirleri hakkında konuşan ilk kişiler, Vasıl b. Ata denen adam ile onun takipçisi Hasan el-Basrî'nin (r.h) öğrencisi Amr b. Ubeyd'dir. Hârûn er-Reşîd döneminde Ebü'l-Hüzeyl el-Allâf ortaya çıktı. Mu'tezile için kitap te'lîf etti, mezheplerini beyan etti ve mezhebin bilgilerini bir araya getirdi. Bu kitaba Usûlu Hamse (Beş İlke) ismini verdi. Her ne zaman birini görseler, ona gizliden 'Usûlu Hamse okudun mu?' diye sorarlardı. Eğer 'evet' derse; onun kendi mezheplerinden olduğunu anlarlardı.

Usûlu Hamse şunlardır: Adalet, Tevhid, Va'd-Vaîd, Mes'eletü'l-beyni'l-beyn (el-Menziletü beyne'l-menzileteyn)[222]

1) Adalet: Dediler ki: Allah Teâlâ kötülüğü yaratmaz ve kötülükle hükmetmez. Çünkü eğer kötülüğü yaratıp onunla hükmedip sonra bundan dolayı cezalandırırsa; bu onun adına zulümdür. Allah Teâlâ adildir, zulmetmez.

2) (Tevhid): Dediler ki: Kur'ân ve Allah'ın diğer sıfatları mahlûktur. Eğer mahlûk olmadıklarını söylersek; tevhid gerçekleşmez.

3) (Va'd): Dediler ki: Allah Teâlâ kullarına bir mükafatı vadettiği zaman, vadine muhâlefet etmesi mümkün değildir. Çünkü Allah Teâlâ vadine muhâlefet etmez.

222 Müellif burada beşinci ilkeyi zikretmemiş. Mu'tezile'nin beşinci ilkesi, Emr-i bi'l-maruf ve Nehy-i anil'l-münkerdir.

فصل [أصول المعتزلة الخمسة]

قال الشيخ الإمام الاجلّ رحمه الله: أول من تكلم في مذهب الاعتزال رجل يقال له واصل بن عطاء وتابعه عمرو بن عبيد تلميذ الحسن البصري رحمه الله. فلما كان في زمن هارون الرشيد خرج أبو هذيل العلاف وصنف لهم كتاباً وبيّن مذهبهم وجمع علومهم، وسمى ذلك الكتاب الأصول الخمسة، وكلما رأوا رجلا قالوا له خِفْية: هل قرأت الأصول الخمسة؟ فإن قال: نعم، عرفوا أنه على مذهبهم.

والأصول الخمسة: العدل والتوحيد والوعد والوعيد ومسئلة البَيْن البَيْن.

أما العدل: قالوا بأن الله تعالى لا يخلق الشر ولا يقضي به، لأنه لو خلق الشرَّ وقضى به ثم يعذبهم على ذلك يكون ذلك منه جوراً، والله تعالى عادل لا يجور.

وأما الثاني: قالوا بأن القرآن مخلوق، وكذا سائر صفاته، لأنا لو قلنا بأنه غير مخلوق لا يكون توحيداً.

وأما الثالث: قالوا بأن الله تعالى إذا وعد عباده ثواباً لا يجوز أن يخالف وعده، لأن الله تعالى لا يخلف الميعاد.

4) (Vaîd)[223]: Dediler ki: Allah bir azap tehdidinde bulunmuş ise azap etmemesi ve azap tehdidine muhâlefet etmesi mümkün değildir. Çünkü Allah Teâlâ'nın kelâmında çelişkinin olması mümkün değildir.

Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat dedi ki: Allah Teâlâ bir azap tehdidinde bulunduğunda, azap etmemesi mümkündür. Bilakis Allah affeder ve bağışlar, cezalandırmaz.

Mu'tezile şu âyet-i kerimeleri delil olarak sundu: **"Kim bir Mü'mini kasten öldürürse cezası, içinde ebediyen kalacağı cehennemdir. Allah ona gazap etmiş, onu lânetlemiş ve onun için büyük bir azap hazırlamıştır."**[224] **"Kim düşmanlık ve haksızlık ile bunu (haram yemeyi veya öldürmeyi) yaparsa; onu ateşe koyacağız."**[225]

Buna cevaben diyoruz ki: Allah Teâlâ'nın zikrettiği azap tehdidi şu âyet-i kerime ile müstesna olmuştur: **"Allah, kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamaz; bundan başkasını, (günahları) dilediği kimse için bağışlar."**[226]

'Allah'ın azap tehdidinin olduğu kelâmında çelişki olur' sözlerine itiraz olarak diyoruz ki: Bu, Allah'ın azap tehdidinin olduğu kelâmındaki bir çelişki olmaz. Bilakis lütfu keremiyle bağışlar. Mükafaat vadinde bulunması ise böyle değildir. Şöyle ki mükafaat vadettiğinde, vadine muhâlefet etmez. Çünkü bu kulun hakkıdır. Eğer vadinden dönme mümkün olsaydı; bu, kötülük olurdu ve cömertlik sayılmazdı. Bu ise Allah Teâlâ hakkında düşünülemez.

"Kim bir Mü'mini kasden öldürürse cezası, içinde ebediyen kalacağı cehennemdir." âyeti hakkında cevaben diyoruz ki: İbn Abbas (r.a) şöyle dedi: Allah onu cezalandırırsa onun cezası cehennemdir.[227] Şu âyet-i kerime de buna delalet etmektedir: **"Ey iman edenler! Öldürülenler hakkında size kısas farz kılındı."**[228] Kasten adam öldürdükten sonra bile Allah katledeni Mü'min olarak vasıflandırdı. İlk âyet hakkında diyoruz ki: Allah bununla, Mü'minlerin katledilmesini helal gördüğündeki durumu murad etti.

223 Müellif vaîdi va'den ayrı olarak ele alsa da bu ikisi tek bir ilkedir.
224 Nisa 4/93
225 Nisa 4/30
226 Nisa 4/48
227 Âyette mutlak olarak geçen azap ifadesi, İbn Abbas'ın (r.a) yorumu ile Allah'ın iradesine bırakılmıştır. Eğer Allah Teâlâ azap etmeyi irade ederse bu durumda bu kişinin cezası cehennemdir. Buna karşın azap etmemeyi irade etmesi de mümkündür.
228 Bakara 2/178

والرابع: أنهم قالوا: إذا أوعد وعيداً لا يجوز أن لا يعذبهم ويخالف وعيده، لأن الخلف في كلام الله تعالى لا يجوز.

وقال أهل السنة والجماعة: إن الله تعالى إذا أوعد وعيداً يجوز أن لا يعذبهم، ولكنه يعفو ويغفر لهم ولا يعاقبهم.

واحتجت المعتزلة بقوله تعالى: ﴿وَمَن يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُّتَعَمِّدًا فَجَزَاؤُهُ جَهَنَّمُ خَالِدًا فِيهَا وَغَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَلَعَنَهُ وَأَعَدَّ لَهُ عَذَابًا عَظِيمًا﴾[191] وكذلك قوله تعالى: ﴿وَمَن يَفْعَلْ ذَٰلِكَ عُدْوَانًا وَظُلْمًا فَسَوْفَ نُصْلِيهِ نَارًا﴾.[192]

والجواب عنه أن نقول: ما ذكر الله تعالى من الوعيد صار مستثنى بقوله تعالى: ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَن يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَٰلِكَ لِمَن يَشَاءُ﴾.[193]

وقولهم: يكون خلفاً في الوعيد، قلنا: لا يكون خلفاً في الوعيد، بل يعفو عنه كرماً وفضلاً بخلاف ما إذا وعد الثواب حيث لا يجوز أن يخلف وعده، لأن ذلك حق العبد، فلو جاز ذلك يكون لؤماً ولا يعدّ كرماً، وهذا لا يظن بالله تعالى.

والجواب عن قوله تعالى: ﴿وَمَن يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُّتَعَمِّدًا فَجَزَاؤُهُ جَهَنَّمُ خَالِدًا فِيهَا﴾ قال ابن عباس رضي الله عنه: فجزاؤه جهنم إن جزاه. يدل عليه قوله تعالى: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ فِي الْقَتْلَى﴾[194] فسمّاه مؤمناً بعد قتل العَمْد، على أنا نقول: أراد به إذا استحل قتل المؤمنين.

١٩١ النساء: ٩٣
١٩٢ النساء: ٣٠
١٩٣ النساء: ٤٨
١٩٤ البقرة: ١٧٨

Rivayet edildiğine göre bu âyet, Mikyes b. Subâbe el-Kinanî, kardeşi Hişam b. Subâbe öldürüldükten sonra Beni Fihr kabilesinden bir Müslümanı öldürüp, irtidat edip daru'l-harbe sığındığı zaman onun hakkında nazil olmuştur. İrtidat ettiğinin delili şu şiirindeki sözleridir:

-Kardeşime karşılık öldürdüm Fihrî'yi - Fari' bölgesinin sahibi Neccaroğullarından aldım kan bedelini

-Hem intikamımı aldım hem de rahat uyuyabildim - Ve ben ilk kişiyim putlara dönenlerin.

Kim kasten bir Mü'min öldürüp, Mikyes b. Subâbe'nin helal gördüğü gibi öldürmeyi helal görürse kâfir olur ve diğer kâfirler gibi cehennemde ebediyen kalır.

Mes'eletü'l-beyni'l-beyn: Dediler ki: Büyük günah işleyen kişi imandan çıkar fakat küfre de girmez. Bilakis onun iki menzil (iman ve küfür) arasında bir menzili/konumu vardır. Şu âyet-i kerimeyi delil olarak sundular: **"Öyle ya, mü'min olan, yoldan çıkmış kimse gibi midir? Bunlar elbette bir olamazlar."**[229] Allah mü'min ile fasığı birbirinden ayırdı. Böylece fasığın, ne Mü'min ne de kâfir olduğu sabit oldu.

"Öyle ya, Mü'min olan, yoldan çıkmış kimse gibi midir? Bunlar elbette bir olamazlar."[230] âyet-i hakkında cevaben diyoruz ki: Bu âyet, münafık Velid b. Ukbe hakkında nazil oldu. Velid, Ali'ye (r.a) dedi ki: Eğer senin dilin, gücün ve güzel görünüşün varsa benim de dilim, gücüm ve güzel görünüşüm vardır. Ali (r.a) ona, 'sus, sen kâfirsin' dedi. Böylece Allah Teâlâ, Ali'nin (r.a) sözüne muvâfık olarak bu âyeti inzal etti.

229 Secde 32/18
230 Secde 32/18

وقد روي أن الآية نزلت في حق مِقْيَس بن صُبابة الكناني حين قتل مسلماً من بني فهر بعدما قُتل أخوه هشام بن صبابة وارتد ولَحِق بدار الحرب، والدليل على ارتداده قوله في شعره:

قتلتُ به فهرًا وحملتُ عَقْلَه سراة بني النجّار أربابُ فارع

وأدركتُ ثأرِي وأضَّجعت موسداً وكنتُ إلى الأوثان أولَ راجع

ومن قتل مؤمناً متعمداً واستحل قتله كما استحل مقيس بن صبابة يكون كافراً ويخلد في النار مع سائر الكفار.

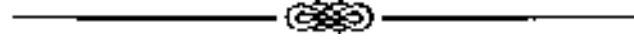
وأما مسئلة البَيْن البَيْن: قالوا: بأن مرتكب الكبيرة يخرج من الإيمان ولا يدخل الكفر عندهم بل يكون له منزلة بين المنزلتين، واحتجوا بقوله تعالى: ﴿أَفَمَن كَانَ مُؤْمِنًا كَمَن كَانَ فَاسِقًا لَّا يَسْتَوُونَ﴾[١٩٥] فصل بين المؤمن والفاسق، فثبت أنه ليس مِن هذا ولا من ذلك.

والجواب عنه قوله تعالى: ﴿أَفَمَن كَانَ مُؤْمِنًا كَمَن كَانَ فَاسِقًا لَّا يَسْتَوُونَ﴾[١٩٦] هذه الآية نزلت في حق وليد بن عقبة المنافق حين قال لعليّ رضي الله عنه: إن كان لك لسان وقوة ومنظر فلي أيضاً لسان وقوة ومنظر، فقال له عليّ رضي الله عنه: اسكت فإنك كافر، فأنزل الله تعالى هذه الآية موافقاً لقول عليّ رضي الله عنه.

١٩٥ السجدة: ١٨

١٩٦ السجدة: ١٨

ŞEFAATİN İSPATI

Mu'tezile şefaat konusunda birkaç gruba ayrıldı. Onlardan bir grup, mutlak olarak şefaati inkâr etti. Onlardan diğer bir grup ise üç sınıf için şefaatin varlığını kabul etti.

1) Büyük günahlardan uzak durup küçük günah işlemiş kişiler, peygamber ve meleklerin şefaati ile günahlarının bağışlanmasına ihtiyaç duyarlar.

2) Büyük günahları işleyip sonra bunlara tövbe eden kişiler, Allah, şefaatleri sebebiyle tövbelerini kabul edinceye kadar, peygamber ve meleklerin şefaati ile tövbelerinin kabulüne ihtiyaç duyarlar.

3) Büyük ve küçük günahlardan uzak duran kişiler, peygamber ve meleklerin şefaati ile amellerini karşılığındaki derecelerinin artmasına ihtiyaç duyarlar. Bunların dışındakiler için şefaat yoktur.

Birinci sınıfa cevap: Bu görüş onların mezheplerine göre doğru değildir. Çünkü onlara göre, **"Eğer yasaklandığınız büyük günahlardan kaçınırsanız, sizin küçük günahlarınızı örteriz ve sizi şerefli bir yere sokarız."**[231] âyet-i kerimesinden dolayı Allah Teâlâ'ya, büyük günahlardan uzak durmuş kişilerin günahlarını bağışlaması vaciptir. Bundan dolayı şefaate ihtiyaç duymaz.

231 Nisa 4/31

فصل [في إثبات الشفاعة]

تفرقت المعتزلة في الشفاعة، منهم من أنكر الشفاعة أصلاً ورأساً، ومنهم من أثبت الشفاعة لثلاث فِرَقٍ:

منهم: من اجتنب الكبائر وارتكب الصغائر، فيحتاج إلى مغفرة الصغيرة بشفاعة الأنبياء والملائكة.

ومنهم: من ارتكب الكبائر، ثم تاب عن ذلك، فيحتاج إلى قبول توبتهم بشفاعة الأنبياء والملائكة حتى يقبل الله تعالى توبتهم بشفاعتهم.

منهم: من اجتنب الكبائر والصغائر، فيحتاج إلى زيادة الدرجات على أعمالهم بشفاعة الأنبياء والملائكة، ولا شفاعة لغير هؤلاء.

والجواب عن الفصل الأول: هذا على مذهبهم لا يصح، لأن عندهم أن من اجتنب الكبائر فواجب على الله تعالى أن يغفر ذنوبهم البتة بقوله تعالى: ﴿إِن تَجْتَنِبُوا كَبَائِرَ مَا تُنْهَوْنَ عَنْهُ نُكَفِّرْ عَنكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَنُدْخِلْكُم مُّدْخَلًا كَرِيمًا﴾[197] فلا يحتاج إلى الشفاعة.

١٩٧ النساء: ٣١

İkinci sınıfa cevap: Dediler ki: Büyük günahları işleyip sonra bunlara tövbe eden kişiler, peygamber ve meleklerin şefaati ile tövbelerinin kabulüne ihtiyaç duyarlar. Biz diyoruz ki: Bu görüş de onların mezheplerine göre doğru değildir. Çünkü onlara göre, büyük günah işleyip tövbe eden kişilerin tövbesini kabul etmek istisnasız Allah Teâlâ'ya vaciptir. Tövbesinin kabulü Allah Teâlâ'ya vacip olunca, şefaate ihtiyaç duymaz.

Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat dedi ki: Şefaat haktır. Şu âyet-i kerime buna delalet etmektedir: **"İzni olmadan O'nun katında kim şefaat edebilir?"**[232] Şüphe yok ki; Allah'ın, ikram ve kendi katındaki değerlerini teşhir için peygamber ve velilere şefaat izni vermesi, rahmet ve faziletindendir. Şu Hadîs-i Şerif de buna delalet etmektedir: **"Şefaatim ümmetimden büyük günah sahipleri içindir."**[233]

Denilirse ki: Allah Teâlâ, **"Zalimlerin ne dostu ne de sözü dinlenir şefaatçisi vardır."**[234] buyurdu. Büyük günah işleyen kişi de zalimdir. Allah Teâlâ buyurdu ki: **"Onlardan (insanlardan) kimi kendisine karşı zalimdir."**[235]

Cevaben deriz ki: Allah Teâlâ, bu âyetlerde kâfir ve müşrikleri murad etti. Allah Teâlâ onların durumundan haber vererek dedi ki: **"Şimdi artık bizim ne şefaatçilerimiz var ne de yakın bir dostumuz."**[236] Asıl zulüm, şirktir. Allah Teâlâ buyurdu ki: **"Şirk, büyük bir zulümdür."** Lokman 31/13.

Denilirse ki: Resûlullah'dan (s.a.v) rivayet edildiğine göre şöyle buyurdu: **"Ümmetimden büyük günah sahipleri şefaatime ulaşamaz."**[237]

232 Bakara 2/255
233 *Sünen-i Ebî Davud* 244/5.
234 Mü'min 40/18
235 Fatır 35/32
236 Şuara 26/100-101
237 Bu rivayet, Kelâm kitaplarında şefaati reddedenler tarafından delil olarak kullanılıyor olsa da hadis olarak kaynaklarda geçmemektedir. Bkz: Bakıllânî, *el-İnsaf*, s. 283.

وأما الثاني: قالوا: إن من ارتكب الكبيرة ثم تاب، فيحتاج إلى قبول توبته بشفاعة الأنبياء والملائكة، قلنا: هذا أيضاً على مذهبهم لا يصح، لأن عندهم كل من ارتكب كبيرةً ثم تاب فواجب على الله تعالى قبول توبته لا محالة، فإذا وجب على الله تعالى قبول توبته فلا يحتاج إلى الشفاعة.

وقال أهل السنة والجماعة: الشفاعة حق، يدل عليه قوله تعالى: ﴿مَن ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِندَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ﴾[١٩٨] ولا غرو من رحمة الله وفضله أن يأذن بالشفاعة إلى الأنبياء والأولياء تكريماً لهم وتشهيراً لقدرهم عند الله تعالى. وكذلك قول النبي ﷺ: «شفاعتي لأهل الكبائر من أمتي»[١٩٩]

فإن قيل: قال الله تعالى: ﴿مَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ حَمِيمٍ وَلَا شَفِيعٍ يُطَاعُ﴾[٢٠٠] ومرتكب الكبيرة ظالم، قال الله تعالى: ﴿فَمِنْهُمْ ظَالِمٌ لِّنَفْسِهِ﴾.[٢٠١]

والجواب عنه قلنا: أراد به الكافرَ والمشركَ، قال الله تعالى خبراً عنهم: ﴿فَمَا لَنَا مِن شَافِعِينَ * وَلَا صَدِيقٍ حَمِيمٍ﴾[٢٠٢] والشرك هو الظلم، قال الله تعالى: ﴿إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ﴾.[٢٠٣]

فإن قيل: رُوي عن النبي ﷺ أنه قال: «لا ينال شفاعتي أهل الكبائر من أمتي»[٢٠٤]

١٩٨ البقرة: ٢٥٥
١٩٩ أخرجه أبو داود في السنن (٥:٢٤٤).
٢٠٠ غافر: ١٨
٢٠١ فاطر: ٣٢
٢٠٢ الشعراء: ١٠٠-١٠١
٢٠٣ لقمان: ١٣
٢٠٤ لم أجده في المصادر.

Deriz ki: Biz Resûlullah'ın (s.a.v) **"Şefaatim ümmetimden büyük günah sahipleri içindir."** hadisini zikrettik. Eğer bu zikrettiğiniz rivayet sahih ise bununla, günahı helal sayanları murad etmiştir.

Denilirse ki: Sizler şefaati Mü'minler için ispat ettiniz. Hâlbuki büyük günah işleyen kişi, Resûlullah'ın (s.a.v) **"Zina eden kişi zina ettiği sıra, Mü'min olduğu halde zina etmez."**[238] buyurduğu üzere imandan çıkmıştır.

Deriz ki: Bununla günahları helal sayanları murad etmiştir. Çünkü rivayet edildiğine göre Resûlullah (s.a.v), Ebu Zerr'e (r.a) şöyle dedi: **"İnsanlara duyur; Zina etmiş ve hırsızlık yapmış olsa da her kim, 'la ilahe illallah' derse cennete girer."**[239]

238 Buharî 157/8; Müslim 54/1.
239 Buharî 95/8; Müslim 45/7.

قلنا: قد ذكرنا قوله ﷺ: «**شفاعتي لأهل الكبائر من أمتي**»، فلو صح ذلك الخبر أراد به إذا استحل ذلك.

فإن قيل: أنتم أثبتّم الشفاعة للمؤمنين، ومرتكب الكبيرة خرج عن الإيمان بقول النبي ﷺ: «**لا يزني الزاني حين يزني وهو مؤمن**»[٢٠٥]

قلنا: أراد به أنه إذا استحل ذلك لما روي عن النبي ﷺ أنه قال لأبي ذر رضي الله عنه:«**نادِ في الناس، من قال: لا إله إلا الله دخل الجنة، وإن زنى وإن سرق**»[٢٠٦]

٢٠٥ أخرجه البخاري في الصحيح (١٥٧:٨)، ومسلم في الصحيح (٥٤:١).

٢٠٦ أخرجه البخاري في الصحيح (٤٥:٧).

MİZAN, HESAP, SIRAT, HAVZ VE ŞEFAATİN İSPATI

Mu'tezile dedi ki: Mizan, hesap, sırat, havz ve şefaat yoktur. Sıradan insanlar ve bakkallar mizana/tartıya ihtiyaç duyar. Allah, mizan ve hesabı zikrettiği bütün yerlerde adaleti murad etmiştir. İyilik ve kötülüklerin miktarını öğrenmek için mizana ihtiyaç duyulur. Hâlbuki Allah Teâlâ bunların hepsini bilmektedir. Kimin iyilikleri fazla olursa; cennete götürülmesi emredilir. Kimin de kötülükleri fazla olursa cehenneme yollanır. Cennetlik olan kişi, kıyamet gününde bekletilmez ve şefaate de ihtiyaç duymaz.

Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat dedi ki: Bunların hepsi haktır. Kıyamet günü havz haktır. Cennette kevser haktır. Sırat haktır. Şu âyet-i kerime buna delalet etmektedir: **"Artık kimlerin mizanları ağır basarsa, işte asıl bunlar kurtuluşa erenlerdir."**[240] İbn Abbas (r.a) dedi ki: Mizanın, biri doğuda diğeri batıda iki kefesi vardır.

Denilirse ki: Mizandaki hikmet nedir. Allah Teâlâ bunları bildiği halde neden iyilik ve kötülükler tartılıyor?

Deriz ki: Evet, Allah Teâlâ bütün bunları biliyor. Fakat kul bunları bilmiyor. Kul, cennetlik veya cehennemlik olduğunu bilsin diye iyilik ve kötülükler tartılıyor.

240 Mü'minun 23/102

فصل [في إثبات الميزان والحساب والصراط والحوض والشفاعة]

قالت المعتزلة: لا ميزانَ ولا حساب ولا صراطَ ولا حَوْضَ ولا شفاعةَ، والميزان يحتاج إليه العاميّ والبقّالون، وكل موضع ذكر الله الميزان والحساب أراد به العدل، لأن الميزان يحتاج إليه لمعرفة قدر الحسنات والسيئات، والله تعالى عالمٌ بذلك كله. فمن كانت حسناته أكثر يأمر به إلى الجنة، ومن كانت سيئاته أكثر يبعث به إلى النار، ومن كان من أهل الجنة لا يوقف في القيامة ولا يحتاج إلى الشفاعة.

وقال أهل السنة والجماعة: كلُّ ذلك حقٌّ، والحوض في القيامة حق، والكوثر في الجنة حق، والصراط حق. يدل عليه قوله تعالى: ﴿**فَمَن ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ**﴾[٢٠٧] وقال ابن عباس رضي الله عنه: الميزان له كفتان إحداهما بالمشرق والآخر بالمغرب.

فإن قيل: أيش الحكمة في الميزان، ولِما توزن الحسنات والسيئات والله عالم بذلك؟

قلنا: نعم، إن الله تعالى عالم بذلك، ولكن العبد لا يعلم به، وإنما توزن الحسنات والسيئات حتى يعلم أنه من أهل الجنة أو النار.

٢٠٧ المؤمنون: ١٠٢

Denilirse ki: Kitapların/amel defterlerinin okunması mı yoksa mizan mı öncedir?

Deriz ki: Bu konuda nass yoktur. Fakat âlimler, istidlal yoluyla kitapların okunmasının önce olduğu çıkarımında bulundular. Şu âyet-i kerime buna delalet etmektedir: **"Artık kimlerin mizanları ağır basarsa, işte asıl bunlar kurtuluşa erenlerdir."**[241] Bu âyet, mizandan sonra herhangi bir amelin kalmayacağına delalet etmektedir.

Denilirse ki: Mizan ve hesap nerede olacaktır?

Deriz ki: Mizan ve hesap sıratın üzerinde olacaktır. Bütün herkesin iyilik ve kötülükleri tartılır. Kimin mizanları ağır basarsa cennete gider. Şaki olanlar ise cehenneme düşer. Çünkü rivayet edildiğine göre Resûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu: **"Ümmetimden yağmur gibi cehenneme düşecek kişiler vardır."**[242]

Bir rivayette: **"Kul, sırat üzerinde yedi durakta durdurulur. İlk durakta imandan sorguya çekilir. İkinci durukta abdest ve gusülden sorguya çekilir. Üçüncü durakta namazdan sorguya çekilir. Dördüncü durakta oruçtan sorguya çekilir. Beşinci durakta hacdan sorguya çekilir. Altıncı durakta zekattan sorguya çekilir. Yedinci durakta ise anne-babaya iyilikten sorguya çekilir."**[243]

Denilirse ki: Mizan lafzı çoğul olarak mizanlar/mevazin şeklinde zikredildi. Bu nasıl oluyor?

Deriz ki: Her bir insanın, iyilik ve kötülüklerinin tartıldığı kendisine mahsûs bir mizanı vardır. Bir de Zekeriyya'nın (a.s) kıssasında geçtiği gibi çoğul zikredilip ondan tekil kastedilir: **"Zekeriyya mâbedde durmuş namaz kılarken melekler ona nida ettiler."**[244] Meleklerden murad, Cebrâil'dir (a.s). Yine **"Ey Peygamberler! Temiz olan şeylerden yiyin."**[245] âyetinde peygamberler (rusûl) kelimesinden murad, sadece Resululah'dır (s.a.v).

241 Mü'minun 23/102
242 Bu lafızlarla bu rivayetin kaynağını tespit edemedik.
243 Taberanî, *Mucemü'l-Kebir*, 119/8.
244 Al-i İmran 3/39
245 Mü'minun 23/51

فإن قيل: قراءة الكتب أسْبق أم الميزان أسبق؟

قلنا: ليس فيه نص، لكن استنبط العلماء على طريق الاستدلال أن قراءة الكتب أسبق، يدل عليه قوله تعالى: ﴿فَمَن ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾[٢٠٨] وهذا يدل على أن لا يبقى عملٌ بعد الميزان.

فإن قيل: أين الحساب والميزان؟

قلنا: الميزان والحساب على الصراط، فتوزن حسنات كلّ واحدٍ وسيئاته، فمن ثقلت موازينه يمضي إلى الجنة، ومن كان من أهل الشقاوة يسقط في النار، لِما رُوي عن النبي ﷺ أنه قال: «**مِن أمتي من يسقط في النار كالمطر**»[٢٠٩]

وفي الخبر: «**يوقف العبدُ على الصراط سبع مواقف، الموقف الأول: يسأل عن الإيمان، والموقق الثاني: يسأل عن الوضوء والاغتسال، والموقف الثالث: يسأل عن الصلاة، والموقف الرابع: يسأل عن الصوم، والموقف الخامس: يسأل عن الحج، والموقف السادس: يسأل عن الزكاة، والموقف السابع: يسأل عن بِرّ الوالدين**»[٢١٠]

فإن قيل: ذكر الموازين بلفظ الجمع كيف يكون هذا؟

قلنا: لكلّ إنسانٍ ميزانٌ على حِدة. فتوزن حسناته وسيئاته، ولأن الجمع يذكر ويراد به الواحد كما في قصة زكريا: ﴿فَنَادَتْهُ الْمَلَائِكَةُ وَهُوَ قَائِمٌ يُصَلِّي فِي الْمِحْرَابِ﴾[٢١١] والمراد من الملائكة جبريلُ عليه السلام ، وكذلك قوله تعالى: ﴿يَا أَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُوا مِنَ الطَّيِّبَاتِ﴾[٢١٢] والمراد به محمدٌ ﷺ وحده.

٢٠٨ المؤمنون: ١٠٢
٢٠٩ لم أجده في المصادر
٢١٠ أخرجه الطبراني في المعجم الكبير (١١٩:٨)
٢١١ آل عمران: ٣٩
٢١٢ المؤمنون: ٥١

Denilirse ki: Nasıl tartılacak?

Deriz ki: Bazıları, İbn Mes'ud'dan (r.a) yapılan şu rivayete binaen kulun amelleriyle beraber tartılacağını söyledi: İbn Mes'ud bir ağaca tırmandı. Bacakları küçüktü. Bundan dolayı sahabiler gülüştü. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu: **"Onun bacaklarının inceliğini garipsiyor musunuz? Şüphesiz onlar mizanda, göklerden ve yerlerden daha ağır gelecektir."**[246] Böylece kulun amelleriyle beraber tartılacağı sabit oldu.

İbn-i Abbas'dan (r.a) rivayetle şöyle dedi: İyilikler bir sayfaya yazılıp bir kefeye, kötülükler de bir sayfaya yazılıp diğer kefeye konulur ve tartılır. Muhammed b. Ali et-Tirmizî (r.a) dedi ki: Ameller kişinin kendisi olmaksızın tartılır. Müslüman kişi amellerini nur, güneş ve ay gibi görür. Kâfirin amelleri ise gece karanlığı gibidir. Sonra; ameller araz olsalar da Allah Teâlâ, onları, tartılma ve görülmelerinin mümkün olduğu bir hale çevirmeye kâdirdir.

Müfessir İmam (Ebü'l-Leys es-Semerkandî) dedi ki: Kulun imanı tartılmaz. Çünkü imanın diğer kefeye konacak bir zıddı yoktur. Onun zıddı inkârdır. Aynı anda bir insanda hem iman hem de inkâr bulunamaz.

246 *Sahihu İbn-i Hibban* 7098; *Müsned-i Ahmed* 420/1.

فإن قيل: كيف يوزن؟

قلنا: قال بعضهم يوزن العبد مع عمله لِما رُوي عن ابن مسعود رضي الله عنه أنه صعد شجرة، وكان صغيرَ الساقين، فتبسم أصحاب النبي ﷺ، فقال النبي ﷺ: «أتعجبون من دِقّة ساقيْه وإنهما لأثقل الميزان من السموات والأرضين»[٢١٣] فثبت أن العبد يوزن مع عمله.

وعن ابن عباس رضي الله عنه أنه قال: تكتب الحسنات في صحيفة وتوضع في كفَّة، وتكتب السيئات في صحيفة وتوضع في كفة أخرى وتوزن. وقال محمدُ ابن علي الترمذي رحمه الله: يوزن العمل من غير الرجل، فيرى ذلك كالنور والشمس والقمر، وهذا للمسلم. وأما عمل الكافر كظلمة الليل، ثم إن العمل وإن كان عرضاً فالله تعالى قادرٌ على أن يصيِّره بحالٍ يمكن أن يوزن ويُرى.

وقال الشيخ الإمام المفسر رحمه الله: إن إيمان العبد لا يوزن، لأنه ليس له ضدٌّ يوضع في كفة أخرى، لأن ضده الكفر، والإنسان الواحد لا يكون فيه الإيمان والكفر في زمانٍ واحد.

٢١٣ أخرجه ابن حبان في الصحيح (٧٠٩٨)، وأحمد في المسند (١:٤٢١).

CENNET VE CEHENNEMİN ŞUAN YARATILMIŞ OLDUĞUNUN İSPATI

Mu'tezile'den bazıları ve Cehmiyye dedi ki: Allah Teâlâ, cennet ve cehennemi henüz yaratmadı. Çünkü sakinlerini yaratmadan nimet yurdunu, yine sakinlerini yaratmadan hapis ve zindanı yaratmak hakîmin hikmetine yakışmaz. Bir de onlar yaratılmış olsaydı; göklerin ve yerin yok olmasıyla onlar da yok olurlardı. Çünkü onlar gökte ve yerdedir. Yer ve gökler yok olacak. Aynı şekilde cennet ve cehennem de yok olur.

Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat dedi ki: Allah Teâlâ cennet ve cehennemi yarattı. Onlar ebediyyen yok olmazlar. Çünkü onlar mükafat ve cezadır. Mükafat ve ceza ise yok olmaz. Çünkü Allah Teâlâ onları şu âyet-i kerimede istisna etti: **"Sûr'a üflenince, Allah'ın diledikleri müstesna olmak üzere göklerde ve yerde ne varsa hepsi ölecektir. Sonra ona bir daha üflenince, bir de bakarsın, onlar ayağa kalkmış bakıyorlar!"**[247] Yani, Allah'ın dilediği; cennet, cehennem ve bunların melekler ve hurilerden oluşan sakinleridir. Şu da delalet etmektedir: İnsan, mükafatı yaratılınca ibadete karşı daha hırslı olur. Cezası yaratılınca, günahlardan daha fazla korkar ve çekinir.

247 Zümer 39/68.

فصل [في إثبات أن الجنة والنار مخلوقتان الآن]

قال بعض المعتزلة والجهمية: إن الله تعالى لم يخلق الجنة والنار بعد، لأنه لا يحسن من حكمة الحكيم أن يخلق دار النعمة قبل أن يخلق أهلها، ويخلق السجن والحبس قبل أن يخلق أهلهما، لأنهما لو كانتا مخلوقتين لكانتا تفنيان بفناء السموات والأرض، لأنهما كانتا في السماء والأرض وتفنى السموات والأرض، فكذلك الجنة والنار.

وقال أهل السنة والجماعة: إن الله تعالى خلق الجنة والنار، ولا تفنيان أبداً لأنهما ثواب وعقاب، والثواب والعقاب لا يفنيان، لأن الله تعالى استثناهما بقوله: ﴿وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَصَعِقَ من فِي السَّمَاوَاتِ ومن فِي الْأَرْضِ إِلَّا من شَاءَ اللَّهُ ثُمَّ نُفِخَ فِيهِ أُخْرَىٰ فَإِذَا هُمْ قِيَامٌ يَنظُرُونَ﴾[٢١٤] يعني الجنة والنار وأهلهما من ملائكة العذاب والحور العين. يدل عليه أن الإنسان إذا خُلق ثوابه يكون أحرص على العبادة، وإذا خُلق عقوبته يكون أَخْوَف وأكثر امتناعاً عن المعاصي.

٢١٤ الزمر: ٦٨

Şu âyet-i kerimeler de delalet etmektedir: **"Rabbinizin bağışlamasına ve takvâ sahipleri için hazırlanmış olup genişliği gökler ve yer kadar olan cennete koşun!"**[248] **Yakıtı, insan ve taş olan cehennem ateşinden sakının. Çünkü o ateş kâfirler için hazırlanmıştır."**[249] Eğer mahlûk olmasalardı, Allah'ın bu âyetleri yalan olmuş olurdu. Allah Teâlâ bundan münezzehtir. Bir de delalet eder ki: Allah Teâlâ cenneti yedi kat göğün üzerinde yarattı. Göklerde yaratmadı. Bundan dolayı cennet ve cehennem, göklerin ve yerin yok olmasıyla yok olur denemez. Cennet, göklerden milyon kat büyükken nasıl olur da göklerde olduğu söylenir.

Allah Teâlâ şöyle buyurdu: **"Sidretü'l-müntehâ'nın yanında. Cennetü'l-Me'vâ da onun yanındadır."**[250] Sidretü'l-müntehâ, yedinci kat göğün üstündedir. Aynı şekilde cehennem, yedinci kat yerin altındadır.

Allah Teâlâ şöyle buyurdu: **"Doğrusu günahkârların kitabı, muhakkak Siccîn'dedir."**[251] **"Hayır! Andolsun iyilerin kitabı İlliyyûn'dadır."**[252] Siccin yedi kat yerin altındadır. Kâfirlerin ruhları siccine gider. Mü'min ve şehitlerin ruhları ise illiyyuna gider.

Cennet ve cehennemin karşılık için yaratıldığının delili, Resûlullah'dan (s.a.v) rivayet edilen **"Mi'raç gecesi cennette şunları ve şunları, cehennemde ise şunları gördüm."**[253] ile başlayan Hadîs-i Şeriftir.

248 Âl-i İmran 3/133
249 Bakara 2/24
250 Necm 53/14-15
251 Mutaffifin 83/7
252 Mutaffifin 83/18
253 Buharî 3027; Müslim 164.

ويدل عليه قوله تعالى: ﴿وَسَارِعُوا إِلَىٰ مَغْفِرَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ أُعِدَّتْ لِلْمُتَّقِينَ﴾ [٢١٥] وقوله تعالى: ﴿فَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ﴾ [٢١٦] فلو كانتا غير مخلوقين لكان ذلك منه كِذباً، والله تعالى منزّه عن ذلك، ويدل عليه أن الله تعالى خلق الجنة فوق سبع سموات لا في السموات فلا يقال بأنهما يفنيان بفناء السموات والأرض، وكيف يقال بأنها في السموات وهي ألفُ ألفِ مرة مثل السموات.

قال الله تعالى: ﴿عِندَ سِدْرَةِ الْمُنتَهَىٰ * عِندَهَا جَنَّةُ الْمَأْوَىٰ﴾ [٢١٧] والسدرة فوق السماء السابعة، وكذلك جهنم تحت الأرض السابعة.

قال الله تعالى: ﴿كَلَّا إِنَّ كِتَابَ الْفُجَّارِ لَفِي سِجِّينٍ﴾ [٢١٨] ﴿كَلَّا إِنَّ كِتَابَ الْأَبْرَارِ لَفِي عِلِّيِّينَ﴾ [٢١٩] والسجين تحت الأرضين السبع، وأرواح الكفار يذهب بها إلى سجين، وأرواح المؤمنين والشهداء يذهب بها إلى عليين.

والدليل على أن الجنة والنار خلقتا للجزاء ما رُوي عن النبي ﷺ أنه قال: «رأيت ليلة المعراج في الجنة كذا وفي النار كذا» [٢٢٠] الحديثَ إلى آخره.

٢١٥ آل عمران: ١٣٣
٢١٦ البقرة: ٢٤
٢١٧ النجم: ١٤-١٥
٢١٨ المطففين: ٧
٢١٩ المطففين: ١٨
٢٢٠ أخرجه البخاري في الصحيح (٣٢٠٧).

KABİR AZABININ İSPATI

Mu'tezile, Neccâriyye ve Cehmiyye dedi ki: Kabir azabı ve Münker-Nekir'in sorgusunu akıl ve kıyas kabul etmez. Çünkü eğer kişi azap çekecekse ya ruh olmadan sadece bedeni/eti azap görür ya da Allah ruhu bedene girdirir de sonra azap eder. Bedenin ruh olmadan azap görmesi batıldır. Çünkü ruh olmadan beden acı duymaz. Allah'ın ruhu bedene girdirip sonra azap etmesi de batıldır. Çünkü ruh bedene girerse, beden ölmeye ihtiyaç duyar.

İkinci olarak; bu mümkün değildir. Çünkü Allah Teâlâ buyurdu ki: **"Her canlı ölümü tadacaktır."**[254] Allah Teâlâ dünyada, yalnızca bir tane ölümü tadacaklarını haber verdi. Her iki ihtimal geçersiz olduğuna göre üçüncü ihtimal zorunlu oldu. O da kabirde azap görmenin olmadığıdır.

Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat dedi ki: Kabir azabı haktır. Münker-Nekir'in sorgusu haktır. Mü'min, kâfir, itaatkar, fasık olsun fark etmez, kabrin ölüyü sıkması haktır. Fakat ölü, kâfir olursa; azabı kıyamet gününe kadar devam eder. Resûlullah (s.a.v) hürmetine Cuma günü ve Ramazan ayında onlardan azap kalkar. Çünkü Allah, Resûlullah (s.a.v) hürmetine onlar dünyada yaşadıkları müddetçe onları azap etmedi. Aynı şekilde Resûlullah (s.a.v) hürmetine, Cuma günü ve Ramazan ayında kabirde azap kalkar. Beden ruhla, ruh da bedenle bitişik şekilde azap görür. Ruh, bedenden çıkmış olsa da bedenle beraber acıyı hisseder.

254 Âl-i İmran 3/185

فصل [في إثبات عذاب القبر]

قالت المعتزلة والنجارية والجهمية: عذاب القبر وسؤال منكر ونكير لا يقبله العقل والقياس، لأنه لو عذّبه لا يخلو إما أن يعذب اللحم بغير الروح أو يُدخل فيه الروح ثم يعذبه، وباطل أن يعذب اللحم بغير الروح، لأن اللحم بغير الروح لا يتألم، وباطل أن يُدخل فيه الروح ثم يعذبه، لأنه لو أدخل فيه الروح يحتاج إلى الموت.

وثانياً: وهذا لا يجوز، لأن الله تعالى قال: ﴿**كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ**﴾[٢٢١] أخبر أنهم لا يذوقون فيها الموتَ إلا مرةً واحدة، فإذا بطل القسمان تعيّن القسم الثالث وهو أن لا يعذّب في القبر.

وقال أهل السنة والجماعة: عذاب القبر حقٌّ، وسؤال منكر ونكير حقٌّ، وضغطة القبر حقٌّ، سواء كان مؤمناً أو كافراً أو مطيعاً أو فاسقاً، لكن إذا كان كافراً فعذابه يدوم في القبر إلى يوم القيامة، ويرفع عنهم العذاب يوم الجمعة وشهر رمضان بحرمة النبي ﷺ لأنهم ما داموا في الأحياء لا يعذبهم الله تعالى في الدنيا بحرمة النبي ﷺ، فكذلك في القبر يرفع عنهم العذاب يوم الجمعة وكل رمضان بحرمته فيعذب اللحم متصلاً بالروح، والروحُ متصلا بالجسد، فيتألم الروح مع الجسد وإن كان خارجاً منه.

٢٢١ آل عمران: ١٨٥

Sonra Mü'minler iki kısımdır. Eğer itaatkar ise ona kabir azabı yoktur. Sadece onun için kabir sıkması vardır. Kabrin korku ve dehşetini hisseder. Bu kabir sıkması, kulun, Allah Teâlâ'nın nimetlerini tüketip ona şükretmemesi sebebiyledir. Eğer asi ise onun için kabir azabı ve kabir sıkması vardır. Fakat Cuma günü ve gecesinde azap kesilir. Sonra azap kıyamete kadar da geri dönmez. Eğer Cuma günü veya gecesinde ölürse; onun kabir azabı ve sıkması sadece bir saat olur. Sonra azap kesilir de kıyamet gününe kadar dönmez. Ruh bedenle bitişik olacaktır. Aynı şekilde ölünün bedeni toprak olduğunda ruhu, toprağıyla beraber olacaktır. Böylece toprak ve ruh ikisi beraber acıyı hisseder.

Rivayet edildiğine göre Resûlullah'ın (s.a.v) Aişe'ye (r.a) söylediği şu sözler buna delalet etmektedir: **"Kabir sıktığında ve Münker-Nekir'in sorgusunda halin nasıl olacak? Sonra şöyle buyurdu: Ey Hümeyra! Kabrin Mü'mini sıkması, annenin çocuğunun ayağını eliyle yoklaması gibidir. Münker-Nekir'in Mü'mini sorgusu, rahatsızlandığı zaman göze çekilen sürme gibidir."**[255]

Yine rivayet edildiğine göre Resûlullah (s.a.v), Ömer'e (r.a) dedi ki: **"Münker ve Nekir (Fettanâ'l-kabr) sana gelip soru sorduklarında ne durumda olacaksın? Ömer (r.a) dedi ki: Ya Resulallah! O zaman şimdiki gibi aklım benimle beraber olur mu? Resûlullah (s.a.v) 'evet' dedi. Bunun üzerine Ömer (r.a) 'o zaman aldırmam' dedi."**[256]

Kabir azabının aklın kabul ettiği şeylerden olduğuna delil: Görmez misin ki; uyuyan kişinin ruhu çıkıyor fakat bedenle bitişik kalıyor. Öyle ki beden uykuda acı duyuyor. Acı ve rahatlama ona ulaşıyor. Bazen ise uykuda konuşuyor. Çünkü onun ruhu bedenine bitişiktir. Rivayete göre **"Resûlullah'a (s.a.v), 'İçinde ruhu olmadığı halde beden/et, nasıl kabirde acıyı hissediyor?' diye soruldu, buyurdu ki: İçinde ruhu olmadığı halde dişinin ağrıması gibi."**[257] Görmez misin ki; Resûlullah (s.a.v), içinde ruh olmasa da ete bitişik olduğu için dişin, bazen acıyı hissettiğini haber verdi. Ölümden sonrası da böyledir. Ruh bedene bitişik olduğu için beden acıyı hisseder.

255 Beyhakî, *Şuabü'l-iman*, Azabü'l-kabr/129.
256 Beyhakî, *Azabü'l-kabr*109.
257 Bu rivayetin kaynağını tespit edemedik.

ثم المؤمن على وجهين: إن كان مطيعاً لا يكون له عذابُ القبر، ويكون له ضغطته، فيجد هَوْل ذلك وخوفَه، لما أنه كان تَنَعّم بنعمة الله تعالى ولم يشكر النعمة، وإن كان عاصياً يكون له عذاب القبر وضغطة القبر، لكن ينقطع عنه عذاب القبر يومَ الجمعة وليلته ثم لا يعودُ العذابُ إلى يوم القيامة، وإن مات يوم الجمعة أو ليلة الجمعة يكون له العذاب ساعةً واحدة وضغطة القبر ثم ينقطع عنه العذاب ولا يعود إلى يوم القيامة، ويكون الروح متصلا بالجسد ، وكذلك إذا صار تراباً يكون روحه متصلا بترابه فيتألم الروح والتراب معاً.

يدل عليه ما رُوي عن النبي ﷺ أنه قال لعائشة رضي الله عنها: «**كيف حالك عند ضيق القبر وسؤال منكر ونكير؟ ثم قال: يا حُمَيْراء إن ضغطة القبر للمؤمن كغَمْز الأم رِجْلَ ولدها بيدها، وسؤال منكر ونكير للمؤمن كالإثْمِد للعين إذا رمدت**»[٢٢٢]

وكذلك رُوي عن النبي ﷺ أنه قال لعمر رضي الله عنه: «**كيف حالك إذا أتاك فتّانا القبر؟ فقال عمر** رضي الله عنه: **أنا أكون في مثل هذه الحالة ويكون معي عقلي؟ قال: نعم، فقال عمر** رضي الله عنه: **إذاً لا أبالي**»[٢٢٣]

والدليل على أن عذاب القبر مما يقبله العقل، ألا ترى أن النائم تخرج روحه ويكون روحه متصلا حتى أنه يتألم في المنام، ويتوصل إليه الألم أو الاستراحة، وقد يتكلم في المنام، لأن روحه متصلٌ بجسده، وعن النبي ﷺ أنه قيل له: «**كيف يوجع اللحم في القبر ولم يكن فيه الروح؟ فقال النبي ﷺ: كما يوجع سِنّك وإن لم يكن فيه الروح**»[٢٢٤] ألا ترى أن النبي ﷺ أخبر أن السن قد يوجع لما أنه متصل باللحم وإن لم يكن فيه الروح، فكذلك بعد الموت لما كان روحه متصلا بجسده فيتوجع الجسد.

٢٢٢ لم أجده في المصادر.

٢٢٣ أورده البيهقي في إثبات عذاب القبر (١٠٣).

٢٢٤ لم أجده في المصادر.

Kabir azabının hak olduğuna delil şu âyet-i kerimelerdir: **"Onlara iki kez azap edeceğiz, sonra da onlar büyük bir azaba itilecekler-dir."**[258] 'İki kez' sözüyle, biri dünyada diğeri kabirdeki iki azabı murad etti. Bu ifade ile dünyada bir azap, ahirette bir azabı murad ettiğinin söylenmesi câiz değildir. Çünkü âyet-i kerimede "sonra da onlar büyük bir azaba itileceklerdir." dedi. Yani kıyametteki azabı kastetti. **"Onlar sabah akşam o ateşe sokulurlar."**[259]

Anlatıldığına göre; Ebû Hanîfe'nin (r.h) oğlu Hammad, babasına kabir azabını sordu. Ebû Hanîfe 'kabir azabı haktır' dedi. Hammad, 'hangi delille bunu söylüyorsun' diye sorunca Ebû Hanîfe, 'şu âyet-i kerimeye göre' dedi: **"Şüphesiz zulmedenlere, ondan başka da azap vardır."**[260] Yani cehennem azabından başka azap vardır. Allah Teâlâ bununla kabir azabını murad etti.

Rivayet edildiğine göre Resûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu: **"Kabir azabının sebepleri üç tanedir. Biri gıybet, diğeri nemime/laf taşıma, ötekisi idrardır."**[261] Resûlullah (s.a.v) buyurdu ki: **"İdrar sıçramasından kaçının. Çünkü kabir azabının çoğu idrar sıçramasındandır."**[262] **"Kabir ya Cennet bahçelerinden bir bahçe yahut da Cehennem çukurlarından bir çukurdur."**[263] Cennet bahçesi tatlardan ve rahattan hali değildir. Cehennem çukuru ise meşakkat ve sıkıntıdan hali değildir. Bu delillerle kabir azabının hak olduğu sabit oldu. Kabir azabı, Mü'min için mümkün, kâfir için ise zorunlu şeylerdendir.

258 Tevbe 9/101
259 Mü'min 40/46
260 Tur 52/47
261 Bu rivayetin kaynağını tespit edemedik.
262 Hakîm, *Müstedrek*, 289/1.
263 *Sünen-i Tirmizî* 248/4.

والدليل على أن عذاب القبر حق قوله تعالى: ﴿سَنُعَذِّبُهُم مَّرَّتَيْنِ ثُمَّ يُرَدُّونَ إِلَىٰ عَذَابٍ عَظِيمٍ﴾[٢٢٥] فقوله: ﴿مَّرَّتَيْنِ﴾ أراد به عذاباً في الدنيا وعذاباً في القبر، ولا جائز أن يقال أراد به عذاباً في الدنيا وعذاباً في الآخرة، لأنه ذكر في الآية قوله: ﴿ثُمَّ يُرَدُّونَ إِلَىٰ عَذَابٍ عَظِيمٍ﴾ يعني عذاباً في القيامة وقوله تعالى: ﴿النَّارُ يُعْرَضُونَ عَلَيْهَا غُدُوًّا وَعَشِيًّا﴾.[٢٢٦]

وحُكي أن أبا حنيفة رحمه الله سأله ابنُه حمادٌ عن عذاب القبر فقال: إنه حق، قال: بأيّ دليل تقول: فقال بقوله تعالى: ﴿وَإِنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا عَذَابًا دُونَ ذَٰلِكَ﴾[٢٢٧] يعني عذاباً دون عذاب جهنم، وأراد به عذابَ القبر.

وعن النبي ﷺ أنه قال: «عذاب القبر ثلاثة أجزاء: ثلث من الغِيبة، وثلث من النميمة، وثلث من البول»[٢٢٨] فقال عليه السلام: «استنزهوا من البول، فإن عامة عذاب القبر منه»[٢٢٩] وعن النبي ﷺ: «القبر رَوْضة من رِياض الجنة أو حُفْرَة من حُفَر النيران»[٢٣٠] وروضة الجنة لا تخلو عن اللذات والراحة، وحفرة النيران لا تخلو عن المحنة والمشقة، فثبت بهذه الدلائل أن عذاب القبر حقّ، وهو للمسلم من الجائزات، وللكافرين من الواجبات.

٢٢٥ التوبة: ١٠١
٢٢٦ غافر: ٤٦
٢٢٧ الطور: ٤٧
٢٢٨ لم أجده في المصادر.
٢٢٩ احرجه الحاكم في المستدرك (١:٢٨٩).
٢٣٠ أخرجه الترمذي في السنن (٤:٢٤٨).

ÖLÜMDEN SONRA RUHLARIN MEKÂNI

Sonra; (Mü'minlerin) ruhları dört kısımdır.

Peygamberlerin ruhları: Cesetlerinden çıkar, suretleri misk ve ambere döner. Cennettedirler, yerler, nimetlenirler ve gece vakti arşın altında asılı bulunan kandillere girip gecelerler.

Şehitlerin ruhları: Cesetlerinden çıkarlar ve cennetteki yeşil kuşların karnında olurlar. Yerler ve nimetlenirler. Şu âyet-i kerime buna delalet etmektedir: **"Bilakis onlar diridirler; Rableri yanında rızıklara mazhar olmaktadırlar. Allah'ın, lütuf ve kereminden kendilerine verdikleri ile sevinçlidirler."**[264] Gece vakti arşın altında asılı bulunan kandillere girip gecelerler.

İtaatkar Mü'minlerin ruhları: Cennet bahçelerindedirler. Yiyip-içip nimetlenemezler. Fakat cennette uçarlar.

Asi Mü'minlerin ruhları: Yer ile gök arasında havada olurlar.

Kâfirlerin ruhları ise siccindeki siyah kuşların karnındadır. Siccin ise yedi kat yerin altındadır. Kâfirlerin ruhları bedenleri ile bitişiktir. Ruhlarına azap çektirilir, acıyı ise bedenler hisseder. Gökte olup da nuru yeryüzünde olan Güneş gibi.

264 Âl-i İmran 3/169-170

فصل [الكلام في مكان الأرواح بعد الموت]

ثم الأرواح على أربعة أوجه:

أرواح الأنبياء: تخرج من جسدها وتصير صورتها مثل المسك والكافور، وتكون في الجنة وتأكل وتتنعم، وتأوي بالليل إلى قناديلَ معلقة تحت العرش.

وأما أرواح الشهداء: تخرج من جسدها وتكون في أجواف طيور خضْرٍ في الجنة تأكل وتتنعم، يدل عليه قوله تعالى: ﴿بَلْ أَحْيَاءٌ عِندَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ * فَرِحِينَ بِمَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِن فَضْلِهِ﴾[٢٣١] وتأوي بالليل إلى قناديل معلقة تحت العرش.

وأما أرواح المطيعين من المؤمنين: في رياض الجنة لا تأكل ولا تستمتع، ولكن تطير في الجنة.

وأما أرواح العصاة من المؤمنين: فتكون بين السماء والأرض في الهواء.

وأما أرواح الكفار: ففي أجواف طيور سود في سجين، والسجين تحت الأرض السابعة، وهي متصلة بأجسادها فيعذب أرواحها فيتألم ذلك الجسد كالشمس في السماء ونورها في الأرض.

٢٣١ آل عمران: ١٦٩-١٧٠

Mü'minlerin ruhları illiyyûndadır. Ruhlarının nuru cesetlere bitişiktir. Bu mümkündür. Gördüğün gibi Güneş göktedir fakat nuru yeryüzündedir. Aynı şekilde uyuyan kişinin ruhu çıkar ama bununla beraber acısı olduğunda acıyı hisseder. Rahatlama hisseder. Öyle ki uykuda güldüğünü duyarsın. Şu âyet-i kerime buna delalet etmektedir: **"Allah, ölenin ölüm zamanı gelince, ölmeyenin de uykusunda iken canlarını (ruhlarını) alır da ölümüne hükmettiği canı alır, ötekini muayyen bir vakte kadar bırakır. Şüphe yok ki, bunda iyi düşünecek bir kavim için ibretler vardır."**[265] Uyuyan kişi uyanıp da gördüklerini haber vermedikçe, acı ve rahatını kendisi dışında kimse bilemez. Aynı şekilde kıyamet günü diriltilip kabirde gördüklerini haber vermediği müddetçe ölünün kabirdeki azap ve rahatını sadece kendisi ve Allah Teâlâ bilir. Bu anlamdan dolayı 'uyku ölümün kardeşidir' denildi.

265 Zümer 39/42

وأما أرواح المؤمنين في عِلّيين ونورها متصل بالجسد، ويجوز مثل ذلك، ألا ترى أن الشمس في السماء ونورها في الأرض، وكذلك النائم تخرج روحه ومع ذلك يتألم إذا كان به ألم، وتصيبه راحة حتى يسمع منه الضحك في المنام، يدل عليه قوله تعالى: ﴿اللَّهُ يَتَوَفَّى الْأَنفُسَ حِينَ مَوْتِهَا وَالَّتِي لَمْ تَمُتْ فِي مَنَامِهَا فَيُمْسِكُ الَّتِي قَضَىٰ عَلَيْهَا الْمَوْتَ وَيُرْسِلُ الْأُخْرَىٰ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ﴾[٢٣٢] ولا يدري راحة النائم وألمه سواه ما لم ينتبه ويخبر عما رآه، وكذلك الميت لا يعلم عذابه وراحته في القبر إلا هو والله تعالى حتى يبعث يوم القيامة، ويخبر عما رآه في القبر، ومن هذا المعنى قيل: النوم أخو الموت.

٢٣٢ الزمر: ٤٢

KIBLE EHLİNİN KANININ DOKUNULMAZ OLUŞU

Mu'tezile ve Hâricîler dediler ki: Kıble ehlinin kanı dört şeyden biriyle helal olur.

1) Büyük günah işlerse

2) Bid'at çıkartırsa

3) Devlet başkanına kılıç çekerse

4) Bir farzı terk edip işlevsiz bırakırsa. Fakat farzın terkini helal sayarsa icmayla kanı helaldir.

Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat dedi ki: Kıble ehlinin kanı, hakkındaki hadis sebebiyle yalnızca üç şeyden ötürü helal olur. Bu, rivayet edilen şu hadistir: Resûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu: **"Müslüman kişinin kanı yalnızca üç şeyden biri sebebiyle helal olur. İmandan sonra inkâr, evliyken zina, haksız yere birini katletmek."**[266]

Devlet başkanına bağî olarak isyan eden kişi, savaştığı müddetçe öldürülmesi caizdir. Savaşı terk ettiğinde şu âyet-i kerimeden dolayı öldürülmez: **"Eğer Mü'minlerden iki gurup birbirleriyle vuruşurlarsa aralarını düzeltin."**[267] Aynı şekilde hırsızlar ve yol kesiciler gibi yeryüzünde fesat çıkaran biriyse; şu âyet-i kerimeden dolayı yine katledilir:

266 Müslim 106/5.
267 Hucurat 49/9

فصل [في بيان حرمة دماء أهل القبلة]

قالت المعتزلة والخوارج: دِماء أهل القبلة تحل بإحدى معانٍ أربعة:

أحدها: إذا ارتكب الكبيرة

والثاني: إذا أحدث بدعة

والثالث: إذا سلّ سيفاً على السلطان

والرابع: إذا عطّل فريضةً أي إذا تركها. أما إذا استحل تركها فيحل دمه بالإجماع.

وقال أهل السنة والجماعة: دماء أهل القبلة لا تحل إلا بإحدى معانٍ ثلاثة بالحديث، وهو ما روي عن النبي ﷺ أنه قال: **«لا يحل دم امرئٍ مسلم إلا بإحدى ثلاث معانٍ: كفرٍ بعد إيمان، وزناً بعد إحصان، وقتل نفس بغير حق»**[٢٣٣]

وأما إذا خرج باغياً على السلطان يجوز قتاله مادام يقاتله، فإذا ترك يُترك لقوله تعالى: **﴿إِن طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا فَأَصْلِحُوا بَيْنَهُمَا﴾**.[٢٣٤] وكذلك إذا وُجد منه الفساد في الأرض مثل اللصوص وقُطّاع الطريق بقوله تعالى:

٢٣٣ أخرجه مسلم في الصحيح (٥:١٠٦).

٢٣٤ الحجرات: ٩

"Allah ve Resûlüne karşı savaşanların ve yeryüzünde fesat çıkarmaya çalışanların cezası ancak ya öldürülmeleri, ya asılmaları yahut el ve ayaklarının çaprazlama kesilmesi, yahut da bulundukları yerden sürülmeleridir."[268]

Böylece diyoruz ki: Kıble ehlinin kanları yalnızca saydıklarımız sebeplerle veya yeryüzünde fesat çıkarmayla helal olur. Şöyle ki boğarak öldüren kişi, başkasının malına veya canına kast eden kişi, insanları bid'ate çağırıp kendisinden dolayı fesadın çıktığı önder bir bid'atçi olursa katledilir.

268 Maide 5/33

﴿إِنَّمَا جَزَاءُ الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا أَن يُقَتَّلُوا أَوْ يُصَلَّبُوا أَوْ تُقَطَّعَ أَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُم مِّنْ خِلَافٍ أَوْ يُنفَوْا مِنَ الْأَرْضِ ذَٰلِكَ لَهُمْ خِزْيٌ فِي الدُّنْيَا وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ﴾.[٢٣٥]

فنقول: دماء أهل القبلة لا تحل إلا بما ذكرنا أو أن يوجد منه الفساد في الأرض بأن كان خناقاً أو قصد مال غيره أو نفسه أو كان مبتدعاً إماماً في ذلك يدعو الناس إلى البدعة، ويتولد منه الفساد.

٢٣٥ المائدة: ٣٣

İMAMET

Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat dedi ki: İmamet, Ali (r.a) ve çocukları için nass ile tayin edilmiş değildir.

Râfizîler dediler ki: İmamet, Ali (r.a) için nass ile tayin edilmiştir. Resûlullah (s.a.v) ona vasiyet etti. Böylece o, Resûlullah'ın (s.a.v) vasisi oldu.

Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat dedi ki: Ali (r.a), Resûlullah'ın (s.a.v) bazı husûsî işlerinde vasisiydi. Bu da borçlarının ödenmesidir. Husûsî bir şeyde vasi olan, bütün her şeyde vasi olmaz. Mutlak vasi olsaydı bütün her şeyde vasi olurdu. Ali (r.a) mutlak vasi değildi.

Mu'tezile dedi ki: Vasiyyet, ölen herkes için farzdır.

Bize göre; kendi durumunu düzeltip borçlarını öderse, vasiyyet farz değildir. Muhayyerdir, isterse vasiyyet eder isterse etmez. Kendi durumunu düzeltip borçlarını ödeyemezse, vasiyyet farzdır.

İmametin Ali (r.a), Hasan ve Hüseyin için nass ile tayin edilmediğine delil: Çünkü eğer nass ile tayin edilmiş olsaydı; sahabe bunu tâbiîne, tâbiîn salihlere, salihler de bize aktarırdı. Nass ile tayin oldu da sahabenin nakletme konusunda kusurlu davrandığı zannedilmesin.

Görmez misin ki; onlar, suyla yapılması farz olmamasına rağmen istincanın hükümlerini ve diğer şer'î hükümleri bize naklettiler. Dinin hükümlerinin kendisine bağlandığı bu konuda kusurlu davranmamaları daha önceliklidir.

فصل [في الإمامة]

قال أهل السنة والجماعة: الإمامة ليست بمنصوصة لعليّ رضي الله عنه وأولاده.

وقالت الرافضة: الإمامة منصوصة لعليّ، والنبي ﷺ أوصى إليه فكان هو وصي رسول الله ﷺ.

وقال أهل السنة والجماعة: كان وصياً في شيءٍ مخصوص وهو قضاء ديونه، والوصي في شيء مخصوص لا يكون وصياً في الأشياء كلها، وإنما يكون وصياً في الأشياء كلها أنْ لو كان وصياً مطلقاً، وعلي رضي الله عنه ما كان وصياً مطلقاً.

قالت المعتزلة: الوصية فرض على كل من مات.

وعندنا إذا أصلح أموره وقضى ديونه فالوصية ليست بفرض، وهو بالخيار إن شاء أوصى وإن شاء لم يوصِ، وإن لم يصلح أموره ولم يقض ديونه فالوصية فرضٌ.

والدليل على أن الإمامة ليست بمنصوصة لعليّ رضي الله عنه ولا الحسن ولا الحسين، لأنها لو كانت منصوصة لنقلها الصحابة إلى التابعين، والتابعون إلى الصالحين، والصالحون إلينا، ولا يُظن بالصحابة أنهم قصّروا في ذلك أن لو كان.

ألا ترى أنهم نقلوا إلينا أحكام الاستنجاء مع أنه بالماء غير واجب وغيره من ٢٣٥
الشرائع، فهذا الذي يتعلق به أحكام الدين أولى أن لا يقصر فيه. 235

Şu Hadîs-i Şerif buna delalet eder: Resûlullah (s.a.v) vefat edince, Sahabe (Allah onlardan razı olsun) Beni Saide gölgeliğinde toplandı. Resûlullah'ın (s.a.v) şöyle dediğini işittik dediler: **"Kim kendisinin üstündeki imamı bilmeden ölürse cahiliye üzere ölmüş olur."**[269]

Üzerimizdeki imamı -ki o da halifedir- bilmeden bir gün geçirmemiz câiz değildir. Çünkü imamı hak olarak görmeyen herkes küfre girer. Çünkü Cuma ve bayram namazları ile yetimlerin evlendirilmesi gibi bir kısım hükümlerin cevazı imama bağlıdır. Her kim imamı inkâr ederse farzları inkâr etmiş olur. Her kim de farzları inkâr ederse küfre girer.

Ensardan biri kalkıp 'bizden bir emir sizden de bir emir olsun' dedi. Ebubekir (r.a) ayağa kalkıp şöyle dedi: Ben Ali'nin bu iş için uygun olduğunu düşünüyorum. Bundan dolayı ona biat etmek istiyorum. Ali (r.a) kalkıp kılıcını çekti ve dedi ki: Ey Resûlullah (s.a.v)'in halifesi kalk. Resûlullah (s.a.v) seni öne geçirdi. Kim seni geriye atabilir. Ben, Resûlullah'ın (s.a.v) yanındaydım (namazı kıldırmayı) bana emretmedi. Buyurdu ki: 'Ebubekir'e emret, insanlara namazı kıldırsın.' Resûlullah'ın (s.a.v) ahiret işlerimiz için razı olduğu kişiye, dünya işlerimiz için razı olduk.[270]

Ali (r.a), Ebubekir'i (r.a) Resûlullah'ın (s.a.v) halifesi olarak isimlendirdi. Çünkü Resûlullah (s.a.v), ömrünün son zamanlarında insanlara namazı kıldırması için onu kendisine halife tayin etti. Bir rivayete göre insanlara yedi gün namaz kıldırdı. Diğer bir rivayette üç gün. Bunun üzerine topluca biat ettiler. Biat gerçekleşti ve Resûlullah'ı (s.a.v) defin işleriyle meşgul oldular.

Defin işlerini bitirince Ebubekir (r.a) şöyle bir hutbe irat etti: Sizin en hayırlınız olmadığım halde başınıza yönetici oldum. Beni bu görevden azledin, beni bu görevden azledin. Ali (r.a) kalkıp dedi ki: Seni azletmeyiz, azlini talep de etmeyiz. Resûlullah (s.a.v) seni öne geçirdi. Kim seni geriye atabilir?

269 Buharî, 47/9; Müslim, 19/6.
270 Müellifin Ali'nin (r.a) sözleri olarak naklettikleri, Ömer (r.a) tarafından söylenmiştir. Ali (r.a), Resûlullah'ın (s.a.v) cenaze işleriyle meşgul olduğundan Beni Sakife gölgeliğindeki halife seçimine katılamamıştır.

ويدل عليه قوله عليه السلام لما توفى اجتمعت الصحابة رضي الله عنهم في سقيفة بني ساعدة وقالوا: سمعنا رسول الله ﷺ يقول: «من مات ولم ير على نفسه إماماً مات ميتة الجاهلية»[236]

فلا يجوز أن يمضِي علينا يوم ولم نر على أنفسنا إماماً وهو الخليفة، لأن كل من كان لا يرى الإمام حقاً فإنه يكفر، لأن من الأحكام ما يتعلق جوازه بالإمام نحو الجمعة والعيدين ونكاح الأيتام، وكل من أنكر الإمام فقد أنكر الفرائض، ومن أنكر الفرائض فإنه يكفر.

فقام واحد من الأنصار فقال: منا أمير ومنكم أمير، فقام أبو بكر رضي الله عنه وقال: إني ظننت أن علياً يصلح لذلك فأردت أن أبايعه، فقام علي رضي الله عنه وسل سيفه وقال: قم يا خليفة رسول الله قدمك النبي ﷺ فمن الذي يؤخرك؟ كنت عند رسول الله ولم يأمرني، فقال: مُرْ أبا بكر بأن يصلي بالناس. رضينا لأمر دنيانا ما رضي رسول الله ﷺ لأمر ديننا.

وإنما سماه خليفةَ رسول الله، لأن النبي ﷺ استخلفه بأن يصلي بالناس في آخر عمره، فصلى بالناس في رواية: سبعة أيام، وفي رواية ثلاثة أيام، فبايعوه على ذلك جميعاً، وانعقدت البيعة واشتغلوا بدفن رسول الله ﷺ.

فلما فرغوا من دفنه قام أبو بكر رضي الله عنه خطيباً وقال: وُلِّيتُكم وُلِّيتُكم ولست بخيركم، أقيلوني أقيلوني، فقام عليّ رضي الله عنه وقال: لا نُقيلك ولا نستقيلك، قدمك النبي ﷺ فمن ذا الذي يؤخرك.

236 أخرجه البخاري في الصحيح (٤٧:٩)، ومسلم في الصحيح (١٩:٦).

Bir gün çarşıda Ebubekir'i (r.a), ekmek satın alabilmek için karısının elbisesini satarken gördüler. 'Sana beytü'l-maldan maaş tahsis edeceğiz' dediler. Her bir gün için iki dirhem tahsis ettiler. Onlara 'ben zayıf bir adamım, iki dirhemi hak edecek işi yapamam da bu sebeple kazancım haram olur' dedi. Böylece her bir gün için bir dirhem ve iki danık[271] maaş tahsis ettiler. Bu maaşı alıp onu küçük bir testiye koyuyordu. Evin eşyalarını gizliden satıp infak ediyordu.

Vefat edeceği gün geldiğinde testiyi getirtti. İçindeki dirhemleri döktü ve kızı Aişe'ye (r.a) şöyle dedi: Bu dirhemleri Ömer'e (r.a) iade et. Bunu vasiyet etti.

Şöyle yazın dedi: Rahman ve Rahim Allah'ın adıyla. Bu, Resûlullah'ın (s.a.v) halifesinin dünyadaki son ahiretteki ilk gününde vasiyet ettiği şeydir. Dedi ki: Ben sizin üzerinize Ömer b. Hattab'ı halife olarak tayin ediyorum. Eğer adil davranırsa; zaten bu benim onun hakkındaki zannımdır. Eğer kötülük yaparsa; Allah Teâlâ'dan başkası gaybı bilmez. **"Haksızlık edenler, hangi akıbete döndürüleceklerini yakında bileceklerdir."**[272]

Hepsi Ömer'ın (r.a) hilafetine razı oldu. Ali (r.a) da razı oldu ve bu rızası en son derecedeydi. Ömer'a (r.a) biat gerçekleşti. Ebubekir (r.a) Ömer'i (r.a) Resûlullah'dan (s.a.v) işittiği şu söz sebebiyle seçti. Resûlullah (s.a.v) buyurdu ki: **"Benden sonra Ebubekir ve Ömer'e uyun."**[273]

Ömer (r.a) ordular hazırlıyor, şehirleri fethediyordu. Horasan'ı fethetti. Ahnef b. Kays'ı Belh'e gönderdi. Ahnef orayı barış yoluyla fethetti. Ona 'Maveraünnehir bölgesine geçecek misin?' diye soruldu. Dedi ki: Orası Osman'ın vilayetidir. Ahnef b. Kays Belh'ten döndü ve Mervidan'da vefat etti.[274]

Ömer'in (r.a) hilafeti on yıl sürdü. Muğire b. Şu'be'nin kölesi Hristiyan Ebu Lü'lü' onu katletti. Yönetim işini Osman, Ali, Talha, Zübeyr, Abdurrahman b. Avf ve Sa'd b. Ebi Vakkas'tan (Allah onlardan razı olsun) müteşekkil altı kişinin istişaresine bıraktı.

271 Bir dirhemin altıda biri değerindeki para.
272 Şuara 26/227
273 Sünen-i Tirmizî 43/6; Sünen-i İbn-i Mace 37/1.
274 Ahnef b. Kays h. 67 yılında Basra'da vefat etmiştir. Ayrıca Belh, Emeviler döneminde h. 78 yılında fethedilmiştir.

فوجدوه يوماً يبيع قميصاً لامرأته في السوق ليشتري به طعاماً، فقالوا: نجعل لك أجراً من بيت المال، فجعلوا له كل يوم درهمين، فقال لهم: إني رجل ضعيف لا أستطيع عمل درهمين فيكون حراماً، فجعلوا له كل يوم درهماً ودانِقَيْن، وكان يأخذه ويجعله في كوز، ويبيع متاع البيت سراً وينفق.

فلما كان اليوم الذي تُوفي فيه دعا بالكوز وصب ما فيه من الدراهم، وقال لابنته عائشة رضي الله عنها: رُدِّيها إلى عمر بن الخطاب. وأوصى بذلك.

وقال اكتبوا: بسم الله الرحمن الرحيم، هذا ما أوصى به أبو بكر رضي الله عنه خليفة رسول الله ﷺ في آخر يوم من الدنيا وأول يوم من الآخرة، وقال: إني لأستخلف عليكم عمر ابن الخطاب، فإن عَدَل فذلك ظني به، وإن فَجر لا يعلم الغيب إلا الله تعالى: ﴿وَسَيَعْلَمُ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَيَّ مُنقَلَبٍ يَنقَلِبُونَ﴾.[٢٣٧]

فرضي كلهم بخلافة عمر رضي الله عنه ورضي به عليّ رضي الله عنه، وذلك منه غاية الرضى، وإنما انعقدت البيعة على عمر رضي الله عنه، وإنما اختاره أبو بكر رضي الله عنه لأنه سمع من رسول الله ﷺ أنه قال: «اقتدوا باللذَيْنِ من بعدي أبي بكر وعمر»[٢٣٨]

وكان عمر رضي الله عنه يُجهِّز الجيوش ويفتح البلاد وفتح خراسان وبعث أحنف بن قيس إلى بَلْخَ وفتحها صلحاً، قيل له: ألا تجاوز إلى ماوراء النهر؟ فقال: تلك ولاية عثمان، فانصرف أحنف من بلخ، توفي بمَرْوِدان.

وكانت خلافة عمر رضي الله عنه عشر سنين، فقتله أبو لؤلؤة النصراني غلامُ المغيرة بن شعبة، وجعل الأمر شورى بين ستة نفر: عثمان، وعلي، وطلحة، والزبير، وعبد الرحمن بن عوف، سعد بن أبي وقاص رضي الله عنهم.

٢٣٧ الشعراء: ٢٢٧

٢٣٨ أخرجه الترمذي في السنن (٤٣:٦) وابن ماجه في السنن (٣٧:١).

Sa'd orada değildi. Talha ve Zübeyr, 'Bizim hilafete ihtiyacımız yok' diyerek vazgeçtiler. Geriye Osman, Ali ve Abdurrahman b. Avf (Allah onlardan razı olsun) kaldı. Abdurrahman b. Avf dedi ki: Ben nasibimi ikinize verdim. Bana izin verin de ikinizden birini seçeyim. 'Tamam' dediler. Ona üç gün mühlet verdiler. Gizli açık insanlarla görüşüyordu. İnsanların görüşlerinin Osman'a (r.a) meylettiğini gördü ve 'ben Osman b. Affan'ı seçtim' dedi. Ali ve diğer sahabiler (Allah onlardan razı olsun) Osman'a biat ettiler. Onu bir güruh katletti.

Ömer ve Osman'ın (Allah ikisinden razı olsun) hilafeti yirmi iki yıl sürdü. Ebubekir'in (r.a) hilafeti iki yıl sürdü. Ali'nin (r.a) hilafeti ise altı yıl sürdü. Bunların toplamı otuz yıl eder. Resûlullah'dan (s.a.v) rivayetle şöyle buyurdu: **"Hilafet benden sonra otuz yıldır. Ondan sonra emirlik ve saltanat olacak."**[275]

Ali'den (r.a) sonra imametin Hasan ve Hüseyin için nasla tayin edildiğini söylemiyoruz. İmamlar Kureyş'ten olduktan sonra imamet, Müslümanların icması ile sabit olur.

Râfizîler dedi ki: İmamet, Ali'den (r.a) sonra Hasan ve Hüseyin için nass ile tayin edilmiştir.

Şiâ dedi ki: Ali (r.a), Resûlullah'ın (s.a.v) halifesi idi. Muhacir ve Ensar Ebubekir'e (r.a) biat edince küfre düştüler.

Biz diyoruz ki: Resûlullah'ın (s.a.v) vefatından önce onların Müslüman olduğuna dair icma vâki' oldu. Resulullah'ın (s.a.v) vefatından sonra onların küfre düştüklerini söyleyenler, delil getirmekle mükelleftir.

275 *Sünen-i Ebi Davud* 206/5.

وكان سعدٌ غائباً، فاعتزل طلحة والزبير وقالا: لا حاجة لنا فيها، فبقي عثمان وعليّ وعبد الرحمن بن عوف رضي الله عنهم. فقال عبد الرحمن بن عوف: إني وهبتُ لكما نصيبي، فأذنا لي حتى أختار أحدكما، فقالا: نعم، وأجّلوه ثلاثة أيام، وكان يتبع الناس سراً وجهراً، فوجد رأيهم إلى عثمان رضي الله عنه أميل، فقال: إني اخترت عثمان بن عفان. فبايعه علي رضي الله عنه وسائر الصحابة رضي الله عنهم، فقتله الغَوْغَاء.

وكانت خلافة عمر وعثمان رضي الله عنهما اثنين وعشرين سنة، وخلافة أبي بكر رضي الله عنه سنتين، وخلافة علي رضي الله عنه ست سنين، فذلك كله ثلاثون سنة، وعن النبي ﷺ أنه قال: «**الخلافة من بعدي ثلاثون سنة ثم تصير إمارة ومُلْكاً**»[٢٣٩]

وبعد عليّ رضي الله عنه لا نقول بأن الإمامة منصوصة للحسن والحسين، وإنما الإمامة تثبت بإجماع المسلمين بعد أن كان الأئمة من قريش.

وقالت الروافض: الإمامة منصوصة للحسن والحسين بعد علي رضي الله عنه.

وقالت الشيعة بأن علياً رضي الله عنه كان خليفة رسول الله ﷺ والمهاجرون والأنصار كفروا بالله حين بايعوا أبا بكرٍ رضي الله عنه.

فنقول: انعقد الإجماع على إسلامهم قبل وفاة رسول الله ﷺ، فكل من يقول بأنهم كفروا بعد وفاة النبي ﷺ فعليه الدليل.

٢٣٩ اخرجه ابو داود في السنن (٥:٢٠٦).

SAHABENİN EN FAZİLETLİSİ EBUBEKİR

Ebubekir'in (r.a) sahabenin en faziletlisi olduğuna şu olay delalet eder: Ali (r.a) Kufe mescidinde hutbe irad ederken, oğlu Muhammed b. Hanefiyye 'Resûlullah'dan (s.a.v) sonra bu ümmetin en hayırlısı kimdir?' diye sorunca, 'Ebubekir'dir' dedi. 'Sonra kim' diye sorunca 'Ömer'dir' dedi. 'Sonra kim' diye sorunca 'Osman'dır' dedi. 'Sonra kim' diye sorunca Ali (r.a) sustu. Sonra dedi ki: Eğer isteseydim sana dördüncüyü haber verirdim. Muhammed b. Hanefiyye 'o sensin' deyince, Ali (r.a) 'senin baban sıradan bir müslümandır' dedi. Ali (r.a) kendisini övmeyi istemediği için sustu.

Resûlullah'ın (s.a.v) Ebubekir'i sağına Ömer'i de soluna oturtması da buna delalet etmektedir. Resûlullah (s.a.v) bunu ya münafıklıktan ya da hak ettikleri için yapmıştır. Resûlullah'ın (s.a.v) bunu münafıklıktan yaptığı düşünülemez. Çünkü o, Ebubekir ve Ömer'den korkmazdı. Yine Ebubekir ve Ömer, Resûlullah'ın (s.a.v) hizasında dururlardı. Ayrıca Resûlullah (s.a.v), Ebubekir'i ahir ömründe yerine bırakmıştı. Bunlar, Resûlullah'ın (s.a.v) bunları o hak ettiği için yaptığına delalet eder. Çünkü bütün sahabenin huzurunda onu kendi yerine geçirdi. İbn Ümmi Mektum'un durumu böyle değildir. Çünkü sahabe, Resûlullah (s.a.v) ile gazvede idi.

Denilirse ki: Resululah'ın (s.a.v) Ali'ye (r.a) **"Benim yanımda, Harun'un Musa'nın yanındaki konumunda gibisin. Ancak benden sonra peygamber yoktur."**[276] dediği rivayet edilmiştir. Harun'nun (a.s) hilafetinde değişiklik yapılmadı. Aynı durum burada da geçerlidir.

276 Müslim 120/7.

فصل [في بيان أن أفضل الصحابة أبو بكر]

يدل عليه أن علياً رضي الله عنه كان يخطب على منبر الكوفة، فقال ابنه محمدُ بن الحنفية: من خير هذه الأمة بعد رسول الله ﷺ؟ فقال: أبو بكر، قال: ثم من؟ قال:عمر، قال: ثم من؟ قال: عثمان، قال: ثم من؟ فسكت عليّ رضي الله عنه، فقال: لو شِئتُ لأنبأتكم بالرابع، فقال محمدُ ابن الحنفية: أنت، فقال عليّ: أبوك امرؤ من المسلمين، وإنما سكت عليّ رضي الله عنه لأنه لم يرد أن يمدح نفسه.

ويدل عليه أن النبي ﷺ كان يُجْلِس أبا بكر عن يمينه، وعمر عن يساره فلا يخلو إما أن جعل ذلك نفاقاً أو استحقاقاً، ولا يظن بأن النبي ﷺ فعل ذلك نفاقاً، لأنه لا يخاف منهما، وكذلك كانا يقومان بحذائه، وكذلك استخلفه في آخر عمره. فدل أنه فعل ذلك استحقاقاً، لأنه استخلفه بحضرة جميع الصحابة بخلاف استخلاف ابن أم مكتوم، لأن الصحابة كانوا بالغزو مع رسول الله ﷺ.

فإن قيل: رُوي عن النبي ﷺ أنه قال لعليّ رضي الله عنه: «**أنت مني بمنزلة هارون من موسى** عليه السلام **إلا أنه لا نبي بعدي**»[٢٤٠] وخلافة هارون لم بكن لها تبديل فكذلك ههنا.

٢٤٠ اخرجه مسلم في الصحيح (٧: ١٢٠).

Buna cevap olarak deriz ki: Ali'nin (r.a) üstünlüğü sizin vehmettiğiniz türden değildir. Çünkü Resûlullah (s.a.v) onu Medine'de kendine yerine bıraktı ve gazveye çıktı. Münafıklar 'Resullah (s.a.v) ondan yüz çevirdi, onu eve hapsetti' dediler. Ali (r.a) bu sözlere üzüldü. Bundan dolayı Resûlullah (s.a.v) ona şöyle dedi: Benim yanımda, Harun'un Musa'nın yanındaki konumunda gibisin.

Böyle olduğuna Harun'nun (a.s) Musa'dan (a.s) önce vefat etmesi de delalet eder. Resûlullah (s.a.v) 'Benim yanımda, Yuşa b. Nun'un (a.s) Musa'nın yanındaki konumunda gibisin.' deseydi; bu iddia doğru olurdu. Çünkü Yuşa (a.s), Musa (a.s) vefat ettiği gün onun halifesi idi.

والجواب عنه أن نقول: فضيلته لم تكن من الوجه الذي توهمتم، لأن النبي ﷺ استخلفه على المدينة وخرج إلى بعض الغزوات، فقال المنافقون: النبي ﷺ أعرض عنه وحبسه في البيت، فاغتمّ بذلك عليّ رضي الله عنه فقال له النبي ﷺ: «**أنت مني بمنزلة هارون من موسى عليه السلام**».

ويدل عليه أن هارون مات قبل موسى عليه السلام ، وإنما يصح هذا أن لو قال: أنت مني بمنزلة يوشع بن نون عليه السلام ، وقد كان خليفة موسى عليه السلام يومئذٍ.

ALİ'NİN (R.A) VAHİY ALDIĞINI SÖYLEYENLERE REDDİYE

Râfizîlerden bir grup, vahyin Ali'nin (r.a) hakkı olduğunu, Cebrâil'in (a.s) vahyi iletmede yanlışlık yaptığını söyledi. Onlardan başka bir grup ise Ali'nin nübüvvete ortak olduğunu söyledi. Bunların tamamı kâfirdir. Çünkü bunlar Kur'ân nassını ve ümmetin icmasını inkâr ettiler. Allah Teâlâ buyurdu ki: **"Muhammed Allah'ın elçisidir"**[277]

Râfizîlerin bazısı dedi ki: Ali (r.a), Resûlullah'dan (s.a.v) daha bilgiliydi. Çünkü o Musa'ya göre Hızır konumundadır.

Buna cevap olarak deriz ki: Ali'nin (r.a) bu bilgisi, Resûlullah'ın (s.a.v) **"Ben ilmin şehriyim Ali de onun kapısıdır"**[278] Hadîs-i Şerifinde belirttiği üzere Resullah'ın (s.a.v) ona öğretmesi iledir. Kapı şehirden daha büyük olamaz.

Ali'nin (r.a) veli, Resûlullah'ın (s.a.v) ise peygamber olması da buna delalet eder. Peygamberin veliden üstün olduğunda şüphe yoktur. Hızır ise **"Ona tarafımızdan bir ilim öğretmiştik."**[279] âyet-i kerimesinde geçtiği üzere ilm-i ledün sahibiydi. Allah Teâlâ katımızdan bir ilim ile ilhamı murad etti. Musa (a.s) daha üstündür. Çünkü şeriat ve kitap sahibidir. Kitap ve şeriat sahibi daha üstündür. Davud'un (a.s) Süleyman'a (a.s) göre konumu gibi. Davud (a.s) daha faziletlidir. Çünkü ona Zebur inzal edildi.

277 Feth 48/29
278 Tirmizî 3722; Hâkim, *Müstedrek*, 127/3.
279 Kehf 18/65

فصل في [الرد على من قال بأن علياً رضي الله عنه يوحى إليه]

وصنف من الروافض قالوا بأن الوحْيَ كان لعليّ رضي الله عنه، إلا أن جبرائيل عليه السلام غَلَطَ في الوحي. وصنف منهم قالوا بأنه كان شريكاً في النبوة، وهؤلاء كلهم كفّار، لأنهم أنكروا نصَّ القرآن وإجماع الأمة، قال الله تعالى: ﴿مُّحَمَّدٌ رَّسُولُ اللَّهِ﴾.[٢٤١]

وبعضهم قالوا: إن علياً رضي الله عنه كان أعلم من النبي ﷺ وهو بمنزلة الخضر من موسى.

والجواب عنه أن نقول: ذلك العلم كان له بتعليم النبي ﷺ بقوله عليه السلام: «**أنا مدينة العلم وعليّ بابها**»[٢٤٢] والباب لا يكون أعظم من المدينة.

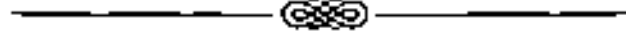
ويدل عليه أن علياً رضي الله عنه كان ولياً، والرسول عليه السلام كان نبياً، ولا شك أن النبي أفضل من الولي، وأما الخضر كان له علمٌ لَدُنِيّ بقوله تعالى: ﴿**وَعَلَّمْنَاهُ مِن لَّدُنَّا عِلْمًا**﴾[٢٤٣] وأراد به علمَ الإلهام، وموسى عليه السلام أفضل، لأنه صاحب شريعة وله كتاب، وصاحب الكتاب والشريعة أفضل كداود مع سليمان عليهما السلام، فداود أفضل لأنه أُنزل إليه الزبور.

٢٤١ الفتح: ٢٩

٢٤٢ أخرجه الترمذي في السنن (٣٧٢٢).

٢٤٣ الكهف: ٦٥

NÜBÜVVETİN SONA ERMESİ

Râfizîlerden bir grup dedi ki: Yeryüzü peygamberden hali olamaz. Nübüvvet, Ali (r.a) ve evladına miras kaldı. Müslümanların Ali'ye itaat etmesi farzdır. Ona itaati farz görmeyen kişi küfre girer.

Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat dedi ki: Peygamberimiz Muhammed'den (s.a.v) sonra peygamber olmayacaktır. Şu âyet-i kerime buna delalet etmektedir: **"Fakat o, Allah'ın Resûlü ve peygamberlerin sonuncusudur."**[280] Ayrıca Resûlullah'ın (s.a.v) şu hadîs-i şerifi de buna delalet etmektedir: **"Benden sonra peygamber yoktur."**[281] Kim peygamberimizden sonra peygamber geleceğini söylerse küfre girer. Çünkü o, **"O, peygamberlerin sonuncusudur."** âyetini inkâr etmiştir.

Rivayet edildiğine göre Ebu Yusuf (r.h) şöyle dedi: Peygamberlik iddiasında bulunan kişi ortaya çıkıp peygamberlik iddiasında bulunursa; kim ondan delil talep ederse küfre girer. Çünkü nassı inkâr etmiştir. Aynı şekilde nassta şüpheye düşerse de küfre girer. Çünkü delil, hakkı batıldan ayırt etmek için istenir. Muhammed'den (s.a.v) sonra nübüvvet iddiasında bulunanın iddiası sırf batıldan ibarettir.

280 Ahzab 33/40
281 Müslim 1842; *Müsned-i Ahmed* 297/2.

فصل [في ختم النبوة]

وصنف منهم قالوا بأن الأرض لا تخلو من نبي، والنبوة صارت ميراثاً لعليّ رضي الله عنه وأولاده، ويفرض على المسلمين طاعةُ عليّ، وكل من لا يرى طاعته فريضة يكفر.

وقال أهل السنة والجماعة: لا نبيَّ بعد نبينا محمدٍ ﷺ، يدل عليه قوله تعالى: ﴿وَلَٰكِن رَّسُولَ اللَّهِ وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ﴾ [٢٤٤] وكذلك قوله عليه السلام: «لا نبيَّ بعدي» [٢٤٥] فمن قال: بعد نبينا نبيٌّ فإنه يكفر لأنه أنكر النص، وهو قوله تعالى: ﴿وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ﴾ .

ورُوي عن أبي يوسف رحمه الله أنه قال: إذا خرج المتنبي وادعى النبوة فمن طلب منه الحجة فإنه يكفر، لأنه أنكر النص، وكذلك لو شك فيه، لأن الحجة تطلب لتبيين الحق من الباطل، ومن ادعى النبوة بعد محمدٍ ﷺ لا تكون دعواه إلا باطلة.

٢٤٤ الأحزاب: ٤٠

٢٤٥ أخرجه مسلم في الصحيح (١٨٤٢)، وأحمد في المسند (٢:٢٩٧).

KUR'ÂN'IN TOPLANMASI

Râfizîler dediler ki: İmam Mushaf, Ali'nin (r.a) bir araya getirdiğidir.

Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat dedi ki: İmam Mushaf, Osman b. Affan'nın (r.a) bir araya getirdiğidir. Çünkü Resûlullah (s.a.v) vefat ettiğinde Ebubekir (r.a) Kur'ân'ı bir araya getirdi. Ebubekir (r.a) bu Mushafı okuyordu. Onu ortaya çıkarmaya zaman bulamadı. Çünkü Yemamelilerle olan savaş ile meşguldü. Ebubekir (r.a) hilafette iki yıl kaldı. Vefat ettiğinde, Ömer (r.a) da bu Mushafı ortaya çıkarmaya zaman bulamadı. Çünkü Horasan ve diğer bölgeleri fethetmeyle meşguldü. Osman'nın (r.a) hilafeti zamanında ise Kur'ân konusunda ihtilaf etmeye başladılar.

Osman (r.a) dedi ki: Sizler ihtilaf ettiniz. Sizden sonrakiler daha fazla ihtilaf eder. Osman (r.a) oturdu ve Ebubekir'in (r.a) bir araya getirdiği Mushafı çıkartıp onu sahabeye gösterdi. Ancak Osman (r.a) ortaya çıkardığı için ona nispet ediliyor. Sahabe (Allah onlardan razı olsun) bu Mushaf üzerinde ittifak etti.

Her kim Mushaf-ı Osman'dan bir âyeti inkâr ederse küfre girer. Çünkü Mushaf-ı Osman üzerine, sahabe (Allah onlardan razı olsun) icma etmiştir.

فصل [في جمع القرآن]

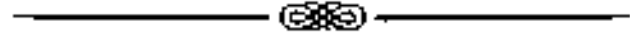
قالت الروافض: الإمامُ القرآن الذي جمعه علي بن أبي طالب رضي الله عنه.

وقال أهل السنة والجماعة: الإمام الذي جمعه عثمان بن عفان رضي الله عنه، لأن النبي ﷺ لما توفي جمع أبو بكر رضي الله عنه القرآن، وكان يقرؤه فلم يتفرغ لإظهاره، لأنه كان مشغولا بقتال أهل اليمامة، وكان أبو بكر رضي الله عنه في الخلافة سنتين، فلما توفي لم يظهره عمر رضي الله عنه، لأنه كان مشغولا بفتح خراسان وغيره، فلما كان في زمان عثمان رضي الله عنه اختلفوا في القرآن.

قال عثمان رضي الله عنه: إنكم اختلفتم فَمَن بعدكم أشدُّ اختلافاً، فجلس عثمان رضي الله عنه وأخرج الذي جمعه أبو بكر رضي الله عنه، فأظهره على الصحابة إلا أنه ينسب إلى عثمان رضي الله عنه، لأنه هو الذي أظهره، واتفقت الصحابة رضي الله عنهم على ذلك.

فكل من أنكر آية من مصحف عثمان رضي الله عنه فإنه يكفر، لأن مصحف عثمان رضي الله عنه هو الذي أجمعت عليه الصحابة رضي الله عنهم.

KİTAPLARA İMAN

Allah'ın nebî ve resullere indirdiği bütün kitapların, Allah'ın mahlûk olmayan kelâmı olduğunu bilmek gerekir. Bunlar da yüz sahife, dört kitaptır. Allah Teâlâ, elli sahife Şît b. Âdem'e (a.s), otuz sahife İdris'e (a.s), on sahife İbrahim'e (a.s), on sahife de Tevrat'tan önce Musa'ya (a.s) inzal etti. Musa'ya (a.s) inzal edilene *Kitabü's-Sünne* ismi verilmiştir ve Firavun'un boğulmasından öncedir.

Sonrasında Firavun'un boğulmasından sonra Tevrat'ı inzal etti. Sonra Zebur'u Davud'a (a.s) inzal etti. Sonra İncil'i İsa'ya (a.s) inzal etti. İsa (a.s) İsrailoğullarının son peygamberidir. Sonra peygamberlerin sonuncu Muhammed'e (s.a.v) Furkan'ı inzal etti.

Her kim bu kitaplardan bir âyet inkâr ederse küfre girer. 'Ben bütün peygambere iman ettim' dedikten sonra 'bu, peygamberlerden değildir' deyip hakkında nas bulunmayan peygamberlerden birini inkâr ederse küfre girmez, bidatçı olur. Bidatçı olması, herhangi bir dine girmediği zamanki hükmüdür. (İslâm'dan çıkıp) Herhangi bir dine girerse mürted olur ve öldürülür.

Bütün kitaplara imanın şart olduğuna dair delil şu âyet-i kerimedir: **"Biz, Allah'a ve bize indirilene; İbrahim, İsmail, İshak, Ya'kub ve esbâta indirilene, Musa ve İsa'ya verilenlerle Rableri tarafından diğer peygamberlere verilenlere, onlardan hiçbiri arasında fark gözetmeksizin inandık"**[282] Bütün peygamberlere imanın şart olduğuna dair delil ise şu âyet-i kerimedir **"Asıl iyilik, o kimsenin yaptığıdır ki, Allah'a, ahiret gününe, meleklere, kitaplara, peygamberlere inanır."**[283]

282 Bakara 2/136.
283 Bakara 2/177

فصل [في الإيمان بالكتب]

يجب أن تعرف أن جميع الكتب التي أنزلها الله تعالى على الأنبياء والرسل كلامُ الله غير مخلوق، وذلك مائة صحيفة وأربعة كتب، خمسون منها أنزلها الله تعالى على شيث بن آدم عليه السلام ، وثلاثون صحيفة على إدريس عليه السلام ، وعشر مصاحف على إبراهيم عليه السلام ، وعشر مصاحف على موسى عليه السلام قبل نزول التوراة، وتسمى كتاب السنة، وكان قبل غرق فرعون.

ثم أنزل الله تعالى التوراة بعد غرق فرعون، ثم أنزل الله تعالى الزبور على داود عليه السلام ، ثم أنزل الله تعالى الإنجيل على عيسى عليه السلام ، وهو آخر الأنبياء من بني إسرائيل، ثم أنزل الفرقان على محمدٍ ﷺ وهو آخر الرسل.

فكل من أنكر آية من هذه الكتب فإنه يكفر، وإذا قال: آمنت بجميع الرسول ثم أنكر واحداً من الرسل الذي ليس بمنصوص عليه، وقال: هذا ليس منهم لا يكفر، ويكون مبتدعاً، هذا إذا لم يدخل في دين من الأديان، أما إذا دخل في دين من الأديان يكون مرتدّا فيقتل.

والدليل على أن الإيمان بجميع الكتب شرط قوله تعالى: ﴿قُولُوا آمَنَّا بِاللَّهِ وَمَا أُنزِلَ إِلَيْنَا وَمَا أُنزِلَ إِلَىٰ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطِ وَمَا أُوتِيَ مُوسَىٰ وَعِيسَىٰ وَمَا أُوتِيَ النَّبِيُّونَ مِن رَّبِّهِمْ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِّنْهُمْ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ﴾[٢٤٦] والإيمان بجميع الرسل شرط قال الله تعالى: ﴿وَلَٰكِنَّ الْبِرَّ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالْكِتَابِ وَالنَّبِيِّينَ﴾.[٢٤٧]

٢٤٦ البقرة: ١٣٦

٢٤٧ البقرة: ١٧٧

NEBÎ VE RESULLERİN SAYISI

Sonra bil ki; Ebu Zerr'in Resûlullah'dan (s.a.v) merfu olarak rivayet ettiği hadise göre, nebîlerin (üzerlerine selam olsun) sayısı yüz yirmi dört bin, bunlardan resul olanların sayısı ise üç yüz on üçtür.[284]

Bazı rivayetlere göre nebîlerin sayısı, bir milyon iki yüz bindir. Bu konuda en doğru olan şöyle dememizdir: Allah'a, Allah'ın murad ettiği şekliyle Allah katından gelen her şeye, bütün nebî ve resullere iman ettim. Öyle ki bu şekilde nebî olmayanın nebî, nebî olanın da nebî olmadığına inanılmamış olur.

284 *Sabib-i İbn-i Hibban*, 361.

فصل [في عدد الأنبياء والرسل]

ثم اعلم أن الأنبياء عليهم السلام مائة ألف وأربعة وعشرون ألفاً، والرسل منهم ثلاثمائة وثلاثة عشر برواية أبي ذرّ مرفوعاً إلى رسول الله ﷺ[248]

وفي بعض الأخبار: إن الأنبياء ألفُ ألفٍ ومائتا ألف، والسلامة في هذا أن نقول: آمنت بالله وبجميع ما جاء من عند الله على ما أراد الله تعالى به، وبجميع الأنبياء والرسل، حتى لا نعتقد ما ليس بنبي نبياً، ولا نعتقد من يكون نبياً غير نبيّ.

٢٤٨ أخرجه ابن حبان في الصحيح (٣٦١).

ALİ'NİN (R.A) RİC'AT EDECEĞİNİ SÖYLEYEN RÂFİZÎLERE REDDİYE

Râfizîlerden bir grup dedi ki: Ali ve ashabı dünyaya dönecekler ve düşmanlarından intikam alacaklar. Böylece yeryüzü, zulüm ve adaletsizlikle dolduğu gibi adaletle dolacak.

Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat dedi ki: Ölen hiç kimse kıyamet gününe kadar dünyaya dönemeyecek. Çünkü ölenin geri geleceğine dair delil getirilemez. Şu âyet-i kerime bizim söylediğimizin doğruluğuna delalet etmektedir: **"Sizi ondan (topraktan) yarattık; yine sizi oraya döndüreceğiz ve bir kez daha sizi ondan çıkaracağız."**[285] İki kez çıkaracağız demedi. Şu âyet-i kerime de delalet etmektedir: **"Müşrikler görmüyorlar mı ki, onlardan önce nice kavimler helâk ettik. Onlar tekrar dönüp de bunlara gelmezler."**[286] Ayrıca Resûlullah'ın (s.a.v) şu Hadîs-i Şerifi de buna delalet etmektedir: **"Ölümden sonra yalnızca cennet ve cehennem vardır."**[287]

285 Taha 20/55
286 Yasin 36/31.
287 Beyhakî, *Şuabü'l-iman*, 360/7.

فصل [في الرد على الروافض القائلين برجعة عليّ رضي الله عنه]

وصنف من الروافض قالوا: إن علياً رضي الله عنه وأصحابه يرجعون إلى الدنيا فينتقمون من أعدائهم فيملأ الأرض عدلا كما مُلِئَتْ جوراً وظلماً.

وقال أهل السنة والجماعة: كل من مات لا يرجع إلى الدنيا إلى يوم القيامة، لأنه لا يقام الدليل عليه. ويدل على صحة ما قلنا قوله تعالى: ﴿مِنْهَا خَلَقْنَاكُمْ وَفِيهَا نُعِيدُكُمْ وَمِنْهَا نُخْرِجُكُمْ تَارَةً أُخْرَىٰ﴾[٢٤٩] ولم يقل مرتين، وكذلك قوله تعالى: ﴿أَلَمْ يَرَوْا كَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُم مِّنَ الْقُرُونِ أَنَّهُمْ إِلَيْهِمْ لَا يَرْجِعُونَ﴾[٢٥٠] وكذلك قوله عليه السلام «**ليس بعد الموت إلا الجنة والنار**»[٢٥١]

٢٤٩ طه: ٥٥

٢٥٠ يس: ٣١

٢٥١ أورده البيهقي في شعب الإيمان (٧: ٣٦٠).

İBAHİYYEYE REDDİYE

Şiâ'dan bir grup dedi ki: İçki haram değildir, mekruhtur. Allah Teâlâ buyurdu ki: **"İman eden ve iyi işler yapanlara, hakkıyla sakınıp iman ettikleri ve iyi işler yaptıkları, sonra yine hakkıyla sakınıp iman ettikleri, sonra da hakkıyla sakınıp yaptıklarını, ellerinden geldiğince güzel yaptıkları takdirde tattıklarından dolayı günah yoktur. Allah iyi ve güzel işler yapanları sever."**[288] Yine livatanın helal olduğunu söylediler. Çünkü Allah Teâlâ, kitabında livatayı kötü olarak isimlendirmiş ama kesin olarak haram kılmamıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurdu: **"Şirret meclislerinizde edepsizlikler (münker) yapacak mısınız?"**[289]

Ayrıca onlara göre raks/dans, şarkı ve şiir de helaldir. Bunun, Medine ehlinin İmamı Mâlik b. Enes'in görüşü olduğunu söylediler.

Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat dedi ki: Resûlullah'ın (s.a.v) **"ok atma, atını eğitme ve aileyle eğlenme dışındaki bütün oyunlar haramdır."**[290] Hadîs-i Şerifi sebebiyle bütün bu sayılanlar haramdır. Allah Teâlâ buyurdu ki: **"Sizi sadece boş yere yarattığımızı ve sizin hakikaten huzurumuza geri getirilmeyeceğinizi mi sandınız?"**[291]

288 Maide 5/93
289 Ankebut 29/29
290 *Sünen-i Nesai* 175/8.
291 Mü'minun 23/115

فصل [في الرد على الإباحية]

وصنف من الشيعة قالوا بأن الخمر ليس بحرام لكنه مكروه.قال الله تعالى: ﴿لَيْسَ عَلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جُنَاحٌ فِيمَا طَعِمُوا إِذَا مَا اتَّقَوا وَّآمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ ثُمَّ اتَّقَوا وَّآمَنُوا ثُمَّ اتَّقَوا وَّأَحْسَنُوا وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ﴾[٢٥٢] وكذلك قالوا بأن اللواطة حلال، لأن الله سماها منكراً ولم يحرمها في كتابه نصاً، قال الله تعالى: ﴿وَتَأْتُونَ فِي نَادِيكُمُ الْمُنكَرَ﴾.[٢٥٣]

وكذلك الرَقْص والغِناء والشِعر حلال، وقالوا: هذا قول مالك بن أنس إمام أهل المدينة.

وقال أهل السنة والجماعة: كل ذلك حرامٌ لقوله عليه السلام «**كلُّ لَعِب حرامٌ إلا ثلاث: رمية من قوسه، وتأديب فرسه، ولاعبة الرجل مع أهله**»[٢٥٤] وقال الله تعالى: ﴿أَفَحَسِبْتُمْ أَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا وَأَنَّكُمْ إِلَيْنَا لَا تُرْجَعُونَ﴾.[٢٥٥]

٢٥٢ المائدة: ٩٣
٢٥٣ العنكبوت: ٢٩
٢٥٤ اخرجه النسائي في السنن (٨:١٧٥).
٢٥٥ المؤمنون: ١١٥

'İçki haramdır' sözümüz, hakkında varit olan rivayet sebebiyledir. Bu da şu Hadîs-i Şeriftir: **"Azıyla çoğuyla içki/hamr ve içeceklerden sarhoşluk veren her şey sizlere haram kılındı."**[292] Allah Teâlâ şöyle buyurdu: **"De ki: Rabbim ancak açık ve gizli kötülükleri, ism/günahı ve haksız yere sınırı aşmayı, hakkında hiçbir delil indirmediği bir şeyi, Allah'a ortak koşmanızı ve Allah hakkında bilmediğiniz şeyleri söylemenizi haram kılmıştır."**[293] İsm, hamr/içkidir. İsm kelimesinin hamr anlamında olduğuna şairin şu şiiri delalet etmektedir:

- İsm içtim gitti aklım - İşte böyle ism götürür akılları.

Onların âyeti delil olarak sunmalarına cevap olarak diyoruz ki: Bu âyet, içkinin haram kılındığı âyet indikten sonra bunun haberinin kendilerine ulaşmasından önce içki içen bir topluluk hakkında nazil oldu. Bundan dolayı çok üzüldüler. Allah Teâlâ da bu âyeti inzal etti.

Def çalmak hakkında diyoruz ki: İmam Şafiî bunu, eğlenmek için değil de düğünlerde nikâhı duyurmak için mubah gördü.

Denilirse ki: İçkinin ve mut'anın mubahlığı ilk zamanlardaydı. Eğer neshin mümkün olduğunu söylersek; bu, ilk görüşten dönüş/rucu' anlamına gelir. Sanki Allah Teâlâ bir şeyi emretmiş de sonra ondan dönmek ona uygun görünmüştür (beda). Beda ve rucu' Allah hakkında doğru değildir. Çünkü beda ve rucu', cahil olup işlerin sonucunu bilmeyen kişi hakkında mümkün olur.

Buna cevap olarak deriz ki: Neshin, beda ve rucu' olduğunu kabul etmiyoruz. Bilakis nesh, ilk hükmün bitip sona ermesi ve başka bir hükmün yeniden ortaya çıkmasıdır. Çünkü bize belirdi ki; birinci hüküm bitmiştir ve ebedî değildir. Bilakis ilk hüküm, bu vakte kadar muakkat/süreliydi. Ancak biz bunu bilmiyoruz. Böylece birinci hükmün bittiği ve sona erdiği bize belirgin oldu.

292 *Sünen-i Nesai* 724/8.
293 A'raf 7/33

وأما قولنا: الخمر حرام، لأنه ورد به الخبر، وهو قوله ﷺ: «**حرمت عليكم الخمر قليلها وكثيرها والسكر من كل شراب**»[٢٥٦] وقال الله تعالى: ﴿**قُلْ إِنَّمَا حَرَّمَ رَبِّيَ الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ وَالْإِثْمَ وَالْبَغْيَ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَأَن تُشْرِكُوا بِاللَّهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِ سُلْطَانًا وَأَن تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ**﴾[٢٥٧] والإثم هو الخمر، يدل عليه قول القائل:

شربت الإثم حتى ضلَّ عقلي   كذاك الإثم تذهب بالعقول

والجواب عن احتجاجهم بالآية قلنا: الآية نزلت في قومٍ شربوا الخمر بعد نزول آية التحريم قبل بلوغ الخبر إليهم، فاغتمّوا بذلك فأنزل الله تعالى هذه الآية.

وأما ضرب الدَفّ قلنا: أباحه الإمام الشافعي في التزويج للإعلام لا للعب.

فإن قيل: إباحة الخمر والمتعة كانتا في الابتداء، فلو قلنا بجواز النسخ يكون ذلك رجوعاً عن الأول، ويصير كأن الله تعالى أمر بأمر، ثم بَدا له الرجوعُ عن ذلك، والبَداء والرُجوع من الله تعالى لا يصح، لأن البداء والرجوع إنما يكون ممن كان جاهلاً ولا يعرف عواقب الأمور.

والجواب عنه أن نقول: لا نُسلّم بأن في النسخ بداءً ورجوعاً، بل هو انقضاء الحكم الأول وانتهاؤه، واستئناف الحكم الآخر، لأنه قد ظهر لنا أن الحكم الأول قد انتهى ولم يكن مؤبداً، لكنه مؤقت إلى ذلك الوقت، إلا أنا لا نعرف ذلك، فظهر لنا أن الحكم الأول قد انتهى وانقضى.

٢٥٦ أخرجه النسائي في السنن (٨:٧٢٤).
٢٥٧ الأعراف: ٣٣

Şu da neshin beda olmadığına delalet etmektedir: Allah Teâlâ kıyamet gününde ölüleri bir araya getirecek. Bunda beda ve rucu vardır denemez. Bilakis bunda ölülerin hükmünün bittiği ve başka bir hükmün yeniden başlaması vardır. Aynı durum burada da geçerlidir. Nesihte beda ve rucunun olduğu söylenemez. Bilakis onda nesh edilen hükmün bittiği ve nesheden hükmün başlaması vardır.

Denilirse ki: Neshin faydası nedir?

Deriz ki: Neshin faydası, Allah'ın kullarına şefkat, hafifletme ve rahmetidir. Nasıl ki Allah Teâlâ başlangıçta şu âyet-i kerime ile Müslümanların her birine kâfir ve facirlerden on kişiyle savaşmasını emretti: **"Eğer sizden sabırlı yirmi kişi bulunursa, iki yüze (kâfire) galip gelirler."**[294] Sonra Allah Teâlâ, hafifletti ve her on kişiden sekiz kişiyi şu âyet-i kerime ile düşürdü: **"Şimdi Allah, yükünüzü hafifletti; sizde zayıflık olduğunu bildi. O halde sizden sabırlı yüz kişi bulunursa, (onlardan) ikiyüz kişiye galip gelir. Ve eğer sizden bin kişi olursa, Allah'ın izniyle (onlardan) ikibin kişiye galip gelirler."**[295] Alah Teâlâ bunu, hafifletme olarak isimlendirdi. Aynı durum burada da geçerlidir. Nesheden/nasih hali hazırda daha faydalıdır. Çünkü hali hazırda kendisiyle ameli vacip kılar. Ona iman etmek de vaciptir. Neshedilenle hali hazırda amel vacip değildir. Fakat ona iman vaciptir.

294 Enfal 8/65
295 Enfal 8/66

يدل عليه أن الله تعالى يحشر الموتى يوم القيامة، ولا يقال بأن فيه بداءً ورجوعاً، بل فيه انتهاء حكم الموتى واستئناف حكم آخر، كذلك ههنا، ولا يقال بأن في النسخ بداءً ورجوعاً، بل فيه انتهاء حكم المنسوخ واستئناف حكم الناسخ.

فإن قيل: أيش الفائدة في النسخ؟

قلنا: الفائدة في النسخ الشفقة والتخفيف والرحمة على عباده، كما أن الله تعالى أمر المسلمين في الابتداء بأن يقاتل منهم كلُّ واحد العشرةَ من الكفرة والفجرة بقوله تعالى: ﴿إِن يَكُن مِّنكُمْ عِشْرُونَ صَابِرُونَ يَغْلِبُوا مِائَتَيْنِ﴾[٢٥٨] ثم خفّف بعد ذلك وأسقط عن كلّ عشرة ثمانيةً بقوله تعالى: ﴿الْآنَ خَفَّفَ اللَّهُ عَنكُمْ وَعَلِمَ أَنَّ فِيكُمْ ضَعْفًا فَإِن يَكُن مِّنكُم مِّائَةٌ صَابِرَةٌ يَغْلِبُوا مِائَتَيْنِ وَإِن يَكُن مِّنكُمْ أَلْفٌ يَغْلِبُوا أَلْفَيْنِ بِإِذْنِ اللَّهِ وَاللَّهُ مَعَ الصَّابِرِينَ﴾[٢٥٩] سماه تخفيفاً، كذلك ههنا الناسخ أنفع في الحال، لأنه يوجب العمل في الحال، والإيمان به واجب، والمنسوخ لا يجب العمل به في الحال ولكن يجب الإيمان به.

٢٥٨ الأنفال: ٦٥
٢٥٩ الأنفال: ٦٦

ŞERİATİN NESHİ

Yahudiler dedi ki: Şeriatin neshi mümkün değildir.

Ehl-i Sünnete göre mümkündür.

Şöyle delil getirdiler: Bir şeyi emretmek maslahatı gerektirir. Bir şeyi yasaklamak da mefsedeti gerektirir. Durum böyle olunca Allah, Tevrat'ta emredince ve yasaklayınca bu durum, bunun maslahat olduğuna delalet etti. Tevrat'ta emrettiği şeyi yasaklaması mümkün olsa; bu, Allah'ın Tevrat'ta mefsedeti emretti sonucuna götürür. Bu ise mümkün değildir. Çünkü Allah Teâlâ hikmet sahibi ve bütün işlerin sonucunu bilendir. Onun fiilinin sefeh ile vasıflanması câiz değildir.

Buna cevap olarak deriz ki: Allah Teâlâ bir şeyi emrettiğinde bu, bir zamanda maslahatı gerektirir. Bütün zamanlarda maslahatı gerektirmez. Açlık zamanında maslahatı gerektiren yeme ve içme gibi. Bunlar tokluk zamanında maslahatı gerektirmez. Hastaya farklı zamanlarda farklı ilaçları almasını emreden doktor gibi. Bu beda olmaz. Bilakis o zamandaki maslahat gerçekleşsin diyedir. Aynı durum burada da geçerlidir. Allah Teâlâ kullarına, şefkatli doktordan daha merhametlidir. Allah Teâlâ Tevrat'ı Musa (a.s) döneminde şeriat olarak kıldığında bu, Musa (a.s) vefat edinceye kadar maslahat idi. Sonra maslahat, Davud'un (a.s) zamanı bitinceye kadar Zebur'da idi. Sonra maslahat, İsa'nın (a.s) zamanı bitinceye kadar İncil'de idi. Sonra peygamberimiz Muhammed (s.a.v) zamanında maslahat Kur'ân'a geçti.

فصل [في وقوع النسخ في الشريعة]

قالت اليهود: نسخ الشريعة لا يجوز.

وعند أهل السنة والجماعة يجوز.

واحتجوا وقالوا: لأن الأمر بالشيء يقتضي المصلحة، والنهي عن الشيء يقتضي المفسدة، وإذا كان كذلك فالله تعالى لما أمر في التوراة ونهى، دل ذلك على أنه مصلحة، فلو جاز أن ينهى ما أمر به في التوراة يؤدي إلى أن الله تعالى أمر في التوراة بالمفسدة وهذا لا يجوز، لأن الله حكيمٌ عالمٌ بعواقب الأمور، ولا يجوز أن يوصف فعله بالسفه.

والجواب عنه قلنا: لأن الله تعالى إذا أمر بأمر يقتضي المصلحة في وقت ولا يقتضي المصلحة في جميع الأوقات كالطعام والشراب، يقتضي مصلحة في حالة الجوع، ولا يقتضي مصلحة في حالة الشبع، وكالطبيب يأمر المريض بأدوية مختلفة في أوقات مختلفة ولا يكون ذلك بداءً، بل لتحقق المصلحة في ذلك الوقت، وكذلك هنا الله تعالى أرحم على عباده من الطبيب الشفيق، وحين جعل التوراة شريعة في زمن موسى عليه السلام كان ذلك مصلحة إلى انقضاء زمن موسى عليه السلام ، ثم صارت المصلحة في الزبور إلى انقضاء زمن داود عليه السلام ، ثم صارت المصلحة في الإنجيل إلى انقضاء زمن عيسى عليه السلام ، ثم صارت المصلحة في القرآن في عصر نبينا محمدٍ ﷺ.

MUT'A NİKÂHININ HELAL OLDUĞUNU SÖYLEYENLERE REDDİYE

Râfizîlerden bir grup dedi ki: Mut'a helaldir. Mut'a cinsel ilişki için kadının kiralanmasıdır. Allah Teâlâ buyurdu ki: **"Onlardan faydalanmanıza karşılık kararlaştırılmış olan mehirlerini verin."**[296] Allah Teâlâ mehri, nikâh olmaksızın sadece cinsel ilişki karşılığında vacip kıldı.

Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat dedi ki: İçki gibi mut'a nikâhı da haramdır. Ancak bir gazve yolculuğunda zaruretten dolayı mubah kılındı sonra şu âyet-i kerime ile neshedildi: **"Zina eden kadın ve zina eden erkekten her birine yüz sopa vurun; Allah'a ve ahiret gününe inanıyorsanız, Allah'ın dininde (hükümlerini uygularken) onlara acıyacağınız tutmasın. Mü'minlerden bir gurup da onlara uygulanan cezaya şahit olsun."**[297]

Onların delil olarak sunduğu âyet, şu âyet-i kerimeler ile neshedildi: **"Beğendiğiniz kadınlardan ikişer, üçer, dörder nikâh kıyın."**[298] **"Aranızdaki bekârları, kölelerinizden ve cariyelerinizden elverişli olanları evlendirin."**[299]

296 Nisa 4/24
297 Nur 24/2
298 Nisa 4/3
299 Nur 24/3

فصل [في الرد على من قال بإباحة زواج المتعة]

وصنف من الروافض قالوا بأن المتعة حلال، وهو استئجار المرأة للوطء. قال الله تعالى: ﴿فَمَا اسْتَمْتَعْتُم بِهِ مِنْهُنَّ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ فَرِيضَةً﴾[٢٦٠] أوجب الأجرة بمجرد الاستمتاع دون النكاح.

وقال أهل السنة والجماعة: المتعة حرام كالخمر إلا أنها أبيحت في سفر واحد للضرورة ثم نسخت بقوله تعالى: ﴿الزَّانِيَةُ وَالزَّانِي فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا مِائَةَ جَلْدَةٍ وَلَا تَأْخُذْكُم بِهِمَا رَأْفَةٌ فِي دِينِ اللَّهِ إِن كُنتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلْيَشْهَدْ عَذَابَهُمَا طَائِفَةٌ مِّنَ الْمُؤْمِنِينَ﴾.[٢٦١]

وأما الآية قلنا: الآية نسخت بقوله تعالى: ﴿فَانكِحُوا مَا طَابَ لَكُم مِّنَ النِّسَاءِ﴾[٢٦٢] ﴿وَأَنكِحُوا الْأَيَامَىٰ مِنكُمْ﴾.[٢٦٣]

٢٦٠ النساء: ٢٤
٢٦١ النور: ٢
٢٦٢ النساء: ٣
٢٦٣ النور: ٣٢

Râfizîlerden bir grup dedi ki: Bir insan ölüp çürüdüğünde, Allah onun için başka bir ceset yaratır ve ruh bu cesede girer. Ruha için ceset, beden için cübbe konumundadır. Şu âyet-i kerimeyi delil getirdiler: **"Onların derileri pişip acı duymaz hale geldikçe, derilerini başka derilerle değiştiririz ki acıyı duysunlar."**[300]

Diyoruz ki: Allah Teâlâ bununla zâtlarının değiştirilmesini değil de şekil ve sıfatlarının değiştirilmesini murad etti. Şu âyet-i kerime buna delalet etmektedir: **"Yer başka bir yer, gökler de (başka gökler) haline getirildiği, (insanlar) bir ve gücüne karşı durulamaz olan Allah'ın huzuruna çıktıkları gün (Allah bütün zalimlerin cezasını verecektir)."**[301] Bu âyette zâtlarının değil sıfatlarının değiştirilmesini murad etti. Aynı durum üstteki âyet için de geçerlidir.

300 Nisa 4/56
301 İbrahim 14/48

وصنف منهم قالوا: إذا مات الرجل وصار رميماً يخلق الله تعالى له جسداً آخر تدخل فيه الروح، وقالوا بأن الجسد للروح كالجبّة للبدن، واحتجوا بقوله تعالى: ﴿كُلَّمَا نَضِجَتْ جُلُودُهُم بَدَّلْنَاهُمْ جُلُودًا غَيْرَهَا لِيَذُوقُوا الْعَذَابَ﴾.[٢٦٤]

قلنا: أراد به تبديل هيئاتها وصفاتها، لا تبديل عينها، يدل عليه قوله تعالى: ﴿يَوْمَ تُبَدَّلُ الْأَرْضُ غَيْرَ الْأَرْضِ وَالسَّمَاوَاتُ وَبَرَزُوا لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ﴾[٢٦٥] أراد به تبديلَ صفتها لا تبديل عينها، وكذلك ههنا.

٢٦٤ النساء: ٥٦
٢٦٥ إبراهيم: ٤٨

İBAHÎLERE REDDİYE

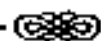
İbahîler dedi ki: Kul, muhabbetin son noktasına ulaşınca; zekat, namaz, oruç, hac ve benzeri gibi zahir ibadetler artık ondan düşer. Bu seviyeye geldikten sonra onun ibadeti tefekkürdür. Nuruyla göğe yükselir, cennete girer, hurilerle kucaklaşır ve onlarla cinsel ilişkiye girer.

Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat dedi ki: Kim buna inanırsa küfre girer. Çünkü peygamberler; Allah Teâlâ'nın peygamberimiz Muhammed (s.a.v) hakkında **"Bir gece, kendisine âyetlerimizden bir kısmını gösterelim diye (Muhammed) kulunu Mescid-i Harâm'dan, çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksâ'ya götüren Allah noksan sıfatlardan münezzehtir."**[302] İsa (a.s) hakkında **"Bilâkis Allah onu (İsa'yı) kendi nezdine kaldırmıştır."**[303] Âdem (a.s) hakkında **"Sen ve eşin (Havva) beraberce cennete yerleşin."**[304] ve İdris (a.s) hakkında **"Onu üstün bir makama yücelttik."**[305] söylediği gibi kendi kendilerine semaya yükselemezler. Peygamberlerin dışındakilerinin yükselememesi ise önceliklidir.

Onlardan bir grup dedi ki: Allah Teâlâ kadınları ve malı yarattı. Bunlar insanlar arasında mubahtır. Ta ki biri başkasının malına ihtiyaç duyarsa onu alabilir. Aynı şekilde başkasının eşine ihtiyaç duyarsa onu da alabilir. Çünkü Âdem ve Havva vefat etti ve onların malları bizlere eşit olarak miras kaldı.

302 İsra 17/1
303 Nisa 4/158
304 Bakara 2/35
305 Meryem 19/57

فصل [في الرد على أهل الإباحة]

قال أهل الإباحة: إذا بلغ العبد في الحب غاية المحبة تسقط عنه العبادة الظاهرة نحو الزكاة والصلاة والصوم والحج وغير ذلك. وكانت عبادته بعد ذلك التفكرَ، ويصعد بنوره إلى السماء، ويدخل الجنة ويعانق الحور العين ويباضعهن.

وقال أهل السنة والجماعة: من اعتقد هذا يكفر، لأن الأنبياء عليهم السلام لم يصعدوا بأنفسهم إلى السماء كما قال الله تعالى في حق نبينا محمدٍ ﷺ: ﴿سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَىٰ بِعَبْدِهِ لَيْلًا﴾[266] الآيةَ، وفي حق عيسى عليه السلام ﴿بَل رَّفَعَهُ اللَّهُ إِلَيْهِ﴾[267] وفي حق آدم عليه السلام ﴿اسْكُنْ أَنتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ﴾[268] وفي حق إدريس عليه السلام ﴿وَرَفَعْنَاهُ مَكَانًا عَلِيًّا﴾[269] فغيرهم أولى أن لا يصعدوا.

ومنهم من قال: إن الله تعالى خلق النساء والمال وذلك مباح فيما بينهم، حتى إن من احتاج إلى مال غيره فله أن يأخذه، وكذلك إذا احتاج إلى نِسْوَةِ غيره فله أن يأخذها. لأن آدم وحواء عليهما السلام ماتا وبقي مالُهما بيننا ميراثاً على السواء.

٢٦٦ الإسراء: ١
٢٦٧ النساء: ١٥٨
٢٦٨ البقرة: ٣٥
٢٦٩ مريم: ٥٧

Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat dedi ki: Müslüman kişinin malı ancak gönül rızasıyla vermesi ile helal olur. Allah Teâlâ şöyle buyurdu: "Ey **iman edenler! Karşılıklı rızaya dayanan ticaret olması hali müstesna, mallarınızı, bâtıl (haksız ve haram yollar) ile aranızda (alıp vererek) yemeyin."**[306] Bu konuda rivayet edilen hadisler pek çoktur. Onlardan biri: **"İddia edene delil, inkâr edene yemin gereklidir."**[307]

Onlardan bir grup dedi ki: Kul muhabbette son noktaya ulaşırsa başkasının eşi ve cariyeleri ona helal olur. Kadınlar güzel koku gibidir. Onları koklama hakkı vardır. Çünkü bu kişi Allah'ın habibi/sevgilisidir. Kadınlar ise Allah'ın cariyeleridir. Sevgili sevgiliden istediği şeyi esirgemez.

Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat dedi ki: Kadınlar sadece nikâhla, cariyeler de sadece mülkiyet ile helal olurlar. Cariyeler aynı şekilde nikâh ile de helal olur. Sahibi cariyesini başkasıyla nikâhlarsa cariye, sahibinin cariyesi kalarak nikâhlandığı kişiye helal olur. Şu âyet-i kerime buna delalet etmektedir: **"Zina eden kadın ve zina eden erkekten her birine yüz sopa vurun."**[308] Ayrıca evli erkek zina ederse recmedilir. Eğer helal olsaydı recmi hak etmezdi.

Onlardan bir grup dedi ki: Kul muhabbette son noktaya ulaşırsa; büyük günah işlediğinde Allah onu cehenneme koymaz. Çünkü cehenneme giren, cennete giren gibi daha oradan çıkmaz. Bu onların bâtıl görüşüdür.

Buna cevap olarak deriz ki: Veli olsun veya olmasın bir kul günah işlediğinde; o, Allah'ın iradesine kalmıştır. İsterse lütfuyla onu affeder, isterse adaletiyle onu azap eder. Allah Teâlâ şöyle buyurdu: **"O, dilediğini bağışlar, dilediğine azap verir."**[309] Allah Teâlâ Müslümana günahları miktarınca azap çektirdikten sonra rahmetiyle veya peygamberlerin şefaatiyle cehennemden çıkartır. Çeri çöpü gitsin diye ateşe tutulan altın gibi. Mü'min kişinin günahları yok olunca cehennemden çıkar, orada bırakılmaz. Kâfir ise böyle değildir. Kâfirler ateşi tutuşturmak ve cehennemde yanmak için hazırlanmış odun gibidir. Başka bir şey için değil. Cennetlikler böyle değildir. Çünkü cennete, nefsini muhafaza etme veya tövbeyle kir ve günahtan arınmış kişiler girer.

306 Nisa 4/29
307 *Sünen-i Tirmizî* 18/3.
308 Nur 24/2
309 Feth 48/14

وقال أهل السنة والجماعة: لا يحل مال امرئٍ مسلمٍ إلا بطيبة نفسه. قال الله تعالى: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُم بَيْنَكُم بِالْبَاطِلِ إِلَّا أَن تَكُونَ تِجَارَةً عَن تَرَاضٍ مِّنكُمْ﴾[٢٧٠] والأحاديث الواردة في هذا الباب كثيرة، منها قوله عليه السلام «البينة على المدعي واليمين على من أنكر»[٢٧١]

ومنهم من قال: إذا بلغ العبد في الحب غاية المحبة تحل له نساء الغير وإماء الغير، فهن كالرياحين، له أن يشمّهن، لأن هذا حبيب الله، والنساء إماء الله، والحبيب لا يمنع حبيبه عما يريد.

وقال أهل السنة والجماعة: لا تحل النساء إلا بالنكاح، والإماء إلا بالملك وبالنكاح أيضاً إذا زوجها المولى من غيره، تحل له وهي أمته، يدل عليه قوله تعالى: ﴿الزَّانِيَةُ وَالزَّانِي فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا مِائَةَ جَلْدَةٍ﴾[٢٧٢] ولأن ماعزاً زنى فرُجم، فلو كان حلالا لما استحق الرجم.

ومنهم من قال: إذا بلغ العبد في الحب غاية المحبة إذا ارتكب الكبيرة لا يُدخله الله تعالى النار، لأن كل من دخل النار لا يخرج كداخل الجنة، وهذا مذهبهم الباطل.

والجواب عنه قلنا: إذا أذنب العبد ذنباً وليّاً كان أو غير وليّ فهو في مشيئة الله تعالى، إن شاء غفر له بفضله، وإن شاء عذّبه بعدله، قال الله تعالى: ﴿يَغْفِرُ لِمَن يَشَاءُ وَيُعَذِّبُ مَن يَشَاءُ﴾[٢٧٣] وإذا عذبه بقدر ذنوبه يخرجه من النار برحمته أو بشفاعة الأنبياء، كالذهب يدخل النار ليزول عنه غِشّه، فإذا زال عنه يخرج منها ولا يترك فيها، بخلاف الكافر لأنه كالحطب أُعدّ لإيقاد النار والإحراق فيها لا لمعنى آخر، بخلاف أهل الجنة لأنه لا يدخل في الجنة إلا الطاهر من الوَسَخ والحوْبَة إما برعاية النفس أو بالتوبة.

٢٧٠ النساء: ٢٩

٢٧١ أخرجه الترمذي في السنن (٣:١٨).

٢٧٢ النور: ٢

٢٧٣ الفتح: ١٤

Görülmez mi ki; Resûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu: **"Sizler cenneti koyun ağılı mı sanıyorsunuz. Allah'a yemin olsun ki dolu tanesi gibi temiz olmadıkça oraya giremezler."**[310] Cehennem günahların pisliğini yakar ve onları, asi Mü'minden izale eder. Mü'min kişi günahların izalesinden sonra cehennemden çıkar. Cennet böyle değildir. Cennet, cennetten çıksın diye sakininin temizliğini yok etmez.

Onlardan bir grup dedi ki: Kul muhabbette son noktaya ulaşırsa; ondan emir ve yasaklar düşer. Canının istediği her şey ona helal olur. Allah Teâlâ'nın habibi, küfür ile ölüm arasında muhayyer bırakılsa ölümünü tercih eder. O sevgide zirveye ulaşmış sevgilidir. Münafık olmayan herkes Allah'ın habibidir.

Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat dedi ki: Kuldan emir ve yasaklar düşmez. Allah Teâlâ'ya yakın olanlar zorluklarla mükellef kılınırlar. Resûlullah (s.a.v) gibi. Allah'ın habibi ve dostu idi. Buna rağmen ayakları şişinceye kadar namaz kılardı. Allah Teâlâ ona mahsûs emirlerde bulundu. Şunlar bu emirlerdendir: **"Ey Peygamber! Allah'tan kork"**[311] **"Birazı hariç, geceleri kalk namaz kıl. (Gecenin) yarısını (kıl). Yahut bunu biraz azalt."**[312] **"Ey Peygamber! Temiz olan şeylerden yeyin; güzel işler yapın."**[313] Aynı şekilde Âdem (a.s), Allah'ın habibi ve dostu idi. Şu âyet-i kerimeyle ona ağaçtan yemeyi yasakladı: **"Şu ağaca yaklaşmayın."**[314] Âdem (a.s) yasak ağaçtan yiyince Allah Teâlâ onu azarladı ve onu cennetten çıkardı.

Aynı şekilde Davud (a.s) Uriya'nın eşine bakınca, Allah Teâlâ bunun sebebiyle onu azarladı. Aişe'den (r.a) rivayetle şöyle dedi: **"O'nun hane halkı da üç gün peş peşe arpa ekmeğiyle karınlarını doyurmadan Allah'a kavuşmuşlardır."**[315] Yine rivayet edildiğine göre Resûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu: **"Bir günde yetmiş peygamber açlıktan ve bitten canını verdi."**[316]

310 Bu rivayetin kaynağını tespit edemedik.
311 Ahzab 33/1
312 Müzzemmil 73/2-3
313 Mü'minun 23/51
314 Bakara 2/35
315 Buharî, 75/7; Müslim, 217/8.
316 Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-evliya*, 362/3.

ألا يرى أن النبي ﷺ قال: «أتحسبون أن الجنة مرابض الغنم، والله لن يدخلوه حتى يصيروا كالبردة»[٢٧٤] والنار تحرق نجاسة الذنوب وتزيلها عن المؤمن العاصي فيخرج منها بعد زوالها بخلاف الجنة لأنها لا تزيل طهارة الداخل ليخرج منها.

ومنهم من قال: إذا بلغ العبد في الحب غاية المحبة يسقط عنه الأمر والنهي ويحل له ما اشتهى، وحبيب الله تعالى لو خُيِّر بين الكفر والقتل يختار قتل نفسه، فهو حبيبٌ غاية المحبة، وكل من لم يكن منافقاً فهو حبيب الله.

وقال أهل السنة والجماعة: العبد لا يسقط عنه الأمر والنهي، وكل من كان أقرب إلى الله تعالى يكلَّف بأشد التكاليف كالنبي ﷺ كان حبيبه وصفيه وقام حتى تورمت قدماه، وقد أمر بأوامر، منها قوله تعالى: ﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ اتَّقِ اللَّهَ﴾[٢٧٥] وقوله تعالى: ﴿قُمِ اللَّيْلَ إِلَّا قَلِيلًا * نِّصْفَهُ أَوِ انقُصْ مِنْهُ قَلِيلًا﴾[٢٧٦] وقوله تعالى ﴿يَا أَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُوا مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَاعْمَلُوا صَالِحًا﴾.[٢٧٧] وكذلك آدم عليه السلام كان حبيبه وصفيه ونهاه عن أكل الشجرة بقوله تعالى: ﴿وَلَا تَقْرَبَا هَٰذِهِ الشَّجَرَةَ﴾[٢٧٨] فلما أكل منها عاتبه وأخرجه من الجنة.

وكذلك داود عليه السلام لما نظر إلى امرأة أُورِيا عاتبه الله بذلك، وروي عن عائشة رضي الله عنها قالت: «ما شبع آل رسول الله ﷺ ثلاثة أيام متواليات من خبز بُرٍّ مرتين حتى قُبِض»[٢٧٩] وكذلك روي عن النبي ﷺ أنه قال: «مات سبعون نبياً في يوم واحد من الجوع والقمل»[٢٨٠]

٢٧٤ لم أجده في المصادر.
٢٧٥ الأحزاب: ١
٢٧٦ المزمل: ٢-٣
٢٧٧ المؤمنون: ٥١
٢٧٨ البقرة: ٣٥
٢٧٩ أخرجه البخاري في الصحيح (٧:٧٥)، ومسلم في الصحيح (٨:٢١٧).
٢٨٠ أورده أبو نعيم في حلية الأنبياء (٣:٣٦٢).

Bir de sorumluluğun sıkıntılarını çekmeden nimetlenmenin cennette olacağı vadedilmiştir. Allah Teâlâ buyurdu ki: **"Geçmiş günlerde işlediklerinize (iyi amellerinize) karşılık, âfiyetle yeyin, için."**[317] Yani sıcak günlerde tuttuğunuz oruçlara karşılık.

Allah Teâlâ kullarına şu âyet-i kerimeler ile orucu emretti: **"Öyle ise sizden ramazan ayını idrak edenler onda oruç tutsun."**[318] **"Ey iman edenler! Oruç sizden önce gelip geçmiş ümmetlere farz kılındığı gibi size de farz kılındı. Umulur ki korunursunuz."**[319] Kul imanlı, akıllı ve baliğ kaldığı müddetçe ondan oruç ile namaz ve zekat gibi diğer farzlar düşmez. Allah Teâlâ şöyle buyurdu: **"Namazı kılın, zekatı verin."**[320] Hasta ve yolcu böyle değildir. Şöyle ki onlara yeme ve içme mubah kılındı. Fakat şu âyet-i kerimeler dolayısıyla oruç tutmak daha faziletlidir: **"Kim o anda hasta veya yolcu olursa (tutamadığı günler sayısınca) başka günlerde kaza etsin."**[321] **"Eğer bilirseniz (güçlüğüne rağmen) oruç tutmanız sizin için daha hayırlıdır."**[322] Aybaşı hali ile lohusalık dönemi hariç. Şöyle ki kadın bu dönemlerde oruç tutmaz ve namaz kılmaz. Orucu kazâ eder ama namazı kazâ ermez. Çünkü katlanıp arttığı için namazın kazasında zorluk vardır. Orucun kazasında ise meşakkat yoktur.

Kim, kul muhabbette son noktaya kavuşursa peygamberlerden düşmediği halde ondan emir ve yasaklar düşer derse; velinin derecesini peygamberin derecesinden üstün görmüş olur. Kim veliyi peygamberden üstün görürse; o, Yüce Allah'ı inkâr etmiş olur. Onun için en kötüsünden, elem verici bir azap vardır.

317 Hakka 69/24.
318 Bakara 2/185
319 Bakara 2/183
320 Bakara 2/110
321 Bakara 2/185
322 Bakara 2/184

ولأن التمتع بلا تحمّل عَناء التكليف موعود في الجنة كما قال الله تعالى: ﴿كُلُوا وَاشْرَبُوا هَنِيئًا بِمَا أَسْلَفْتُمْ فِي الْأَيَّامِ الْخَالِيَةِ﴾[281] أي صمتم في الأيام الحارة.

وقد أمر الله تعالى عباده بالصوم حيث قال: ﴿فَمَن شَهِدَ مِنكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ﴾[282] وقال: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ﴾[283] فما دام العبد مؤمناً عاقلا بالغا لا يسقط عنه الصوم، وكذا سائر الفرائض كالصلاة والزكاة بقوله تعالى: ﴿وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ﴾[284] بخلاف المريض والمسافر حيث أُبيح لهما الأكلُ والشربُ. والصوم أفضل لقوله تعالى: ﴿فَعِدَّةٌ مِّنْ أَيَّامٍ أُخَرَ﴾[285] وقوله تعالى: ﴿وَأَن تَصُومُوا خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ﴾[286] بخلاف الحائض والنُّفَساء حيث لا تصوم ولا تصلي وتقضي الصوم ولا تقضي الصلاة، لأن في قضاء الصلاة حرجاً لتضاعفها ولا حرج في قضاء الصوم.

فمن قال: إذا بلغ العبد في الحب غاية المحبة يسقط عنه الأمر والنهي ولم يسقط عن الأنبياء عليهم السلام فقد رأى درجة الولي أعلى من درجة النبي عليه السلام ، ومن رأى الوليّ أفضل من النبي فهو كافر بالله العظيم وله عذاب من رِجْز أليم.

٢٨١ الحاقة: ٢٤
٢٨٢ البقرة: ١٧٥
٢٨٣ البقرة: ١٨٣
٢٨٤ البقرة: ١١٠
٢٨٥ البقرة: ١٨٥
٢٨٦ ٦البقرة: ١٨٤

EHL-İ NÜCUMA REDDİYE

Ehl-i nücum/Astrologlar dedi ki: Yeryüzündekilerinin işleri, on iki burca ve yedizi gezegene bağlıdır. Bu yedi gezegen: Zühal/Satürn, Müşteri/Jüpiter, Merih/Mars, Zühre/Venüs, Güneş, Utarit/Merkür ve Ay'dır. Dediler ki: Bu burçlar ve gezegenler yeryüzündekilerinin işlerini çekip çevirir. Kim gezegenlerin bilgisini/astrolojiyi bilirse; kendi yararına olan şeyi bilir, kendisi için hayırlı olan şeylere meyletmesi mümkün olur, kendisine zarar verecek şeylerden korunur ve ne zaman öleceğini bilir.

Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat dedi ki: Bu burçlar, gezegenler, Güneş, Ay ve bütün gök cisimleri insanların hizmetine verilmiştir. Onların bir şeyi çekip çevirme kudreti yoktur. Bütün her şeyi çekip çeviren Allah Teâlâ'dır. Allah Teâlâ şöyle buyurdu: **"O, geceyi, gündüzü, güneşi ve ayı sizin hizmetinize verdi. Yıldızlar da Allah'ın emri ile hareket ederler."**[323]

Denilirse ki: Astroloji ismi İdris (a.s) zamanında haktı. Neshedildiğini söyleyen kişinin delil getirmesi gerekir. İbrahim (a.s) hakkındaki şu âyet-i kerime buna delalet etmektedir: **"Bunun üzerine İbrahim yıldızlara şöyle bir baktı. Ben hastayım, dedi."**[324] Yıldızlara bakarak hastalığına istidlalde bulundu.

Buna cevap olarak deriz ki: İbrahim (a.s) öleceğini anladı. Kim öleceğini anlarsa hasta olduğunu bilir. Hasta olması da mümkündür. Resûlullah (s.a.v) buyurdu ki: **"Mü'min; yokluk, hastalık ve hatadan hali kalmaz."**[325]

323 Nahl 16/12.
324 Saffat 37/87-88
325 Bu rivayetin kaynağını tespit edemedik.

فصل [في الرد على أهل النجوم]

قال أهل النجوم: أمور أهل الأرض متعلقة بالبروج الاثني عشر وبالنجوم السبعة: الزحل والمشتري والمريخ والزهرة والشمس والعطارد والقمر. وقالوا بأن هذه البروج والنجوم مدبِّرات لأهل الأرض، فكل من علم النجوم يعرف صلاح نفسه ويمكنه أن يميل إلى ما هو خير له، ويحترز عما هو شر له، ويعلم متى يموت.

وقال أهل السنة والجماعة: هذه البروج والنجوم والشمس والقمر وجميع النيّرات مسخرات ليس لها من التدبير شيء، ومدبر الأمور هو الله تعالى كما قال الله تعالى: ﴿وَسَخَّرَ لَكُمُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالنُّجُومُ مُسَخَّرَاتٌ بِأَمْرِهِ﴾.[٢٨٧]

فإن قيل: علم النجوم كان حقاً في زمن إدريس عليه السلام ، ومن قال بأنه نسخ فعليه الدليل، يدل عليه قوله تعالى خبراً عن إبراهيم عليه السلام : ﴿فَنَظَرَ نَظْرَةً فِي النُّجُومِ * فَقَالَ إِنِّي سَقِيمٌ﴾[٢٨٨] استدل بالنظر إلى النجوم أنه سقيم.

والجواب عنه قلنا: إن إبراهيم عليه السلام علم أنه يموت، وكل من علم أنه يموت علم أنه سقيم، ويجوز كونه سقيماً كما قال النبي ﷺ: «**المؤمن لا يخلو من قلة أو علة أو زلة**»[٢٨٩]

٢٨٧ النحل: ١٢

٢٨٨ الصافات: ٨٨-٨٩

٢٨٩ لم أجده في المصادر.

Diyoruz ki: İdris (a.s) zamanında işlerin çekip çevrilmesi gezegenler ile değildi. Fakat Allah Teâlâ kitaplarında onlara, falanca gezegen falanca konuma gelince bilin ki falanca şey olacak diye haber verdi. Böylece Allah'ın bunları bildirmesi ile bunları bildiler. Sonra Süleyman (a.s) zamanında gece olduktan sonra Güneş geri dönünce astroloji neshedildi. Böylece bu hesap onlara karışık geldi. Doğru yola ileten Allah'tır.

Resûlullah (s.a.v) buyurdu ki: **"Allah Teâlâ'nın müneccimleri yalanlamada güzel bir adeti vardır."**[326] Denildi ki: Müneccim, kahin gibidir. Kahin sihirbaz gibidir. Sihirbaz kâfir gibidir. Kâfir de cehennemdedir. İlm-i nücumun bâtıl olduğuna delil şu âyet-i kerimedir: **"Ben onları (İblis ve soyunu) ne göklerin ve yerin yaratılışına, ne de bizzât kendilerinin yaratılışına şahit tuttum. Ben yoldan çıkaranları yardımcı edinecek değilim."**[327] Çünkü ilim yalnızca iki şekilde elde edilir. Ya bizatihi görmekle ya da sadık habercinin haberiyle bilinir. Resûlullah (s.a.v) bu ilimden haber vermedi. İnsanların hepsi müşahede edip bilmede eşittir. Ancak bazı insanlar kendi görüşlerine güvendiler, akıllarıyla yüzüstü kaldılar. Böylece derin bir sapkınlığa düştüler. Apaçık bir hüsrana uğradılar.

Denildi ki: Malına sarılanın malı azalır. Aklına sarılan zelil düşer. İnsanlara güvenen küçük düşer. Rabbine sığınanın değeri büyür. Sapkınlığa düşen ise şaki olur.

-Müneccim saçmalar çoğu zaman-Evdeki habibinden yoktur haberi

326 Bu rivayetin kaynağını tespit edemedik.
327 Kehf 18/51

وأما في زمن إدريس عليه السلام قلنا: ليس التدبير بالنجوم، ولكن الله تعالى أخبرهم في كتابهم أن نجم كذا إذا بلغ موضع كذا فاعلم أنه يكون كذا وكذا، فعرفوا ذلك بتعريف الله تعالى إياهم. ثم نسخ من وقت سليمان عليه السلام حين عادت الشمس بعدما دخل الليل فتشوش عليهم ذلك الحساب. والله الهادي.

وقد قال النبي ﷺ: «إن لله تعالى عادةً حميلة في تكذيب المنجمين»[٢٩٠] وقد قيل: المنجم كالكاهن، والكاهن كالساحر، والساحر كالكافر، والكافر في النار. والدليل على بطلان علم النجوم قوله تعالى: ﴿مَّا أَشْهَدتُّهُمْ خَلْقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَا خَلْقَ أَنفُسِهِمْ وَمَا كُنتُ مُتَّخِذَ الْمُضِلِّينَ عَضُدًا﴾[٢٩١] لأن العلم لا يحصل إلا بشيئين: إما المعاينة أو بخبر المخبر الصادق، والنبي ﷺ ما أخبر عنها، والناس في المعاينة كلهم سواء إلا أن بعض الناس وكلوا بآرائهم وخذلوا بعقولهم فضلوا ضلالا بعيداً وخسروا خسراناً مبيناً.

وقد قيل: من اعتصم بماله قلّ، ومن اعتصم بعقله ذلّ، ومن اعتصم بخلق ذل، ومن اعتصم بربه جلّ، ومن ضلّ شقي.

إن المنجم كم يهذي وليس له　　　عن حال حبيبه في بيته خبر

٢٩٠ لم أجده في المصادر.

٢٩١ الكهف: ٥١

FELEKLERİN YEDİ KAT SEMADAKİ KONUMU

Ehl-i nücum dedi ki: Güneş, Ay ve gezegenler dördüncü kat semadadır.

Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat ve tefsirciler dedi ki: En yakın semadadır. Şu âyet-i kerimeler buna delalet etmektedir: **"Biz yakın semayı, bir süsle, yıldızlarla süsledik."**[328] **"Andolsun ki biz, (dünyaya) en yakın olan semayı kandillerle donattık."**[329] Aynı şekilde Zü'l-karneyn kıssasındaki şu âyet-i kerime de delalet etmektedir: **"Nihayet güneşin battığı yere varınca, onu kara bir balçıkta batar buldu."**[330] Zü'l-karneyn dördüncü kat semaya ulaşmadı. Doğru yola ileten sadece Allah'tır.

328 Saffat 37/6
329 Mülk 67/5
330 Kehf 18/86

فصل [في محل الأفلاك في السموات]

قال أهل النجوم: الشمس والقمر والنجوم في السماء الرابعة.

وقال أهل السنة والجماعة وأهل التفسير: في السماء الدنيا. يدل عليه قوله تعالى: ﴿إِنَّا زَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِزِينَةٍ الْكَوَاكِبِ﴾[٢٩٢] وقوله: ﴿وَلَقَدْ زَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيحَ﴾[٢٩٣] وكذلك قوله تعالى في قصة ذي القرنين: ﴿حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ مَغْرِبَ الشَّمْسِ وَجَدَهَا تَغْرُبُ فِي عَيْنٍ حَمِئَةٍ﴾[٢٩٤] وهو لم يبلغ إلى السماء الرابعة، والله الهادي إلى الرشاد.

٢٩٢ الصافات: ٦
٢٩٣ الملك: ٥
٢٩٤ الكهف: ٨٦